T.C.
Dicle Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tasavvuf Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ŞEYH HÜSEYİN EL-BÛTÎ'NİN HAYATI VE TASAVVUF ANLAYIŞI

Hamit ELÇİ
12914007

Danışman
Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tasavvuf Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ŞEYH HÜSEYİN EL-BÛTÎ'NİN HAYATI VE TASAVVUF ANLAYIŞI

Hamit ELÇİ
12914007

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **"Şeyh Hüseyin El-Bûtî'nin Hayatı Ve Tasavvuf Anlayışı"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

…./07/2019

Hamit ELÇİ

T.C

DİCLE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Hamit ELÇİ tarafından yapılan "Şeyh Hüseyin El-Bûtî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Dicle Üniversitesi Tasavvuf Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Doç. Dr. Abdurrahim Alkış

Üye: Doç. Dr. Abdulcabbar Kavak

Üye: Dr. Öğ. Üyesi Murat Özaydın

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 26/06/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR

ÖN SÖZ

İslâm tarihi boyunca ilim ve irfân kurumları ve bu kurumlarda yetişen mümtâz şahsiyetler, İslâm Ümmetine hizmetlerde bulunmuş, dinî ve dünyevî açıdan yol gösterici olmuşlardır. Bu kurumlarda yetişen, ilim ve irfânla iştigâl eden, bütün hayatını Kur'ân ve Sünnet üzerine binâ eden, yegâne amacı i'lâyî kelimetullâh olan, ahlâkı, dinî özellikleri ve tasavvuf anlayışı ile binlerce talebe ve müntesiplerine rehberlik eden, büyük İslâm âlimi ve mutasavvıf olan Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin hayatı bu tezde ele alınmıştır. Şeyh Hüseyin el-Bûtî, fedâkârlıkta sınır tanımayan İslâm âlimleri gibi büyük bir fedâkârlık göstererek İslâm'a, Kur'ân'a ve Sünnet'e hizmet etmiş ve bu minvalde örnek şahsiyetler arasında ismini yazdırmıştır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şeyh Hüseyin Efendi'nin mensubu olduğu Nakşibendiyye tarikatının gelişimi, Nakşibendiyyenin Hâlidiyye kolu ve bu koldan gelen Norşin dergâhı ele alınmıştır.

Birinci bölümde Şeyh Hüseyin'in hayatı, tahsîli, ilim hocaları, tasavvufa intisabı, vefâtı ve vasiyeti ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanında ilim tahsîl ederken çektiği sıkıntı ve çileler işlenmiş, aynı zamanda seyr û sülûka devam ederken fedakârlığı ve vefakârlığı resmedilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise tasavvuf anlayışı başlığında tarîkat âdâbı ve tasavvufî görüşlerine değinilmiştir. Tasavvufî görüşlerini aktarmada, genellikle kendisi ile röportajlar yapılarak bazen de sohbetleri derlenerek sonuca varılmıştır.

Çalışmaya başladığım esnada Şeyh Hüseyin'in hayatı hakkında verdikleri malumatlardan dolayı henüz hayatta olan rahmetli eşi Dilşah Hanım'a teşekkürlerimi sunar, Allah'tan rahmet dilerim. Bunun yanında çalışmam boyunca gerek materyal elde etmem konusunda yardım etmeleri gerekse röportajlarla bana destek veren babam Molla Mahmud Efendi ve amcam Molla Muhammed Tayyip Efendi'ye

şükranlarımı sunarım. Çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Abdurrahim Alkış Hocam'a teşekkürü borç bilirim.

Hamit ELÇİ

Diyarbakır 2019

ÖZET

Çalışmamızda Nakşî-Hâlidî kolunun Norşin dergâhında tasavvufi seyr û sülûkünü tamamlayan; başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere tüm ülkemizde çok sayıda müntesipleri bulunan, Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin hayatı ve tasavvuf anlayışı ele alınmıştır.

Bu çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından müteşekkildir. Birinci bölümde el- Bûtî'nin hayatı, tahsîli, tasavvufa intisâbı, ahlakî yapısına değinilmiştir. Bâhusus Şeyh Hüseyin'in gerek yaşadığı dönemin zor şartları gerekse ilim tahsîl esnasında çektiği çile ve sıkıntılar işlenmiştir. Bunun yanında o dönemde yaşayıp da emsalleri nadir olan ve hakkında az mâlûmût bulunan hocalarının hayatı, bizzat yakın akrabaları ile röportajlar yapılarak ortaya çıkarılmıştır. Bu meyanda Siirt, Şirvan, Pervari ve bazı köyleri; Bitlis, Mutki, Göroymak, Ahlât ve bazı köyleri, Ağrı Patnos ve bazı köyleri; Van, Erciş ve birkaç köyüne gidilerek konu ile ilgili tespitler yerinde yapılmıştır. Şeyh Hüseyin'in seyr û sülûkuna devam ederken o dönemde mürşid-mürîd bağlamında örnekleri az bulunan teslimiyeti ve fedâkârlığı konu edinilmiştir. İkinci bölümde ise Şeyh Hüseyin'in tasavvuf anlayışı başlığında tarîkat âdâbı ve bâzı tasavvufî kavramlara bakışı ele alınmıştır.

Şeyh Hüseyin'in görüşlerini ortaya koyan her hangi bir eseri olmadığı için daha hayatta iken kendisi ile sık sık röportajlar yaparak kendisi hakkında mâlûmât sahibi olunmuştur. Bununla birlikte aile bireyleri, talebeleri, müntesipleriyle de mülâkâtlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle hizmetinde bulunmuş olmam hasebi ile gerek görüşleri gerekse yaşam tarzına bizzat şahit olma durumum, çalışmamda bana kolaylıklar sağlamıştır. Böylece Nakşibendi tarikatı Hâlidî kolunun son temsilcilerinden olan Şeyh Hüseyin'in hayatı ve tasavvuf anlayışı, birincil kaynaklardan istifâde edilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Şeyh Hüseyin, Nakşibendiyye, Hâlidî, Tasavvuf, İrfân, Dergâh.

ABSTRACT

This study revolves around the life of Shekh Hussain al-Bûtî and the concept of Sufism. al-Bûtî took Sufism in Norşin, and his integration is linked to the Khalidiya branch of Naqshbandi, to which an enormous number is attributed in eastern and western Anatolia. The study consists of two chapters and final sections.

In the first chapter, the life of al-Bûtî, his group, teachings and his moral structure are mentioned. Also, we looked at some difficult situations, ordeals and problems of that period which has been faced by Shekh Hussain. In addition, we wrote the short biographies of those Sufi teachers who lived in that period and what the sheikh learned in their teachings, but since their biographies weren't recorded, we collected information from their close relatives through interviews. İn this regard we have visited many villages and cities, and collected information related to the shekh. Some examples are; Siirt, Shirvan, Pervari; Bitlis, Mutki, Göroymak, Ahlât, Ağrı Patnos, Van, Erciş and many additional villages.

During his journey of sufism, Shekh Hussain provided a rare example of love, devotion, submission, and sacrifice. In the second chapter, the concept of Sufism and the spiritual views of Shekh Hussain has been discussed.

Since there was no source or any documents that shed light on the life of Sheikh hussain or highlight the important aspects of his biography, we conducted frequent interviews with him when he was alive and we collected information about his journey of life and mystism. In addition, we interviewed his family members, students and Murids (spiritual students) especially my presence with him at the most time and closely watching his way of life, which helped us to accomplish this work. Thus, the life and mysticism of Shekh Hussain, one of the last representatives of Khalidi, a branch, of al-Naqshbandi was recorded from primary sources.

Keywords

Shekh Hussain, Naqshbandi, Khalidi, Sufism, Irfân, Dargah.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **VI**

KISALTMALAR ..... **X**

GİRİŞ **1**

ŞEYH HÜSEYİN EL-BÛTÎ'NİN MENSUBU OLDUĞU NAKŞİBENDİYYE TARÎKATINA GENEL BAKIŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH HÜSEYİN el-BÛTÎ'NİN HAYATI, TAHSÎLİ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI **15**

1.1.1. İsmi, Doğumu ve Ailesi 15

1.1.2. Gençliği ve Ailesi 20

1.1.3.Vefatı 21

1.1.4.Vasiyeti 23

1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ 24

1.2.1. Hocaları 25

1.2.1.1. Seyda Molla Muhyeddin-i Havêlî 26

1.2.1.2. Seyda Molla Muhammed Norşinî 28

1.2.1.3. Şeyh Abdurrahman Şâvêrî 29

1.2.1.4. Seyyid Kemâleddin Nepilê 30
1.2.1.5. Seyda Molla Abdülalim Kelmıxî 31
1.2.1.6. Seyda Molla Abdulhakim Halenzê 32
1.2.1.7. Seyda Molla Abdülhadi el-Fârûkî 33
1.2.1.8. Seyda Molla Kasım Şirvânî (Pozreş) 33
1.2.1.9. Şeyh Alâeddin-i Ohinî 35
1.2.1.10. Şeyh Muhammed Mazhar Ohinî 36
1.2.1.11. Şeyh Muhammed Hâlid Ohinî 36
1.2.1.12. Şeyh Âsım Ohinî 36
1.2.1.13. Şeyh Mâşuk Norşinî 37
1.2.1.14. Şeyh Seyfeddin-ı Dîrebelek 37
1.2.2. İlim Tahsîli 38
1.3. TABİAT VE AHLAKI 56
1.3.1. Hoşgörüsü 56
1.3.2. Feraseti 57
1.3.3.Alçakgönüllülüğü 57
1.3.4. Misafirperverliği 59
1.3.5. Cesareti 62
1.3.6. Dünyevî Meselelere Karşı Tutumu 65
1.3.7. İlim Talebelerine Karşı Tutumu 65
1.3.8. Aile Bireylerine Karşı Tutumu 67
1.3.9. Gayreti ve Çalışkanlığı 69
1.3.10. Cömertliği 70
1.3.11. Vefakârlığı 71
1.3.12. İlme ve Âlime Verdiği Önem 72
1.3.13. Sünnete Olan Bağlılığı 77

1.4. NAKŞİBENDİYYE TARÎKATINA İNTİSABI 79
1.5. SEYR Û SÜLÛK YILLARI 81
1.6. HİLÂFET ALMASI 86
1.7. TARÎKAT SİLSİLESİ 86
1.8. İRŞÂD YILLARI 88
1.9. MÜRŞİDİ ŞEYH MÂŞUK 91
1.9.1. Şeyhine Olan Muhabbeti ve Ona Olan Saygısı 93
1.9.2. Tarîkat Âdâbına Önem Vermesi 95
1.9.3. Şeyhini ve Sâdâtı Örnek Alması 95
1.9.4. Mürîdlerini Terbiye Etme Yöntemi 96
1.9.5. Nefsini Hakîr Görmesi 97
1.9.6. Nefis Muhasebesine Verdiği Önem 98
1.9.7. Himmeti ve Tasarrufu 99

İKİNCİ BÖLÜM
ŞEYH HÜSEYİN el-BÛTÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

2.1. TARÎKAT ÂDÂBI 101
2.1.1. Seyr û Sülûk 101
2.1.2. İstihâre 104
2.1.3. Tevbe Etmek 105
2.1.4. Âdâb ve Ta'limât 106
2.1.5. Zikir Telkîni 109
2.1.6. Hatm-i Hâcegân 117
2.1.7. Râbıta 119
2.1.8. Teveccüh 125
2.1.9. Sohbet 128
2.1.10. Murâkabe 129

2.2. TASAVVUFÎ BÂZI KAVRAMLARA BAKIŞI 131
2.2.1.Tasavvuf Nedir Sorusuna Cevabı 131
2.2.2. Şeyh-Mürid İlişkisi 133
2.2.3.Kerâmet 134
2.2.4. Mârifetullah 136
2.2.5. Dünya ve Zühd 138
2.2.6. Tevessül 139
2.2.7. Akıl ve İlim İlişkisi 140
2.3. HALİFELERİ 141
2.3.1. Seyda Molla Mahmud el-Bûtî (Elçi) 141
2.3.1. Şeyh Veysi Norşinî (Mutlu) 143
2.3.2. Seyda Molla Sıddık Batmanî (Evrensel) 144
2.3.3. Seyyid Cezayir Arvâs 145
2.4. KERÂMET VE MENKIBELERİ 146
SONUÇ 160
KAYNAKÇA 161

KISALTMALAR

a.s	Aleyhisselâm
a.y	Aynı yer
b.	bin
Bk.	Bakın
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
k.s.	Kuddise Sirruhu
m.	Miladî
no	Numara
nşr	Neşreden
r.a.	Radiyallahu anh
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v	Sallallâhu Aleyhi ve Selem
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	Sayfa Sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ty.	Tarih yok
vb	ve benzeri
vs	ve saire

GİRİŞ

ŞEYH HÜSEYİN EL-BÛTÎ'NİN MENSUBU OLDUĞU NAKŞİBENDİYYE TARÎKATINA GENEL BAKIŞ

Tasavvuf ve tarikatlar tarihine bakıldığında Nakşibendiyye tarikatı, tarihimizde büyük bir öneme sahiptir. Bu tarikatlar içerisinde önde gelen tarikatlardan birisidir. Ülkemizdeki tarikat kollarının çoğu Nakşibendiyye tarikatına bağlıdır. Çok sayıda mürşid yüzbinlerce mürîd bu tarikatın çatısı altında ilim ve irfân yolunda faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda Nakşibendiyye tarikatı İslâm tarihi boyunca genel anlamda Müslümanların üzerinde etkileri olmuştur.

"İnsanları Allah'a götüren yolların sayısı nefeslerin sayısı kadar çoktur"[1], sözünden ilhâm alan Müslümanlar, Allah'ın muhabbetini tahsîl etme ve onun rızâsını kazanma amacıyla farklı farklı yollara meyletmişlerdir. Bu istek ve meyil neticesinde Müslümanların bir kısmı, salahiyetlerine ve takvâlarına inandıkları bazı kişiler etrafında toplanmış, onların rehberliğinde hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. Çoğu zaman bu zâtlara ait söz konusu husûsları ve öğretileri düzenlemişler, yollarının âdâb ve erkânı olarak tespit etmişlerdir. Netice itibârı ile İslâm dünyası içerisinde zamanla bu kişilerin adını taşıyan tarikatlar teşekkül etmeye başlamıştır. Tasavvufun kurumsallaşmış şekli olan tarikatlar, sistemli bir şekilde yaklaşık 12. Yüzyıldan itibaren Müslümanlar içerisinde zuhûr etmeye başlamıştır. Bu tarikatlardan bir tanesi de Nakşibendiyyeyyedir.[2]

Bazı Nakşibendî müellifleri tarîkatın târihini dönemlere ayırarak, Hz. Ebû Bekir'den Bâyezîd Bistâmî'ye (ö. 234/848) kadar "Bekriyye (Sıddîkıyye)", Bistâmî'den Abdülhâlik Gucdüvânî'ye (ö. 575/1179, 615/1218) kadar Bistâmî'nin

[1] Bu söz Necmeddin-i Kübrâ'ya nisbet edilir.

[2] Kutbeddin Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi"), Yalova Üniversitesi SBE, Yalova 2015), s.3; Kutbeddin Akyüz, **"Tassavvuf Sözlüğü"**, İlim ve İrfân Dergisi, Yıl 4, S.38, 2015, s.44.

Tayfûr ismine nisbetle "Tayfûriyye", Gucdüvânî'den Bahâeddin Nakşibendî'nin (ö. 791/1389) zamanına kadar "Hâcegân" tarîkatı, Nakşibendî'den sonra "Nakşibendiyye" Ubeydullah Ahrâr'dan (ö. 895/1490) sonra "Ahrâriyye", İmâm-ı Rabbânî ve Müceddid-i Elf-i Sânî lakaplarıyla bilinen Ahmed Sirhindî'den (ö. 1304/1624) sonra "Müceddidiyye", Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den (ö. 1242/1826) sonra da "Hâlidiyye" adıyla anıldığını kaydederler. Ancak Bahâeddin Nakşibendî'den sonra tarîkat genellikle Nakşibendiyye olarak adlandırılmıştır. Diğer dönem ya da kol isimleri bu dönemlere nisbette sönük kalmıştır.[3]

İslâm dünyasında en yaygın tarîkatlardan biri olan Nakşibendiyye, anavatanı Orta Asya'da Kübreviyye ve Yeseviyye başta olmak üzere hemen hemen diğer bütün tarîkatların yerini almış, Arap yarımadası, Mağrîb ve aşağı Sahrâ Afrikası dışında İslâm dünyasının hemen her bölgesine yayılmıştır. Nakşibendiyye tarîkatının piri Bahâeddin Nakşibendî'nin bir tarîkat kurmayı düşünmediği gibi ve bunu gerçekleştirmediği de âşîkârdır. Nitekim XV. Yüzyılın sonlarında Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492) Bahâeddin Nakşibendiyye'in mensup olduğu, Hâcegân denilen tarîkatın silsilesini Hâce Yusuf el-Hemedânî (ö. 535/1140) ile başlatmıştır. Bazı kaynaklarda ise bu silsile Yûsuf el-Hemedânî'nin halifesi Abdülhâlık el-Gucdüvânî'ye dayandırılmaktadır.[4]

440 veya 441 (1048 veya 1049) yıllarında Hemedân'ın Bûzencird köyünde doğan Yusuf el-Hemedânî, on sekiz yaşında iken ilim tahsîli için gittiği Bağdat'ta Şâfiî fakihi ve Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin müderrisi Ebû İshâk eş-Şirâzî'den (ö. 476/1083) ders almıştır. Fıkıh, hadîs ve kelâm gibi birçok ilim dalında kendi alanında iyi yetişmiş hocaların ders halkalarına katılmıştır. Fıkıh ve kelâm tartışmalarından sıkılıp tasavvufa yönelmiştir. Bu yönelişte sûfî meşrep olduğu bilinen Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin de etkisi olmuştur. Tasavvuf eğitimini tamamladıktan sonra Merv'de bir tekke açarak irşâd faaliyetine başlamıştır. Dinî emirlere son derece bağlı olan el Hemedânî, sahv[5] ve temkini[6] esas alan bir tasavvuf anlayışına sahiptir. Kerâmete ve

[3] Necdet Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı Görüşleri Tarîkatı,** İnsan Yayınları, İstanbul 2012, s. 31

[4] Hamid Algar, "Nakşibendiyye", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2006, c.32, s.335.

[5] Sahv: Uykudan uyanmak, bulutsuz bir gün. Cürcânî sahvı kulun yitirdiği hislerini tekrar kazanması şeklinde tanımlar. Bk. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** Otto Yayınları, Ankara 2014, s. 414.

kerâmet göstermeye iltifât etmemiş, sekr[7] ve vecdin[8] tesiriyle zuhûr eden ölçüsüz söz ve davranışları doğru bulmamıştır. Yusuf el-Hemedânî birçok mürîd yetiştirmenin yanı sıra, arkasında Hâce Abdullah-ı Berâkî, Hasan-ı Endakî, Ahmed Yesevî (ö. 562/1166) ve Abdulhâlik-ı Gucdüvânî gibi meşhur halifeleri bırakarak, 535/1140 tarihinde Herat'tan Merv'e dönerken Bağşûr yakınlarındaki Bâmeîn'de vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir. Ardından bir müridi kabrini Merv'e nakletmiştir.[9]

Hâcegân tarikatının kurucusu olan Abdülhâlik Gucdüvânî, Buhara'ya yaklaşık 40 km. uzaklıktaki Gucdüvân kasabasında doğmuştur.[10] Yetişme çağında tahsîl için Buhara'ya giden Gucdüvânî, şehrin önde gelen âlimlerinden İmâm Sadreddin'in yanında tefsir okurken, "Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilin ki O haddi aşanları sevmez"[11] meâlindeki âyetin yorumu sırasında buradaki "gizlilik"le ilgili kendisinde bir tereddüd hâsıl olmuştur. Gucdüvânî, bu durum karşısında âyetteki duayı gizlice yapma emrinin nasıl yerine getirileceğini, diğer bir ifâdeyle zikr-i hafinin nasıl uygulanacağını sorunca hocası Sadreddin, ilm-i ledünne ait olan bu meseleyi ileride ehlullahtan bir zâtın kendisine öğreteceğini söylemiştir. Nitekim kısa bir müddet sonra, Gucdüvânî'nin Hâce Hızır diye andığı Hızır gelerek ondan havuza dalmasını, suyun altında iken kelime-i şehâdeti tekrarlamasını istemiş ve ona zikr-i hafînin usulünü telkin etmiştir. Aynı zamanda zikrin sayılarak yapılacağını belirten Hâce Hızır, böylece bütün Hâcegân'ın ve ondan sonra Nakşibendiler'in benimsedikleri "vukûf-ı adedi" prensibi de ortaya koymuştur.[12]

Gucdüvânî yirmi iki yaşına kadar onu manevî evlât edinen Hâce Hızır'ın terbiyesi altında kaldıktan sonra, Buhara'ya gelen Yusuf el Hemedânî'nin mürîdleri

---

[6] Temkin: İstikâmet üzere karar kılma ve iyice yerleşme makamı. Bu makama sahip olanlar padişahın veziri konumundadırlar. Çünkü padişah onları kendi yerine vekil kılmış, memleketi yönetmede onları tasarruf sahibi yapıp mutlak yönetici yapmıştır. Bk. Muhammed Parsâ, **Risâle-i Kudsiyye, (**Çev. Hasan Almaz), Semerkand Yayınları, İstanbul 2012, s. 75.

[7] Sekr: Sarhoşluk anlamına gelir. Kalbe gelen vâridin etkisiyle, sâlikin ihsastan ayrılıp gaybete düşmesidir. Sekr durumundaki kişinin şeriata aykırı sözlerine itibar edilmez; çünkü o, sekr durumunda iken aklı başında değildir; üzerindeki vâridin etkisindedir. Bk. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s. 424.

[8] Vecd: Bulmak manasına gelir. Sâlik istemeden kalbine gelen hâle vecd denir. Ya da vecd; Hakk'ın sırrına muttali olduğu zaman ruhun ulaştığı huşua denir. Bk. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s. 520.

[9] Necdet Tosun, "Yusuf el-Hemedânî", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul 2013, c. 44, s. 12-13.

[10] Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** s. 51.

[11] El-A'râf, 7/55.

[12] Hamid Algar, "Abdülhâlik Gucdüvânî", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul 1996, c.14, s.170; Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** s.51,52

arasına katılmıştır. Bundan dolayı Hâce Hızır'ı Gucdüvânî'nin "pîr-i sebak"ı (zikir telkin eden pîri) ve "pîr-i irâdet"i (sülûke başlatan pîri), Hemedânî'yi de sadece onun sohbet pîri saymak gerekir.[13] Gucdüvânî'nin, Nakşibendiyyeliğin başlıca umdeleri olan ve "kelimât-ı kudsiyye" olarak anılan tarikat prensiplerini ortaya koyması tarikattaki yerini önemli kılmıştır. Onun asıl önemi, Hâcegân silsilesini kurmanın da ötesinde ruhaniyet âleminde Hâce Bahâeddin Nakşibendiyye'ye zikr-i hafiyi telkin etmiş olmasıdır.[14]

Şâh-ı Nakşibend, Hâce-i Bozorg (Büyük Şeyh) ve Hâce-i Belâ Gerdân (Belâyı Defeden Şeyh) gibi lakaplarla anılan Bahâeddin Nakşibend,[15] 718/1318'de Buhara yakınlarında daha sonra Kasr-ı Ârifân adını alacak olan Kasr-ı Hindûvân köyünde doğmuştur.[16] Söz konusu köye Bahâeddin Nakşibendî'nin doğumunun ardından, kendisine nisbetle "Ârifler Köşkü" anlamına gelen Kasr-ı Ârifân denmiştir.[17] Hz. Peygamber'in neslinde olduğunu, dedeleri arasında İmâm Ca'fer es-Sâdık'ın da (ö. 148/765) bulunduğunu ileri süren rivâyetler ihtiyatla karşılanmalıdır. Mürşidi Emîr Külâl'ın (ö. 772/1370) Hüseynî bir Seyyid olduğuna işâret eden eski kaynaklar ona böyle bir nesep atfetmektedirler. Bu hususta Bahâeddin'in aile nesebiyle tarikat silsilesinin birbirine karıştırılmış olması mümkün olabilmektedir.[18]

Hâce Bahâeddin Buharalı olduğu için Buhârî nisbesiyle, küçüklüğünde babasıyla birlikte nakışçılık yaptığı için de Nakşibend lakabıyla meşhur olmuştur. O dönemde kumaşlara nakış işleyen, nakışlı elbiseler ya da desenli halılar dokuyan kimselere Nakşibendî denilmekteydi. Muteber kaynaklarda, Hâce Bahâeddin'in gençliğinde babasıyla birlikte Nakşibendilik yaptığı nakledilmektedir.[19]

Hâce Bahâeddin doğmadan önce Muhammed Baba Semâsî, (ö. 736/1335-36?) bazı mürîdleriyle Kasr-ı Hinduvân'dan geçerken: "Bu topraklardan bir yiğidin

[13]Algar, "Abdülhâlik Gucdüvânî", **DİA,** c.14, s.170; Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** s.51,52.
[14] Algar, "Abdülhâlik Gucdüvânî", DİA, c.14, s. 170,171.
[15] Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** s. 98.
[16] Hamid Algar, "Bahâeddin Nakşibend", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c.4, s.458.
[17] Necdet Tosun, "İlim ve İrfân Kaynağı Bahâeddin Nakşibend", **İlim ve İrfan Dergisi**, Yıl 2, S. 17, 2014. s.8-9.
[18] Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.458.
[19] Tosun, "İlim ve İrfân Kaynağı Bahâeddin Nakşibend", s.8; Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.5.

kokusu geliyor" demiştir. Bahâeddin henüz üç günlük bebekken Baba Semâsî'nin Kasr-ı Hinduvân'a geldiğini duyan dedesi, torununu şeyhi Semâsî'nin huzuruna götürmüüştür. Bebeği gören Semâsî, onu manevî evlatlığa kabul etmiş ve mürîdlerinden Emir Külâl'e : "Size daha önce birkaç defa bu topraklardan bir yiğit kokusu geliyor demiştim. İşte o yiğit bu çocuktur. Asrın mürşidi olacağını umuyorum" demiş ve Bahâeddin'in tasavvufî terbiyesini Emir Külâl'e havale etmiştir.[20]

Bahâeddin Nakşibend uzun yıllar Emîr Külâl'in yanında kalmıştır. Henüz kemâle ulaşmadığı halde halinden memnun görünmesi üzerine mürşidi onu tekkeye abdest suyunu taşımakla görevlendirmiştir.[21] Emîr Külâl'le olan beraberliği sırasında Bahâeddin, yeni ve önemli bir mensubiyetle sonuçlanacak olan bir keşif görmüştür. Bu keşifle birlikte Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî'nin manevî varlığının (rûhâniyât) ellerinde ikinci bir intisâb edinmiş; bundan böyle Hz. Peygamber'le Yemenli Üveys Karanî arasındaki uzak fakat güçlü bağa işaret eden Üveysî[22] lakabını kazanmıştır.[23] Onun ayrıca uzun yıllar Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) ruhaniyetinden faydalanması da üveysîliği ile ilgili olmuştur. Bir gün Buhara'da mezarları dolaşırken yakın zamanda vefât eden Semâsî'den Gucdüvânî'ye kadar ulaşan tasavvuf büyüklerini manâ âleminde müşâhede etmiş, bu sırada Gucdüvânî kendisine dinin emir ve yasaklarına uymasını ruhsatlara ilgi göstermemesini, azimetlere sâdık kalmasını, Hz. Peygamber ve ashabının yolunda gitmesini tavsiye etmiştir. Bu olay Bahâeddin'in manevî hayatında büyük değişiklik yaparak cehrî zikirden hafî zikre yönelmesine yol açmıştır.[24] Emir Külâl'ın tekkesinde bazı akşamlar cehrî zikir meclisleri kurulmaktaydı. Sohbetlere iştirâk eden Hâce Bahâeddin, cehrî zikir başlayınca tekkeden çıkmış ve zikre iştirâk etmemiştir. Bu durum bazı mürîdleri rahatsız etmiş ve dedikodulara sebep olmuştur.[25] Fakat şeyhi Emîr Külâl'e gösterdiği saygıda bir değişiklik olmamış ve onun gittikçe iltifâtını kazanmıştır. Emîr Külâl'de mürîdlerine Bahâeddin'e karşı olan bu tutumlarının yanlış olduğunu söyleyerek onu

[20] Tosun, "Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı", s.99.
[21] Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.458.
[22] Üveysîlik: Bir kimsenin zâhiren görmediği kişi ya da kişilerden mânevî eğitim alması ve bu yolla meydana gelen tarîkatanlamında tasavvuf terimi. Bk. Necdet Tosun, "Üveysîlik"**, DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2012, c.42, s.400.
[23] Hamid Algar, **Nakşibendiyyelik,** İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 442.
[24] Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.458.
[25] Tosun, "Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı", s. 104.

savunmuştur.[26] Emîr Külâl, doğduğu Suhârî köyünde yapılan bir camiye tuğla taşımakta olan Bahâeddin'i çağırarak sülûkünü tamamladığını, artık Türk ve Tacik bütün şeyhlerden faydalanabileceğini söylemiştir. Bundan böyle Hâce Bahâeddin şeyhinin bir diğer müridi Mevlânâ Ârif Dikgerânî sohbetlerine katılmıştır. Daha sonra Yûsuf el-Hemedânî'nin (ö. 535/1140) neslinden Yeseviyye tarîkatı mensubu iki Türk şeyh ile irtibât kurmuştur. Bunlardan biri olan Kusem Şeyh ile ilişkisi fazla sürmemiş; ama daha sonra yanına gittiği Halîl Ata'nın dergâhında on iki yıl kadar kalmıştır.[27]

Uzun süren ve geniş çerçeveli mürîdlik devresini tamamladıktan sonra Bahâeddin, tekrar doğum yeri olan Kasr-ı Hindûvân'da ikâmet ederek kendi mürîdlerini yetiştirmeye başlamıştır. Bundan sonra Buhara bölgesini yalnız üç kez terk etmiştir. Bu seyahatlerden ikisi hac yapmak için gerçekleştirmiş; bunlardan ikincisi esnasında Herat'ta Zeyniyye tarikatının kurucusu Şeyh Zeyneddin Ebû Bekr Tayyâbâdî'yi (ö.791/1389) ziyaret etmek için Herat'ta üç gün kalmıştır. Üçüncü yolculuğunda, bu kez buranın hükümdarı olan Müizüddîn Hüseyin'in daveti üzerine tekrar Herat'ı ziyaret etmiştir. Zühd ve takva ile hareket ederek ona bu yolun ilkelerini açıklamış, tasavvuf ve tarikat anlayışını bu hükümdara anlatmıştır.[28]

Ömrünün sonuna doğru ölümü çok yâd etmeye başlayan Bahâeddin, yakalanmış olduğu hastalığı ilerleyince bir kervansaraya gitmiştir. Kervansarayın küçük bir odasına yerleştikten sonra yanına birkaç tane seçkin müridlerini almıştır. Köyüne nisbetle daha tenhâ olduğu için kervansarayı tercih etmiştir. Halifelerinden Muhammed Parsâ (ö.822/1419) için: "Her kim bizi arzu ederse Muhammed Parsâ'ya nazar etsin" diyerek onu kendi yerine tayin etmiştir. Yatağında uzun uzun duâ etmiş, Alâeddin Attâr (ö.802/1399) başucunda Yâsin okumuştur. Sûrenin yarısına geldiğinde Hâce Bahâeddin insanlara hak ve hakikatle öğretmekle geçen bir ömrü geride bırakarak 3 Rebîülevvel 791 (1 Mart 1389) Pazartesi gecesi bu dünyaya

[26] Hâce Ahmed b. İbrahim b. Allân es-Sıddıkî el-Mâlikî, **Şah-ı Nakşibend,** (Çev. Yasin Demirkıran) Semerkand Yayınları, İstanbul 2013, s.22; Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.458.
[27] Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.458.
[28] Algar, "Bahâeddin Nakşibend", DİA, c.4, s.459; Algar, **Nakşibendiyyelik**, s.444.

gözlerini yummuştur. Hâce Bahêddin hicrî 73, milâdî olarak ise 71 yaşını doldurmuştur.[29]

Nakşibendiyye Tarîkatı, Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Alâeddin Attâr, Zâhîd Bedahşî (ö. 936/1529) ve Muhammed Pârsa tarafından Orta Asya başta olmak üzere çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yeseviyye Tarîkatının kabul görüldüğü bölgelerde büyük bir teveccüh ile karşılanmıştır. Bilhassa İmâm-ı Rabbânî döneminde (ö. 1034/1625) Hindistan ve havalisinde yayılma kaydetmiştir. İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu Muhammed Ma'sum'da (ö. 1079/1668) büyük bir gayretle babasının yolunu devam ettirerek daha çok gelişmesine, farklı bölgelere yayılmasına katkıda bulunmuştur. Oğlu Şeyh Seyfeddin (ö. 1096/1684), halifesi Seyyid Nur Muhammed Bedvânî (ö. 1135/1722) ile tarikat hem nakli, hem tasavvufî ve hem de müsbet ilimleri ile tedris eden bir medrese, bütün halka açık bir müessese haline gelmiştir.[30]

Nakşibendiyye Tarîkatı, Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) halifesi Kütahya Simavlı Molla Abdullah İlâhî (ö.897/1491-92) vâsıtasıyla Anadolu'ya getirilmiş ve Anadolu Orta Asya'dan sonra Nakşibendiyye'nin ikinci büyük merkezi olmuştur.[31] Abdullah İlâhî İstanbul'da ilk Nakşibendiyye tekkesini kuran kişidir. Ardından da Nakşibenbendîliği Rumeli bölgesinde yaymıştır. Lâmii Çelebi (ö. 1532) tarikatı Bursa'da kurarken, daha sonra gelenlerden 1729 yılında İstanbul'da ölen Şeyh Muhammed Murad Buharî'de Eyyüb'ün Nişancı Paşa mahallesinde bir tekke kurmuştur.[32]

XIX. asırda Mevlânâ Hâlid'nin halifeleri vasıtasıyla tarikat, Osmanlılarda hem genişlemiş, hem de istikrar kazanmıştır. Osmanlı Padişahları, bilhassa bu asırda Nakşibendiliği himâyeleri altına alıp tarikatın daha fazla taraftar toplamasına olanak tanımışlardır. Son Osmanlı Padişahı Vahdeddin'in Nakşî ve Hâlidî olduğu rivâyet

[29] Tosun, **Bahâeddin Nakşibendiyye Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** s.108/109.
[30] Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** İFAV Yayınları, İstanbul 2011, s.372.
[31] Algar, "Nakşibendiyye", DİA, c.32, s.337.
[32] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.7.

edilmiştir. Nakşîlik özellikle İmparatorluğun orta tabakası arasında bir nüfuz sağlamıştır.[33]

Yapılan tespite göre Osmanlının son dönemlerinde İstanbul'da 65 Nakşî dergâhının bulunması da, bu tarikatın halk tarafından fazlaca kabul gördüğünü ve aynı zamanda çok yaygın bir durumda olduğunu göstermiştir. Bu tarikat, Türk kültürüne halk maârifine, Anadolu vahdetine ve birliğine büyük hizmetleri geçmiş bir tarîkat olarak kabul edilmiştir.[34]

Tasavvuf tarihine bakıldığında zaman içerisinde gelişim gösteren bütün tarikatların çeşitli alt kollara ayrıldığı müşahede edilecektir. Tarikatlarda meydana gelen söz konusu hususta, bu kolları tesis eden mürşidlerin yaptığı ictihâd ve yenilikler etkili olmuştur. İslâm coğrafyasında Hâlidîlik Nakşibendiyye'nin en yaygın kolu olarak görülmekte ve bilinmektedir. Tarîkatın kurucusu Hâlid el-Bağdadî'dir (ö. 1242/1827).[35] XIX. Yüzyılın başlarında Mevlânâ Hâlid'nin Hindistan'a gidip Şeyh Abdullah Dehlevî'den (ö. 1240/1824) aldığı Nakşibendiyye tarikatını Irak'ın Süleymaniye şehrine getirmesiyle, Nakşibendî Hâlidîlik teşekkül etmiştir.[36]

XIX. asırda Ortadoğu'nun en büyük velisi olarak kabul gören, Mevlânâ Hâlid, 1193/1779 Irak'ın Süleymaniye şehrine bağlı Karadağ kasabasında dünyayı teşrif etmiştir. Adı Hâlid bin Hüseyin, künyesi Ebü'l-Behâ, nisbesi Bağdâdî olup, Mevlânâ, Ziyâüddin ve Zülcenaheyn gibi lakaplarla anılmıştır. Soyu baba tarafından Hazret-i Osman'a, annesi tarafından Hazret-i Alî'ye dayandırılan Mevlânâ Hâlid güçlü bir manevî atmosferi ve saygınlığı olan bir ailede büyümüştür.[37]

Mevlânâ Hâlid, Irak toprakları içerisinde günümüzde Süleymaniye olarak adlandırılan eskiden ise Şehrezor sancağı olarak tanınan bölgede büyümüştür. Şehrezor yetiştirdiği büyük âlimlerle tanınan bir bölgedir. Burası dinî hayatın canlı

[33] Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s. 372.
[34] Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s. 373.
[35] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.7.
[36] Mehmet Saki Çakır, "Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin Anadoludaki Bazı Halifeleri", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 5, S.54, 2017, s.15.
[37] İslim Gümüştekin, "Asrın Müceddidi: Mevlânâ Hâlid"**, İlim ve İrfân Dergisi**, Yıl 7, S.78, 2019, s.8.

ve ilmiye sınıfının etkili olduğu bir yerdir.[38] Karadağ kasabasında, Berzenc ailesinden Şeyh Abdülkerîm el-Berzenci (ö.1213/1798) başta olmak üzere çeşitli hocalardan ders alıp öğrenimini tamamlamıştır. Daha sonra mantık ve kelâm ilmi üzerine yoğunlaşarak bölgedeki diğer ilim merkezlerini dolaştıktan sonra ilim tahsîli için Bağdat'a gitmiştir.[39]

Bir süre sonra Süleymaniye'ye dönen Mevlânâ Hâlid'in etrafını kalabalık bir talebe kitlesi kuşatmıştır. Namı bölgenin dört bir tarafına yayılan Mevlânâ Hâlid'e, bunun üzerine Süleymaniye şehrinin valisi Baban İbrahim paşa, Süleymaniye'deki medreselerde ders vermek üzere teklifte bulunmuştur. Fakat O, liyakatsizliğini beyan ederek bunu kabul etmemiştir. Lakin hocası Şeyh Abdulkerîm'in 1213'te veba hastalığından dolayı vefat etmesi üzerine Bağdat'tan dönen Mevlânâ Hâlid, henüz yirmi yaşındayken hocasının Süleymaniye'de bulunan medresesinin başına geçmiş ve burada yedi yıl kadar müderrislik vazifesinde bulunmuştur.[40]

Mevlânâ Hâlid, dinî ilimlerde büyük bir seviyeye ulaşmış olsa da kendisinde bir noksanlık hissetmiş, sağlam bir maneviyât olmadan zâhirî ilimlerin insanı hakîkate götüremeyeceğini anlamıştır. Bu niyetlerle 1805 yılında kendisini irşâd edecek kâmil bir mürşid arayışı içinde hac yolculuğuna çıkmıştır. Medine'de şeriata zâhiren muhâlif gördüğü şeyleri alelacele kınamaması hususunda kendisini uyaran Yemenli bir zatla tanışmıştır. Bir süre sonra Mekke'ye vâsıl olur, Kabe'ye gitmiş, orada yüzü kendisine, sırtı Kabe'ye dönük vaziyette oturan birini görmüş, Medine'de verilen tavsiyeyi unutarak içinden o adamı kınamış; zira o Kabe'ye sırtını dayamış, ona saygısızlık yapmıştır. Bu zatın kendisine, "Ey Hâlid! Bilmez misin ki mü'mine hürmet Kabe'ye hürmetten daha efdaldir. Medine'deki o sâlih zatın tavsiyesini ne çabuk unutun?" demesi üzerine hayret ve pişmanlık duyguları içinde ondan af dilemiş ve kendisini mürîd olarak kabul etmesini ricâ etmiştir. Bu mübârek zat ona mürşidinin kendisini Hindistan'da beklediğini söylemiştir. Mevlânâ Hâlid Hazretleri hacdan sonra medresedeki vazifesine dönmüş ve yeni bir işâret beklemeye başlamıştır. 1809'da Süleymaniye'yi ziyaret eden Mirza Rahimullah Azimâbâdî

[38] Abdulcebbar Kavak, "Dinin Sönmeyen Işığı Mevlânâ Hâlid", **İlim ve İrfân Dergisi**, Yıl 5, S.54, 2017, s.9.
[39] Hamid Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.15, s.283.
[40] Abdurrahman Memiş, **Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri,** Nasihat Yayınları, Ankara 2015, s.15; Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.7.

adındaki Hindistanlı bir derviş kendisine Hindistan'a giderek Delhili Nakşibendiyye şeyhi Abdullah Dihlevî'ye mürîd olmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine derhal yola çıkan Mevlâna Hâlid, İrân ve Afganistan üzerinde altı ay yolculuk yaparak Cihanabad diye meşhur olan Hindistan'ın baş şehri olan Delhi'ye ulaşmıştır. Hemen Abdullah Dihlevî'nin hizmetine koşmuş, ilimde elde ettiği yüksek makamı bir kenara bırakarak tekkede tevazu ile hizmet etmeye başlamıştır. Nakşibendiyye seyr û sülûk mertebelerini beş ayda (diğer bir rivâte göre ise on bir ayda) tamamlayarak, üstadı ona Nakşibendiyye'nin yanı sıra, Kâdirîyye, Sühreverdîyye, Kübrevîyye ve Çiştîyye tarikatlarından da icâzet vermiştir.[41]

Mevlânâ Hâlid mürşidinin talimâtı üzerine Bağdât'ta irşâd faaliyetlerine başlamıştır. Ona ilk intisap edenler arasında yüksek ilmî konumunun farkında olan talebeleri ve arkadaşları olmuştur. Bölgede giderek artan mürîdleri ve halk üzerinde etkili olan çevrelerin kendilerine bağlanmaları, hem orada yüzyıllardır faaliyet yürüten Kâdirîyye tarîkatı mensuplarını hem de yerel idârecileri tedirgin etmesi üzerine son olarak 1823'te Şam'a göç etmiş ve ömrünün kalan kısmını orada geçirmiştir.[42]

Mevlânâ Hâlid, ikinci defa hac yapmak ve Kudüs'e gitmek için Şam'dan ayrılmıştır. 1826 yılında Şam etrafında yayılan veba salgınında vefât edeceğini anlayınca, defnedileceği yeri ve bazı vasiyetlerini yaptıktan sonra 14 Zilkade1242/1827 Cuma günü vefât etmiş ve Şam yakınlarındaki Cebelükâsiyyûn tepelerinden birine defnedilmiştir.[43]

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî diğer pek çok mutasavvıf gibi Osmanlı Devleti tarafından desteklenmiş ve tasavvufî faaliyetlerine izin verilerek himâye görmüştür. Zaman zaman siyasi sebeplerle anlaşmazlıklar olsa da genellikle Osmanlı devlet adamlarının Mevlânâ Hâlid ve mensuplarına sıcak baktıkları bilinmektedir.[44]

Hâlidîlik sadece Osmanlı topraklarını değil Müslümanların yaşadığı hemen her bölgeyi etkilemeyi başarmıştır. Bu bölgeler içinde İran, Kafkasya, Orta Asya ve

[41] Süleyman Derin, "Mevlânâ Hâlid ve Şeriat-Tarîkat Dengesi", **İlim ve İrfân Dergisi**, Yıl 7, S.78, 2019, s.17.
[42] Abdulcebbar Kavak, **Hâlid el-Bağdâdî,** DİB Yayınları, 2. Ankara 2017, s. 42-48.
[43] Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", DİA, c.15, s.284.
[44] Kavak, **Hâlid el-Bağdâdî,** s.79.

Uzak Doğu'yu en başta zikretmek gerekir. İrân'da Mevlânâ Hâlid'in görevlendirdiği halifelerin önceliği, Safevîlerin iktidara geldiği XV. yüzyıldan beri baskı altında tutulan Sünnî kesimin kimliklerini korumalarını sağlamak olmuştur. Kafkasya'da uzun süredir Müslümanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan Ruslara karşı XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde itibaren onurlu bir mücadeleyi başlatan ve yürütenler Hâlidî mensupları olmuştur. Mevlânâ Hâlid'in halifelerinden Şeyh İsmâil Şirvânî ile Kafkas Kartalı olarak nitelenen Şeyh Şâmil, Kafkasya'da Ruslara karşı yürütülen geniş çaplı mücadelenin manevî liderleri ve sembol isimleri olmuşlardır. Uzak Doğu'da ise özellikle Malezya ve Endonezya'da halk arasında zayıflayan İslâmî bilincin ve toplumsal birlikteliğin yeniden canlandırılmasında, oraya gönderilen Uzak Doğulu Hâlidî mensuplarının etkisi çok olmuştur.[45]

Hâlidî meşâyihinin Asya, Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu başta olmak üzere çok geniş coğrafyada benimsendiklerinin en önemli nedenleri arasında medrese yoluyla verdikleri ilmî hizmetlerinin etkisi fazla olmuştur. Hâlidî meşâyihleri Mevlânâ Hâlid'den gördükleri usûl üzere görevlendirildikleri bölgenin imkân ve şartlarını da göz önüne bulundurarak, varsa medresede, yoksa bir mescit veya camideki bölümü medrese haline getirerek hizmetlerini yürütmüşlerdir. Onların büyük kasaba ve köylere kadar yayılmalarında, verdikleri medrese eğitiminin daha doğrusu müderris kimliklerinin önemli katkısı olmuştur.[46]

Nakşibendiyye-Hâlidî meşayihinden olan Şeyh Abdurrahman-ı Tâği (ö. 1886/1304), Seyyid Tâhâ Nehrî'nin (ö. 1853/1269) halifesi olan mürşidi Seyyid Sibğatullah Arvâsî'den (ö. 1870/1287) halifelik alarak onun vefatından sonra Bitlis Norşin'de tekke[47] açmıştır. Bitlis ve çevresine hizmet veren bu tekke, zamanla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki en büyük irşâd merkezlerinden biri hâline gelmiştir.[48]

Şeyh Abdurrahman-ı Tâği, 1831-32 yılında Bitlis'in Hizân ilçesinin Tâğ isimli köyünde doğmuştur. Daha küçük yaşlarda onda beliren salâhat işaretleri herkes

[45] Kavak, **Hâlid el-Bağdâdî,** s.81-82.
[46] Kavak, "Dinin Sönmeyen Işığı Mevlâna Hâlid", s.11.
[47] Tekke: Tasavvuf düşüncesinin, anlayış ve terbiyesinin işlendiği derinleştirildiği ve halka takdim edildiği yerdir. Bk. Mustafa Kara, **Tekkeler ve Zâviyeler,** Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 41.
[48] Kavak, **Hâlid el-Bağdâdî,** s. 76.

tarafından görülmüştür.[49] Şeyh Abdurrahman on yaşına gelince annesi vefât etmiş ve babasının gözetimi altında kendisini ilme vermiştir. Önceleri babasının yanında okuyan Tâği, bölgenin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır. İlmi icâzetini alıp müderrislik payesine eriştikten sonra babasına vakfedilmiş olan medreseye gelerek burada ders vermeye başlamıştır.[50]

Henüz on üç yaşındayken yanında ders aldığı Molla Ziyâuddîn Arvâsî'nin etkisi ile kendisinde ilâhî aşka karşı bir istek uyanmıştır. Rifâîlik ve Kâdirîlik tarikatlarından hilâfet almasına rağmen Seyyid Sıbğatullah Arvasî'yi gördükten sonra ondan etkilenmiş, mürîdlerini ve talebelerini bırakarak ona bağlanmış ve böylece asıl manevîyâtını Nakşî-Hâlidî tarikatına intisap ederek kemâle erdirmiştir. Birçok önemli halife yetiştiren Şeyh Abdurrahman-ı Tâği 1304/1886 yılında Norşin'de kuşluk vaktinde vefât etmiştir.[51]

Şeyh Abdurrahman-ı Tâği'nin vefatından sonra halifesi Şeyh Fethullah Verkanisî (ö. 1899/1317) Norşin'deki tekkenin başına geçmiş, burada müridleri yetiştirip irşâd görevini icrâ etmiştir. Hazret lakabıyla meşhur olan mürşidinin oğlu Muhammed Diyâuddin'i yetiştirinceye kadar Norşin'deki tekkenin başından ayrılmamıştır. Ona bizzat halifeliği verdikten sonra artık orayı ona bırakıp kendisi de Bitlis'in bir mahallesine yerleşmiş, 27 Eylül 1899'da elli üç yaşında vefat etmiştir.[52]

"Hazret" Şeyh Diyâuddîn Norşinî babasının izini takip ederek irşâd faaliyetlerini sürdürmüştür. Onun döneminde Norşin'in önemi daha da artmış, Bedîuzzaman Saîd Nursî, Şeyh Ahmed Haznevî, Şefik Arvasî, Şeyh Alâeddin Ohinî burada öğrenim görmüşlerdir.[53] Şeyh Diyâuddin'in hizmetle geçen ömrü 23 Şubat

[49] M. Şefik Korkusuz, **Nehri'den Hazne'ye Meşâyihi Nakşibendi,** Kilim Matbaacılık, İstanbul 2010, s.78-79.

[50] Korkusuz, **Nehri'den Hazne'ye Meşâyihi Nakşibendi,** s.79-80; Kutbeddin Akyüz, "Hâlidîye Silsilesinin Bazı Mürşid-i Kâmilleri", **İlim ve İrfân Dergisi**, Yıl 5, S.54, 2017, s. 20.

[51] Korkusuz, **Nehri'den Hazne'ye Meşâyihi Nakşibendiyye,** s.106-108; Akyüz, "Hâlidîye Silsilesinin Bazı Mürşid-i Kâmilleri", s. 20.

[52] Korkusuz, **Nehri'den Hazne'ye Meşâyihi Nakşibendi,** s.205-2012; Akyüz, "**Hâlidîye Silsilesinin Bâzı Mürşid-i Kâmilleri",** s. 20.

[53] Süleyman Uludağ, "Anadolu'da Hâlidîlik", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul 1997, c. 15, s.298.

1924 tarihinde Cuma günü sabah namazında Bitlis'in Norşin kasabasında son bulmuştur.[54]

Hazret Muhammed Diyâuddin'in halifesi Şeyh Ahmed-i Haznevî'den (ö. 1949) hilâfet alan Şeyh Mâşuk (ö. 1975), Norşin'deki dergâhın (divân)[55] başına geçmiştir. O da dedesi Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin yolunu takip ederek çok önemli halifeler yetiştirmiş, Nakşibendiyye-Hâlidî tarikatının Norşin tekkesi günümüze kadar devam etmesini sağlamıştır. Şuan kardeşi Şeyh Nureddin Mutlu tekkenin postnişinliğini sürdürmektedir.

Muhtemelen 1875 yılında Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî tarafından kurulan Norşin Dergâhı, halen faal olan Nakşibendiyye-Hâlidî merkezlerinden biridir. Nakşibendiyye-Hâlidî yolunun bir geleneği olarak dergâh ve medrese hizmetlerinin birlikte yürütüldüğü ve genellikle tasavvufî hayatın medrese tahsîlinden sonra tercih edildiği uygulama Norşin'de güçlü bir şekilde takip edilmiştir.[56]

Cumhuriyetin ilânından sonra, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisât Kanunu ile medreselerin ve 1925 yılında Tekkelerin kapatılması, Anadolu'nun batı illerinde fiili olarak yürürlüğe girmiş ancak yönetimin uzak olduğu Doğu ve Güneydoğu illerinde batıda olduğu kadar etkili olmamıştır. Zira Eğitim ve öğretim il ve ilçe merkezlerinden daha tenha olan köylere kaymıştır. Böylece 1924-1950 yılları arasında gizli ve tenha mekânlarda tedris ve irşâd faaliyetleri zor şartlar altında olsa da devam etmiştir.[57] Bu şartlar altında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan medrese ve dergâhların son yüzyılına bakıldığında yalnız medrese olarak hizmet yürüten mekânların genel olarak kapandığı, medrese ve dergâh hizmetlerini birlikte yürüten mekânların ise varlıklarını devam ettirdikleri görülmüştür. Norşin Dergâhı da bu özelliklere sahip bir dergâhtır.[58]

---

[54] Akyüz, "Hâlidîye Silsilesinin Bazı Mürşid-i Kâmilleri", s. 21.

[55] Günümüzde tekkeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da divân adıyla faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bk. Uludağ, "Anadolu'da Hâlidîlik", DİA, c.15, s.299.

[56] İbrahim Baz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî", **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,** Yıl 2014, S.2, s.103.

[57] Abdulğani Mutlu, "Norşin'li Şeyh Masum", **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu**, 5-7 Ekim 2012, Muş, ss.76.

[58] Baz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e…", s. 104.

Norşin Dergâhı, ilmî geleneği ve tasavvufî açıdan güçlü yönüyle olduğu gibi coğrafî olarak da gerek kendisinden ayrılmış kollarla gerekse bölgede hizmet yürüten diğer dergâh ve medreseler açısından da merkezi bir konuma sahiptir. Bu yönüyle de en önemli uğrak ve ziyaret noktalarından biri olmuştur.[59]

İşte tezimizin konusu olan Şeyh Hüseyin el-Bûtî bu dergâhın yetiştirmiş olduğu son dönem Nakşî-Hâlidî meşâyihindendir. Bu yolda göstermiş olduğu azim ve gayreti çoğu insanlara hidayet kaynağı olmuş ve binlerce talebe yetiştirerek medrese-tekke birlikteliğini en güzel şekilde temsil etmiştir.

[59] Baz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e…", s. 104.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH HÜSEYİN El-BÛTÎ'NİN HAYATI, TAHSÎLİ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

1.1.1. İsmi, Doğumu ve Ailesi

Diyarbakır merkeze bağlı Mirâxüra[60] köyünde kaldığı için Seyda Molla Hüseyinî Mirâxürî, Seydayê Mezîn (Büyük)[61], Şeyh Hüseyinî Seyrantepe ve Şeyh Hüseyinî Diyarbekirî gibi isimlerle anılan Şeyh Hüseyin el-Bûtî[62], 1921-22[63] yıllarında Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Bînırvî[64] köyünde dünyaya gelir.[65]

Babası Sofî Ahmed b. Sofi İbrahim b. Ali b. Ahmed b. İsa b. Musa b. Ömer b. Abdullah b. Muhammed b. Hâlid b. Yakub b. Anter olup, Annesi Züleyha Hanımdır. Dedelerinden Anter, ailesiyle beraber Irak'tan önce Siirt Pervari'ye bağlı Hîşetâberîsîpi[66] köyüne göç ederler, bir müddet sonra Eruh'a bağlı Nivîlâ köyüne,[67]

---

[60] Diyarbakır Sur ilçesine bağlı Beybulak Köyü. Diyarbakır merkeze 40 km. uzaklıktadır.

[61] Medresede ders verenlere Seyda denir. Her iki oğlu Seyda Molla Mahmud ve Seyda Molla Tayyip ile beraber ders verdiğinde oğullarından ayırt edilmesi için talebeleri ve salikleri tarafından kendisine verilen isim olmuştur.

[62] Botan: Dicle ve Fırat bölgeleri arasında kalan bölgeye denir. Diğer bilinen ismi ise Mezopotamya'dır. Botanlıların adası anlamında da kullanılmıştır. Bk. Abdullah Yaşın, **Tarih Kültür ve Cizre,** Kuloğlu Matbaacılık, Ankara 2007. s. 15-16

[63] Kendisiyle yapılan mülakatta doğum tarihini tam bilemediğini, birinci dünya savaşının başlangıcından altı-yedi yıl sonra doğduğunu ifade etmiştir. Bu da 1921-1922 yıllarına tekâbül eder.

[64] Siirt merkeze bağlı Ekmekçiler köyü. Siirt'ten 40 km. uzaklıktadır.

[65] Daha önce Eruh'a bağlı olan Bınîrvî köyü şuan Siirt merkeze bağlıdır.

[66] Siirt Pervari ilçesine bağlı Belenoluk köyü.

[67] Siirt Eruh ilçesine bağlı Çizmeli köyü. Eruh'a 30 km uzaklıktadır.

oradan da Bınîrvî[68] köyüne yerleşirler. Babası Sofi Ahmed 1946 yılında vefat eder ve Bınîrvî köyünde defnedilir.

Annesi Züleyha Hanım, Seyda Molla Halîl es-Siirdî[69] torunlarından olup Hz. Ömer'(r.a) in neslinden olduğu rivayet edilir.[70] Çok muttaki, şeyhine bağlı, halis bir mürîde, şeriâta sıkı bir şekilde bağlı mü'mine bir hanımdır. Annesinin babası Sofi Ömer, Osmanlı-Rus savaşında Bitlis Gökmeydan'da şehit düştüğü söylenir. Annesi 1947 yılında vefat eder, Bınîrvî köyünde defnedilir.[71]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'ye ismini, annesinin ve babasının mürşidi, Basret Şeyhlerinden[72] Şeyh İbrahim Hakkı Basretî verir.[73] Şeyh İbrahim Hakkı, babası Şeyh Hüseyin Basretî'ye nisbetle el-Bûtî'ye Hüseyin ismini verir. Daha küçükken, annesi

---

[68] Bınîrvî Kürtçe bir kelimedir. Bak (bınîr), vî (buraya) manasındadır. Şöyle anlatılır: Şeyh Hüseyin'in dedeleri, (Bınîrvê köyünü ilk onlar inşa ederler) bu köye gelirlerken su aramaya başlarlar. Lakin bölge kurak olduğu için bir türlü su bulamazlar. Sonra köyün diğer yamacında suyu bol bir kuyu bulurlar. Sevinçten "buraya bak" manasına gelen Bınîrvî diye bağırırlar.

[69] 1754 yılında Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Kulpik (Süttaşı) köyünde doğdu. Bir rivâyete göre 1755, diğer bir rivayete göre ise 1750 yılında doğduğu söylenir. Bitlis, Van, Siirt ve Cizre bölgesindeki medreselerde ilim tahsîl etmiştir. İlk hocası ilmihal bilgilerini aldığı babası Molla Halid el-Kolâtî'nin nesebinin Hz. Ömer'e (r.a) dayandığı söylenmektedir. Küçük yaşta babasıyla beraber ziyaret ettiği Marifetname sahibi İbrahim Hakkı Hazretlerinin dikkatini çekmiş ve dualarını almıştır. Eğitimini bölgedeki medreselerde birçok âlimden ders alarak tamamlayan Molla Halil es-Siirdî Hizan'da Meydan Medresesi'nde, daha sonra da babasının isteği doğrultusunda Siirt'e yerleşerek Medrese-i Fahriye'de uzun süre ders vermeye devam etmiştir. Molla Halîl es-Siirdî, dinî ilimlerin neredeyse bütün dallarında eser telif etmiştir. İrili ufaklı otuza yakın eseri vardır. 1841, 1839, 1843 muhtelif rivayetlerle Siirt'e vefat eder. Türbesi Siirt'in doğusunda merkez mezarlığında kendi ismiyle anılan yerdedir. Bk. Adnan Memduhoğlu**,** Molla Halil Es-Siirdî ve Usûlü'l-Fıkıh Adlı El Yazma Eseri, **İbrahim Hakkı ve Siirt Ulemâsı Sempozyomu**, 2007 Siirt, ss.294-297; Faruk Kazan, **Mollâ Halîl'in Bilgi ve Varlık Anlayışı**, ("Basılmamış Yüksek Lisans Tezi", Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır 2013), s.1.

[70] Nesli hakkında belirli bir şecere yok, ama tevâtüren nakledilmiştir. Bu durumu Siirt'e ikâmet eden Seyda Molla Halil'in torunlarından Seyda Molla Sibgatullah Sevgili ile yapılan röportajla te'yid edilmiştir. (12.05.2016)

[71] Kendisi ile yapılan mülâkât (15.11.2016); Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.01.2015)

[72] Basret Dergâhı; Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin Şırnak'ta bulunan Gabar Dağı'nın batısındaki Basret (İnceler) Köyünde kurmuş olduğu dergâh. Sıbğatullah-i Arvâsî, Şeyh Hâmid-i Mardinî, Şeyh Sâlih-i Sıpkî gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu ilim ve irfanında iz bırakmış olan birçok âlim ve ârifin yetiştiği bu mâneviyat ocağı, zamanla daha fazla tanınmış ve bu dergâhta görev yapan mürşidler ''Basret Şeyhleri" diye meşhur olmuşlardır. Bk. İbrahim Baz, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı", **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl 2014, S.2, s.140.

[73] Şeyh Hüseyin Basretî'nin oğlu olan Şeyh İbrahim Hakkı 1893 yılında Basret'te gelir. 1926 da Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile ailesi ile beraber önce Irak'a, oradan da Suriye göç eder. Suriye'nin Hılvâ köyünde vefat ederek oraya defnedilir. Bk. Adnan b. eş-Şeyh İbrahim Hakkı, **Teracîmû Ba'du Ecdâdî,** Yayın Evi Yok, 2010, s.60; Baz, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin…", s.155.

onu Şeyh Hüseyin Basretî'nin[74] makberine ziyarete götürür. Makberinden biraz toprak alarak parmağıyla onun alnına sürer ve şöyle dua eder: "Oğlum! Allah sana Şeyh Hüseyin'in bereketini, ilim ve irfânını nasip etsin!" Annesinin alnına sürdüğü toprak iz yapar. Hâlen o iz alnında görünür. Annesi ona her zaman şu duayı yapar: "Oğlum! Allah sana ilim ve irfan nasip eylesin."[75]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî henüz yedi-sekiz aylıkken annesi onu, beraberinde Şeyh Hüseyin Basretî'nin oğlu Şeyh İbrahim Hakkı'yı ziyarete götürür. Basret'in karşısında bulunan bir tepeye geldiklerinde annesi onun ihtiyacını görür, şöyle der: "İnşallah oğlum şeyhimin evinde ihtiyacını görmez, beni şeyhimin evinde mahcup etmez." Şeyhini ziyaret edip ertesi gün bulundukları yere geldiklerinde Şeyh Hüseyin el-Bûtî, aradan bir gün geçtikten sonra ihtiyacını görür. Şeyhin evinde kesinlikle ihtiyacını görmez. Bu durum birkaç defa tekrarlanır.[76]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, 1960-1965 yılları arasında Şeyh Mâşuk (k.s) ile beraber hacca giderken Suriye de ikamet eden anne ve babasının mürşidi Şeyh İbrahim Hakkı'yı (k.s) ziyaret eder. Şeyh İbrahim Hakkı bu ziyarete çok sevinir. Şeyh Hüseyin bir gece misafiri olur ve duasını alır.[77]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, Behlûlî, Molla Mahmud, Âzab Ağa ve Navgündî kabilelerinden oluşan Bınîrvî köyünün Navgûndî[78] kabilesine mensuptur. Ailesine Ağayî Kej[79] denilirdi. Bunun nedeni şöyle anlatılır: Bir gün Köylerinde muhtar seçimi için Köy İhtiyar Heyeti toplanır. İhtiyar Heyeti bir şahsın muhtar olması yönünde karar verir. Fakat Şeyh Hüseyin'in dedelerinden biri bu kararı kabul etmez. Dedesinin üstünde Siirt kumral (kej) keçilerinin tüyünden yapılmış bir cübbe vardır.

[74] Şeyh Hâlid-i Zibârî'nin oğlu olan Şeyh Hüseyin Basretî 1857 yılında Basret'te dünyaya gelir. 1875 yılında kendisine irşâd ile görevi verilir. Önce Diyarbakır sonra Şam'a gider. 1913 yılında tekrar memleketine döner ve irşad hizmetleri esnasında 1914 yılında vefat eder. Makberi Eruh'a bağlı Hâlidiye köyündedir. Bk. Baz, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin…", s.155.

[75] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.01.2016)

[76] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.01.2016)

[77] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)

[78] Navgundi kürtçede köy içinden olanlar anlamına gelmektedir. Şeyh Hüseyin'in dedeleri Bînırvî köyüne ilk yerleşenlerden oldukları için onlara bu isim verilmiştir.

[79] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.12.2015)

Heyet, o cübbeye nispeten: "Ağayî Kej senin görüşün nedir? Kim muhtar olsun?" diye sorunca ailesi "Ağayî Kej" ismi ile anılır.[80]

Babası Sofi Ahmed, Nakşibendiyye tarikatına bağlı Basret şeyhlerinden Şeyh İbrahim Hakkı'nın mürîdidir. Müttakî, sofî, halis bir mürîd, şeyhine bağlı, ehli kerâmet sahibi bir zattır. Çok fakir, dünyalık hiçbir şeyi olmayan, aynı zamanda dünyaya hiç meyletmeyen bir şahsiyete sahiptir. Şeyh Hüseyin el-Bûtî; "Ben yemin edebilirim ki Babam, fakirlikten dolayı hayatı boyunca hiçbir zaman yeni bir ayakkabı giymedi. Giydiği ayakkabıların hepsi kendisine hediye edilen eski ayakkabılardı." der. Kerâmetleri çok açık herkes tarafından müşahede edildiğini ifâde eder.[81] Kerâmetlerinden bazılarını Şeyh Hüseyin el-Bûtî şöyle bahsetmektedir: "Dayım Şeyh Mahmud, Şeyh İbrahim Hakkı'nın halifesiydi. O ile babam Şeyh'i ziyarete giderlerdi. Şeyh İbrahim Hakkı, Terhem (Bayramlı) köyüne gelecekti. Dayım ile babam bizim köydeydiler. Dayım babama sorar: 'Sofi Ahmed şuan şeyhimiz nerededir?' Babam da: 'Şuan Şeyhimiz Terhem ile Tirîm[82] köyleri arasında düz bir yerdedir. Şeyhim ata binmiş, falan şahısta atın ipini tutmuş çekiyor, şu iki şahıs da def çalıyor, maneviyât dolu bir ortamda Terhem'e doğru ilerliyorlar' der. Dayım bir müddet sonra Terhem'e gider. Köyde imamlık yapan aynı zamanda Şeyh ile beraber o cemaat içerisinde olan Molla Ahmed'e babamın dediklerini sorar. Molla Ahmed babamın söylediği kerâmetleri aynen doğrular."[83]

Şeyh Hüseyin, babasının bir diğer kerâmetinden şöyle bahsetmektedir: "Babam, Terhem köyü İmamı Molla Ahmed ve bir kaç mürîd ile beraber Rêjnav'[84] da bulunan mürşitleri Şeyh İbrahim Hakkı Basretî'yi ziyarete giderler. Yolda bir uçurumun kenarında istirahat ederler. Molla Ahmed oradakilere şöyle bir soru sorar: 'Şeyhinin emrini yerine getirmek için kim şu uçurumdan atlar?' Babam cevaben: 'Şeyhimin demesine gerek yok. Şeyhimin ailesinden herhangi biri bana şu uçurumdan atlamamı emretse tereddüt etmeden atlarım ve bana hiçbir şey olmaz' der. Oradakiler şaşkınlık içinde kalırlar. Bir müddet yollarına devam ettikten sonra yağmur yağar, ısınmak için ormandan topladıkları odunları tutuşturarak çok büyük

[80] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[81] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[82] Siirt Merkeze bağlı Çağbaşı köyü.
[83] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[84] Siirt Eruh'a bağlı Bayıryüzü köyü.

bir ateş yakarlar. Babam Molla Ahmed'e: 'Bu ateşe girmenin tehlikesi mi büyük yoksa uçurumdan atlamanın tehlikesi mi büyük' diye sorar. Molla Ahmed ise: 'Her ikisinin de tehlikesi büyüktür Sofi Ahmed' cevabını verir. Babam ateşin içinden karşı tarafa yürür. Tekrar geri gelir. Bunu gören Molla Ahmed babamın etrafında döner, bedenine ve elbisesine bakar, ne bedenine ne de elbisesine ateş sirayet etmediğini görür."[85]

Şeyh Hüseyin: "Köyümüzün karşısında bir köy vardı. Babam oraya bazen Cuma namazını kılmaya giderdi. O köyde Haldî Hacî diye bir şahıs vardı. Derisi çalınmıştı. Çalınan derisini bulmak için Cuma günü cumadan sonra bütün köye yemin ettireceğini söyledi. Babam onun yanına gitti ve ona dedi ki: "Haldî, yemin ettirmek iyi bir şey değil! Kimseye yemin ettirme! Ben sana derini getireceğim." Haldî Hacî bu teklifi kabul etti. Bunu duyan bir adam (ki babam deriyi onun çaldığını biliyordu) yanına gelerek ona şöyle dedi: 'Sen niye bu sorumluluğu aldın. Bıraksaydın bütün köy yemin etseydi. Sen şimdi o deriyi nerde bulacaksın?' Babam da orada bulunan köylülere seslendi: 'Ey köylüler! Derinin nerde olduğunu çok iyi biliyorum. Sadece şunu söyleyeceğim; bir evin birinci katındadır. Şöminenin altında, üstünde odunlar vardır. Deriyi götüren bu akşam deriyi Haldî Hacî'ye gizlice teslim ederse ne âlâ! Teslim etmezse yarın cumadan sonra bütün cemaati onun evine götürüp deriyi ortaya çıkartarak onu bütün köye rezil edeceğim.' Bunu duyan hırsız deriyi hemen o akşam sahibine gizlice bıraktı."[86]

Şeyh Hüseyin: "Siirt'te tasavvuf ve tarîkatı inkâr eden bir adam vardı. Bunu her yerde söylemekten çekinmezdi. Yine bir kış gününde camide bütün cemaat oradayken tasavvuf ve tarîkat aleyhinde konuştu. Babam söylediklerini kabullenmeyerek çok sinirlendi. O anda yanan sobayı olduğu gibi kucakladı, tekrar yere bıraktı. Sobanın kapağını açtı içinde bulunan ateşten avuçladı ve ağzına koyup adamın suratına üfürerek: 'Eeğer tasavvuf ve tarîkat yoksa bu nedir' dedi. Babama hiçbir şey olmadı. Bu olaydan sonra o adam bir daha tasavvuf ve tarikat aleyhinde konuşmadı."[87]

[85] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[86] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[87] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)

Şeyh Hüseyin: "Babam vefât ederken yanında değildim. Bu anlatacağım olayı orada bulunanlar bana anlattı. Babam vefat etmek üzereymiş. Kuran okumayı bilmiyordu. Babam, bütün ömrünü ders vermekle geçiren ve aynı zamanda Hâfızu'l-Kur'ân olan köyümüzün imamı Tillolu Molla Halil'i üzerine Yâsîn sûresini okumak üzere çağırtmış. Babam: 'Molla Halil'i çağırttığım esnada biri yanıma geldi elini ağzıma koyarak; senin ağzına ne olmuş böyle! Sen Yâsîn sûresini okusana, dedi. Ben de Yâsin suresini okumaya başladım. Halbûki Yâsîn suresini okumayı hiç bilmiyordum' demiş. Bunu gören Molla Halil; 'Sofî Ahmed sen Kur'ân okumamıştın, Kur'ân okumayı nerede öğrendin' der. Babam olup biteni Molla Halil'e anlatmış."[88]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin, Sofi İbrahim, Musa, Muhammed ve Ömer adında dört erkek kardeşi, Aişe adında da bir kız kardeşi vardır. Ömer ve Aişe küçük yaşta vefat eder. Anlatıldığı üzere, kardeşlerinden Sofi İbrahim, Şeyh Hüseyin'in imamlık yaptığı Por[89] köyünde kış mevsiminde Ramazan aylarında kar-kış demeden köylüleri sahura kaldırmak için sokak sokak gezer, teneke çalar.[90]

1.1.2. Gençliği ve Ailesi

Şeyh Hüseyin bir kere evlenir. Eşi, Üstadı Seyda Molla Muhammed Norşinî'nin kızı Dilşâh Hanımdır. Dilşah Hanım ile evlenmeden önce ailesi Şeyh Hüseyin'i başka biriyle evlendirmek ister ve nişanlanırlar. Ama eğitimini tamamlamadığı için bu evliliği kabul etmez. Onu zorla evlendirecekler korkusuyla köyden kaçar.[91]

Şeyh Hüseyin Efendi'nin Dilşah Hanım ile evliliği Ohin meşâyihinden Şeyh Fethullah Verkânısî'nin oğlu Şeyh Alâeddin tavsiyesiyle olur. Şeyh Hüseyin, Dilşah Hanım ile evlilik isteğini önce hocası, daha sonra kayınpederi olacak olan Molla Muhammed Norşinî'ye iletir. Fakat O, bazı nedenlerden dolayı bu işe karşı çıkar ve kabul etmez. Şeyh Hüseyin de bu isteği hocasının mürşidi, aynı zamanda kendisinin de bir müddet yanında okuduğu Şeyh Alâeddin'e bir şekilde ulaştırır. Şeyh Alâeddin bu isteği onaylar ve Molla Muhammed'e: "Kızınızı neden Molla Hüseyin'e zevce

[88] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)
[89] Bitlis'e merkeze bağlı Değirmenaltı köyü.
[90] Por köyünden Cemalettin Bilgin ile yapılan mülâkat. (12.02.2017)
[91] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.01.2016)

vermiyorsunuz. Hâlbuki o sâlih ve takva sahibi bir talebemizdir. Onda nuranî cevherler vardır. İnşallah büyük bir zât olacak" der. Molla Muhammed Norşinî de bütün nedenleri bir kenara bırakarak mutlak bir teslimiyetle mürşidinin sözünü dinler ve Dilşah Hanım'ı Şeyh Hüseyin'e zevce olarak verdiğini kabul eder. Böylece bu evlilik gerçekleşir.[92]

Dilşah Hanım iffetli, muttaki, Kur'ân ve Sünnete bağlı, ehli hatme[93] mü'mine bir hanımdır. Fakirleri, yetimleri, dulları ve kimsesizleri gözetir elinde avucunda ne varsa onlara verir ve yardım eden birisidir. Şeyh Hüseyin'in tarikatta vekilidir. Ziyaretine her kesimden bayanlar gelir, onların dertlerini dinler ve din konusunda nasîhat eden bir şahsiyettir. Alternatif tıbbı iyi bilir. Onun için çoğu hastalar onun elinden şifa bulduğuna şahit olunan bir kişidir. Nakşibendiyye tarikatının adâblarına titiz bir şekilde bağlıdır. Tarîkatın şeyhlerine çok hürmet eder, onları her zaman hatırında tutan birisidir. Özellikle Norşin meşâyihine çok saygı gösterir, onlardan bahsederken sevgi ve muhabbetten gözleri yaş dolan bir mürittir. Şeyh Hüseyin ile evliliğinden Seyda Molla Mahmud ve Seyda Molla Tayyip adında iki oğlu, Nazenin, Surşirin, Müzeyyen, Şerife, Sabahu'l-Hayr, Züleyha, Perizâde, Zâkire ve Râkie adlarında dokuz tane de kız çocuğu dünyaya gelir. Bunun dışında dört erkek ve dört kız çocuk da küçük yaşlarda vefât ederler.

Şeyh Hüseyin çocuklarını Kur'ân ve Sünnet üzere yetiştirir, Kur'ân ve Sünnet yolunda onlara örnek olur.

1.1.3. Vefatı

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, vefatından yaklaşık kırk yıl önce Medine'de bir gün hastalanır. Hastalığı çok şiddetli bir hal alır. Kendisine refakat edenler onun hastalıktan kurtulmasına ihtimal vermezler. Ziyaretine gelen Şeyh Mâşuk'a onun vefât edebileceğini söyleyenlere Şeyh Mâşuk: "O daha çok yaşayacaktır" der.

Şeyh Hüseyin, vefatından 5-6 ay önce sol kolunda ceviz büyüklüğünde bir tümör çıkar. Şeyh, bir süre tümörü aile efradından kimseye söylemez. Ailesi bu

[92] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.01.2016)/ Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)

[93] Hatm-ı Hâcegân: Nakşibendiyye ve Hâlidiyye tarikatında müridlerin bir araya gelerek şeyhlerinin izin ve denetimi altında yaptıkları zikre hatm-i hâcegân denir. Bk. Memiş, **Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri,** s.156.

durumu bir tesadüf eseri öğrenir. Onu doktora gitmeye ikna edemezler, fakat ısrarlar sonucu sonrasında: "Keşke hiç gelmeseydim" diye tepki verdiği hastaneye gitmeye ikna olur. Çekilen MR sonucunda sol kolunda, akciğerinde ve sırtında üç tane tümör olduğu fark edilir. Bu süreçte kolundaki tümör büyümeye, şişmeye ve Şeyh'e dayanılmaz acılar çektirmeye başlar. Çektiği acılar, yürüyüşünden, hal hareketlerinden kolaylıkla fark edilir. Fakat Şeyh Hüseyin'in bir sefer dahi şikâyet ettiği duyulmaz. O hep şöyle söyler: "Ben hasta değilim. Bu ihtiyarlıktır. İhtiyarlık insanı kör, topal ve sağır eder." Camiye gitmeye, dergâhta irşâd etmeye, misafirlerini ağırlamaya, son 10 yılda bir gelenek haline getirdiği talebelerden Kur'ân dinlemeye ve ailesiyle ilgilenmeye devam eder.

Belli bir süre sonra, tümör daha da büyümeye başlar. Öyle ki artık damarları patlar, kan durmaz. Üzerinde bulunan sargı bezi kana dayanmaz, sargı bezinin üzerine bant geçirilerek kanın dışarıya sızması engellemeye çalışılır. Aile dostu birkaç doktor, ara sıra kolu için evine gelir. Patlamış damarları dikmek için evde ameliyat yaparlar. Bütün ısrarlara ve doktorların telkinlerine rağmen hastaneye yatmayı kabul etmez. Ağrıları arttıkça, Şeyh güçten takatten kesilir. Artık dergâha ve camiye gidemez olur. Sadece cumadan cumaya camiye uğrar.

Evde odasında namaz kılar. Bazen büyük oğlu Molla Mahmud ve diğer oğlu Molla Tayyip, bazen de torunu (Hamit Elçi) ona imamlık eder. Evde Hatme-i Hacegânı hiç terk etmez. Namaz sünnetlerini hiç aksatmaz. Hastalığının verdiği ıstırap ve acıdan dolayı bazen namaz kılmayı unutur, bazen kıldığını unutur; tekrar kılar, bazen de namazın keyfiyetini unutur, telkinlerle kılar. Vefatına yakın oturarak, sonrasında uzanarak, en son ise vefatına iki gün kala îmâ ile namaz kılar. Artık konuşamaz hale geldiğinde kendi kendine günde defalarca yatağında namaz işaretleri yaparak namazını edâ eder.

5 Şubat 2018 Pazartesi günü akşam dolaylarında şeyhin durumu fenalaşır. İç kanama geçirir ve vücudundan kan gelir. Bundan dolayı çok rahatsız olur. Sekerât haline girer. Torunu (Hamit Elçi) Yâsîn suresini okur. Oğlu Molla Mahmud ona kelime-i tevhidi telkin eder. O esnada diğer oğlu Molla Tayyip hapşırır. Akabinde "elhamdülillah" der. Şeyh bu halde dahi sünneti terk etmez, bütün gücünü toparlayarak ona; "yerhamukellah" der. Ruhunu Rahmet-i Rahmana teslim ederken

oğlu Seyda Molla Mahmud'dan kendi gözlerini kapatmasını ister. Vefat ettiği gün 6 Şubat 2018 tarihinde gece saat 01:05 geçer.

Aynı gece her iki oğlu, torunu (Hamit Elçi) ve Şeyhin yeğeni Molla Bedri onu yıkarlar. Onu kefenledikten sonra elini, orada hazır bulunan müridânın ziyaret etmesi için dışarıda bırakırlar. Müritler ziyaret ettikten sonra tekrar kefenlerler. Cenazesini sabah namazından sonra Seyrantepe'deki dergâhtan Şeyhin diğer medresesi olan Suffe'ye götürürler. Öğle namazına kadar talebe ve müritlerden yaklaşık bin kişi onun için hatimler okur. Yoğunluktan camide yer olmadığı için beş sefer cenaze namazı kılınır. Öğle namazından sonra Suffe medresesine yakın olan aile kabristanında defnedilir. Defnine binlerce insan iştirak eder. Günlerce süren taziyesine binlerce insan katılır. Dönemin Başbakanı Binali Yıldırım, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve beraberindeki bürokratlar, Diyarbakır Valisi Hasan Basri Güzeloğlu, Diyanet Eski Başkanı Mehmet Görmez, Diyanet camiasından Daire Başkanları, İl ve ilçe müftüleri, Dicle Üniversitesi Rektörü ve bazı fakülte Dekanları taziyesine katılanlar arasında olanlardan olur.

Başbakan Binali Yıldırım kendisi için şu sözleri ifâde etmiştir: "Hüseyin Elçi Hoca Efendi bir Kur'ân aşığı olan, ömrü boyunca irşâd eden, müslümanların ve müminlerin istikâmet üzere yaşaması için hayatını sarf etmiş ve bu uğurda binlerce insanın yetişmesine vesile olmuştur. Bu muhterem zatın elbette ki yaptığı bütün hizmetler ve hayırlar kendinden sonraki sâlih amel sahibi insanlar olarak binlerce kişi tarafından hatırlanacaktır. Onlar, Onun bıraktığı yolda memleketini, milletini ve bayrağını seven güzel huylu insanların yetişmesine vesile olacaklardır.''[94]

1.1.4. Vasiyeti

Şeyh Hüseyin, aile efradına genel anlamda vasiyette bulunur. Aile efradına; ilimle meşgul olmalarını, medreseye, derslere ve islâm şeriatına sımsıkı sarılmalarını, takvâ ile amel etmelerini, hayır ve hasenâta bağlı kalmalarını vasiyet eder. Bazen oğlu Seyda Molla Mahmud'a: "Ben sizin için mal ve mülk bırakmadım. Yalnız ve ancak sizlere Rabbinizi bıraktım" der.

[94] 07 Şubat 2019 tarihinde Şeyh Hüseyin'in taziyesine katılan Başbakan'ın konuşmaları video ile kayıt altına alınmıştır. Video kaydı özel bilgisayarımda saklanmaktadır.

Neredeyse bütün hayatını medresede ilim talebeleri ile geçiren Şeyh Hüseyin, vefatından önce ilim talebelerine şöyle vasiyette bulunur: "Cenazeme ilim talebeleri yakın olsunlar, üzerime hatimler okusunlar, beni kabristana götürürlerken yürüyerek götürsünler. Bu esnada sadece talebeler etrafımda bulunup durmadan hatimler okusunlar, beni defnederlerken makberin etrafında onlar dursunlar ve defin bittikten sonra da hatimleri okumaya devam etsinler." Vasiyeti aynen olduğu gibi gerçekleştirilir. Ayrıca Seyda Molla Mahmud'a: "Taziyemi üç günden fazla sürdürmeyin. Üç gün sonra bütün müderris ve talebeler derslerinin başında olsun. Taziyem medrese tahsîline engel olmasın" diye vasiyette bulunur. Telkinini Molla Halil es-Siirdî'nin torunlarından Seyda Molla Sibgatullah Sevgili okur.

1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, küçük yaşta ilim tahsîline başlar ve değişik ilim dallarında kendini yetiştirir. Eğitim gördüğü zamanı ve şartları göz önünde bulunduracak olursak Ohîn gibi iyi medreselerde okur yine o zamanın en iyi hocalarından dersler alır. Öyle ki bazı hocaları Osmanlıda kadılık görevinde bulunur ve bazıları çok eser yazar. Böylece Şeyh, ilmî kişiliği ile de ön plana çıkar.

Şeyh Hüseyin zamanını genellikle ders vererek, dersten arta kalan zamanlarını da kitapları mütalaa ederek geçirir. Zaruri ihtiyaçlar dışında veya herhangi bir misafiri olmadığında elinden kitabı bırakmazdı. Kitaplar arasında seçici davranmaz duruma göre Fıkıh, Tefsir, Hadîs ve Tasavvuf kitapları okur.[95]

Şeyh Hüseyin, fıkıh ilminde yetkin olmasına rağmen vereceği hükme dikkat eder; verdiği fetvayla yetinmez ve genellikle vermiş olduğu hükmü te'yid etmek için fıkıh kitaplarından konuya tekrar bakar. Bazen âlimler veya müderrisler kendisine herhangi bir konuda görüş bildirdiğinde: "Azizim! Bu konuyu kitapta gördün mü? Emin olmadığınız bir konu hakkında kitaba bakmadan fetvâ vermeyin. Emin olsanız dahi baktığınız bir konuya üç gün süreyle tekrar bakın. Yanılıyor olabirsiniz." diyerek müderrisleri daima sağlam bilgiye yönlendirir.

Şeyh Hüseyin, fıkıh ilminde geniş ve derin bir bilgiye sahiptir. İlerlemiş yaşına rağmen fıkhi bir konuda anlaşmazlık olduğunda kendisine müracaat edilir o

[95] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (01.03.2019)

da görüşünü bildirir ve yapılan araştırmalar neticesinde sonuç onun söylediği gibi çıkar. Bundan dolayı, insanlar fıkhî konularda sorunlarını çözmek için kendisine başvurur ve vereceği fetvâyı tartışmasız kabul ederler. Çevresinde oluşturduğu güven sayesinde insanlar başkalarının verdiği fetvâlara pek rıza göstermezken onun fetvalarına gönülden razı olurlar. Bununla beraber âlimler topluluğunda da söz sahibidir. Bilgisine çok güvenen bir âlim, bir gün Şeyh'in ziyaretine gelerek fıkıhta söz sahibi olduğunu imâ etmek ister. Bu durumu sezen Şeyh Hüseyin, bir kitaptan bir yeri göstererek kendisine bir soru sorar. Soru kendisine yetkin olduğu bir kitaptan gelmesine rağmen; lakin o bir türlü cevap veremez. Çok utandığını gören Şeyh kendisine: " قَدْ يَعْثُرُ ٱلْجَوادُ " (iyi atlar da bazen tökezler) diyerek gönlünü alır.[96]

Yine şeyh Miraxürâ'da ikâmet ettiği esnada, civardaki köylülerin koyunların zekâtını verdiğini görür. Koyunların zekât şartını taşımadığını gören Şeyh, onlara zekât düşmeyeceğini insanlara anlatır. Yıllardan beri koyunların zekâtını veren köylüler bu fetvâyı kabul etmede tereddüd ederler; doğrulamak için farklı yerlerde kalan âlimlerin yanına giderek bu durumu onlara söylerler. Âlimler buna itiraz ederek Şeyhten izâhât beklerler. Bütün fetvâlarında olduğu gibi şeyh, yine fıkıh kitaplarından alıntılar yaparak kendilerine gereken açıklamayı yapar. Yapılan incelemeler sonucunda Şeyh'in söylediği gibi çıkar. O âlimler bunun sonuncunda Şeyhe daha çok hürmet eder.[97]

Şeyh Hüseyin'in ilmi çok ileri bir seviyede olmasına rağmen ardında herhangi bir eser bırakmamıştır. Bunun nedenini kendisine sorulduğunda şöyle der: "Bizden önceki âlimler bizlere yazacak bir şey bırakmamışlar. Biz yazılanlarla amel edersek bu bize daha faydalı olacaktır."[98] Aslında Şeyh Hüseyin, kitaplardan çok insanların müellifi olmaya gayret etmiştir.

1.2.1. Hocaları

Bu başlıkta, yapılan araştırmalar neticesinde Şeyh Hüseyin'in, medreselerinde dersler aldığı bazı hocalarının hayatı çeşitli yönlerden ele alınmaya çalışılıcaktır.

[96] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (01.03.2019)
[97] Molla Abdulbâri Kılıç ile yapılan mülakat (08.03.2019)
[98] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.01.2016)

1.2.1.1. Seyda Molla Muhyeddin-i Havêlî

Şeyh Hüseyin'e ilmî icâzetnamesini vermesinden dolayı Seyda Molla Muhyeddin hakkında detaylı bilgi vermenin uygun olacağı düşünülmüştür.

Seyda Molla Muhyeddin 1909 yılında Baykan ilçesine bağlı Bilvanis[99] köyünde dünyaya gelmiştir. Babası bölgede tanınan ve sözü geçen âlimlerden Seyda Molla Ali'dir.[100] Yedi yaşına geldiğinde Kur'ân'ı Kerîm ve Mevlid-i Şerîf'i bitirmiştir. Baykan ilçesine bağlı Siyanîs[101] köyünde imamlık görevini ifâ eden babası ona ilk Arapça ilmini öğretmeye başlamıştır. Medrese sıra kitaplarından İzzî'den Sadullah es-Sağir kitabına kadar başladığı her kitaba Norşin meşâyihinden Hazret Şeyh Ziyauddîn'den teberrüken almıştır. Siyanîs'ta olduğu süre içerisinde babasından dersler almayı sürdürmüştür. Daha sonra kayın pederi de olacak olan Seyda Molla Alaaddin'in yanında Baykan ilçesine bağlı Çırî[102] köyünde eğitimine devam etmiştir. 1 ay Norşin'de Hazret'in torunu Molla Cemâleddin'den, 1 ay da Kozluk ilçesinde Molla Reşid-i Arıncî'den ders almıştır. Geri kalan eğitimini kayın pederi Molla Alaaddin'in medresesinde tamamlamıştır. Medrese eğitimini 17 yaşında bitirerek Molla Alaaddin'den ilim icâzetnâmesini almıştır. Bundan sonra 3 yıl süreyle hocasıyla birlikte aynı medresede ders verdi. 20 yaşındayken hocasının kızı ile evlenmiştir.[103]

Seyda Molla Muhyeddin, evlendikten sonra Baykan'a bağlı Kox, Narê, Havêl ve Kozluk'a bağlı Batıran, Şîkeftân, Xerbelus köyünde imamlık ve müderrislik yapmıştır. Havêl'de bu görevi ifâ ettiği esnada Baykan ilçe vaizliği görevinde bulunmuştur. 1970 yılında emekli olmuştur. Seyda, müderrislik hayatının 35 yılını Havel'de, son 10 yılını da Bayikan köyünde geçirmiştir. 60 yıla yakın müderrislik hayatında binlerce talebeye ders okutmuş ve bunlardan yüzlercesine icâzetnâme vermiştir.[104] 22 Aralık 1987 Salı günü sabah namazının sünnetlerini kıldığı esnada

[99] Siirt Baykan ilçesine bağlı Ormanpınar köyü.
[100] Oğlu Molla Abdurrahman Evrensel ile yapılan mülâkât (04.04.2019)
[101] Siirt Baykan ilçesine bağlı Gümüşkaş köyü.
[102] Siirt Baykan ilçesine bağlı Çukurca köyü
[103] Abdulbaki Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", **İbrahim Hakkı ve Siirt Ulemâsı Sempozyumu**, 2007 Siirt, ss.538-539; Oğlu Molla Abdurrahman Evrensel ile yaptığım mülâkât (04.04.2019)
[104] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", ss. 538-539; Oğlu Molla Abdurrahman Evrensel ile yapılan mülâkât (04.04.2019)

namaz içinde kalp krizi geçirerek vefât etmiştir. Makberi en son ikâmet ettiği Baykan ilçesi Bayikan[105] köyündedir.[106]

Seyda Molla Muhyeddin, Doğu ve Güneydoğu'da yaygın olarak okutulan Arap diline dair sarf ve nahvin yanı sıra meânî, bedî' ve beyân gibi belâğate dair ilimleri, mantık, vad', kelâm, fıkıh usûlü, Şafiî fıkhı, tefsir, hadis, ferâiz ve siyer ilimlerini de ders olarak okutmuştur. Seyda, tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlere çok hâkimdir. Klasik İslâmî ilimleri çok iyi bilmektedir. Özellikle ciltler tutan fıkıh kitaplarına, neredeyse ezbere bilecek kadar vakıftır.[107]

Seyda, bölge halkı tarafından çok saygı gördüğü gibi, âlimler arasında da çok saygı görmüştür. Bölgenin meşhur âlimleri ilmî konularda belirttiği görüşlerini bir dayanak kabul etmişlerdir. Kendilerine sorulan ve çözmekte güçlük çektikleri meseleleri hep ona havale etmişlerdir.[108]

Seyda, öğrenci yetiştirmenin yanı sıra, toplumda olup biten olaylara da ilgi duymuş, barış ve kardeşliğin sağlanması konusunda gayret göstermiştir. Gerek aşiretler arasında ki ihtilaflar, gerekse aile hukuku ile ilgili sorunların çözümü konusunda öncülük etmiştir. Özellikle devlet otoritesinin zayıf olduğu ve güvenlik güçlerinin olmadığı kırsal alanlarda meydana gelen kavga ve adam öldürme olaylarının engellemesinde büyük katkıları olmuştur.[109]

Seyda'nın tasavvufa ilk intisabı daha küçük yaşlarda Hazret'in yanında olmuştur. O Siyanîs'ta okurken Hazret oraya gelmiş, Seyda O'na intisap etmiştir. Daha sonra ilmî icâzetnâmesini aldıktan sonra Şeyh Ahmed-i Haznevî'nin yanına gitmiş, O'na intisap etmiştir. Şeyh Ahmed, Suriye'de ikâmet ettiği için oraya gitmede çok meşakkat çekmiştir. Bütün sıkıntıları göğüsleyerek bazen Şeyh Mâşuk ile bazen de Şeyh Ahdülhakim el-Hüseynî ile bu yolda gidip gelmiştir. Ancak Şeyh Ahmed'in vefâtı üzerine O'ndan irşâd izni alamamış ve Şeyh Mâşuk'a intisap etmiştir. Şeyh Mâşuk'tan 1958 yılında irşâd izni alarak halife olmuştur. Seyda tasavvuf ve tarikat yolunda 6 kişiye irşâd izni vermiştir. Bunlar, Şeyh Mâşuk'un oğlu

[105] Siirt Baykan ilçesine bağlı Yeşilçevre köyü
[106] Oğlu Molla Abdurrahman Evrensel ile yapılan mülâkât (04.04.2019)
[107] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", ss. 544-545.
[108] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", ss. 548.
[109] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", s. 549.

Şeyh Bedreddin, Hazret'in torunu Şeyh Fadli, Molla Hâvî, Molla Hasip, Molla Abdullah-ı Dibo, ve Molla Muhammed-i Arıncı'dır.[110]

Seyda, insanlara kızmaz, sesini yükseltmez. Herkesin gönlünü almayı, herkesle ilgilenmeyi kendisine düstûr edinir. Sade giyinir. Medreseden mezun olduktan sonra 60 yıl boyunca ilimle, zikirle ve talebe yetiştirmekle meşgul olur. Az yer, az uyuyan birisidir. Seyda'nın yiyeceğin az olduğu dönemlerde talebeleri doysunlar diye aç kaldığı zamanlar olmuştur.[111]

Seyda bilindiği şekliyle oturup eser yazmamıştır. Sadece 20 sayfa kadar tutan "Risâletu'l-esâs fi ahkâmi'l-haydi ve'n-nifâs" adındaki kitapçık Seyda'nın telif amacıyla yazdığı tek eserdir. Diğerleri ise bazı konularda yazdığı fetvaların bir araya getirilmesi ile oluşan "Mektûbât", İbn-i Mâlik Elfiyye'sinin üzerine eklediği 70 kadar beyit ve Tefsir, Fıkıh ve Nahiv kitaplarında müşkil olan konular üzerine yaptığı bir takım açıklamalardır. Bunlardan sadece Mektûbât adlı eseri basılmıştır.[112]

1.2.1.2. Seyda Molla Muhammed Norşinî

1910 yılında dünyaya gelen Molla Muhammed b. Molla Mustafa aslen Norşin'li olup Şeyh Hüseyin'in hocası aynı zamanda da kayınpederidir. Babası Molla Mustafa, Şeyh Abdurrahman-ı Tağî'nin mürididir. Şeyh Abdurrahman'ın vefatından sonra Norşin dergâhını terk etmemiş, Hazret Diyâûddin'e intisap etmiştir. Kur'ân dersi vermede maharetli olduğu için Hazret, onu kendi çocuklarına Kur'ân dersi vermek üzere müderris olarak tutmuştur.[113]

Molla Muhammed dört yaşına geldiğinde birinci Dünya savaşı başlamış ve ailesi ile Norşin'den Garzan bölgesine[114] giderek Nârî köyüne yerleşmişlerdir. Orada babasından ilk tahsîlini alan Molla Muhammed, daha sonra kendi zamanında çok meşhur ve iyi bir hoca olan Seyda Molla Muhammed Arbo'nun medresesine gitmiş, klasik medreselerde okunan ilimleri onun yanında ikmal etmiştir. İlmî icâzetnâmesini

[110] Oğlu Molla Abdurrahman Evrensel ile yapılan mülâkât (04.04.2019)
[111] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", s. 555.
[112] Güneş, "Molla Muhyedin-i Haveli", s. 550-551.
[113] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.04.2019)
[114] Garzan: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarihi bir bölge, kasaba ve nehir adıdır. Siirt ilinin Kurtalan ilçesine bağlı Yanarsu beldesinin eski adıdır. 1938 yılına kadar ilçe merkezi idi. 1938'de Garzan ilçe merkezi Misirc kasabasına taşındı. 1943 yılında bu kasabanın adı Kurtalan olarak değiştirildi. Bk. https://tr.m.wikioedia.org. wiki. Garzan. (16.04.2019)

ondan alarak köylerde müderrislik ve imamlık yapmaya başlamıştır. Sırasıyla Bitlis merkez ve ilçelerine bağlı Qultik, Hîvrîs, Korcân, Zîğâk, Sasona ve Siirt Baykan ilçesine bağlı Mılo köylerinde bu vazifeyi ifâ etmiştir. 1990 yılında Bitlis'in Tatvan ilçesinde vefât etmiş ve Norşin'de defnedilmiştir.[115]

Seyda, küçük yaşlarda Hazret Diyâuddin'in yanında tarikata giren Molla Muhammed, O'nun vefatından sonra Ohin'e giderek Şeyh Alâeddin'e, o da vefat ettikten sonra Şeyh Mâşuk'a intisap etmiştir. Bilindiği kadarı ile hilafet almamıştır.[116]

Gerek ilmî yetkinliği gerekse ahlakî güzelliği insanların onu sevmesine, dinî ve dünyevî açıdan kendilerine danışman edinmelerine vesile olmuştur. Tevâzu sahibi bir kişiliğe sahip olmuştur. Kibirden uzak sade bir yaşantısı vardır. Yaşlılarla, kadınlarla, çocuklarla ve diğer insan sınıflarıyla onların diliyle konuşma becerisine sahiptir. Bu yüzden herkes kendisine saygı göstermiştir. Bulunduğu bölgede âlimlerin fetva bakımından mercii olmuş, verdiği fetvalar âlimler tarafından tartışmasız kabul edilen birisi olmuştur. Bu yüzden âlimler zümresinde de söz sahibi olmuştur.[117]

1.2.1.3. Şeyh Abdurrahman Şâvêrî

Şeyh Abdurrahman Şâvêrî, Hz. Ömer b. Hattab'ın neslindendir. Babası, Şeyh Muhyiddin, dedesi Şeyh Abdullah Şâvêrî, annesi Hafsa hanımdır. Şeyh Abdurrahman Şâvêrî 1899/1317 yılında Siirt'in Eruh İlçesi'ne bağlı eski adıyla Şâviran, bu günkü adıyla Kuşdalı köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini müderris ve şeyh olan babası Şeyh Muhyiddin'den almıştır. Babası birinci dünya savaşından önce vefat ettiğinde, henüz on dört yaşında olup kardeşlerinin en büyüğü idi. Ailenin geçimini temin etme işi kendisine kaldığı için eğitimine ara vermiştir. Ancak yirmi yaşlarına geldiğinde benliğini ilim aşkı ve heyecanı sarmış ve tekrar ilim tahsîl etmeye başlamıştır.[118]

---

[115] Seyda Molla Mahmud ve oğlu Molla Ataullah ile yapılan mülâkât (14.04.2019)
[116] Seyda Molla Mahmud ve oğlu Molla Ataullah ile yapılan mülâkât (14.04.2019)
[117] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.04.2019)
[118] Sabit Sabuncu, **Şeyh Abdurrahman eş-Şâvirî ve Nehcu'n- Necâh Fi Ahkâm'in-Nikâh Adlı Eserinin Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi**, ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Şırnak Üniversitesi SBE, Şırnak 2013), s. 5.

Şeyh Abdurrahman Şâvêrî, birçok hocadan eğitim aldıktan sonra en son Şeyh İbrahim Hakkı el-Cezeri'nin (ö.1963) yanında eğitimini tamamlamış ve bu zatın elinden ilmî icazetnamesini almıştır. Nakşî tarikatı şeyhlerinden olan Şeyh İbrahim Hakkı el-Cezerî'ye intisap ederek bir müddet sonra Şeyh'lik hilâfetini de almıştır. Bu zatın vefatından sonra Van'da bulunan Şeyh Ramazan Efendi Hazretleri'ne tabi olmuş, uzun yıllar bu zatın himmet ve terbiyesi altında büyük derecelere yükselmiştir.[119]

Şeyh Abdurrahman Şâvêrî, ömrü boyunca münferit olarak tasavvufla ilgilenmiş ve sûfiyâne bir hayat sürdürmüştür. Ömrünün son dönemlerinde Kadirî tarikatını da benimsemiş ve bu tarikatla da iştigal etmiştir. Ancak kendisi şeyhlik yapmamış ve başkasına da şeyhlik hilafet icazetini vermemiştir.[120]

Şeyh Abdurrahman, yaşadığı bölgede yaşanan köy/aşiret kavgaları, kan davaları ve aile içi geçimsizliklerinde taraflar arası sağladığı barışlarla çok önemli yararlıklar göstermiş ve bu konuda meşhur olmuştur.[121] 1974 yılında Siirt'e vefat eetmiş ve kendi köyü Şaviran'da defnedilmiştir.

Şeyh Hüseyin hocası Şâvêrî'nin kendisini bir evladı gibi sevdiğini, ara sıra evine götürüp kendisiyle saatlerce sohbet ettiğini ve kendisine: "Oğlum! Ben seni gerçekten seviyorum. Bazen seni evime getirerek derslerini çalışmana engel oluyorum. Ama bu sohbetlerim sana derslerinden daha çok fayda vereceğine inanıyorum" demiştir.[122] Bu itibarla Şeyh Hüseyin, Şâvêrî'den devamlı hürmetle bahsetmiş ve onu hatırında tutmuştur.

1.2.1.4. Seyyid Kemâleddin Nepilê

Aslen Nepile[123] seyyidlerinden[124] olan Seyyid Kemaleddin, 1911 Nepile'de dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini ve Kur'ân dersini babası Şeyh Muhammed'den

[119] Sabuncu, **Şeyh Abdurrahman eş-Şâvirî ve…,** s.6-7.
[120] Sabuncu, **Şeyh Abdurrahman eş-Şâvirî ve…,** s.8.
[121] Sabuncu, **Şeyh Abdurrahman eş-Şâvirî ve…,** s.9.
[122] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.03.2017)
[123] Siirt Tillo'ya bağlı Akyayla Köyü. Siirt merkezden 38 km uzaklıktadır.
[124] Şecereleri(soyağacı), torunu Molla Asım Efe'nin yanında mevcuttur. Seyyid Kemâleddin'in dedelerinden Seyyid Davûd-ı Yemenî, Yemen'den İstanbul'a giderek İstanbul'un Fethine katılır. Fethin sonucunda Fatih Sultan Mehmet, kendisini doğuya göndererek oraya yerleşmesini sağlar.

almıştır. Bir müddet babasından medrese derslerini alan Seyyid, daha sonra Kelmıx'e Seyda Molla Abdülalim Kelmıxî'nin medresesine giderek onun yanında tedrisata devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında var olan baskıcı yönetimin istibdâtlarına karşı eğitimini orada sürdürememiş, Irak'a Molla Muhammed Ermişî'nin medresesine giderek eğitimine burada devam etmiştir. Irak'ta ilim tahsîlini bitirerek ilmî icazetini almak için tekrar Seyyid Abdülalim'in medresesine gitmek için yola koyulmuş, ancak o gidene kadar Seyyid Abdülalim vefat etmiştir. Ondan sonra ilmî icâzetinâmesini kimseden alamamıştır.[125]

Herhangi bir tarikata mensubiyeti olmayan Seyyid Kemaleddin, yaşadığı bölgede insanlar arasında meydana gelen olaylarda çözüm mercii olmuş ve insanlar onun hakemliğine başvurmuştur. 1966 yılında Banîhınbıl[126] köyünde vefât eden Seyyid Kemâleddin, cenazesi aile kabristanının bulunduğu Nepile'ye getirilerek orada defnedilmiştir.[127]

1.2.1.5. Seyda Molla Abdülalim Kelmıxî

Aslen Fersaf Seyyidlerinden olan Seyda Molla Abdülalim b. Molla Rıdvan b. Şeyh Abdurrahim Fersafî, 1877 yılında Kelmıx'ta[128] dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini ve Kur'ân dersini Bediuzzaman Said Nursî'nin kardeşi Seyda Molla Abdullah'tan almıştır. Seyda Molla Abdullah'ın derin ilminden etkilenen Seyda Molla Abdülalim başka bir medreseye ve hocaya gitmemiş; ilminin tamamını onun yanında okumuştur. İlmini bitirmek üzere iken bir gün Şeyh-i Hazîn'in halifesi amcası Şeyh Derviş'in ziyaretine gitmiş, onun edebinden ve mükemmel ilminden etkilenen amcası, kendisine icâzet vermek istemiştir. Teeddüben amcasının teklifini kabul etmiş ve ilmî icâzetnâmesini ondan almıştır. Bunu duyan Seyda Molla Abdullah ona: "Madem benden habersiz icâzetnâme aldın, Allah'tan dilerim ömrün boyunca kimseye icâzet vermek sana nasip olmasın" demiştir. Molla Abdullah'ın bu bedduası kabul olmuş ve Seyda Molla Abdülalim hayatı boyunca kimseye icâzet verememiştir. Yanında okuyan talebeler icâzet alma durumuna geldiklerinde bir

---

Bölgede Mamî Do ismi ile meşhur olan Seyyid Davûd'un makberi Nepile'dedir. Molla Asım Efe ile yapılan mülâkât (02.04.2019)

[125] Torunu Molla Asım Efe ile yapılan mülâkât (02.04.2019)

[126] Siirt Tillo'ya bağlı Kılkaçan köyü. Siirt merkezden 36 km uzaklıktadır.

[127] Torunu Molla Asım Efe ile yapılan mülâkât (02.04.2019)

[128] Siirt Şirvan'a bağlı Derinçay Köyü. Siirt merkezden 40 km uzaklıktadır.

şekilde oradan ayrılmış, başka bir medreseye giderek oradan icâzetnâme almışlardır.[129]

Yetkin ilminden dolayı Osmanlı Devleti tarafından Şirvan kadılığına getirilmiştir. Mısır'dan gelen fetvâlar onun onayından geçirilerek resmiyet kazanmıştır. Osmanlının yıkılışı ve Cumhuriyetin kuruluşu ile kendisi gibi 350 tane âlimle idâm edilmek üzere Edirne Keşan'a sürgün edilmiş, orada çok şiddetli işkencelere maruz kalmıştır. 350 âlimden kendisi ile beraber sadece 7 kişi kalmıştır. Allah'ın inayeti ile idâm edilmekten kurtulduktan sonra Şirvan bölgesine gelerek farklı köylerde imamlık ve müderrislik yapmıştır. En son Hîsrâs'ta[130] bu görevi ifâ ederken 1952 yılında vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.[131]

Şeyh Hüseyin, Seyda Molla Abdülalim'in derin ilminden şöyle bahsetmektedir: "Ben çok seydadan dersler aldım. Yalnız onun gibisini çok az gördüm. Bir gün tefsir kitaplarından Kâdî Beydâvî'den bir konuda takılı kalmıştık. Medresede okuyanlar bilirler ki Kâdî çok zor bir kitaptır. Kâdî'nin şerhi Şihâb'a bakarak konuyu çözüme kavuşturduk. O konuyu Seyda ile müzakere etmek için yanına gittik. Seyda'ya o konuyu anlattık ve konuyu Şihâb'a bakarak çözdüğümüzü söyledik. Seyda bizlere: 'Oğlum! Şerhler kitapları anlamak için yazılmıştır' dedi. Seyda'nın Şihâb'ı yoktu ve bu konunun açıklamasını başka bir yerde görmemişti. Seyda, birisinden evden kendi Kâdî'sini getirmesini istedi. Onun Kâdî'sinde şerh yoktu. Seyda bizlere daha önce orayı şerh ettiği yeri gösterdi. Seyda'nın şerhi ile Şihab'ın şerhi lafız bakımından farklı, yalnız mana bakımından aynıydı." Şeyh Hüseyin: "Seydanın ilmî derinliğini anlamak için bu örnek yeterli olacaktır"[132] demiştir.

1.2.1.6. Seyda Molla Abdulhakim Halenzê

Seyda Molla Halil es-Siirdî'nin torunu olan Seyda Molla Abdulhakim, (1877-78?) yılında dünyaya gelmiştir. Tahsîlini amcası Seyda Molla Hâmıd'ın yanında bitirerek icâzetnâmesini ondan almıştır.[133]

---

[129] Torunlarından Molla Abdülbâki İmamoğlu ile yapılan mülâkât (03.04.2019)
[130] Siirt Şirvan'a bağlı Özpınar köyü. Siirt merkeze yaklaşık 50 km uzaklıktadır.
[131] Molla Abdülbâki İmamoğlu ile yapılan mülâkât (03.04.2019)
[132]Kendisi ile yapılan mülâkât (07.11.2016)
[133]Talebesi Seyda Molla Yasin Yıldırım ile yapılan mülâkât (02.04.2019)

Harf inkılabı ve Tevhid-i Tedrisat kanunu ile kapatılan medreseler ve yasaklanan Arapça harfler, çok sıkıntı çekmesine neden olmuştur. Çok derin bir ilme sahip olan Seyda, bütün zorlukları göğüsleyerek binlerce talebe yetiştiren hocalara ilim icâzetnâmesini vermiştir. Bütün ömrünü medresede eğitimle geçirerek 1965 yılında vefat etmiş ve Halenzê'de defnedilmiştir. Halen Siirt ve ilçelerinde var olan medreselerin çoğu onun icâzeti ile talebelerine icâzet vermektedirler.[134]

Tasavvufa intisabı küçük yaşlarda Norşin meşâyihinden Hazret Şeyh Diyâuddin'in yanında olmuştur. Onun vefatından sonra herhangi bir mürşide intisap etmemiştir.[135] Yalnız o sufiyâne bir hayat ile ömrünü sürdürmüştür. Âbid ve zâhidtir. Vefat ederken mirasçılarına yırtık bir yatak ve yorgandan başka hiçbir şey bırakmamıştır.[136] Şeyh Hüseyin onun mükemmel ilminden devamlı bahsetmiş, O'nu hatırında tutarak ona dua etmiştir.

1.2.1.7. Seyda Molla Abdülhadi el-Fârûkî

Siirt Eruh'a bağlı Mergî[137] köyünde; 1914'te dünyaya gelen Seyda Molla Abdülhadi, Şeyh Abdurrahman Şâvêrî'nin kardeşidir. Bütün ilmini kardeşi Şeyh Abdurrahman'ın yanında okuyan Molla Abdulhadi, ilmî icâzetnâmesini Basret meşâyihinden Şeyh İbrahim Hakkı'dan almıştır. İlmî icâzetini aldıktan sonra Şeyh İbrahim Hakkı Basretî'nin dergâhına giderek ona intisap etmiş ve ondan hilâfet almıştır. Siirt'in farklı köylerinde imamlık yapmış, daha sonra 1960 yılında Suriye'ye giderek oraya yerleşmiştir. 1986 yılında Suriye Haseke'ye bağlı el-Arabiyye/Tel Koçer köyünde vefat etmiş ve o köye defnedilmiştir. Herhangi bir halifesi yoktur.[138]

1.2.1.8. Seyda Molla Kasım Şirvânî (Pozreş)

Seyyid Hacı Kasımî Bağdadî'nin neslinden olan Seyda Molla Kasım, 1879 yılında Erciş'te dünyaya gelmiştir. Esmer tenli olduğu için Patnos ve Erciş bölgesinde daha çok Molla Kasımî Pozreş (siyah burunlu) lakabı ile meşhur

[134] Talebesi Seyda Molla Yasin Yıldırım ile yapılan mülâkât (02.04.2019) İcâzet verdiği bazı talebeleri şunlardır: Seyda Şeyh Müşerref Xunıkî, Seyda Molla Burhaneddin Tillovî, Seyda Molla Bedreddin Sancar, Seyda Molla Yasin Yıldırım (Halenze).
[135] Talebesi Seyda Molla Yasin Yıldırım ile yapılan mülâkât (02.04.2019)
[136] Talebesi Seyda Molla Bedreddin Sancar ile yapılan mülâkât (02.04.2019)
[137] Siirt Eruh'a bağlı Bilgili Köyü Çayırlı mezrası
[138] Oğlu Molla Muhammed Emin el-Fârûkî ile yapılan mülâkât (08.04.2019)

olmuştur. Aslen seyyid olan dedeleri, Bağdat'tan Cizre'ye oradan Siirt Şirvan'a bağlı Pey[139] köyüne göç etmiş ve orayı kendilerine yurt edinmişlerdir. Daha sonra Patnos ve Erciş bölgesine gelerek oraya yerleşmişlerdir.[140]

Babasından ilköğrenimini aldıktan sonra Suriye'ye Şeyh Ahmed-i Haznevî'nin medresesine giderek orada 15 yıl medrese eğitimi almıştır. Daha sonra Şam ve Bağdat'ta gitmiş, oralarda eğitimini tamamlayarak kendi memleketi Patnos bölgesine gelerek orada imamlık ve müderrislik yapmaya başlamıştır. Yalnız ilmî icâzetnâmeyi kimden aldığına dair bir malumata rastlanmamıştır. Seyda, Xırbekork,[141] Hasandolu[142] ve Dedeli[143] köylerinde binlerce talebe okutmuştur.[144]

Doğu ve Güneydoğu'da klasik medresede okunan ilimlerin hepsini okumuştur. Özellikle fıkha, fıkıhta da ferâiz ilmine hakîm olmuştur. Verdiği fetvalar âlimler arasında tartışmasız kabul edilimiştir.[145]

Tasavvuf ve tarikata ilk intisabı Hazne'de Şeyh Ahmed-i Haznevî'nin yanında olmuştur. Yalnız seyr û sülûk anlamında bir çaba içine girmemiş, daha çok ilimle iştigal etmiştir. Buna rağmen zâhidâne bir hayat sürdürmüştür.[146]

Seyda, çok hâlim ve mütevâzî bir kişiliğe sahip olmuştur. İslâm şeriatına tam anlamıyla bağlanmıştır. Kendisine karşı yapılan bir hatayı görmezden gelmiş, insanları affetmiştir. Aleyhinde de olsa hakkı kabul etmiştir. Bir ara bir konu hakkında yanlış fetva vermiş, ama daha sonra doğrusu anlaşılınca dama çıkarak bütün köye hata yaptığını söylemekten geri durmamıştır.[147]

1967 yılında Dedeli köyünde müderrislik yaparken bir sabah vaktinde abdest aldığı esnada vefât etmiştir. Cenazesi yıkandığı sırada yaz olmasına rağmen bir bulut oluşmuş ve cenazesinin olduğu yere yağmur yağmıştır. Vefâtı kimseye haber

[139] Siirt Şirvan ilçesine bağlı Taşyaka köyü. Siirt merkeze 42 km uzaklıktadır.
[140] Torunu Molla Nimetullah Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[141] Ağrı Patnos ilçesine bağlı Yüncüler köyü.
[142] Patnos ilçesine bağlı bir köy
[143] Patnos ilçesine bağlı bir köy
[144] Torunu Molla Nimetullah Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[145] Torunu Molla Nimetullah Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[146] Torunu Molla Nimetullah Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[147] Torunu Molla Nimetullah Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)

verilmemesine rağmen binlerce insan vefat ettiğini duymuş ve defnine iştirak etmiştir.[148]

1.2.1.9. Şeyh Alâeddin-i Ohinî

Şeyh Fethullah Verkânisî'nin (ö.1899) büyük oğlu Şeyh Alâeddin, 1881 yılında Norşin'de dünyaya gelmiştir. Çocukluk dönemlerinde dergâhın şeyhi Abdurrahman-ı Tâği (ö.1886) henüz hayattadır. Şeyh Fethullah'ın ilk erkek çocuğu olan Şeyh Alâeddin, ilk tahsîline Norşin medresesinde babasının yanında başlamış ve "Hüsamkâtî" olarak bilinen mantık kitabına kadar devam etmiştir. Kalan derslerini ise Abdülkerîm el-Hizânî'nin Bitlis'teki medresesinde okuyarak icâzet almıştır.[149]

Şeyh Alâeddin, tasavvufî hayatına babasının yanında başlamış, ancak babası kısa süre sonra vefat etmiştir. Vefatından bir süre önce, çocuklarının her türlü tahsîl ve terbiyesini Hazret Muhammed Diyâuddin'e havale ettiği için ona intisap etmiş ve seyr û sülûkünü onun yanında tamamlayarak hilafet almıştır. Bu süre içerisinde Hazret'in imamlığını ve devlet ekânından ziyarete gelenler için türkçe tercümanlığını yapmıştır.[150]

Babasının vefatından sonra medrese ve dergâh faaliyetlerini üstlenen Şeyh Alâeddin, Bitlis'te tedris faaliyetlerine devam ettiği yıllarda özellikle yaz aylarında talebeleri Ohin çevresindeki köylere götürerek eğitime devam etmiştir.[151] Hayatının sonuna kadar Ohin'de ilim ve irşâd faaliyetlerini sürdüren Şeyh Alâeddin, 1949 yılında yetmiş iki yaşında Ohin'de vefat eder. Makberi Ohin'de bulunan aile kabristanındadır.[152]

Şeyh Alâeddin, başta Şeyh Takıyüddin Norşinî, Şeyh Cüneyd Zokaydî, Şeyh Seyfeddin Dîrebelek[153] ve kendi çocukları olmak üzere birçok kişi manevi eğitimini tamamlamış olmasına rağmen kimseye hilâfet vermemiştir.[154]

---

[148] Torunu Seyyid Ali Yıldız ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[149] İbrahim Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve Birketü'l-Kelimât Fî Menâkıbi Ba'di's-Sâdât İsimli Eseri,** Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2018, s.34.
[150] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.34.
[151] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.34.
[152] Torunu Şeyh Mesud Türel ile yapılan mülâkât (06.04.2019)
[153] Aynı zamanda Şeyh Hüseyin'in hocasıdır.
[154] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.37.

Şeyh Alâeddin'in değişik eserlerde uyarlama ve sohbetlerinden derlenen notlardan oluşan sekiz eseri bulunmaktadır. Bunlar; Celâü'l-Ayn, Hidâyetü's-Sıbyân, Hülâsetü'l-Vaz', Usûl-i Hadis, Hulâsatü'l-Beyân, Mulahassu'l-Âdâb, Tezhîbü't-Tezhîb ve Risâletü'l-Küfr eserlerinden oluşur.[155]

1.2.1.10. Şeyh Muhammed Mazhar Ohinî

Şeyh Alâeddin'in büyük oğludur. 1911 yılında dünyaya gelmiştir. İlmî eğitimini babasının yanında almıştır. Babasının yanında başladığı tasavvufi eğitimini onun vefatı üzerine, Şeyh Mahmud Karaköyî'nin yanında tamamlayarak hilafet almıştır. Kendisi de oğlu Seyfeddin, Molla Hüseyin ve Ağrı bölgesinde irşâd hizmetleri yürütmüş olan Antepli Molla Alâeddin olmak üzere üç halife bırakmıştır. Nehcetü'z-zekiyye fî âdâb-i tarîkatı'n-nakşibendiyye, Risâletün fî hakk-ı ıskât, Risâletün fi't-tasavvuf, Risâletü'n fî'l-kader ve'l-kazâ ve Mektûbât'tan oluşan beş eseri vardır.[156]

1.2.1.11. Şeyh Muhammed Hâlid Ohinî

Şeyh Alâeddin'in ortanca oğludur. 1914 yılında doğmuştur. Medrese derslerini ikmal ettikten sonra babasının yanında başladığı seyr û sülûkünü Şeyh Mahmud Karaköyî'nin yanında tamamlamış ve hilâfet almıştır. İlim ve irfanından dolayı âlimler tarafından "Hâlid-i Sânî" diye isimlendirilmiştir. Hayatı, ilim ve irşad ile geçmiş ve 1989 tarihinde vefat etmiştir. Şeyh Selim-i Zokaydî, Molla Abdurrahman, Molla Abdurrahman, Mola Abdullah Malazgirtî, Molla Mâsum-i Gudişkî, Molla Hüseyin Sisemî olmak üzere altı halife bırakmıştır.[157]

1.2.1.12. Şeyh Âsım Ohinî

Şeyh Âsım, Şeyh Alâeddin Ohinî'nin küçük oğludur. 1923 yılında Ohin köyünde dünyaya gelmiştir. İlim tahsîline babasının yanında başlamıştır. Mensubu olduğu Ohin medresesi çok yönlü ve güçlü olduğu için başka medreseye gitmemiş, babası ve ağabeyleri başta olmak üzere medresede görev yapan müderrislerin yanında tahsîlini tamamlamış ve babasından ilim icâzetini almıştır.[158]

---

[155] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.37-38.
[156] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s. 40.
[157] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s. 41.
[158] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s. 12-13.

Babasının yanında başlamış olduğu seyr û sülûkünü babasının vefatı üzerine Şeyh Mahmud-i Karaköyî'nin halifesi Şeyh Takiyüddin Norşinî'nin yanında tamamlamış ve ondan hilafet almıştır. Şeyh Âsım, 28 tane halife bırakmıştır.[159]

Şeyh Âsım, 12 Temmuz 2011 Salı günü seksen sekiz yaşında kaldırıldığı Bitlis Hastanesinde vefat etmiş ve Ohin'de bulunan aile kabristanında defnedilmiştir.[160]

1.2.1.13. Şeyh Mâşuk Norşinî

Şeyh Hüseyin, mürşidi Şeyh Mâşuk'un yanında ilim olarak daha çok kendisi ile seferde iken dersler almış ve onu kendine ilim hocası olarak da kabul etmiştir. Şeyh Mâşuk'un hayatından "Tasavvufa İntisâbı" başlığında bahsedilecektir.

1.2.1.14. Şeyh Seyfeddin-ı Dîrebelek

Şeyh Ferthullah-ı Verkânısî'nin yeğeni olan Şeyh Seyfeddin, 1909 yılında Verkanıs'ta dünyaya gelmiştir. İlim tahsîline Şeyh Alâeddin-i Ohinî'nin kardeşi Şeyh Kutbeddin'in yanında Muş Bulanık ilçesine bağlı Kopo'da[161] başlamıştır. Daha sonra Ohin'e giderek Şeyh Alâeddin ve oğlu Şeyh Mazhar'ın yanında tahsîlini tamamlayarak ilmî icâzetnâmesini almıştır.[162]

İlmî icazetnâmesini aldıktan sonra Bitlis Güroymak ilçesine bağlı Boryan[163] köyünde fahrî imamlık ve müderrislik görevine başlamıştır. Bitlis ve Muş köylerinde bu göreve devam etmiştir. 1974 yılında Van'a bağlı Dîrebelek[164] köyünde bu görevi ifâ ederken Van'da vefât etmiş, Dîrebelek köyüne getirilerek orada defnedilmiştir.[165]

Tasavvufa intisabı Norşin'de Hazret Diyâuddin'nin halifesi Şeyh Muhammed Emin'in (Melâyê Mezın "Büyük Hoca") yanında olmuştur. 1933 yılında Melâyê Mezîn vefat ettikten sonra Şeyh Alâeddin Ohin'in dergâhına giderek ona intisap etmiştir. Bir müddet tasavvufî eğitimine Şeyh Alâeddin'in yanında devam eden Şeyh

[159] Oğlu Şeyh Mesut Türel ile yapılan mülâkât (06.04.2019); Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.15-16.
[160] Baz, **Şeyh Âsım Ohinî ve…,** s.17.
[161] Bulanık ilçesine bağlı Olurdere köyü, ilçeden 32 km uzaklıktadır.
[162] Oğlu Molla Abdurrahman Uraslı ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[163] Güroymak ilçesine bağlı Oduncular köyü, ilçeye 13 km uzaklıktadır.
[164] Van merkeze bağlı Ermişler köyü. Van'a 42 km uzaklıktadır.
[165] Torunu Molla Muhammed Uraslı ile yapılan mülâkât (05.04.2019)

Seyfeddin, daha sonra Suriye'ye giderek Şeyh Mahmud-ı Karaköyi'ye mürîd olmuştur. Suriye'ye zorlu ve çileli yolculuklardan sonra Şeyh Mahmud'tan halifelik almıştır. Bilindiği kadarı ile halife bırakmamıştır.[166]

1.2.2. İlim Tahsîli

Şeyh Hüseyin, doğu medrese geleneği içerisinde sadece bir medresede ve bir hocadan ders almaz. O çocukluğundan itibaren birçok âlim ve medreseden dersler alır. Babası, Kur'ân tedrisi almadığı için, ilk dersini köyde imamlık ve müderrislik yapan Şeyh Abdurrahman-ı Şâvêrî'nin yanında okuyan öğrencisi, Molla Abdurrahman-î Torikî'den alır. Daha yedi sekiz yaşlarındayken onun yanında Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlar. Kur'ân'dan sonra yine onun yanında temel dini bilgileri, Nûbahâr[167], Nehcü'l-enâm[168] ve medresede sıra kitaplarından Şerhu'l-muğni'ye kadar ders alır. Yine kendi köyünde bazen Şâvêrî'den de dersler alır. Daha sonra Tirîm köyüne giderek bir müddet Şeyh Abdurrahman-ı Şâvêrî'nin kardeşi Molla Abdülhadi'nin yanında tedrise devam eder. Oradan tekrar köyüne gelerek Molla Ahmed-ı Îrsi'nin oğulları Molla Abdurrezzak ve Molla Abdurrahman'ın yanında Sa'düddin kitabına kadar ders alır. Ayrıca bir müddet Bınîrvî'de imamlık ve müderrislik yapan Nepile seyyidlerinden Şeyh Kemaleddin b. Şeyh Muhammed Nepile'nin yanında Hallü'l-meâkıd fî şerhi'l-kevâıd kitabını tedris eder. Bu minval üzerine Tirîm ile Bınîrvî arasında gidip gelir.[169]

O kendi köyünde Âlet İlimleri[170] ve Temel İslam İlimleri[171] derslerini alırken çok sıkıntı çeker. Tevhid-i Tedrisât kanunu çerçevesinde Arapça yasaklanır ve Osmanlı alfabesi Lâtin alfabesiyle değiştirilir. Bu bağlamda medreseler kapatılır,

---

[166] Oğlu Molla Abdurrahman Uraslı ile yapılan mülâkât (05.04.2019)

[167] Müellifi Şeyh Ahmed-î Hanî (v. 1707)'dir. Kürtçe ve Arapça sözlüktür. Manzum bir eserdir. Genellikle Arapça okumaya yeni başlayan kürtçe bilen talebelere okutulur.

[168] Müellifi Molla Halil Es-Siirdî (v. 1846)' dir. Kürtçe, Farsça ve Arapça'dan meydana gelen manzum bir eserdir. Akaid, Tasavvuf ve çeşitli âdâbları barındıran kürtçe bir kitaptır. Medreselerde okumaya yeni başlayan öğrencilere okutulur.

[169] Şeyh Hüseyin'in kendi el yazması ile yazmış olduğu beş sayfadan ibaret hayat hikayesinden alıntı yaptım. Bu sayfalar kişisel kütüphanemde mevcuttur. Ayrıca Molla Tayip Elçi ile yaptığım mülâkât (21.03.2019)

[170] Âlet İlimleri: Sarf, Nahiv, Belâğat, Vad', Münâzara vb. ilimlerdir. Bk. Muhammed Tayyip Elçi, "Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Bazı Problemler ve Çözüm Önerileri", **Medreseler ve Din Eğitimi Sempozyumu**, 25-27 Ekim 2013, Siirt, ss.1.

[171] Temel İslam İlimleri: Tefsir, Tefsir Usûlü, Hadis, Hadis Usûlü, Fıkıh, Fıkıh Usûlü, Tecvîd, Kıraât, Siyer vb. ilimlerdir. Bk. Muhammed Tayyip Elçi, "Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Bazı Problemler ve Çözüm Önerileri", ss.1.

ders okutmak ve ders almak yasaklanır. Açık olan medreseler de gizli bir şekilde, faaliyetlerini samanlıklarda ve mağaralarda, bazen de ahırlarda sürdürürler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde o dönemde yaşayan ve fedâkârlıkta sınır tanımayan İslam Âlimleri gibi,[172] kendisi de on üç buçuk asırdır süregelen Peygamber mirasının sekteye uğramasına razı olmaz ve bu mirâsı sürdürmek için çeşitli sıkıntı ve eziyetlere katlanır.

Şeyh Hüseyin, Bınîrvî köyünde Şeyh Abdurrahman Şâvirî'nin medresesinde ders alırken, medresede elli ile altmış kadar öğrenci okur. Köyleri üç dört saat mesafede karakollardan uzak olduğu halde dönemin baskıcı rejimine yakalanmamak için tedbiri elden bırakmazlar. Öğrenciler üçlü dörtlü gruplar halinde köyün hemen yukarısında bulunan, salt kayalıklardan oluşan yamaca çıkar ve yamaçtaki mağaralarda tedrisata bulunurlar. Derslerden sonra kitaplarını mağarada bırakarak akşam vakti ortalık yatışınca üçlü dörtlü gruplar halinde tekrar köye inerler. Bazen de günlerce mağarada kalırlar.[173]

Yokluk ve fakirlik dolayısıyla yiyecekleri çoğu sefer kuru ekmek ile sudan ibaret olur. Ekmek ihtiyaçlarını bazen köyden, bazen de köyde her gün her evden bir ekmek karşılığında çobanlık yapan Çoban Cafer denilen ve bir gözü amâ olan birisinden temin ederler. Çobanın ekmeği artar, fazla ekmekleri talebelere verir. Talebelerde ekmekleri parça parça yapar aralarında kura yaparak bölüşür ve her öğrenci payına düşeni sonra yer.[174]

Yine bir gün köyde medresede ders alırken, köye asker geldiği bilgisini alırlar. Seydası, onu arpa ambarında arpa yığının içine koymak suretiyle askerlerden gizler. Bir asker, arama yaparken gizlendiği yere gelir. Arpa yığının yanında bekleyerek etrafı gözler. Kendi kendine: "Eğer bu asker arpa yığınına süngü vurarak arama yapsa büyük bir ihtimalle ölürüm" der."[175]

O daha sonra ilim tahsîli için birçok yeri dolaşmaya başlar ve ilim yolunda çok sıkıntılar çeker. On yedi on sekiz yaşlarındayken ilim tahsîli için üç arkadaşı ile

[172] Muhammed Tayyip Elçi, "Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Bazı Problemler ve Çözüm Önerileri", ss.1.
[173] Wext Çava Derbas Bu. **Melle Hüseyin Elçi,** TRT6, (Yayınlama Tarihi: 09.10.2010)
[174] Wext Çava Derbas Bu. **Melle Hüseyin Elçi,** TRT6, (Yayınlama Tarihi: 09.10.2010)
[175] Kendisi ile yapılan mülâkât (23.05.2016)

köyden çıkarlar. Bınîrvê'nin doğusundan dağlık alanlarda ve engebeli yollarda, ayaklarında yırtık ayakkabılarla, önce Pervari köylerine, sonra Hizan ve çevresine, oradan Bitlis'e giderler. Yolda giderlerken devamlı medreseleri araştırır ve iyi hocaları sorarlar. Bazen yoldan sapar, ismini duydukları medreseye gider, bir gece veya iki gece kalır yer sıkıntısından veya dönemin baskıcı rejiminden korkarak o medresede kalamaz ve yollarına devam ederler.[176] Bu hal üzere Bitlis'e kadar gelirler. Orada bir arkadaşı, yer bulduğu bir medresede, okumak üzere, onlardan ayrılır. Şeyh Hüseyin iki arkadaşı ile kalır. Tekrar medrese aramak üzere yola koyulurlar. Bitlis'ten Ahlat'a oradan Adilcevaz'a yürüyerek Erciş'e gelirler. Seferleri köyden Erciş'e kadar tam kırk gün sürer.[177]

Erciş'te de okumak için medrese ararlar. Onlara, medrese konusunda yardımcı olması için Erciş'in kanâat önderlerinden Hüseyin paşanın torunu Ebubekir Bey gösterilir ve onun yanına giderler. Orada daha sonra hocası olacak olan Seyda Molla Kasım-ı Pozreş ile tesadüfen karşılaşırlar. O zamanlar Seyda Molla Kasım, Patnos'a bağlı Xırbekork köyünde ikamet eder. Bir iş için Erciş'e gelir, Ebubekir Bey'in misafiri olur. Seyda Molla Kasım ile aralarında geçen diyaloğu Şeyh Hüseyin şöyle ifâde etmektedir: "Ben her iki arkadaşımdan yaşça küçüktüm. Onun için Seyda Molla Kasım ile onlar konuşuyordu. En büyük arkadaşım Seyda'ya bizi medreseye kabul etmesini ve bize ders vermesini istedi. O da, her üçümüzü beraber medreseye alamayacağını, böyle bir imkânı olmadığını ve yürürlükte olan yasaktan çekindiğini söyledi. Arkadaşım da: 'Biz Botan'dan buraya beraber geldik, birbirimizden ayrılamayız. Eğer üçümüzü alırsan kalırız' dedi. Üçümüzü beraber kabul etmedi. Sonra arkadaşım bize: 'Demek Allah bize ilim nasip etmemiş, ailemiz de bizi merak ediyor bundan dolayı eve dönmemiz lazım' dedi. Oradan çıkacağımız esnada ben bir fırsat bulup Seyda'ya gizlice: 'Beni kabul ederseniz ben onlardan ayrılıp sizin yanınızda okuyacağım' dedim. O da: 'Sen tek olsan seni kabul ederim. Ve bütün giderini de karşılarım' dedi. Bana köyün adresini vererek oradan ayrıldı. Arkadaşlarıma memlekete gelmeyeceğimi ve Seyda'nın yanına giderek okuyacağımı söylediğimde önce kabul etmediler, ama bendeki azmi ve kararlılığı gördüklerinde kabul etmek zorunda kaldılar. Neticede, memleketimden yüzlerce kilometre uzakta

[176] Kendisi ile yapılan mülâkât (23.05.2016)
[177] Kendisi ile yapılan mülâkât (23.05.2016)

hiç tanımadığım bir yerde arkadaşlarım benimle vedalaşarak yola koyuldular. Ben de bir duvar dibinde arkalarında bakarak saatlerce ağladım."[178]

Arkadaşları Bınîrvî'ye vardıklarında Şeyh Hüseyin'in ailesi onu gelmediğini gördüklerinde, onlara Şeyh Hüseyin'i sorarlar. Onlar da Erciş'te okumak üzere kendilerinden ayrıldığını söylerler. Ailesi onu öldürdükleri ya da onun başına bir şey getirdikleri hususunda arkadaşlarını suçlarlar ve karakola şikâyet ederler. Sonunda onlara yemin ettirerek konuyu kapatırlar.[179]

Şeyh Hüseyin, Erciş'ten Patnos'a Seyda Molla Kasım'ın medresesine doğru yola çıktığında bir müddet sonra beş tane öküz arabası geldiğini görür. Onlardan Patnos'a kadar kendisini götürmelerini ister. Onlar da kabul eder ve beraber yola çıkarlar. Yola çıktıktan hemen sonra karın bölgesinde, bir çıban çıkar. O çıban hayli büyür ve onu rahatsız eder hale gelir. Hastalığı epey ilerler, artık yürüyemez hale gelir. Kendisi ile refâkat edenler, onun yola devam edemeyeceğini anladıklarında, onu yol üstünden bulunan, Şeytanâvâ[180] denilen bir köye bırakırlar. Hastalıktan dolayı, o köyde tam on iki gün baygın bir şekilde yatar. Ev hanımı onu tedavisi için elinden geleni yapar. Bazen dere kenarına gider, türlü yaban hayvanlarının derisinden ilaçlar yaparak onu tedavi eder. On ikinci günün sabahında çıban patlar ve hastalığı hafifler. Şeyh, çıban açıldığında kendine gelir. Ev sahibine teşekkür ederek gitme isteğini ilettiğinde ondan biraz daha kalmasını ve iyice iyileştikten sonra yola devam etmesini ister. O da medreseye bir an önce gidip derslerine başlaması gerektiğini söyler. O da kabul edip, ona dua ederek onu uğurlar.[181]

Köyden ayrılacağı esnada köyün muhtarı Abdülhamid ile karşılaşır. Kendisine refakat etmesini ister. Onu atının terkisine atarak Patnos'a Şeyh Sâlih'in dergâhına götürür. Ona kendi halini ve durumunu anlatır. Şeyh Sâlih'in misafirleri arasında Molla Kasım'ın köylüleri de bulunur. Daha sonra onlarla Seydasının köyüne gider ve orada okumaya başlar. Seydası durumunu köyün beyi Aslan b. Derviş Bey'e anlatır. Aslan bey onu çok sever ve seydaya: 'Keşke diğer arkadaşlarını da kabul etseydin, onlara da biz sahip çıkardık' der. Medresede durumundan haberdar olan

[178] Kendisi ile yapılan mülâkât (23.05.2016)
[179] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[180] Ağrı Patnos'a bağlı Baştarla köyü. Patnos'a yaklaşık 10 km mesafededir.
[181] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)

Seyda'nın hanımı medresenin kapısına gelip onu kastederek 'Botan'dan buralara kadar okumaya gelen bir talebeye ben kendi döşeğimi vereceğim' der ve gerçekten de ona kendi döşeğini verir.[182]

Şeyh Hüseyin'in ifadesine göre Seyda Molla Kasım çok cömerttir ve onu çok sevmektedir. Maddi durumu iyi olan seydası bir gün ona beş kuruş vermesini, böylece oğlu Ebubekir ile ortak yapmasını ister. Hayatta olduğu sürece beraber olacaklarını öldükten sonra oğlu ile mirası bölüşeceği teklifinde bulunur. Seydaya: "Sizin malınız çoktur, benim malım yoktur. Beş kuruş da sizin malınızın içinde kaybolur" diyerek nazik bir şekilde teklifi reddeder.[183]

Seyda Molla Kasım'ın medresesinde üç sene kadar kalır ve medrese ders sıra kitaplarından Abdurrahman Câmî'nin (ö. 898/1492) telif ettiği Molla Câmî ismi ile meşhur el-fevâididu'd-diyâiyye'ye kadar onun yanında okur. Bu arada hiç eve gitmez. Üç sene sonra, Seydası buğdaylarını satmak üzere Patnos'tan Bitlis'e gider. O da Seydası ile kendi ailesini ziyaret etmek üzere yola çıkar. Bitlis'e geldiklerinde Seyda ona bir takım elbise alır ve Bitlis'e bağlı Ya'ku köyüne Seyda'sının Murşidi Şeyh Cüneyd'e misafir olurlar. Şeyh Hüseyin ailesini ziyaret etmek üzere Şeyh'ten ve Seyda'sından izin istirham eder. Şeyh, ondan gece misafiri olmasını, sabah olunca yola çıkmasını ister. Şeyh Hüseyin gece orada kalırken bir rüya görür ve rüyasında biri kendisinden "بسم الله مجراها"[184] âyetinin terkibini[185] sorar. Sabah kalktığında gördüğü rüyayı seydası ve şeyhle paylaşır. Şeyh onun rüyasını şöyle yorumlar: "Bu rüya şunu ifade ediyor; Allah'ın ismi ile inşallah selametle evine ulaşırsın" ve ona "Oğlum yollar tehlikelidir. Al sana bu bastonu elinde bulundur. Sakın kaybetme. İnşallah sağ salim evine ulaşırsın. Eğer yolda biri senden paranı alırsa bu bastonumu bana getir sana paranı vereyim" der ve onu uğurlar. Şeyh Hüseyin oradan kendi başına Şeyh Cuma vadisi denilen yerde tehlikeli ve ıssız dağ yolunda köyüne gitmek üzere yola çıkar.[186]

---

[182] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[183] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[184] Hûd, 11/41. Âyetin meâli şu şekildedir. "…gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır…"
[185] Arapça gramer ve dil bilgisi.
[186] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)

Köye doğru giderken yolda bir adamla karşılaşır. Adam derviş kıyafetli bir dağın başında kendi başınadır. Şeyh Hüseyin'e "Sen kimsin" diye sorar. O da: "Ben talebeyim" der. Adam: "Sen kasîde biliyor musun?" der. Şeyh Hüseyin "Evet" der. Adam "Bana bir kaside söyler misin?" der. Şeyh Hüseyin ona Şeyh Ahmed-ı Cezerî'nin divanından "Meşşâteyî hüsnâ ezel" adlı kasîdeden bir iki satır okur ki adam bağırır ve cezbelere girerek oradan kaçıp gider. Şeyh Hüseyin o adamın kim olduğunu nereden geldiğini bilmez.[187]

Şeyh Hüseyin kendi dayılarının bulunduğu Nepile köyüne yaklaştığında onu köyün alt sınırında oynayan dört beş çocuk görür. Bu çocuklar onun akrabalarıdır. Şeyh Hüseyin onları tanır fakat onlar ilk başta onu tanımazlar. Biri diğerine der ki "Bu adam senin kaybolan akraban değil mi?" Diğeri "Benim o akrabamın şimdi kemikleri bile çürümüş." der. Sonra o olduğu anlaşılınca biri dayılarına müjde vermek üzere köye koşar.[188]

Nepile köyünden sonra kendi köyüne Bınîrvî'ye akşam vaktinde varır. O esnada babası akşam namazını eda etmek üzere camiye gitmiştir. Annesi ve yengesi ise evdedirler. Kapıyı çalar. Yengesi kapıyı açar. Akşam vakti olduğu için siması tanınmayacak kadar karanlıktır. Yengesine: "Siz misafir kabul eder misiniz?" diye sorar. Yengesi: "Kaynanama sormam lazım" diye cevap verir. Yengesiyle Patnos yöresinin lehçesiyle hitap ettiği için, yengesi gelenin Şeyh Hüseyin olduğunu hiç düşünmez. Yabancı biri olduğunu zanneder. Yengesi misafirin kalma arzusunu kaynanasına iletir. O'da: "Şuan evin sahibi camidedir. Kapıda bekleyin, geldiği vakit beraber içeri gelirsiniz" der. Şeyh Hüseyin'de "Siz misafir kabul etseniz de etmeseniz de ben içeri giriyorum." der ve içeri girer. Ayakkabısını çıkarırken yengesi ayağında bir ben görür ve kaynanasına der ki: "Anne bu gencin ayağında ki ben Hüseyin'in benine benziyor. O olmasın mı?" Kaynanası: "Kızım şimdi Hüseyin'im mezarda toprak olmuştur. Yaramı deşme" der ve ağlar. O esnada Şeyh Hüseyin de ayakkabısını çıkarmış annesine doğru gider. Annesi onu görünce: "Oğlum!

[187] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)
[188] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)

Hüseyin'im! Bu sen misin?" der ve bayılır. Annesi bir müddet sonra ayılınca oğluna sarılır. Üç yılın özlemini dakikalarca birbirlerine sarılarak gidermeye çalışırlar.[189]

Köylüler Şeyh Hüseyin'i ziyarete geldiklerinde üzerinde yeni elbise görürler, (o zamanlar yeni elbise lüks demekti) ve daha önce O nu Erciş'te terk eden arkadaşlarına derler ki: "İşte insan bunun gibi okur. Baksanıza yeni elbise ve ayakkabılarına! Sizin gibi hemen okumaktan vazgeçmedi. Hocası onu sevmiş olmalı ki bu yeni elbiseleri kendisine almıştır!"[190]

Şeyh Hüseyin, bir müddet köyde kaldıktan sonra ilim okuma aşkı onu rahat bırakmaz; bu aşk ve muhabbet onu ikinci sefer tekrar yollara düşürür. Yine Patnos ve Erciş bölgesine gider. Seyda Molla Kasım'ın medresesine gitmeden önce Erciş'e bağlı Arnis köyüne gider. Bir vakit orada okuduktan sonra Seyda Molla Kasım'ın medresesine gider. Fakat o zamanda baş gösteren kıtlık, yer ve yiyecek sıkıntısı dolayısı ile orada kendine yer bulamaz. Oradan Malazgirt'e bağlı Tırtop köyüne Seyda Molla Reşid'in medresesine gider. Bir müddet kaldıktan sonra, oradan ayrılır ve Norşin Şeyhlerinin yaylası olan Kılıngo'ya Şeyh Mâsum'un medresesine gider.[191] Kılıngo'da Şeyh Mâsum'dan onun medresesinde okumayı talep eder. Fakat Şeyh, doksan öğrencisinin bulunduğunu, dolayısıyla medresede yer olmadığını söyler. Şeyh Mâsum, O'na Seyda Molla Muhammed-i Marnikî'ye vermek üzere bir mektup verir ve onu Marnik'e gönderir.[192]

Şeyh Hüseyin, Marnik'e giderken yol üstünde bulunan Seyda Şeyh Takyeddin ve Şeyh Nasır'ın ikamet ettikleri Demirci köyüne uğrar. Şeyh Takyeddin onun medrese arayışında olduğunu öğrendiğinde ona: "Marnik'e gitmene gerek yok! Gel sana burada ders vereyim" der. Şeyh Hüseyin'de "Ben okumak için kendime yer arıyorum. Benim için fark etmez. Yeter ki bana ders verin. Burada kalırım" der. Orada bir müddet kalır. Şeyh Hüseyin'in Botan'dan geldiğini ve okumak için çok azimli ve dirayetli olduğunu gören Şeyh Takyeddin O'na çok değer verir ve onun

[189] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)
[190] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[191] Kılıngo Norşin şeyhlerinin yaylasıdır. Yaz aylarında aile ve öğrencilerle orada kalırlar.
[192] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)

derslerine dikkat eder. Fakat on-on beş gün kaldıktan sonra orada okumak nasip olmaz ve Marnik'e gider.[193]

Marnik'e gittiğinde Seyda Molla Muhammed'in Ohin'e gittiğini öğrenir. Orada Seyda Molla Muhammed'i beklemeden Ohin'e, Seyda Şeyh Alâeddin'in medresesine gider. Seyda Şeyh Alâeddin'den kendi medresesinde okumayı talep eder. Seyda Şeyh Alâeddin de Botan'dan gelen öğrencileri sevdiğini fakat kendi medresesinde yer olmadığını söylediğinde Şeyh Hüseyin Şeyh Alâeddin'e şöyle söyler: "Seydam! Demek okumak bana nasip değilmiş. İki aya yakındır okumak için diyar diyar medrese arıyorum. Artık ben köyüme gideceğim." Şeyh Hüseyin'in bu sözlerinden sonra Şeyh Alâeddin O'nu Haştağ'a Seyda Molla Seyfeddin'in medresesine gönderebileceğini söyler. Şeyh Hüseyin'de O'na: "Eğer medrese gideceğim güzergâhta ise giderim, yoksa imkânım yok; gidemem" der. Şeyh Alâeddin ise: "Evet senin güzergâhındadır" der. Şeyh Hüseyin bir arkadaşıyla beraber Haştağ'a gitmek üzere yola koyulur.[194]

Haştağ'a medreseye giderler. Şeyh, medreseye gidiş hikâyesinden şöyle bahsetmektedir: "Medreseye vardığımızda Seyda bahçede ders veriyordu. Biz dışarıdan onu biraz dinledik. Arkadaşım bana: 'Haydi eve gidelim. Burada da yapamayız' dedi. Ben ise: 'Seyda'yı biraz dinleyelim. Eğer güzel ders veriyorsa kalalım. Eğer beğenmezsek gideriz' dedim. Dışarıdan Seyda'nın ders verişini bir müddet dinledikten sonra kalmaya karar verdik. Neticede köyümden çıktıktan sonra dağ taş demeden iki ay'a yakın bir medrese arama serüveninden sonra, Şeyh Alâeddin'in tavsiyesiyle Haştağ'da Seyda Molla Seyfeddin'in medresesinde Molla Câmî kitabından okumaya başladım."[195]

Şeyh Hüseyin, Seyda Molla Seyfeddin'in medresesinde okumaya başladıktan bir müddet sonra, Seyda hacca gitmek ister. Ailesinden, evine ve medreseye bakacak ve medreseyi idare edebilecek kimse olmadığından Şeyh Hüseyin'den hacca gidip gelene kadar medreseyi idare etmesini ve öğrencilere ders vermesini ister. Fakat O,

[193] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[194] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016); Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016); Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (04.11.2018); Molla Tayyip Elçi ile yapılan mülâkât (21.03.2019)
[195] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)

Seyda'sına bu zaman zarfında ders okumadan duramayacağını ve zamanının bu kadar beklemeye müsait olmadığını söyler. Seyda Molla Seyfeddin bu durumu Seyda Şeyh Alâeddin'e iletir. Şeyh Alâeddin, Şeyh Hüseyin'e: "Sen Seyda'nın evine ve medresesine sahip çık. Ben senin ilminin ve okumanın kefiliyim. İnşallah ilminde geri kalmayacaksın ve ilmin artacak" der. O, Şeyh Alâeddin'in bu işaretinden sonra Seyda Molla Seyfeddin'in vekâletinde kalmayı kabul eder. Seyda hacca gidip gelene kadar altı ay ders verir ve medresenin idaresiyle meşgul olur. Aynı zamanda ailesinin bütün ev ihtiyaçlarını karşılar.[196]

Şeyh Hüseyin, Haştağ'da kaldığı esnada çok sıkıntı ve zorluk çeker. Çektiği sıkıntılardan bazılarını şöyle anlatır: "Haştağ'da kaldığım esnada hayatımın en sıkıntılı ve kıtlık zamanlarını geçirdim. Kıtlık her tarafa hâkimdi. Yiyecek hiç bir şey yoktu. Bazen günlerce bir kuru ekmek dahi bulamazdık. Köy civarından topladığımız otları pişirip yerdik. En güzel yemeğimiz yağsız bulgur pilavıydı. Bazen onu dahi bulamıyorduk. Açlıktan gözlerimiz kararıyordu. Derslerimize çalışamıyorduk. Bazen de bayılacak hale geliyorduk. Bir ara gözlerim için doktora gittim. Hastalığımın vitamin ve yağ eksikliği olduğunu söyledi. Keçi kılından yapılmış sert kilimlerin bir tarafını altımıza diğer tarafını üstümüze atmak suretiyle yorgan ve döşek ihtiyacımızı görürdük. Yastıklarımız kışın sobaya koyduğumuz ağaç kütükleriydi.[197] Yıkanmak için sabun bulamıyorduk. Bir ara talebeler öyle bir bitlendiler ki, ne yapacağımızı şaşırdık. Son çare olarak bir kazan alıp ırmağın kenarına giderek kazana su doldurup suyu kaynattık. Tüm elbiselerimizi içine atıp kaynattıktan sonra ancak bitlerden kurtulabildik.[198] Su ihtiyacımızı karşılamak için dereye inerdik."[199]

Seyda hacdan döndükten kısa bir müddet sonra Şeyh Hüseyin Ohin'e Seyda Şeyh Alâedin'i ziyarete gider ve eve gitmek için izin ister. Şeyh Alâedin teşekkür ve dua ettikten sonra ona: "Seyda Molla Seyfeddin seni öylece bırakmaması lazımdı. Çünkü sen çalışkan ve dirayetlisin. Senin gibi bir öğrenci bulunmaz" der ve izin

[196] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[197] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[198] Molla Tayyip Elçi ile yapılan mülâkât (21.03.2019)
[199] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)

verir. O tekrar yola koyulur. Ohin'den Mutki'ye oradan Bitlis'e, Bitlis'ten dağ yolunu takip ederek Pervari sınırlarından zorlu bir yolculuktan sonra köyüne varır.[200]

Köyde bir müddet kaldıktan sonra ilim aşkı için üçüncü sefer yola koyulmak üzere babasıyla vedalaşmak ister. Babası kerâmet sahibi bir zat olduğu için ona: "Oğlum! Çok uzağa gitme! Bu sene öleceğim. Bedenim şişecek. İmam cenazemi iyi yıkamayacak. Yakın bir yerde ol ki öldüğümde gelip beni yıkayabilesin." Şeyh Hüseyin kendi köylerine yakın olan Halenzê[201] köyüne Seyda Molla Abdülhakim'in medresesinde tedrisata başlar. Orada Seyda Şeyh Müşerref Xunûkî[202] ve Seyda Molla Bedreddin Sancar[203] ile tanışır ve bir müddet beraber Seyda Molla Abdülhakim'den ders alırlar.

Seyda yaşlılık nedeniyle ders vermede sıkıntı çeker. Şeyh Hüseyin'in okuma isteği onu orda barındırmaz. Orada geçmekte olan bir kervanla Bitlis'e oradan Ohin'e gitmek ister. Bitlis'e yetişmeden Bitlis'e bağlı Qultik[204] köyüne vardıklarında kar yağdığı için yollar kapanır ve orada kalmak zorunda kalır. Kar ve fırtına olmasına rağmen bir kaç kere Ohin'e gitmeyi dener fakat köylüler onu bırakmaz.[205]

Babası o sene vefat eder. Vefat etmeden önce Oğlu İbrahim'e: "Oğlum git Halenzê'ye kardeşin Hüseyin'i çağır. Ben bugün yarın öleceğim. Gelsin beni yıkasın" der. İbrahim, Halenzê'ye gelerek kardeşini sorar. Oradakiler o'na, üç gün önce bir kervanla Bitlis tarafına gittiğini, söyler. Kardeşi İbrahim biçare köye döner.[206] Babası vefat edeceği esnada yanındakilere: "İmama deyin ki beni iyi yıkasın. Cesedim şişecek yalnız patlamayacak. Acele etmesin." der. Babası vefat eder, bedeni şişer. İmamda patlayacak diye acele bir şekilde yıkar. Daha sonra babası köyden birkaç kişinin rüyasına gelerek: "İmam beni iyi yıkamadı. Defalarca

[200] Kendisi ile yapılan mülâkât (25.05.2016)
[201] Siirt Tillo'ya bağlıdır. Tillo'ya 3 km uzaklıktadır.
[202] Siirt ve çevresinde tanınan bir şahsiyettir. Ömrü boyunca İslâm'a hizmet etmiş ve kendi medresesinde tedrisat yapmıştır. Medresesi halen faal durumdadır. 2008'de vefat etmiştir.
[203] Halen Siirt'e ikamet ediyor. Medresesi mevcuttur. Türkiye genelinde müntesipleri vardır.
[204] Bitlis merkeze bağlı Arıdağ köyü. Bitlis'e 18 km uzaklıktadır.
[205] Kendisi ile yapılan mülâkât (29.05.2016)
[206] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)

cesedimin patlamayacağını size söyledim. Benim vasiyetimi yerine getirmediniz!" diyerek serzenişte bulunur.[207]

Şeyh Hüseyin, Qultik'te bulunan daha sonra onun kayınbabası olan Seyda Molla Muhammed Norşinî ile tanışır. Onu ziyaret eder. Sohbetlerinde bulunur ve onun yanında okumaya karar verir. Qultikliler Şeyh Hüseyin'deki ahlakı, edebi, terbiyeyi ve vakar duruşu gördüklerinde ondan etkilenirler ve onu çok severler. Köylülerden onu çok seven ve her zaman onu hayırla yâd eden Hacı Ömer adında biri: "Maşallah! Bunun hareketleri normal talebelere benzemiyor. Büyük âlimler gibi davranıyor. Bu büyük bir zat olacak" demekten kendini alamaz.[208]

Qultik'te yatacak bir yeri olmadığı için zorunlu olarak daha önce kilise olup camiye dönüştürülen bir mekânda kalır. Halısı otlardan olan, abdest yeri ve doğru dürüst bir lavabosu olmayan caminin bir köşesine yatağını serer, öyle yatar. Orada çektiği eziyet ve sıkıntılardan şöyle bahsetmektedir: "Qultik'te de bayağı sıkıntı ve eziyet çektim. Ama haşa şikâyet etmiyorum. Seydam dersleri evde verirdi. Öyle sistemli şekilde bir medrese yoktu. Ben daha önce kilise olan, köyün camisinde yatıyordum. Cami çok büyüktü. Sadece bir bölümü kullanılıyordu. Zemini otlarla kapatılmış, otların üstünde namaz kılınıyordu. Gece yatarken caminin içinden sesler geliyordu. Caminin içinde büyük bir sütun vardı. O sütundan birebir şahit olduğum cinler bir aşağı iniyor, bir yukarı tırmanıyorlardı. Bir gün cinlerden biri gelip tam göğsümün üstüne oturuverdi. Nefes alamayacak duruma geldim. 'Burada ne yapıyorsun' diye sordu. Ben talebeyim, dedim. Sonra ben ona; 'bir müslüman diğer bir müslümana eziyet verir mi' diye sordum. Bana: 'Ancak müslümanlar bunu birbirlerine yapar.' dedi ve kaybolup gitti. Bazen de cinler: 'Mele Hüseyin! Mele Hüseyin!' diye beni çağırır, gürültü yaparlardı. Bir müddet camide kalmaya devam ettim daha sonra bir odalı medrese yaptık ve o köyde yaklaşık iki sene kaldım"[209]

Qultik'te okuduğu esnada bazen Seyda ve talebelerle hem hava almak hem de piknik yapmak için medreseden çıkarlar ve derslerini kırda okurlar. Orada yemek yaparlar, yemeklerini yerler ve akşam tekrar medreseye dönerler. Yine böyle bir gün

[207] Kendisi ile yapılan mülâkât (29.05.2016); Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)
[208] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)
[209] Kendisi ile yapılan mülâkât (29.05.2016)

pikniktelerken bir kervan Bitlis tarafından gelip Hizan'a doğru gider. Kervandakiler yol üstünde olan Seyda ve talebelere rastlarlar. Onlara misafir olurlar. Şeyh Hüseyin'de o esnada yemek hazırlamak için sağa sola koşuşturur ve diğer işlerle meşgul olur. Onun çalışkan oluşunu, becerisini, güzel ahlakını ve edebini gören kervanbaşı Seydası Molla Muhammed'e: "Şu genç bekâr mı?" der. Seyda "Evet" der. Kervanbaşı: "Evlenmek istemez mi?" der. Seyda: "Bilmem. Ona sor!" der. Kervanbaşı onu yanına çağırarak: "Benim beş tane kızım var. Gel beğendiğin kızımla seni evlendireyim. Mal ve mülküme de ortak ol. Yeter ki benim çocuklarıma ve torunlarıma ders ver" der. Şeyh Hüseyin kervan sahibine teşekkür eder ve ilmini kemale erdirmediği için evlenmeyi düşünmediğini söyler. O arada talebelerden biri kervan sahibine: "Dayı ben isterim" der. Kervan Sahibi: "Oğlum! Dayı ben diyen bir sürü kimse var. Önemli olan benim onu beğenmemdir" diyerek oradakilerle gülüşürler.[210]

Seyda Molla Muhammed bir ara hacca gitmek ister. Şeyh Hüseyin'in azmini, vefâkârlığını, iffetini ve takvasını bildiğinden gitmeden önce Şeyh Hüseyin'den kendi yerinde ikamet edip medrese ve ev işleri ile ilgilenmesini ister. Fakat O, Seyda'sına: "Benim her dersim bir altın değerindedir, bu zaman zarfında ders okumadan duramam; zamanımı boşa geçiremem" demek suretiyle orada kalamayacağını söyler. Seyda hacca gidince dört-beş ay kadar Ohin'e gider. Orada tedrisat yapmaya başlar.

Şeyh Hüseyin Ohîn'de okuduğu esnada bir tüccar Erzurum'a gider. Talebeler de Erzurum'dan temin etmek için kitap listesi yaparlar, listeyi kitap parasıyla tüccara verirler. Şeyh Hüseyin parası olmasına rağmen kitap almak istemez. Bunu duyan Şeyh Alâeddin onu çağırır. Aralarında geçen diyaloğu Şeyh Hüseyin şöyle anlatır. "Şeyh Alâeddin bana: 'Niye kitap almıyorsun? Paran yoksa oğlum Mazhar ya da Halid sana para versin! Kendine kitap al' dedi. Ben de dedim ki: 'Efendim! Benim param var. Ben paraya tamah etmiyorum. Lakin ben kitapları ne yapacağım. Kitap alan arkadaşlar medreseden mezun olduktan sonra belki medrese açma imkânları olur talebelere ders verirler. Medresede de ister istemez fazla kitaplara ihtiyaç duyarlar. Ama benim medrese açma ve talebe yetiştirme umudum ve imkânım hiç

[210] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)

yoktur. Çünkü maddi olarak hiçbir şeyim yok, ailem de çok fakir. İleride imamlık yapacağım köyde bir fıkıh kitabı bana yeterli olur. O da vardır. Neden fazladan kitap alayım da evde çürüsün.' Böyle dediğimde Şeyh Alâeddin bu söylemlerime çok sevindi ve gülümsedi. Bana dedi ki: 'Oğlum sen kitap al. Gün gelecek medresende talebeler öyle çok olacak ki yer darlığından yeni talebe alma imkânın olmayacak ve gelen talebeleri geri göndereceksin.' Bu sözlerine çok ama çok sevindim ve içimde dedim ki: "İmkânım olduğu sürece hiçbir talebeyi geri göndermeyeceğim. Onları medresede tutmak ve ders vermek için elimden geleni yapacağım."[211] Aslında bu olay Şeyh Alâeddin'in bir kerâmetiydi. Çünkü o zamanda bu günlere işaret ediyordu. Şimdi ki durum aynen Şeyh Alâeddin'in söylediği hâl üzeredir.[212]

Şeyh Hüseyin'in Seydası hacdan dönünce o tekrar Qultik'e gelir.[213] O sene Şeyh Hüseyin, Seydasının kızı ile nişanlanır. O münasebetle hayâ ve edepten orada durmaz, kendi memleketine Botan Bölgesine gelir ve tahsîline orada devam eder.[214]

Şeyh Hüseyin, Terhem'e ilk Seydası olan Şeyh Abdurrahman'î Şâvêrî'nin medresesine gider. Orada bir müddet kalır. Ders olarak da Şeyh Abdurrahman-i Şâvêrî yanında medrese sıra kitaplarından son kitap mesabesinde olan Abdulvahhâb b. es-sübkî'nin (ö. 771/1370) Cemu'l -cevâmî'den bir bölüm okur. Daha sonra Şirvan'a bağlı Hîsrâs[215] köyüne Seyda Molla Abdulalîm'in medresesine gider.[216]

Bir iki arkadaşıyla Seyda Molla Abdulalim'in medresesinde okuma isteğini Seyda'ya ilettiklerinde Seyda önce kabul etmez. Bunun nedenini Şeyh Hüseyin şöyle anlatır: "Seyda'nın yaşı hayli ilerlemişti. Zar zor yürüyordu. Ona okuma isteğimizi ilettiğimizde kabul etmedi. Bunun nedenini sorduğumda bana: 'Ben her talebeye kendi medresemde yer vermiyorum. Onlar ilmi çalıyorlar. Sizden önce yirmi tane talebem vardı. Hepsini dağıttım. Bunu yapmamın nedeni; ben ihtiyarım. Akşam ve yatsı namazına camiye gidemiyorum. Köylüler, yirmi tane talebe var. Kimse bize akşam ve yatsı namazını kıldırmıyor, diye bana şikâyette bulundular. Ben de hepsini

[211] Kendisi ile yapılan mülâkât (15.07.2016)
[212] Şuan Şeyh Hüseyin'in beş tane medresesi ve 450 ye yakın talebesi vardır. Bazen öyle olurki medrese kontenjanı dolar; gelen talebeleri farklı medreselere yönlendirilir. (03.05.2019)
[213] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)
[214] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (22.05.2016)
[215] Siirt Şirvan ilçesine bağlı Özpınar köyü. Şirvan'a 15 km uzaklıktadır.
[216] Kendisi ile yapılan mülâkât (15.07.2016)

dağıttım. Eğer siz de onlar gibi yapsanız, boşuna beklemeyin. Ama köylülere bu namazları kıldırır, caminin temizliği ve diğer işlerini yapar, sabah namazından önce ben camiye gelmeden sobayı yakıp ve medresenin temizliğini yapsanız, kalın! Ben size ders vereceğim' dedi. Ben de: 'Bunu elbette yaparız. İnşallah bizden memnun olursunuz' dedim. Hülasa Seyda bizi kabul etti ve orada arkadaşlarla okumaya başladık. Kaldığım son medrese de orasıydı. Evlilikten dolayı oradan sonra başka bir medreseye gidip okumadım. Medrese ve tahsîl hayatımı orada sonlardım."[217]

Şeyh Hüseyin, kendisinde bulunan birçok meziyetler ile ilme olan düşkünlük ve gayreti sebebiyle neredeyse bütün seydalarının ve arkadaşlarının sevgisini ve muhabbetini kazanmıştı. Kendi deyimiyle: "Birçok medresede okudum ve çok müttaki, ilim ehli iyi seydalardan dersler aldım. Bu zaman zarfında ne bir seydam ne de bir arkadaşım bana darıldığını hatırlamıyorum. Hepsi de beni çok sevdiler. Öyle ki beni malına ortak etmek isteyen ve hacca gittiğinde ailesinden kimseye güvenmeyip beni yerinde ailesi ve medresesine bakmaya tayin eden seydalarım bile oldular. Bu mezkûr şeylerin sebebi, öncellikle Allah'ın fazl û keremi ve beni çok sevdikleri ve güvendikleri içindi.[218]

1.2.2.1. Medresede Bir Günü

Şeyh Hüseyin, ilim tahsîl etmeye çok istekli olan birisidir. Medresede zamanını boşa geçirmez, yemek, namaz ve diğer aslî ihtiyaçlar dışında bütün vaktini tedrisatla geçiren bir talebelik hayatını geçirir. Kimseyle oturup gereksiz sohbet etmez devamlı dersleriyle meşgul olur. Sabah namazından önce kalkar, abdestini alır, ezan okunduktan sonra namazını eda eder. Namazdan sonra önce bir cüz Kur'ân okur hemen sonra metinlerini[219] ezberlemeye başlar ve kahvaltı vaktine kadar bunu sürdürür. Kahvaltıdan sonra ders alır ve müzakerelerine[220] öğle ezanına kadar devam eder. Namazdan sonra tekrar derslerin başına geçer. Zamanı boşa geçmesin diye günde sadece iki sefer yemek yer; öğle yemeğini yemez. İkindi namazından sonra akşam namazına kadar metin okur, akşam namazını kılar yemek yer ve yatsı

[217] Kendisi ile yapılan mülâkât (17.05.2016)
[218] Kendisi ile yapılan mülâkât (17.05.2016)
[219] Metin: Talebenin Medresede, günlük dersini ezberlemesi ve eski dersleri ezberden tekrar etmesi demektir. Bk. Elçi, "Cumhuriyet Dönemi"…, s.12.
[220] Müzakere: Bir talebeye dersini, bir üst seviyedeki talebe tarafından o dersi okuyan talebeye tekrar anlatılmasıdır. Bk. Elçi, "Cumhuriyet Dönemi…," s.13.

namazından sonra gece geç saatlere kadar mütalaa[221] eder. Bazen mütalaa ederken uyuya kalır, başı kitabın üstüne düşer, sabah namazında kendine gelir. Sabaha kadar başı kitap üzerinde öylece kalır.[222]

Qultik'te okuduğu esnada onun tahsîl hayatını eşi Dilşah Hanım şöyle anlatır: "Qultik'te dayılarımın bir bahçesi vardı. Bahçe medreseye yakındı. Şeyh Hüseyin bahçeye girer orada derslerine çalışır, metinlerini de bahçede bulunan iki elma ağacı arasında gidip gelerek ezberliyordu. O iki elma ağacı arasında o kadar çok gidip gelmişti ki, bahçenin her tarafında çimen ve ot bitmiş olmasına rağmen otuz kırk yıl boyunca onun okuduğu yerde hiçbir bitki yeşermedi. Bazen köyün yaşlı kadınları ondan habersiz bir şekilde bahçeye yakın oturur o metin okurken saatlerce onu dinler ve ona dua ederlerdi. Aynen bu şekilde Bınîrvî'de olmuştu. Bir gün o bana anlattı. Orada mezarlık varmış. Mezarlık yemyeşil ot ve bitkilerle doluymuş. Orada talebeyken mezarlık sakin ve tenha olmasından mezarlıkta belirlediği bir yere gider, derslerini ezberlermiş. O yerde derslerini ezberlemek suretiyle o kadar çok gidip gelmiş ki orada da kırk yıl sonrasına kadar ot veya herhangi bir bitki yeşermemiş. Bir ara büyük oğlum Molla Mahmud Bınîrvî'ye gitmişti bunu bizzat kendisi de görüp bana anlatmıştı."[223]

1.2.2.3. Tahsîlini Bitirmesi ve Tedrisat Hayatı

O Hîsras'da okurken abisi Sofi İbrahim yanına gelerek ona der ki: "Sen yedi sekiz aydır nişanlısın, daha medrese okuyacak mısın? Bırak medreseyi artık eve gidelim, nişanlının ailesini ziyaret edelim. Düğün için onlarla konuşup zaman belirleyelim. Bir an önce düğün yapalım." Şeyh Hüseyin ilim tahsîl etmeyi çok sevdiğinden ve ilmi her şeyden üstün tuttuğundan, ona evliliği şimdilik ertelemeyi düşündüğünü söyler. Fakat Sofi İbrahim bunu kabul etmez. Abisinin ısrarından kurtulamayacağını anlayan Şeyh Hüseyin, medresede okuduğu son kitap Abulvahhab b. es-Subkî'nin (ö.7711370) Cem'û'l-cevâmî'in son dersini Hîsrâs'ta Seyda Molla Abdulalim'in yanında okur ve medrese hayatı orada son bulur.[224] Şeyh Hüseyin,

[221] Mütalaa: Dersin anlaşılmasında büyük etkisi olan mütalaa**,** bir sonraki günün dersinin akşamdan çok sessiz bir ortamda ve büyük bir dikkatle gözden geçirilmesinden ibarettir. Bk. Elçi, "Cumhuriyet Dönemi"…, s. 11.
[222] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (03.06.2016)
[223] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (03.06.2016)
[224] Kendisi ile yapılan mülâkât (29.05.2016)

Hîsras'ta Seydası ve arkadaşlarıyla vedalaştıktan sonra kendi köyüne, oradan da Qultik'e gider.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan medreselerden mezun olanların genel bir özelliği genel bir özelliği şudur: Medreseden mezun olduktan sonra gittikleri yerde imamlık göreviyle beraber medrese açarlar ve talebeler yetiştirirler. Şeyh Hüseyin'de Bitlis ve çevresinde imamlık yapabileceği ve talebelere ders verebileceği bir köy arar.[225] Çok köy gezer, araştırır ama bir türlü uygun bir köy bulamaz. Tekrar Qultik'e gelir ve Seydasına durumu anlatır. O esnada Por[226] köyünün kanaat önderlerinden biri Seyda'sının misafiridir. Seyda, Şeyh Hüseyin'in durumunu ona anlatır. O da Şeyh Hüseyin'in kendi köylerinde imamlık yapmasını kabul eder. Şeyh Hüseyin oraya yerleşir. Bir medrese açar ve onlarca talebe ona teveccüh eder.[227] Kendi medreselerinin temelini orada atar. Oraya yerleştikten altı yedi ay sonra Dilşah Hanım ile evlenir. Onun büyük oğlu Seyda Molla Mahmud orada dünyaya gelir.[228]

Şeyh Hüseyin, Por Köyü'nde on yedi yıl imamlık ve müdderislik yapar. İmamlık yaptığı esnada aynı zamanda köyde yüzlerce talebe yetiştirir. Kendisine yönelen ilim talebelerine, ilmi öğretmeye başlar. İlmi ve ilim ehlini çok seven Şeyh Hüseyin, medresesinde ilim tahsîliyle meşgul olan talebeleriyle çok yakından ilgilenir. Onların iaşesinden tutun, elbise, kitap ve bir medresede talebeye lazım olan araç gereçleri tedarik etmeye kadar her şeyiyle ilgilenir. O talebelerini çok sever; evinde bulundurmadığı yiyecek ve giyecek türü levâzımı talebelerine bir şekilde temin eder. Talebelerini ve medreseyi kendi evine tercih eder.

Şeyh, Por köyünde çok fakirlik çeker. Evlerinde ev eşyası olarak hiçbir şeyleri olmaz. Yatakları dahi bir köylüden emanet olarak alır. Bir gece seydası aynı zamanda kayınbabası Molla Muhammed kendilerine misafir olur. Kendi yataklarını kayınbabasına sererler. Kendileri de ancak bir kümes büyüklüğünde olan avludaki

[225] O zamanlar medreseden mezun olan bir hoca bir köye yerleşirdi. O köyün imamlığını yapar ve talebeler yetiştirirdi.
[226] Bitlis bağlı Değirmenaltı köyü. Bitlis'e 5 km mesafededir.
[227] Kendisi ile yapılan mülâkât (29.05.2016)
[228] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (05.05.2016)

kulübede merkeplerin eyeri altında sırtına çekilen basit sergiyi yatak, yırtık bir sergiyi de yorgan yaparak yatarlar.[229]

O sadece imamlık yapmak ve ders vermekle de kalmaz aynı zamanda caminin ve medresenin inşası ve onarımı ile ilgilenir. Kendi deyimiyle: "Köye gider gitmez ertesi gün altı talebe geldi. Ders verecek yerimiz yoktu. Caminin içi saman doluydu. İçini temizleyip kullanılır hale getirdik. Üstüne kulübe şeklinde derme çatma bir oda yaptık. Fakrû zaruret had safhadaydı. Halı olmadığı için altına ot serdik. Otun üstünde ders okuyor, yemek yiyor ve yatıyorduk. Kışın soğuk dayanılamaz hale gelmesine rağmen derslerimizden taviz vermiyorduk. Ben köyün camisini üç sefer inşa ettim. Kaliteli malzeme olmadığı için cami uzun ömürlü olmuyor ve devamlı tamir istiyordu. Günlerimiz böyle bir yandan ders diğer yandan cami ve medresenin işleri ile geçiyordu."[230]

Dilşah Hanım onun azimli ve çalışkan oluşunu şöyle anlatır: "Şeyh Hüseyin çok azimli ve çalışkandı. Yaz mevsimi olduğundan köyün erkekleri buğday ve diğer bitkilerin hasadı için köy dışına çıkmışlardı. Köyde hiç erkek kalmamıştı. Kendi başına camiyi inşa ediyordu. Bir iskele kurmuştu. Aşağıda çamurdan harcı kovaya doldurur iskeleye çıkar ve maskara ile o harcı yukarı çeker harcı bitirir tekrar aşağı iner kovayı tekrar doldurur ve iskeleye tekrar çıkardı. Bazen de suyu kovaya doldurarak aynı işlemi yapardı. O neredeyse tek başına camiyi inşa etti."[231]

Şeyh Hüseyin hem ailesine yakın olmak ve böylelikle aile özlemi çekmemek hem de kendisi medrese ve talebelerle ilgilenirken onların da çiftçilik yapmak suretiyle kendilerinin ve medresenin geçimini sağlamak için, onları Bınîrvî'den Por'a getirir. Böylece bir kardeşi dışında kimse köylerinde kalmaz. Şeyh Hüseyin ve ailesi on yedi yıl sonra Por'dan, Ahlat'ın Zîğak[232] köyüne yerleşir.[233]

Zîğak'a yerleşmeden önce kardeşleri çiftçilikle uğraşsınlar diye orada onlarla ortaklaşa bir miktar toprak satın alır. Böylece kardeşleri çiftçilikle uğraşırken kendisi de ders verir ve köyün imamlığını yapar. Yedi sene sonra toprağını kardeşlerine

[229] Molla Tayyip Elçi ile yapılan mülakat. (03.03.2019)
[230] Kendisi ile yapılan mülâkât (31.10.2016)
[231] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)
[232] Bitlis'in Tatvan ilçesine bağlı Sarıkum köyü.
[233] Kendisi ile yapılan mülâkât (31.10.2016

bırakarak oradan Şeyh Mâşuk'un emri ile Diyarbakır Merkez'e bağlı Mirâxüra[234] köyüne yerleşir.[235]

Mirâxüra'da medrese açar. O, bütün baskı ve istibdâdlara, fakirlik ve yokluğa rağmen tedrisatı terk etmez, rızayı ilâhî olan hedefine varmak için talebe yetiştirmeye burada da devam eder. Elinde avucunda ne varsa talebeler için harcar ilim ve irfan ışığını kendinden sonraki nesle bütün gayretiyle aktarır. Orada ikamet ettiği zaman zarfında tedrisat ile beraber köyün imamlığını da yapar. Yirmi beş sene sonra 1994 yılında Diyarbakır Merkez Seyrantepe semtinde kendisine hayırsever bir aile tarafından yapılan cami, medrese ve lojmandan teşekkül eden, küçük bir külliye denilebilecek bir yerde ikamet etmeye başlar.

Mirâxüra köyü 1990 yılından itibaren cereyan eden olaylar sebebiyle ona dar gelir. Olaylar köye kadar sıçrar. Orada kalma imkânı olmaz. Bir çıkış yolu arar. Bunun için Allah'a dua eder. Netice de bir gün Kalender[236] ailesinden Hacı Şaban iki tane talebesine şöyle demek suretiyle ona haber gönderir: "Ben Seyda ile konuşmaktan çekiniyorum. Siz ona deyin ki eğer Diyarbakır'a gelmek isterse, ben ve ailem, onun için cami, medrese ve lojman yapmak isteriz. Hizmetlerine Diyarbakır'da devam etsin." O da; hiçbir imkânı olmadığını, sağdan soldan kimseden bir yardım da toplayamayacağını, kendileri yapsalar ve onları mahcup etmezse olabileceğini, söyler. Bunun teminatını aldıktan sonra 1994 yılında Diyarbakır'a yerleşirler.[237]

Şeyh Hüseyin'in şuan da Diyarbakır Merkez'de; Suffe ve Şeyh Mâşuk Medresesi, Ergani'de; Selahattin-i Eyyubi ve Alitaş Köyü Medresesi; Bursa İnegöl'de ise Suffe Medresesi olmak üzere beş tane medresede 400-450 talebesi bulunmaktadır. (04.03.2019)

[234] Diyarbakır'ın Sur ilçesine bağlıdır. Diyarbakır Silvan yolu üzerinde merkezden yaklaşık 40 km. uzaklıktadır.
[235] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.05.2016)
[236] Diyarbakır'da ikâmet eden hayırsever bir ailedir.
[237] Kendisi ile yapılan mülâkât (31.10.2016

1.3. TABİAT VE AHLAKI

Bu başlık altında Şeyh Hüseyin'in bazı meziyetlerine değineceğiz. Böylece onu daha fazla tanıtmaya çalışacağız.

1.3.1. Hoşgörüsü

Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) güzel ahlâkı hakkında şöyle buyurmaktadır: "Sen elbette yüce bir Ahlak üzeresin."[238] Peygamber Efendimiz (s.av) bir hadisi şerifinde, "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim"[239] diye buyurmaktadır. Bu iki büyük mesajı alan islâm âlimleri Peygamber ahlakını kendilerinde oluşturmak, topluma örnek ve rehber olmak için çaba sarf etmişlerdir. İşte Şeyh Hüseyin de ömrü boyunca Peygamber ahlâkına, büyük bir hoşgörüye ve merhamet duygusuna sahip olmuştur.

Şeyh Hüseyin, ilerlemiş hastalığına rağmen camiye gider, namazlarını cemaatle kılan birisidir. Ayakta durmada ve nefes almada zorluk çekmesine rağmen yine gitmeye çaba gösterir, camiden eve dönerken yol üstünde bekleyen çocuklar elini öpmek için sıraya girer. Rahatsız olmasın, ayakta çok beklemesin ve bir ân önce istirahate çekilsin diye çocuklara engel olunmaya çalışıldığında şöyle söylerdi: "Cennetin bir kapısının ismi sevinç kapısıdır. Çocukları sevindiren o kapıdan cennete girer."

Yine dikkat çekici bir örneği müritlerinden biri şöyle anlatmıştır: "Şeyh ile beraber Diyarbakır'dan Mirâxüra'ya gitmek için dolmuşa bindik. Yolların bozuk ve dolmuşun tıka basılı dolu olması bizleri çok rahatsız etti. Yolda fenalaştım midem bulanmaya başladı. Nihayet köye vardık. Daha dolmuştan inmeden kendimi tutamadım ve istemim dışında önde oturan Şeyh'in paltosuna istifra ettim. Büyük bir mahcubiyet içinde bakışlarımı ayaklarıma diktim, Şeyh'in tepkisini bekledim. Ama Şeyh kimin üstüne istifra ettiğine bakmadan paltosunu çıkardı, yanında olan birisine verdi, evden temiz bir palto getirmesini istedi. Şeyhin bu hoşgörüsü ve engin ahlakı beni derinden etkiledi."[240] Talebelerinden Molla Abdülbari onun güzel ahlakını ve hoşgörüsünü şöyle anlatır: "Medresenin tatil olduğu bir zamanda sabah namazında

[238] Kalem, 68/4.
[239] Zerkânî **''Muhtasaru'l-Mekâsıd"** Hadis No: 184
[240] Aile ferlerinden ismini yazmamı istemeyen bir şahsiyet (14.05.2017)

sonra gözüme uyku girmedi. Yatakta biraz oyalandıktan sonra medresenin bahçesine çıktım. Bir de baktım ki Seydam iş elbisesini giymiş evden medreseye doğru geliyor. O iş yapmak istediğinde elbisesini değiştirirdi. Onu o haliyle gördüğümde yine bir şeylerle uğraşacağını anladım. Onunla herhangi bir işte çalışmak güzeldi. Çünkü hem yapacağı işi öğretir hem de vaaz ve nasihat ederdi. Fırsat bu fırsat deyip onu bahçede bekledim. Seydam medreseye ulaşır ulaşmaz bahçede kışın yakılmak üzere getirilen odunların bulunduğu yere gitti. Odun kırmaya başladı. Bende hemen bir balta kapıp seydamla odun kırmaya başladım. Acemiliğimden dolayı baltayı bir oduna vurduğumda baltanın sivri ucundan bir parça odun kopup seydamın yanağına değdi. Yanağı mosmor oldu. Bende büyük bir mahcubiyet içerisinde bulunduğum yerde seydamın bana tepki göstermesini ve kızmasını bekledim. Bu haldeyken Seydam bana baktı, hiçbir şey olmamış gibi gülümsedi, işime devam etme hususunda bana işaret etti. O zaman seydamın engin hoş görüşüne şahit oldum ve ondan müthiş derecede etkilendim."[241]

1.3.2. Ferâseti

Şeyh Hüseyin, sahip olduğu engin bilgisi münasebetiyle görüşlerinde hemen her zaman haklı çıkmıştır. Genelde de Şeyh Hüseyin'in dediklerini hayatlarına uygulayanlar işlerinde muvaffak olurken, uygulamayanlar ise başarısız olmuşlardır. Şeyh Hüseyin herhangi bir konuyu görüşmek üzere yanına gelen bir kimseye ilk önce düşüncelerini aktarır. Kişi kendi görüşlerinde çok fazla ısrar ettiği takdirde Şeyh Hüseyin kişiyi kendi haliyle baş başa bırakmış ve düşüncelerinde pek fazla ısrarcı olmamıştır. Onun isabetli görüşleri defalarca tespit edilmiştir. Şeyh Hüseyin etkileyici bir uzak görüşlülüğe sahip birisidir. İnsanlarla ilk iletişime geçtiği andan itibaren kişinin tasavvuftaki konum ve durumunu idrak eden bir kişiliğe sahip olmuştur.[242]

1.3.3. Alçakgönüllülüğü

Şeyh Hüseyin, insanları etkileyen büyük bir alçakgönüllülüğe ve tevâzuya sahip olmuştur. İç ve dış görünümü durgun, daima korku ve düşünce hali kendisinde hâkim birisidir. Sahip olduğu bütün iyilikler ve faziletleri kendi nefsine tanımamıştır.

[241] Molla Abdulbârî Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)

[242] Bu durum Şeyh Ahmed Haznevî için de söylenmiştir. Bk. Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.35.

O, bütün iyilikleri ve nimetleri Allah'ın bir fazl û keremi olduğunu söylermiş, kendisinden ise Allah'a karşı vazifelerini tam olarak yerine getiremeyen aciz bir kul olarak bahsetmiştir.

Âlimlerle oturduğunda veya sohbet ettiğinde onlara karşı büyük bir tevazu örneği sergilemiş, onları kendinden üstün görmüş ve onlara hizmet etmiştir. Bir âlim ziyaretine geldiğinde üstünde oturduğu minderi kaldırarak mindere o âlimin oturmasını sağlamış ve bu haline defalarca şahit olunmuştur.

Şeyh Hüseyin, gerçek anlamda kulluk şuûruna ermiştir. Bunun gereklerini de fazlasıyla yerine getirmiştir. İbadetlerini hakkıyla yapamadığını ve halis bir kul olamadığını söylemiş, gerçek manada bir tevazu örneği sergilemiştir.[243] Bazen müritlerine: "Bir namazı dahi riyâdan uzak, Allah için halis bir şekilde kılamıyorum. Bu durumda ben nasıl iyi insanlardan olabilirim?" diyerek tevazu göstermiştir.

Müritlerinden biri onun hakkında güzel bir rüya görse ya da herhangi bir olayda ve durumda kendisinden bir kerâmet sezse veyahut duasının bereketiyle kendisine bir fayda dokunsa ve bu durumları Şeyh Hüseyin'e ulaştırsa, Şeyh bütün bu olayları ve durumları Sadat-ı Kirâmın himmetine ve bereketine bağlamış, kendine pay biçmemiştir.

Şeyh Hüseyin'in, insanlarla münasebeti ve iletişimi onların seviyesine göre olmuştur. Herkese aynı şekilde davranmamış, onların ilmi ve konumuna göre davranmıştır. Âlimlerle âlim, talebelerle talebe gibi davranmıştır. Çocuklarla çocukların anlayabileceği bir dil konuşmuş, onların seviyesine inmiştir. Bu münasebetle her yaştan insanlar ona muhabbet duymuştur.

Şeyhin oturduğu civarda, küçükler için tehlike arz eden kavgacı gürültücü bir deli yaşamaktaydı. Mahallenin gençleri bu özürlüyü gördükleri yerde onu taşlar, meskenlerinden uzak tutmak istemekteydiler. Zihinsel özürlünün sığındığı yer şeyhin divânı (dergâh) idi. Gördüğü herkesle kavga etmeye alıştırılan deli şeyhi görünce edeple bekler, Şeyh onun anlayacağı bir lisan kullanır, gönlünü alırdı. Şeyh oradan

[243] Bu durum Şeyh Abdurrahman Aktepe için de söylenmiştir. Bk. Murat Özaydın, **Şeyh Abdurrahman Aktepe,** Cihan Yayınları. İstanbul 2009, s.81.

ayrılana kadar ellerini hürmeten bağlar; ona saygı gösterirdi. Şeyhin bu tevâzusu orada olaya şahit olanları etkilemiştir.

Şeyh Hüseyin, hiçbir zaman dünyanın zevk ve sefâsını yaşantısında ön plana koymamış, sade bir hayatı tercih etmiştir. Kendisine büyük bir aşk ve sevgi ile bağlı olduğu Resulullah Efendimizin (s.a.v) giyim ve kuşamını örnek almıştır. Şeyh Hüseyin, yemeklerde seçici davranmamış kendisine ne ikram edilse onu yemiştir. Yemeklerini, imkân el verdikçe tek başına yememiş, müridleri ve misafirleri ile daima dergâhta yemiştir. Böylece büyük bir tevazu örneği sergilemiştir.

1.3.4. Misâfirperverliği

İslam'ın güzel ahlak anlayışının en güzel göstergelerinden biri de misafire ikramdır. Gerek Kur'an-ı Kerîm'de[244] gerekse Peygamber Efendimiz'in hadislerinde misafir ağırlamanın önemi ve keyfiyeti üzerinde durulmuştur. Misafire kapımızı ve gönlümüzü açmak, islamda kardeşliğin ve insana verilen değerin en güzel örneklerindendir. Şeyh Hüseyin de misafire ve misafirin ağırlanışı hususunda çok dikkatli davranmıştır. Misafirleriyle samimi olarak ilgilenmiş ve onlara ikramda geri durmamıştır.

Şeyh Efendi, misafir ağırlamada müthiş bir örnek sergilemiştir. Misafirle ilk karşılaşmada kim olduğunu, nereden geldiğini, nereli olduğunu bir ihtiyacının olup olmadığını sormuş, samimi bir şekilde davranmış, kendisinin yanında rahat olmasını sağlamıştır. Misafirlerin en ufak sıkıntılarıyla bile ilgilenmiştir. Şeyh Hüseyin, gece yatmaları için serilen yataktan tutun yemeklerin hazırlanmasına kadar onlarla ilgilenmiştir. Bazen dergâhta hizmet edecek kimse bulunmamış, mutfak tarafına geçmiş, yemeği kendisi getirmiştir. Müritlerinden biri şeyhin misafirlerine yaptığı ikramı ve verdiği değeri şöyle anlatmaktadır: "Bir gün Şeyhimi ziyarete gittim. Yemek zamanı değildi. Ben de yemek yememiştim. Şeyh çok samimi bir şekilde beni, ailemi köyden diğer mürit ve ahbapları sordu. Bende şeyhimin o samimi davranışına karşılık hepsine cevap verdim. Hatta sohbet uzasın diye şeyhimin sormadığı kişileri de cevaplarıma ekledim. Şeyh daha sonra yemek yiyip yemediğimi sordu. Ben de biraz çekingen bir şekilde yemediğimi söyledim. İşin aksi tarafı

[244] **Kur'ân-ı Kerîm**, ez-Zariyat, 51/24-27

dergâhta o anda hizmet edecek kimse bulunmuyordu. Şeyhim hiçbir şey demeden ayağa kalktı ve dışarı çıktı. Bende abdeste veya başka bir yere gittiğini düşündüm. Birkaç dakika geçmedi ki Şeyhim elinde bir tepsi ile içeri girdi. Hemen yerimden fırladım ve elinden tepsiyi aldım. Kendi kendime, keşke yer yarılsaydı da yerin dibine girseydim dedim ve gözlerimden yaşlar aktı. Şeyhim bu halimi fark etti ve bana dönüp gülümseyerek: 'Misafire ikram etmek imândandır ve vaciptir' dedi. Onun bu davranışını hiçbir zaman unutamıyorum."[245] Yine damatlarından biri anlatır: "Bir gün babamın evinden Seydamı ziyarete geldim. Babamın evinde yemek yemiştim. Seydam yemek yiyip yemediğimi, çay içip içmediğimi sordu. Ben de yemek yediğimi söyledim. Seydam biraz hal hatır sorduktan sonra ayağa kalktı ve dışarı çıktı. Ben de ne yapacağını sezemedim. Biraz sonra elinde bir bardak çay ile kapıda beliriverdi. Seydamın insanı hayretler içerisine bırakan bu misafirperverliği ömrüm boyunca unutamayacağım bir örnektir."[246]

Şeyh Hüseyin misafire ikrâm konusunda çok titiz davranmıştır. Misafirlerin ekmeğinden suyuna çatalından kaşığına her şey ile tek tek ilgilenmiş, en ufak bir eksikliğe dahi göz yummamış, onların rahat bir şekilde yemek yemelerini sağlamıştır. Bazen aile bireylerine: "Misafirlere ikram edeceğiniz yemekler illâ güzel ve lezzetli olsun demiyorum. Bir tas ayran, bir tabak peynir veya bir parça ekmek de olsa, onlara ikramda bulunun. Ama ne olursa olsun misafirleri divândan aç göndermeyin" demiştir.

Şeyh Hüseyin misafir ağırlamada büyük bir örnek sergilemekle beraber kendisi de yemeklerini her zaman misafirleri ve müritleri ile onlara hazırlanan yemeklerden yemiştir. Çocuklarına ve torunlarına da bu yönde telkinlerde bulunmuş, onların misafirlere hazırlanan yemeklerden başka yemekler yediğini gördüğünde ise onlara kızmış ve öfkelenmiştir. Bir defasında torunlarından biri misafirlerine yemek ikram etmeden önce mutfakta yemek yemiş. Torunu Şeyhin 'misafirsiz yemek' ile ilgili katı tutumunu bildiğinden bu durumu Şeyhe sezdirmemek için gelip misafirlerle de yemek yemeye başlamış. Fakat doymuş olmalı ki bir iki lokmadan sonra kalkmış. Şeyh durumu hissetmiş, öfkeli bir sesle;

[245] Hacı Mustafa Çiftçi ile yapılan mülâkât (01.07. 2016)
[246] Damadı Molla Mahmud Okur ile yapılan mülâkât (05.02.2017)

“Misafirlere nasıl ikram etmezsiniz? Peygamber Efendimizin: ‘Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin’,[247] hadisini hatırlamaz mısınız? Bunca nimetin hesabını yarın ahirette Allah’a nasıl vereceğiz?” demiştir. Daha sonra vaaz ve nasihat etmiştir.

Şeyh Miraxürâ’da iken yazın zekât ve yardım toplamak amacıyla çevre köylerden gelen fakirleri ve kimsesizleri cami ve medresede ağırlamıştır. Kendisi de eve gider onlara yemek getirmiştir. O, yemeği büyük bir tabağa koymuş her iki eliyle o tabaktan tutmuş, ekmeği de koltuk altına almış ve fakir ve kimsesizlere yemek ikram etmiştir.[248]

Müridi Dr. Nâci Köseoğlu şöyle anlatır: “Ben Bursa İnegöl’de ikâmet ediyorum. Her sene yarıyıl ve yaz tatillerinde Şeyhimi ziyaret ederim. Bir gün yine Şeyhimi ziyaret etmeye gelmiştim. Gece geç yattığım için sabah namazından sonra günün ilerleyen saatlerine kadar uykuda kalmıştım. Şeyhim ders verdiği divanda yatıyorduk. Etrafımdaki herkes kalkmış ben tek uyanamamışım. Birden Şeyhim kapıyı açmış, ben de hemen yataktan fırlamıştım. Şeyhim beni görünce bana: “Vallahi yattığını bilseydim buraya gelip seni rahatsız etmezdim. Kusura bakma” demişti. Çok mahcup olmuştum. Seydamın misafirlerine karşı hassasiyeti beni derinden etkilemişti.”[249]

Şeyh Hüseyin misafirlerini ağırlayıp ihsan ve ikram ettikten sonra misafirleri gitmek istediklerinde, ilerlemiş yaşına rağmen ve bazen hasta olup şiddetli ağrılarına bakmadan onlarla kapıya kadar gitmiş; onları kapıda uğurlamıştır. Misafirleri bu duruma engel olmak istediklerinde Şeyh onlara çok güzel bir üslupla şöyle demiştir: “Siz Peygamber Efendimizin sünnetini yapmama neden engel oluyorsunuz? Zira misafiri kapıda uğurlamak O’nun sünnetidir. Bırakın da O’nun sünnetini icra etmek suretiyle ona ittiba’ edeyim!”

[247] Buhârî, Edep 31, Nikâh 80.
[248] Talebesi Molla Abdülbari Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)
[249] Dr. Nâci Köseoğlu yapılan mülâkât (26.01.2019)

1.3.5. Cesareti

Şeyh Hüseyin'in güzel vasıflarına ek olarak cesareti, ona ayrı bir güzellik katmıştır. Şeyh heybet ve cesaret sahibiydi. Onu görenler kendisinden hayâ etmiş, ona büyük bir saygı duymuş ve ondan çekinmiştir. O Allah yolundan kimseden çekinmemiş, Allah için söylenmesi gereken sözü söylemiş ve yapması gereken neyse onu yapmıştır. Nerede olursa olsun, ne şekilde olursa olsun Rabbine dönmüş ve açık bir şekilde hakkı konuşmuştur. Allah için kınayanın kınaması onu etkilememiş, bu konuda üstün cesaret göstermiştir. Gönlünde Rabbinden başka hiç kimsenin korkusuna yer vermediği için, ne halde olursa olsun, hakkı söylemeyi adet haline getirmiştir.[250]

Aslında Şeyh Hüseyin, daha küçükken ilim yolunda üstün bir cesaret sergilemişti. Kendi köyü Bınîrvî'den iki arkadaşıyla yaya olarak Erciş'e kadar gitmiş, arkadaşları kendisini Erciş'te yalnız bıraktıktan sonra oradan Patnos'a gitmiştir. Patnos'un bir köyünden üç seneye yakın okuyup daha sonra seydası ile Bitlis'e ulaşmıştır. Bitlis'ten tek başına, o zamanın şartlarını da göz önüne alındığında dağ tepe ova demeden tehlikeli yollardan geçerek günlerce yürümüş, sadece Rabbine sığınarak üstün bir cesaret sergilemiş ve sonunda köyüne varmıştır.[251]

Onun cesaretini oğlu Seyda Molla Mahmud bir ânı ile şöyle ifâde etmektedir: "Babam çok cesaretli idi. Milletin kınamalarını göz ardı eder, Allah için doğru bildiği şeyi yapar, kimseden çekinmezdi. O Mirahurâ'da medresede ders veriyordu. 15-20 civarında talebesi vardı. Köyde Eliyê Dirêj diye bilenen uzun, cüsseli, birazda belalı bir adam vardı. Bu adamın oğlu da medresede okuyordu. Eli arada bir medreseye gelir çocuğunu sorardı. Her gelişinde talebeleri rahat bırakmaz bazen de onları döverdi. Talebeler bu adamı her defasında babama şikâyet eder babamda, talebeler belki abartıyor diye şikâyetlerini pek dikkate almazdı. Sonra babam bir gün Eli'nin gerçekten sebepsiz yere öğrencileri rahatsız ettiğini ve onların okumalarına engel olduğunu gördü. O okumaya çok dikkat ederdi. Bazen talebelerin dersi boşa gitmesin diye kendisi onların hizmetini görürdü. Babam olaya şahit olunca Eli'yi

[250] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)
[251] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)

yanına çağırdı. Herkesin çekindiği kimsenin pek yanına yaklaşamadığı belalı Eli'ye babam bütün kuvveti ile bir tokat attı. Ona: 'Bir daha öğrencileri rahatsız edersen seni bu memleketten kovarım' dedi. Eli babama baktı, kendisi gibi birisine böyle bir şeyi nasıl yapabildiğini imâ ederek yüzünü tuttu ve oradan çekip gitti. Babamın bu üstün cesareti bize güven verdi."[252]

Yine cesareti ile ilgili bir hikâyeyi talebesi Molla Abdülbari anlatır: "Seydamın yanında öğrenci iken Hîndısli[253] köyünden bir aile[254] ile Çermo[255] köyünden bir aile arasında kavga çıkmış ve neticede Çermolu aile Hîndısli aile reisinin oğlunu öldürmüştü. Hîndısli ailenin reisi seydamın yanına sık sık gelir onu ziyaret ederdi. Aralarında tartışma ve küslük epey bir zaman devam etti. Çermolular onlara zulmederlerdi. Çift sürmelerini engeller, buğdaylarını yakarlardı. Bazı seneler Hîndısli ailesi buğdaylarını hiç biçemezlerdi. Çermolular onların köyüne ve evlerine doğru silahla ateş ederlerdi. Hîndısli'lerde karşılık verir ama onlara güçleri yetmezdi. Bu durum senelerce devam etti. Yine bir kavga ve tartışma esnasında Hîndısli aile reisinin yeğeni, Çermolu aile reisini öldürdü. Küslük ve kavga daha da büyüdü. Neticede Çermolular da babalarını öldürenin kardeşini öldürdüler. Her iki aileyi barıştırmak için kimse aralarına giremiyor, aralarına girenleri de geri çeviriyorlardı. Bu hal böyle devam etti. Seyda bütün olanları duyuyor, küslükten, kavgadan ve ölümlerden rahatsız oluyordu. Bir gün seydamla onları barıştırmak için Hîndısliye, aile reisinin amcazadelerinin öldürülen oğlunun evine gittik. Seyda barış hususunda babasına vaaz ve nasihat etti. Babasının kalbi yumuşadı ve barış hususunda seydamın emrinde olduğunu ve ne yapması gerekirse onu yapacağını ifâde etti. Seyda Hîndısli aileden söz aldıktan sonra oradan aralarında Şeyh Mâşuk'un halifesi Şeyh Abdurrezzak'ın da bulunduğu bölgenin birkaç kanaat önderi ile Çermoya gitti. Çermolular onlara ikrâm etmek üzere türlü türlü yemekler hazırladı. Yemek yeme zamanı gelmişti ki; Seydam onlara barış konusunda vaaz ve nasihat ederek barışmaları gerektiğini ifâde etti. Ama onlar kesinlikle barışmayacaklarını söylediler. Seydam çok hiddetlendi ve onların hazır olan yemeğini yemeden bir arabaya atlayarak tek başına oradan çıkıp gitti. O gittikten sonra arkasından, Şeyh

[252] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)
[253] Diyarbakır Sur'a bağlı Hamuryazar köyü.
[254] Ailelerin ismini vermememizin nedeni, onların çocuklarını rencide etmekten kaçındığımız içindir.
[255] Diyarbakır Sur'a bağlı Kumrucak köyü.

Abdurrezzak ve kanaat önderleri de gitti. Çermolular seydamın hiddet ve celâlini gördükten sonra yaptıkları hatanın farkına vardılar ve hemen seydanın arkasından gidip barışacaklarını söylediler. Ve sonunda barış gerçekleşti. Seydamın bu üstün cesareti ve heybeti onların barışmalarına vesile oldu. Seyda barıştan sonra bir gün bana dedi ki: 'Vallahi eğer fırsatım olsaydı onların büyüklerini dövecektim, ama fırsat bulamadım."[256]

Şeyh Hüseyin ve Şeyh Mâşuk[257], bir ara Diyarbakır'da imamlar arasında çıkan bir tartışmayı gidermek ve onları barıştırmak üzere Diyarbakır Müftüsü Molla Salih'in yanına toplantı yapmaya giderler. Şeyh Mâşuk, Müftü ile durumu istişâre etmekte, Şeyh Hüseyin ise makam odası kapısının hemen girişinde beklemektedir. Toplantı esnasında bir konu hakkında Müftü, Şeyh Mâşuk'a parmağıyla işaret ederek: "Senin vicdanın bunu kabul ediyor mu?" der. Şeyhine yapılan bu çirkin hareketi gören Şeyh Hüseyin, yerinden fırlayarak Müftünün masasına gelir, ellerini masaya vurarak: "Müftü! Sen kendi vicdanına bak! Başkasının vicdanı seni ilgilendirmez" der ve süratli bir şekilde odadan çıkar. Müftü şaşkın bir halde ne yapacağını bilemez. Şeyh Mâşuk daha sonra: "Molla Hüseyin ona öfkelendikten sonra Müftü'nün: 'Bunlar odamı bastı ve beni tehdit ettiler', diye bizi şikâyet etmesinden çekindim" der.[258]

Şeyh Hüseyin Allah yolunda hiç kimseden çekinmediği gibi söylenmesi gerekeni de söylemiştir. Bazen ziyaretine âlimler, müftüler, kanaat önderleri gelmiş, İslam ve müslümanlık hususunda onlarda bir eksiklik veya gevşeklik sezdiğinde onların içinde bulundukları makamlara bakmamış ve onlara Allah yolunda kendilerine dikkat etmeleri gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Ziyaretine gelen ilim adamları ara sıra önünde namaz kılmışlar ve namazlarında bir eksiklik gördüğünde kendilerine: "Bir daha önümde namaz kılmayınız. Gidin, önce eksikliklerinizi giderin" demiştir. Bu konuda kınayıcının kınamasına asla aldırmamıştır.

[256] Molla Abdülbari Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)
[257] Şeyh Hüseyin'in mürşidi olan Şeyh Mâşuk'un hayatı "Mürşidi Şeyh Mâşuk" başlığında bahsedilecektir.
[258] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (26.03.2019)

1.3.6. Dünyevî Meselelere Karşı Tutumu

Şeyh Hüseyin, dünyaya önem vermemekle beraber, dünyevi meselelerde insanlara yardımcı olmuştur. Herhangi birinin dünyevî bir sıkıntısı olup kendisi ile istişare ettiğinde, ona o sıkıntıdan kurtulma hususunda yardımcı olmuştur. Şeyh Hüseyin aynı, zamanda aile efradının yaptığı işleri kontrol etmiş onlara maddi ve manevî destek olmuştur. Buna bir örnek olarak torunlarından Molla Muhammed şöyle anlatır: "Ben dünyevî herhangi bir iş yapmak istediğimde dedeme gider onunla istişare ederdim. Bir ara araba alma ihtiyacım hâsıl olmuştu. Kendisiyle istişare ettim. Beni en güzel şekilde dinledi ve bana bu hususta cesaret verdi. Bununla beraber bana hiç kimseye dememek şartıyla maddi yardımda bulundu. Beni gördüğünde her defasında varsa borç durumumu sorar ve bana dua ederdi."[259]

Bununla beraber Şeyh Hüseyin yanında boş ve malayani dünyevî bir mesele konuşulduğunda oradakileri uyarmış ve onları daha faziletli olan bir zikre veya herhangi bir ibadete yönlendirmiştir. Bazen talebeleri veya misafirleri bu halde gördüğünde öfkelenmiş ve onlara: "Boş durup konuşacağınıza sizin için daha faziletli olan bir amel için neden çaba sarf etmezsiniz? Akıllı kimse vaktini değerlendirendir" demiştir.

1.3.7. İlim Talebelerine Karşı Tutumu

Şeyh Hüseyin'in en belirgin özelliklerinden bir tanesi ilim talebelerine karşı olan tutumudur. O ilim talebeleri ile çok yakından ilgilenmiş, onlara her konuda yardımcı olmuştur. Onlara derslerini anlatmış ve ibadetlerini nasıl yapmaları gerektiğini öğretmiştir. Şeyh sadece bununla kalmaz ayrıca giyimlerinden yiyeceklerine, yataklarından barınmalarına kadar, imkân dâhilinde onların bütün maddi ihtiyaçlarını da gidermiştir.

Şeyh Hüseyin ilim talebelerine sadece ders vermemiş aynı zamanda onlara bir babanın evladına yapacağı görevleri de yapmıştır. Bu konuda talebelerinden Molla Murat şöyle bir anektodu anlatır: "Seydamın yanında medresede okurken bir gün hastalanmıştım. Medrese arkadaşlarımda o gün pikniğe gitmişlerdi. Seydam evden geldi, tek başıma medresede ne yaptığımı sordu. Ben de hasta olduğumu ve pikniğe

[259] Torunu Molla Muhammed Elçi yapılan mülâkât (03.02.2019)

gidemediğimi söyledim. Bana yemek yiyip yemediğimi sorduğunda ben de yemediğimi söyledim. Talebeler de piknikte oldukları için o gün medresede her hangi bir yemek pişirilmemişti. Seydam bir müddet sonra eve gitti. Ev medreseden hayli uzaktı. Daha sonra elinde bir tepsi ile uzaktan beliriverdi. Seydam hasta ve aç olduğumu öğrendikten sonra eve gitmiş bana kendi eli ile yemek getirmişti. Ben onun biz talebelere karşı olan baba şefkatini hiç unutamıyorum."[260]

Şeyh Hüseyin başka medreselerden kendisini ziyarete gelen talebelerle çok yakından ilgilenmiştir. Bazen ziyaretine gelen talebelerden maddi yönden durumları iyi olmayan veya yollukları olmayanları sezdiğinde onlara bir şekilde maddi yardımda bulunmuştur. Bir ara ziyaretine, yeni müslüman olmuş ve İstanbul'da medrese okuyan Fransa'lı bir talebe gelir. Şeyh Hazretleri onunla yakından ilgilenir ve ona maddi yardımda bulunur. O Şeyhin bu halinden çok etkilenir ve gözleri yaşlı bir şekilde olayı arkadaşına ve oradakilere anlatır.

Şeyh Hüseyin, ilerlemiş yaşına rağmen talebelerine ilim ve irfân yolunda yol göstermiş ve onları ilme teşvik etmiştir. O ihtiyarlıktan gözlerini neredeyse tamamını yitirmişti. Buna rağmen talebeleri ile ilgilenmekten vazgeçmemiştir. Her sabah medreseye gelir talebeler Kur'ân okur kendisi de dinlemiştir. Bazen: "Talebeler yanımda Kur'ân okuduklarında bana öyle güzel bir tatlılık ve ferah bir nefes veriyorlar ki anlatmak mümkün değil" diyerek duygularını ifade etmiştir.

Şeyh Hüseyin talebeleri çok sevmiş ve bütün vaktini onlarla geçirmeye çalışmıştır. Hastalandığında bile hasta haliyle medreseye gitmiş, talebelere ders vermiştir. Çünkü o kendi şifasını medresede bulmuştur. Şeyh Hüseyin'in eşi: "Bazı zamanlar Şeyh hastalanır, sabaha kadar gözlerine uyku girmezdi. Ben onun üzerine titrer başına bir şey gelmesinden korkardım. Sabahladığında kahvaltı yapabilecek bir durumda olmamasına rağmen zar zor ayağa kalkar medreseye gitmek isterdi. Dinlenip iyileşmesi için medreseye gitmesine engel olmaya çalışırdım. Bana: 'Ben medresede talebelerimin yanında iyileşmekteyim" derdi. Akşam eve döndüğünde ise bana: "Sabah izin vermiyordun. Bak şimdi çok iyiyim" derdi.[261] Medreseye geldiğinde çocuklarına: "Anneniz hastayım diye medreseye gelmeme izin

[260] Köklerin Hikâyesi, **Hüseyin Elçi Hoca Efendi,** TRT Diyanet (Yayınlama Tarihi: 24. 11. 2017.)
[261] Köklerin Hikâyesi, **Hüseyin Elçi Hoca Efendi,** TRT Diyanet (Yayınlama Tarihi: 24. 11. 2017.)

vermiyordu. Bakın şuan çok iyiyim. Çünkü ben talebelerimin yanında iyileşmekteyim. Benim şifam ders vermek, Kur'ân ve Sünnettir" demiştir.[262]

Şeyh Hüseyin talebelerin derslerine çok dikkat etmiştir. Baş Müderris görevini üstlendiği Suffe Kuran Kursu ve şubelerinde talebelerin dersini veren müderrislere talebelerin derslerine dikkat etme hususunda vaaz ve nasihat etmiştir. Seyrantepe Şeyh Mâşuk Kur'ân Kursunda Pazar, Suffe Kur'an Kursunda ise Salı günleri Kuran Kursu ve müderrisleri denetlemiş, müderrislerde gevşeklik veya bıkkınlık sezdiğinde onları ders vermeye teşvik etmiştir. Görevini hakkıyla yapmayan müderrisleri kendi medreselerinde barındırmamıştır. Bu hususta şöyle bir örnek vermiştir: "Bir kaşık kırıldığında görevini yapamaz hale gelir biz de onu hurdacıya veririz. Bir müderris görevini yapmazsa bize lazım değildir."[263]

1.3.8. Aile Bireylerine Karşı Tutumu

Şeyh Hüseyin aile bireylerine karşı çok şefkatli ve merhametli davranmıştır. Onları çok sevmiş ve yakından ilgilenmiştir. Onlarla her zaman uyumlu olmuş ve düşüncelerine değer vermiştir. O, çocuklarına ve torunlarına her zaman sevgisini göstermiştir. Hanımına ve kız çocuklarına onların diliyle konuşmuş ve onların gönlünü almasını çok iyi bilmiştir. Küçük torunlarını kucağına almış, onlarla şakalaşmış, onların bazen alnından bazen de ellerinden öpmüş; bu sayede onları kendine alıştırmıştır.

Şeyh Hüseyin gerektiğinde, hanımına ev işlerinde ve çocuklarının bakımında yardımcı olmuştur. Onun bu güzel tutumunu çocuklarından biri şöyle ifade etmektedir: "Ben küçükken gece bazen hastalanırdım. Annem benimle ilgilenmekten yorgun düşerdi. Annemi yorgun ve bitkin gören babam bu görevi annemden devralır benimle özenle ilgilenirdi."[264] Diğer bir çocuğu da Şeyh Efendiyi şöyle anlatır: "Babam anneme birçok konuda yardım ederdi. Biz köyde iken, uzun kış gecelerinde gecenin bir vakti kalkar, sobanın içindeki külü çıkarır, odunları odunluktan getirir, sobayı yakardı. Göğüme su doldurur, suyu ısıtırdı. Daha sonra bizi sabah namazına kaldırırdı. Biz de sabahın soğuğunda o ısıttığı su ile abdest alır, namaz kılardık. Bu

[262] Köklerin Hikâyesi, Hüseyin Elçi Hoca Efendi, TRT Diyanet (Yayınlama Tarihi: 24. 11. 2017.)
[263] Köklerin Hikâyesi, Hüseyin Elçi Hoca Efendi, TRT Diyanet (Yayınlama Tarihi: 24. 11. 2017.)
[264] Kızı Hacı Rakie Hanım ile yapılan mülâkât (01.12.2018)

işleri yaparken kesinlikle hiç kimseden yardım almaz ve kimseyi rahatsız etmezdi."[265]

Şeyh Hüseyin aile bireylerinin hayır ve iyilik yapmalarını çok istemiştir. Bu meyanda onlara yardımcı olmuş ve onlara yol göstermiştir. Oğlu Seyda Molla Mahmud onun bu özgün özelliğini şöyle ifade etmektedir: "Babam hayır ve hasenât yapmamızı çok isterdi ve bu konuda bize yol gösterirdi. Örneğin bazen fakirlere ve yoksullara yardım dağıtmak isterdi. Bu yardımı kendisi dağıtmaz, bize verir, bizden dağıtmamızı isterdi. Bunun sebebini sorduğumuzda: 'Bu yardımı ben dağıtsam sevap sadece bana gelir; ama size dağıttırsam sevap hem bana hem size gelir. Bu sayede sizlerde hayır yapmış olursunuz' derdi. Bir örnek daha verecek olursam; Müftülüğün her ay düzenlediği mu'tâd toplantıya giderdik. Bu nedenle bazen derslerimizi veremez ve cami cemaatine yetişemezdik. Divâna geldiğimizde bize şöyle derdi: 'Bugün toplantıya gitmekle hem cami cemaatine yetişemediniz hem de derslerinizi tam veremediniz. Bundan dolayı ne kadar sevap kaybettiğinizin farkında mısınız? Elimde olsa sizi toplantıya göndermezdim. Ya da -sonuç vereceğini bilsem- Müftü Efendi'den sizi toplantıdan muâf tutmasını isterdim."[266]

Şeyh Hüseyin aile bireylerine son derece müsâmahakâr olmasına karşın, onları yanlışa düşmemeleri adına sık sık uyarmış ve çok katı kurallar koymuştur. Bazen de çok sert davranmıştır. Bir kez dahi Peygamber sünnetini uygulamadıklarını görse, onları uyarmıştır. Yüce Allah'ın haram kıldığı bir hata işlenirse son derece öfkelenmiş, onun öfkesinin ve heybetinin karşısında kimse duramaya cesaret edememiş, herkes sağa sola kaçışmıştır. Öyle ki bazen saatlerce yalnız kalır kimse onunla konuşmaya cesaret edememiştir. Aile bireylerine: "Size öfkelenmemin ve kızmamın sebebi, sizi yarın kıyamet gününde yakıtı insanlardan ve taşlardan olan cehennem ateşinden korumak içindir. Eğer size kızmazsam ve sizi kendi halinize bıraksam haddi aşar ve doğru yoldan saparsınız. Hâlbuki, size acıdığım için kızıyorum."[267]

[265] Kızı Hacı Züleyha Hanım ile yapılan mülâkât (01.12.2018)
[266] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)
[267] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)

1.3.9. Gayreti ve Çalışkanlığı

Şeyh Hüseyin'in hayatı bölümünde, çalışkanlığından ve hizmet aşkından bir nebze de olsa bahsetmişti. Burada bu başlığı açmamızın nedeni, onun çalışkanlığı ve gayretinin ömrü boyunca devam ettiğinden bahsetmek ve birkaç örnekle bunu pekiştirmektir.

Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk'tan halifelik aldıktan sonra bir köşeye çekilerek evrâd ve ezkârla uğraşmamış bilakis sosyal hayatta aktif rol üstlenmiş, devamlı hareket halinde olup kendi işini kendi görmüştür. Köylerde imamlık ve müdderislik görevini ifâ ederken kendi imkânıyla cami ve medrese inşa etmiş ve inşaatında çalışmıştır. Çamurdan kerpiç yapmış, cami ve medrese duvarlarını örmüştür. Yine çamurdan harç yapmış ve onunla duvarları sıvamıştır. Tamir olunması gereken yerleri aynı bu yöntemle tamir etmiştir.[268] Örneğin: "Şeyh, ilerlemiş yaşına rağmen kışın sobaya atılacak odun ve tahtaları kırardı. Onları tek tek dizer ve istiflerdi. Yine o ilerlemiş yaşına rağmen sobayı kendi yakardı. Kışın yakmak üzere zift ve kepek alırdık. Bunları iç içe koyar ve karıştırırdık. Sonra yakmak üzere sobaya atardık. Bu zAhmedli bir iş olduğu için gençliğimizin de etkisi olmalı ki, arkadaşlarla bunu yapmaya üşenirdik. Şeyh Hazretleri çoğu zaman sabahın erken saatlerinde evden gelir, hiç kimseye haber vermeden ve kimseden yardım beklemeden kepek ve zifti karıştırır kullanıma hazır hale getirirdi."

Şeyh Efendi, gençliğinde ve yaşlılığında kimseden yardım almamıştır. İşlerini ve hizmetini kendisi yapmıştır. Ona hizmet etmekte ısrar eden müritlere öfkelenmiş: "Ben işimi kendim yapabilirim ve hizmetinize ihtiyacım yoktur. Lütfen yapabildiğim bir işte bana yardım etmeyin. Bunun yerine gidin evrâd ve ezkârınızla uğraşın. Eğer yapamazsam o zaman yardım edersiniz" demiştir. Seyda Molla Mahmud bu durumu şöyle anlatmaktadır: "Babam yapabildiği bir işi kimsenin kendisi için yapmasını istemezdi. Örneğin ayakkabısını çıkardığında onun için yerden kaldırıp rafa koymak isterdik. Onun için yaptığımız böyle basit bir hizmet için de öfkelenirdi. Bana döner

[268] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)

ve şöyle derdi: ‘Lütfen benim için rahatsız olmayın ve yapabildiğim bir işi benim için yapmayın.”[269]

1.3.10. Cömertliği

Şeyh Hüseyin, cömertlikte Peygamber ahlakına sahiptir. Fakirlikten korkmayan ve dünyadan hiçbir beklentisi olmayan bir kimse gibi Allah yolunda infâk etmiş, bu infâkı minnetsiz olarak yapmış, kimseden bir teşekkür veya bir mükâfat beklememiştir. Herkes tarafından cömertliği bilindiği için kendisine kim gelip ihtiyacı olduğunu söylerse yanında bir şey varsa hemen bir miktar vermiş; yoksa borç almak suretiyle de olsa o kimseyi boş çevirmemiştir. Fakirlere, yetimlere, dullara, evsiz ve barksızlara elinden geldikçe infâk etmiş ve gerektiğinde onların durumlarını da gözetmiştir.[270]

Seyda Molla Mahmud onun cömert oluşunu şöyle ifade etmektedir: “Bir gün bir dostu kendisine yüksek meblağda nakit para verdi. Hemen beni yanına çağırdı. Kim daha muhtaç kimin daha çok ihtiyacı vardır diye sordu. Ben kendisine gereken malumatı verdim. O parayı yanında bekletmeden, onun bir kuruşuna dahi dokunmadan, dağıtmak üzere hepsini bana verdi. Bende o parayı gereken yerlere ulaştırdım.”[271] Cömertliğine ben de şahit oldum: “Dedem çok cömertti. O, nenem Dilşah Hanım’ın vefatından sonra her gün mezarını ziyarete giderdi. Onu ziyarete gittiğini gören çocuklar orada toplanırlar, tek tek sıraya girerler, çok edepli bir şekilde Şeyh Hazretlerinin ellerini öperler ve kendisinden bir lütuf beklerlerdi. Şeyh dedem de orada olanların hepsine küçük büyük demeden onları taltif etmek üzere bir miktar para verirdi. Ziyaret ve cömertlik bir araya gelince civar köylerden gelen çocukların sayıları da hayli artmıştı. Bir gün yine beraber mezarlığa ziyarete gittik. Orada Yasîn sûresini okuduk artık eve dönecektik. Bana oradakilere eşit bir şekilde dağıtmak üzere para verdi. Ben de kendisine; çocukların hayli çok olduğunu, onlara daha az miktarda para vermem gerekebileceğini söyledim. Bu sözümü duyan Dedem Şeyh Hüseyin, bana dönerek: ‘Vallahi şu ağaçların yaprakları kadar çocuklar olsa ve bende de onlara yetecek kadar para olsa, o paradan bir kuruş yanımda bırakmam hepsini onlara dağıtırım’ dedi. Ben de o paradan bütün çocuklara dağıttım.” Onun

[269] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (14.12.2018)
[270] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (02.03.2017)
[271] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (02.03.2017)

cömert ve yardım sever oluşu bir anı ile Dilşah Hanım şöyle ifâde etmiştir: "Şeyh Hüseyin ile bir hac mevsiminde Mekke'ye gitmiştik. Kendisine almış olduğu bir entariyi giyerek hareme gitmişti. Haremde metâf alanında çok fakir, elbiseleri yırtık bir hacıyı görür. Kendisine almış olduğu o yeni entariyi hemen çıkarır ona verir. Orada insanlar içinde atlet ve pijama ile kalır ve o hâli ile otele geldi. Ben onun o hâlini görünce ona serzenişte bulundum. Bana o fakirin kendisine: 'Allahım! Bana rahmet edip acıyana sen de rahmet edip acı!' diye çok güzel bir dua ettiğini ve tatlı dille böyle bir duanın böyle bir mekânda bütün kâinata bedel olup olmadığını sordu. Daha sonra temiz bir entari giydi, beraber hareme gittik. Ben abdest almak için lavabolara gittim ve orada çarşafım kirlenmesin diye çarşafımı askıya astım. İşin aksi tarafı, abdest aldıktan sonra çarşafımın yerinde olmadığını gördüm. Akşam otele gelip başıma gelenleri ona anlatınca gülümseyerek: 'Ben isteyerek verdim, sen istemeden verdin. Netice itibâri ile bir olduk' diye latife etti."[272]

1.3.11. Vefakârlığı

Vefakârlık imandandır[273] diyen Peygamber Efendimiz (s.a.v) kendi ümmetine vefakâr olmada mükemmel bir örnek sergilemiştir. Vefakâr olmak hakikatli olmaktır. Sevgi ve saygıda sebat etmektir.[274] Üzerinde çok zaman geçse de sevdiği ve saydığı dostlarını hayırla yâd edip hatıralarını zihinde canlı tutmaktır. Bu bağlamda Şeyh Hüseyin vefakâr olmada Peygamber Efendimizin yolunu takip etmiş ve çevresine örnek olmuştur.

Şeyh Hüseyin kendisine yapılan iyiliği hiç unutmamış ve iyilik sahibini hayırla yâd etmiştir. Bazen çevresindekilere: "Falancanın üzerimizde çok hakkı vardır. Şuan hastadır ziyaretine gidelim" demiştir. Şeyh kendisi hasta olup ve yaşı ilerlemiş olmasına rağmen bin bir türlü eziyet ve zAhmedle hastayı ziyaret etmiştir. Eşi Dilşah Hanım vefat ettikten sonra büyük bir vefâ örneğini göstererek kar kış demeden her gün onun mezarına giitmiş, Kur'ân okumuş ve dua etmiştir. Bazen hastalığından ve hava şartlarından dolayı kendisine karşı çıkılsa da yine gitmekten vazgeçmemiştir. Bu konuda: "Onun üzerimde çok hakkı vardır. Eğer onu unutur ve ziyaretine gitmezsem bu hususta ona karşı vefasız olurum" demiştir. Zamanında

[272] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (12.05.2016)
[273] Buhari, Edep 23.
[274] Temel Büyük Türkçe Sözlük, "Vefâkâr", Bahar Yayınevi, İstanbul 1994.

kendisine çok yardımı dokunmuş aile dostu Kalender Ailesinin babalarının ve dedelerinin mezarlarını aynı şekilde ziyaret etmiş, onları hayırla yâd etmiştir.[275]

Şeyh Hüseyin'in vefakârlığı sadece bunlarla değildir. Kendisine ders ve emek veren vefat eden seydalarını her zaman hayırla yâd etmiş, onlar için hayır ve hasenât yapmıştır. Ziyaretine seydalarından birinin yakını gelse çok sevinmiş; seydasının yakınını kapıda karşılamış, ona ikrâm göstermiştir. Onun yanında mindere oturmamış, seydasının yakınına verdiği kıymet ve değeri, o kimse seydasıymış gibi değer vermiştir. Yakını gitmek istediğinde onunla dergâhın dış kapısına kadar çıkmış, onu orada uğurlamış ve bazen de maddi yardımda bulunmuştur. Bunun hakkında etrafındakilere: "Onlar Seydalarımın akrabaları ve yakınıdır. Seydalarımın benim üzerinde çok hakları vardır. Bana zamanında maddi ve manevi olarak çok emek sarf ettiler. Onların akrabalarını gördüğümde seydalarımı görür gibiyim. Bu yüzden çok seviniyorum. Eğer onları unutursam çok vefâsız olurum" demiştir.

1.3.12. İlme ve Âlime Verdiği Önem

Dinimiz okumaya, araştırmaya ve ilme büyük önem vermiştir. Nitekim Cenabı Hak ilk inen ayetlerde Hz. Peygamber ve onun şahsında tüm müslümanlara okumayı emretmiş, onları kalemle yazmaya ve ilimde gelişip yetkinleşmeye teşvik etmiştir. Kur'an ve Sünnet ışığında kendine yol çizen Şeyh Hüseyin el-Bûtî'in nezdinde işlerin en önemlisi ilim okumak ve okuduğu ilimle amel etmek olmuştur. Çocuklarına ve aile bireylerine daima, ilim elde etmek için gayretli olmalarını tavsiye etmiş ve onları bu meyanda teşvik etmiştir. Öyle ki hayatta olduğu sürece çocuklarını ve aile bireylerini ilim tahsîl etmelerine engel olacak her hangi bir işte çalışmalarına asla müsaade etmemiştir. İlim tahsîl etmelerine engel olacak mevzuları onların lehine düzeltmiştir. Çünkü ilim okumalarında en ufak bir gevşekliğe yer olsun istememiştir. Onları ilme teşvik etmek için onlara sık sık nasîhat etmiş ve şöyle demiştir: "İlim! İlim! İlim! Medresede ders verip okumaktan ve ilimden daha büyük bir nimet var mıdır? Bunun kıymetini bilelim ki yarın kıyamette Allah bizi bu nimetten sorumlu tutmasın."

[275] Köklerin Hikâyesi, Hüseyin Elçi Hoca Efendi, TRT Diyanet, (24. 11. 2017.)

Şeyh Hüseyin ilimle meşgul olmayı Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemeye, hâfız olmaya tercih etmiştir. Kendisi ile bu hususta istişare eden talebe velilerine ve talebelere ilim okumaları yönünde tercih yapmalarını istemiştir. Bunun nedenini sorduklarında O: "Ben hangisinin kendisine ve İslâm Ümmetine daha faydâlı olacağını düşünüyorum. Talebenin şu an ezberi kuvvetlidir ve Kur'ân ezberleyebilir. Bu durumda sadece hâfız'ül- kur'ân olur. Fıkıh, Hadis, Tefsir gibi Temel İslâm ilimlerini okumaya zamanı olmaz ki; bunlar bir talebe için elzemdir. Aynı zamanda ileri ki zamanlarda olabilir ki ezberlerini unutur. Bunun vebâli çok ağırdır. Ama ilim okuyup ve ilimle meşgul olduğunda, bu tür ilimleri alarak, İslâm Ümmetine faydalı bir âlim olur. Kur'ân'ı ezberlemelerini istemememin bir diğer nedeni ezberlediklerini koruyamayacaklarını korktuğumdandır. Eğer talebe hem hâfız hem de âlim olursa bu İslâm Ümmeti için elbette ki daha iyi olur. Bunu başarmak büyük azim gerektirir" demiştir.[276]

Şeyh Hüseyin 'beşikten mezara ilim öğreniniz' hadisinde geçtiği gibi, ilim öğrenmeyi ömrünün her safhasında kendisine düstûr edinmiştir. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra seyr û sülûk yaptığı esnada, Şeyh Mâşuk ile irşâda ve seferlere giderken beraberinde götürdüğü kitaplardan ondan dersler almıştır. Bazen arabada, bazen bir istirahat esnasında bazen de dağda ve bayırda veya Alanya da[277] olduğu gibi bir mağarada kitabını açmış, ilim tahsîl etmiştir.[278] İlerlemiş yaşına rağmen her fırsatta oğulları Seyda Molla Mahmud ve Seyda Molla Tayyip ile ilmi bir konuyu istişâre etmiş ve o konuda bilgi edinmiştir. Bazen de torunlarını ve talebelerini ilme teşvik etmek için, ilmi bir konuyu kendileri ile istişare etmiş, onları ilim okumaya ve araştırmaya sevk etmiştir. Torunu Molla Hamdullah anlatır: "Dedem vefat edeceği hastalığında, şiddetli kanser sancılarının kendisini halsiz bıraktığı esnalarda oğlu Seyda Molla Tayyip'e bir terkibi[279] hatırlamadığını söyledi ve söz konusu terkibi ona sordu. Seyda Molla Tayyip suâline cevap verdi. Onun cevabı kendisini çok mutlu etti ve Zümer suresinde geçen şu âyeti Kerîmeyi okudu: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir

[276] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (02.03.2017)
[277] Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk ile beraber Şeyh Mâşuk'un astım hastalığından dolayı Alanya'da bulunan astım hastalığı için şifalı olduğu bilinen bir mağaraya gider. Gece otelde kalırlar, gündüzde mağaraya giderler. Orada 15 gün kalırlar. Bu münasebetle orada Şeyh Mâşuk'tan ders alır.
[278] Kendisi ile yapılan mülâkât (12.01.2017)
[279] Terkip: Arapça gramer

olur mu?'[280] Onun ilim öğrenme isteğine şiddetli sancıları engel olmamıştı. Onun bu tutumu benim için büyük bir örnek oldu."[281]

Şeyh Hüseyin ilimle meşgul olmayı bütün işlere yeğlemiştir. Taziyelere düğünlere ve sâir diğer yerlere mecburi kalmadığı sürece gitmemiş, medresede talebelerin dersleri ile meşgul olmuştur. Bu konuda aile bireylerine de telkinlerde bulunmuştur. Örneğin: Bazen Şeyhin çok yakın akrabaları ve yakın dostları vefât ederdi. Cenaze, kendi dergâhının bulunduğu camide yıkanır ve defnetmeye götürülürdü. Torunları olarak bizler cenazeye eşlik etmek için izin isterdik. Bazen nasihat ederek bazen de öfkelenerek bize şöyle derdi: "Cenazenin yakınlarını burada gördünüz ve taziyelerini verdiniz. Artık taziyelerine gitmenize gerek kalmadı. Söylemek gerekirse gösteriş yapmayın. Bunun yerine milletin emâneti olan talebelerin derslerini verin ve derslerinde gevşeklik göstermeyin. Onlar ilim ve tahsîlde geri kalmasınlar." Böyle bir durumda medresede bizi gördüğünde sevinçten yüzü parlar ve bizi tebrik ederdi.

Şeyh Hüseyin, ilme verdiği değer ve kıymetten olmalı ki; neredeyse bütün ömrünü ilimle ve medresede talebelere ders vermekle ile geçirmiştir. O dergâhta mutasavvıf kimliğinden çok medresede müderris kimliğine sahip olmuştur. Kendi deyimiyle; "Yedi yaşımdan bu yaşıma (nerdeyse doksan yedi) kadar bütün ömrümü medresede ilimle meşgul olmakla geçirdim." O gittiği her yere ailelere, çocuklarını okutmaları yönünde tavsiyelerde bulunmuşken, gençleri de daima ilim okumaya teşvik etmiştir. Hatta yaşı elli altmışı geçmiş Kur'ân okumamış olanları, bir müderrisin yanında Kur'ân okumaya ve fatihalarını düzeltmeye yönlendirmiştir. Bu konuda tembellik gösterdiklerinde onlara bazen öfkelenmiştir.[282]

Şeyh Hüseyin'in gözleri gördüğü sürece talebelere ders vermeye ve ilimle iştigâl etmeye devam etmiştir. Vefâtından dört beş sene önce gözlerine perde geldiğinde, kitaplarda geçen ibâreleri göremediğinden artık talebelere bire bir ders verememiştir. Ama onun bu hâli ilim aşkına engel olamamıştır. Talebelere ders vermek yerine, yaşlı ve güçsüz haline rağmen her gün sabahın erken saatlerinde

[280] Zümer, 39/9.
[281] Torunu Molla Hamdullah Elçi ile yapılan mülâkât (21.01.2019)
[282] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (02.03.2017)

evden medreseye gitmiş, namaz ve yemek gibi aslî ihtiyaçlar hariç, akşam namazına kadar talebelerden Kur'ân dinlemiştir. Her talebe yanında bir iki sayfa Kur'ân okumuş ve onların okuma seviyelerine göre o sayfalarda geçen ayetlerin birinde bir terkip sormuştur. Bununla hem talebenin okuma seviyesini öğrenmiş hem de onunla müzâkere etmiştir. Bazen de okudukları sayfadan ayetler seçmiş ve bu ayetler vesilesi ile talebelere vaaz ve nasîhat etmiştir. Böylelikle o yaşlı hâline rağmen, onlara ilim ve irfân yolunda rehberlik etmeye devam etmiştir.[283]

Şeyh Hüseyin'in hayatı bölümünde bahsettiğimiz, ilim yolunda çektiği sıkıntı ve meşakkatlar, aslında onun ilim sevgisini örnekler niteliktedir. O bütün zorluklara ve sıkıntılara göğüs gererek, ailesinden ve memleketinden uzak yerlerde ilim talebinde bulunmuş ve isteğini elde edene kadar büyük bir çaba sarf etmiştir. İlme olan muhabbetine hiçbir şey engel olamamıştır.[284]

Şeyh Hüseyin âlimlerden ve onların değerinden bahsederken şu ayetlere dikkat çekmiştir: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[285] "Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar."[286] Ayrıca Peygamber Efendimiz'in "Âlimler peygamberlerin vârisleridir" hadisini esas alarak onlara sonsuz değer vermiş ve onlar için: "Âlimlere ve Allah dostlarına meyletmek cennet müjdesidir" demiştir.

Nakşbendiyye tarîkatında, meydana gelmiş olan bid'atler olmadığından ve bu yola hurâfelerin bulaşmamasındandır ki bu tarikat, müslümanların ekserisi tarafından kabul görmüş ve büyük bir yayılma alanı bulmuştur. Bunun temel sebebi Nakşbendiyye Tarîkatında islâm âlimlerine olan rağbettir.[287] Şeyh Hüseyin de bu minvâlde tarîkatı gerçek manada temsil etmiştir.

Şeyh Hüseyin, âlimlere ve ilimle meşgul olan kimselere derin saygı duymuş, âlim olup ilimle iştigal eden biri kendisini ziyârete geldiğinde Şeyh, onu kapıda karşılamış, kendisinin bulunduğu mecliste başköşeye oturtmuş, ona saygı göstermiş ve hürmet etmiştir. Yemek esnasında onu sofranın başköşesinde ağırlamış, âlimlere

[283] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (02.03.2017)
[284] Şeyh Hüseyin ilim yolunda çektiği sıkıntı ve meşakkatları 'Tahsîli' başlığında bulabilirsiniz.
[285] Zümer, 39/9.
[286] Fâtır, 35/28.
[287] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 339.

karşı en ufak bir saygısızlığa göz yummamıştır. Örneğin, sofrada avamdan birinin ilim ehli bir kimsenin üst tarafından oturduğunu gördüğünde öfkelenmiş ve hemen ilim ehli olan kimseyi sofranın üst tarafına geçmesini sağlamıştır. Buna benzer bir durumla karşılaştığında: "Âlimlere değer vermeyen ve saygı göstermeyen bir zümrenin yok olması kaçınılmazdır" demiştir.

Şeyh Hüseyin'in âlimlere verdiği değer, saygı ve hürmetten öteydi. Öyle ki; kızlarını ve kız torunlarını, müritlerinden ve dostlarından maddi durumu iyi olanlar istemelerine rağmen O, çocuklarını dünyalık hiçbir beklenti içerisinde olmadan sadece âlimlerle evlendirmiş, böylece ilme ve âlimlere verdiği değeri en iyi şekilde göstermiştir.

Şeyh Hüseyin, sohbetlerinde çoğu zaman ilmin öneminden ve âlimlerin değerinden bahsetmiştir. Medrese okumuş ve icâze almış ama, ilimle meşgul olmayan ve ilmi ile amel etmeyen, dolayısıyla medreseden, derslerden ve âlimler zümresinden uzaklaşan hocaları gördüğünde, onlara ilimle ve derslerle meşgul olmaları yönünde telkinlerde bulunmuştur. Bu telkinlere rağmen, o hocalardan başka işlerle meşgul olanları ve ilme gereken ehemmiyeti vermeyenleri gördüğünde onlara değer vermemiş ve iltifat etmemiştir. Bunu, hatalarını anlasınlar ve ilimle tekrar meşgul olsunlar diye yapmıştır. İlmi ile amel etmeyen, sakat fetvâ veren ve böylece ümmeti yanlış yönlendiren âlimler ve hocalar için: "İlim, öğrenilenle amel etmek; yani bildiğini uygulamak, İslâm Ümmetine öğrenilen ilmi doğru bir şekilde aktarmak ve doğru yolu göstermek için okunur. İlmi ile amel etmeyen ve müslümanları nefsî hevâ ve istekleri uğruna yanlış yönlendiren bir hoca veya molla, molla değil İslâm Ümmetine bir belâdır" demiştir. Şeyh Hüseyin bunu daha özgün bir şekilde ile şöyle ifâde etmektedir: "Molla olmasın belâ. Maalesef Molla olmuş belâ."[288]

Şeyh Hüseyin zamanın âlimlerinden ve hocalarından serzenişte bulunmuştur. Onların, ilme değer vermemelerini ve okudukları ilimle amel etmemelerini sık sık ifâde etmiş ve bu konuda üzüntülerini dile getirmiştir. Sohbetlerinde bu konuya şöyle değinmiştir: "Bu zamanda ilim elde etmek ve bir medresede ders almak çok kolay olmuş ve buralarda icâze alanlar çoğalmıştır. Hâlbuki, bizim zamanımızda bir

[288] Sohbetlerinden derlenmiştir. (14.11.2016)

medrese bulmak ve bir âlimin yanında okumak, gerek zamanın devlet politikasından, gerekse yokluk ve kıtlıktan olsun neredeyse imkansızdı. Bu zamanın âlimleri ile eski âlimler arasında çok fark vardır. Eski âlimlerden bir tanesi büyük bir bölgeyi aydınlatır ve o bölgeye örnek olurdu. Şimdiki âlimler ise bırakın bir bölgeyi aydınlatmayı kendi nefislerini dahi aydınlatamıyorlar." Şeyh Hüseyin sohbetlerinde bazen de eski medreseler ile şimdi ki medreseleri kıyaslarken arasındaki farkı: "Eski medreseler örneğin; Şeyh Fethullah Verkânısî ve oğlu Şeyh Alâeddin medreseleri küçüktü ve neredeyse yerle birdi, ama o medreselerde ilim ve irfân göklerdeydi. Oralardan saçılan islâmî nûr büyük bir bölgeyi etkisi altına alırdı. Şimdiki medreseler ise gökdelenler gibi yükseklerdedir. Maalesef ilim ve irfân neredeyse yerle bir ve eskiye nazaran yok hükmündedir. Bunun tek nedeni; âlimlerin okudukları ilimle amel etmemeleridir" ifadeleriyle anlatmıştır.

1.3.13. Sünnete Olan Bağlılığı

Şeyh Hüseyin Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Sünnet-i Seniyyesine fevkalâde bir şekilde bağlı, O'nun sözlerine, hareketlerine ve özelliklerine ittiba' etmede çok titiz davranmıştır. Şeriatta azimete yönelmiş ve onunla amel etmiş, ruhsatlardan kaçmış, hilâf-ı evlâ bile kendisinden sadır olmamıştır. Hülâsa O, Peygamber Efendimiz'in sünnetini kendine düstûr etmiş ve her hâliyle sünnet üzere yaşamaya çalışmıştır. Şeyh Hüseyin'in şu sözleri sünnete verdiği ehemmiyeti bizlere aktarmada yeterli olacaktır: "Benden sünnete muhâlif bir hareket, söz veya haslet görüp de beni bu konuda uyarmayan kimseye hakkımı helâl etmiyorum!"

Şeyh Hüseyin gündelik hayatında her hâli ile sünnete uymaya dikkat etmiştir. Sabah uykudan kalkmasında, yemesinde, içmesinde, giymesinde, evden çıkmasında, mescide gitmesinde, namaz kılmasında, mescitten çıkmasında, misafirleri karşılamada, onları uğurlamada, eve girişinde ve yatmasında hülâsa her hâlinde sünnette ittiba' etmeye azami gayret etmiştir. Bazen bir ibadeti yapmada zorluk çekeceğini düşünüldüğünde kendisine bunun sünnet olduğunu ve bu ibadeti yapmada tekellüf yapmamasını îmâ edilmeye çalışılırdı. Şeyh bu imâyı sezdiğinde: "Bu yapmak istediğim ibâdet, eşrefî mahlûkât Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) sünnetidir. Böyle bir Peygamber'in sünnetini yapmamak ve vazgeçmek olur mu?

Sünnet değer bakımından az bir şey değildir" demiş ve sünnetin ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

Şeyh Hüseyin'in sünnete verdiği ehemmiyeti daha iyi anlamak için, birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Oğlu Seyda Molla Mahmud anlatır: "Babam her hâlette sünnete ittiba' etmeye çalışır ve etrafındakilere de bu konuda telkinlerde bulunurdu. Bir kimsenin her hangi bir hâlinde sünnete uyduğunu görse sevinçten yüzü nûr gibi parlardı. Kış mevsiminde câmîde olmadığım bir namaz vaktinde bir molla, babamın da cemaatte olduğu esnâda imamlık yapmış. Şafiî mezhebinde namazda çorapları çıkarmak sünnettir. O molla camî soğuk olmasına rağmen sünnete uymuş, namaz esnâsında çorabını çıkarmış ve namaz kıldırmış. Babam da bu olaya şahit olmuş. Babamın huzuruna geldiğimde bu durumu bana şöyle anlattı: "Bu gün camide bir molla bize imâmlık yaptı. Câmînin soğuğuna rağmen çorabını çıkartarak sünnete uydu ve bize namaz kıldırttı. Onun bu hâlini gördüğümde Resulüllâh'ın (s.a.v) sünnetine uyduğu için, o imamın ayaklarını öpmek istedim." Babam sünnet konusunda çok hassastı ve bu tür detaylara çok dikkat ederdi."[289] Buna benzer bir örneği oğlu Seyda Molla Tayyip şöyle ifâde etmektedir: "Seferde veya hazerde tek bir sefer dahi -bazen onlarca gün beraber seferde olduğumuz ve hizmetinde bulunduğumuz zamanlarımız oldu- sünneti terk ettiğine şahit olmadım. Meselâ bir ara babam ile beraber Ankara'ya bir dostumuzun ziyaretine gitmiştik. Babam abdest almak için banyoya gitti, bir süre sonra beni çağırdı, misvâkını unuttuğunu söyledi, bir de kıbleyi sordu. Çünkü abdest alırken misvâk kullanmak ve kıbleye dönmek sünnettir. Yolculukta olmasına rağmen sünnet konusunda bu detaylara dikkat etti."[290]

Şeyh Hüseyin, sünneti bütün benliği ile uygulamakla birlikte, bunu aynı zamanda etrafındakilere de öğretmiştir. Çoğu zaman mürîd ve muhiplerine sünnet konusunda dikkatli davranmaları gerektiğini söylemiş ve onlara bu konuda örnek olmuştur. Bu konuda şahit olduğum bir olayı aktarmak faydalı olacaktır: "Dedem vefat etmeye yakın, sol kolun pazı kısmında iri bir portakal büyüklüğünde tümör çıkmıştı. Bu durum elbise giymesini ve çıkarmasını zorlaştırıyordu. Bir gün tümörlü bölgeye pansuman yaptık. Cübbesinin sol kolunu tek çıkarmıştı. Sağ kolu giyinikti. Pansuman bitirdiğimizde dedemin, sol kolunu tekrar giyeceğini düşündüm. Fakat

[289] Köklerin Hikâyesi, Hüseyin Elçi Hoca Efendi, TRT Diyanet (24. 11. 2017.)
[290] Köklerin Hikâyesi, Hüseyin Elçi Hoca Efendi, TRT Diyanet (24. 11. 2017.)

dedem, giyinik olan sağ kolundan da cübbeyi çıkardı. Dedemin hastalığından kaynaklı istemsiz bir harekette bulunduğunu düşünerek sadece sol kolunu giymesinin yeterli olacağını söyledim. Hiç oralı olmadı. Cübbeyi sağ kolundan başlayarak tekrar giydi. Bana böyle bir şeyi neden yaptığını sordu. Cevap veremedim. Sonra ekledi: 'Sünnet odur ki; elbiseyi sol kolundan çıkarmışsan ve tekrar giymek istiyorsan sağı da çıkarıp sonra elbiseyi sağdan giymeye başlamandır."

Şeyh Hüseyin, sohbetlerinde çoğu zaman sünnetin öneminden bahsetmiş ve özellikle ibadetler edâ edildiğinde sünnete dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Sünneti bildikleri halde sünnete ittiba' etmeyenlere iltifât etmemiş, onlara öfkelenmiştir. Bu hususta, bir namaz esnasında Şeyhe imamlık yaparken namazda bazı sünnetleri uygulamayan bir âlime öfkelenmiş ve bu eksiklerle bir daha kendisine imamlık yapmamasını hiddetle söylemiştir. Bir molla veya âlimin sünneti uygulamamasını garipsemiş, bundan çok etkilenmiş: "Sübhanallah! Molladır, âlimdir ama sünneti terk ediyor" demekten kendini alamamıştır.

Şeyh Hüseyin, sünnetin gereklerini yerine getirmeyen ve gereken ehemmiyeti vermeyen şeyhlere ve âlimlere serzenişte bulunur ve bu noksanlıklarını bazen imâ ile bazen de onların yüzlerine karşı söylermiştir. Çünkü Şeyh Hüseyin millete, önder ve örnek olmuş kimselerde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sünnetine icâbet etmede bir noksanlık görmek istememiştir. Böyle bir şeyin felâketinin müslümanlara büyük olacağını söylemiştir.

1.4. NAKŞİBENDİYYE TARÎKATINA İNTİSABI

Şeyh Hüseyin, tasavvuf geleneğinde de makbul sayılan, âlet ilimleri ve Temel İslâm İlimlerini, diğer bir tabirle zahiri ilimleri kemâle erdirip bu ilimlerde söz sahibi olduktan sonra, batıni ilimlerde[291] ilerlemek, tarikat ve hakikati şeriatın hükümleri doğrultusunda yaşayabilmek için, tasavvufa yönelmiştir. Tasavvuf ve tarikat seleflerinin yolunu takip etmek, onların çizdiği istikamet doğrultusunda tarikatın, ûsul ve erkânına riâyet ederek nihayetinde Allah'a vusûl etmek için kendisine bu yolda rehber olabilecek bir mürşid-i kâmil aramıştır. Bunun için O, Por Köyünde imamlığa başladıktan sonra tarikata girip bir mürşide intisap etmek istemiştir. Lakin

[291] İlimler içerisinde gizli (batın) olanı vardır; bunu ancak Allah'ı bilenler (ârif-i billah) bilebilir. Bu kimseler onu söylediklerinde, onları ancak Allah'tan gafil olanlar inkâr eder. Bk. Deylemî, **Firdevsül-Ahbâr**, Hadis No:802, s.210.

askerliğin seyr û sülûka engel olacağı düşüncesiyle herhangi bir mürşide intisap etmemiş, askerliği bitirdikten dört beş ay sonra seyr û sülûk serüveni başlamıştır.[292]

Aslında Şeyh Hüseyin medresede eğitim gördüğü yıllarda Ohin'de Seyda Şeyh Alâeddin'e intisap etmiş ve bu yola ilk adımını atmıştır. Tasavvuf ve tarikatta, medresede eğitim gören talebelerin, medrese eğitiminden sonra seyr û sülûk faslına geçmenin, zahir ilimler ile batın ilimlerin mezciyle bu yolda ilerlemenin daha iyi olacağı kaidesi hâkimdir. O da bu düşünceyle medrese okuduğu yıllarda seyr û sülûka girmemiş, medrese eğitimini tamamladıktan sonra seyr û sülûka[293] girmek ve bu yolda ilerlemek istemiş, lâkin mürşidi Şeyh Alâedin (k.s) vefat etmiştir. Bunun için tekrar bir mürşid-i kâmil aramaya başlamıştır.[294]

Şeyh Hüseyin bu durumu hem seydası hem de kayınbabası olan Seyda Molla Muhammed'e arz etmiştir. Çünkü Şeyh Hüseyin, seydasıyla aynı mürşidi kâmile intisap etmek istemiştir. Aslında Seyda'sı da, Seyda Şeyh Alâeddin'in müridi olmuş ve onun vefatıyla o da bu yolda mürşidsiz kalmıştır.[295] Molla Muhammed, Şeyh Hüseyin ile Qultik köyünün kanâat önderlerinden ve aynı zamanda Şeyh Mâşuk'un müridi olan Hacı Ömer'le[296] bu durumu istişare etmiş, her üçü yapmış oldukları istişare sonucunda Şeyh Mâşuk'a intisap etmeyi uygun görmüştür. Hacı Ömer rehberliğinde beraber Norşin'e gitmişler ve Şeyh Hüseyin seydası ile Şeyh Mâşuk'a intisap etmişlerdir.[297]

Aslında Şeyh Hüseyin'in Norşin dergâhına, gerek talebelik yıllarında medrese ararken Norşine uğraması ve dergâhı tanıması gerekse imamlık yaptığı Por köyü sakinlerinin Norşin dergâhına mürid olmasından münasebeti olmuştur. Böylece onları iyi tanımış ve saygı da kusur etmemiştir. Ama yine de o bu durumda,

---

[292] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.05.2017)

[293] Seyr û sülûk ifadesi genel tanımıyla insanın manevi yolculuğu manasına gelmektedir. Bu anlayışa göre her insan farkında olmasa da bir yolculuk içindedir. Ancak tasavvuf düşüncesinde ki terim anlamıyla seyr û sülûk belli bir farkındalığa erişen kişinin tasavvuf yoluna girmesiyle başlayan ve layık olduğu takdirde en yüksek manevi mertebe olan vuslat-ı Hakk'a uzanan tekâmül sürecinin adıdır. Bk. Osman Nuri Küçük, **Niyazi Mısrî'nin Seyr û Sülûk Sürecine İlişkin Vakıâları ve Sâliklere Tavsiyeleri,** Sunum, Tarih yok. s.1. Kişisel kütüphanemde mevcuttur.

[294] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.05.2017)

[295] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)

[296] Şeyh Hüseyin ile yaptığım mülakatta Hacı Ömer'i hayırla yâd ederdi. (21.05.2017)

[297] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.05.2017)

kendisine ders vermiş ve ilimde rehberlik etmiş olan hocasına bildirmiş, onun da fikrini almak istemiştir.[298]

Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk'a (k.s) intisap etmeden önce bir gün Qultik'e gitmiştir. Qultik'e irşad için gelen Şeyh Ahmed-i Haznevî'nin halifelerinden Menzil Şeyhi Seyyid Abdulhakim ziyaret etmiştir. Seyyid Abdulhakim köylülere bir yandan sohbet ederken diğer yandan köylüler cezbe halinde kendisine intisap etmişlerdir. Şeyh Hüseyin de orada bulunmuş, lâkin her nedense ona intisap etmemiştir. Orada bulunan Hacı Ömer sonradan Şeyh Hüseyin'e şunları söylemiştir: "Seyyid Abdulhakim size çok nazar etti. Senin de ona intisap edeceğini düşündüm. Lakin sen intisap etmedin." Şeyh Hüseyin ona: "Bu tür işler nasip meselesidir. Bana nazar etiğini hiç fark etmedim. Allah hidayetimizi kimin yanında nasip etmişse oraya gideceğiz" demiştir.[299]

Şeyh, herhangi bir tarikata intisap etmeden öncede Allah'ı zikir ve tespihten geri durmamıştır. Sabah akşam kendince bazı zikirler yapmış ve tespihler çekmiştir. Sabah namazından sonra yatmamış kuşluk vaktine kadar cehri zikirle meşgul olmuş, elinden tespih düşmemiştir. O zamanlar da dahi sofiyane bir yaşantısı olmuştur. Bir tarikata mensupmuş gibi devamlı zikirle meşgul olmuştur.[300]

1.5. SEYR Û SÜLÛK YILLARI

Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk'a intisap ettikten sonra artık gözü hiçbir şeyi görmez olmuştur. İçindeki muhabbet ateşi önü alınamaz bir duruma gelmiştir. Gecesi ile gündüzü bir olmuş, gözüne uyku girmez sabahlara kadar kendisine verilen tasavvufî görevleri yerine getirmiş, büyük bir aşk ve muhabbetle seyr û sülûka devam etmiştir.[301] Şeyh Hüseyin seyr û sülûkun içini doldurmuş ve seyr û sülûka hem ismiyle hem de hal ve hareketiyle başlamıştır. Diğer bir tabirle Şeyh, ismiyle müsemma olmuştur.

Şeyh Hüseyin, Por köyünde bir yandan tasavvufî görevleri yerine getirirken diğer yandan medresede tedrisata devam etmiştir. Medresede derslere devam ederken

[298] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.05.2017)
[299] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[300] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)
[301] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)

mürşidinin muhabbeti onu medresede barındırmamış; talebeleri ile köyün dışına soğuk çeşmelerin başına ve sulak dere kenarlarına gitmiş, derslerine orada devam etmiştir. Bazen bu da içindeki muhabbet ateşine engel olmamış, talebelerini medreseye göndermiş kendisi de Norşin'e şeyhine doğru yola koyulmuştur. Onun bu muhabbetini Hanımı şöyle ifade etmektedir: "O Şeyh Mâşuk'a intisap ettikten sonra çok değişti. Bütün vaktini neredeyse ibadetle geçirir oldu. Mürşidinin muhabbeti bütün benliğini sarmıştı. Bazen talebelerle köyün dışına çıkar orada ders verirdi. Kırlarda ders verdiği esnada mürşidi aklına gelir ve dersi bırakırdı. Bir talebeyi çabucak eve gönderir şapkasını aldırtır[302] ve Norşin'e giderdi. Kendisi gelmezdi, çünkü aşk ve muhabbetten eve gelmeyi arzulamaz ve bu onun için zaman kaybı olurdu. Kendi deyimiyle: 'Ders verdiğim esnada mürşidim aklıma geliyordu. Onun muhabbeti bütün benliğimi sardığı için ders veremiyordum. Bundan dolayı talebenin dersini yarıda bırakıyor ve hemen Norşin'e gidiyordum.' Sonra da hazırlıksız bir şekilde yola koyulur bazen yaya bazen yolda rastladığı taşıtlara biner öylece giderdi."[303] Yine bir gün dışarıdayken bir talebesini eve göndermiş, şapka ve kendisine lazım olan eşyaları aldırmış ve hazırlıksız bir şekilde Norşin'e gitmiştir. Şeyh Mâşuk'a hiçbir şey söylememesine rağmen, ertesi gün Şeyh Mâşuk ona: "Sen dün iyi yaptın. Hoş geldin" demştir.[304]

Norşin'e her gittiğinde Şeyh Mâşuk'u ziyaret etmiş ve hemen hizmetine girmiş, abdest için su hazırlamış, Şeyh abdest almış o kapıda beklemiş, Şeyh'in çorabını, paltosunu düzeltmiş ve abdest aldıktan sonra rahat edeceği şekilde onu karşılamıştır. Şeyh'in namaz için seccadesini hep o sermiştir. Bununla beraber divanda olan misafirler için de seccadeleri hep kendisi hazırlamıştır. O Norşin'de iken Şeyh Mâşuk'un bütün hizmetlerini yapmıştır. Misafirlerinde hizmetini genellikle o yapmıştır. Divana gelen misafirleri karşılamış, onları gerekli yerlere yönlendirmiş, onlara yemek için sofrayı kurmuş ve yataklarını hep o sermiştir. Divanın ve bahçenin günlük temizliğini yapmıştır. Velhasıl Şeyh Hüseyin, dergâhta yapılan hiçbir hizmetten geri durmamıştır.[305] Şeyh Mâşuk'un babası Şeyh Mâsum ara

[302] O zamanlar şapka kanunu çerçevesinde herkes şapka takmak zorundaydı. Takmayanlar hapishaneye atılır ve nezarethanelerde günlerce bekletilirdi.
[303] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)
[304] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[305] Şeyh Nureddin Mutlu ile yapılan mülâkât (06.04.2019)

sıra kendisi için: "Molla Hüseyin sessiz sedasız buranın hizmetini yapar da kimsenin haberi bile olmaz. Onun hizmetleri riyâdan uzak, sırf Allah rızası içindir" söylemiştir.[306]

Şeyh Hüseyin bazen hizmet ettiği esnada bir misafir dergâha gelir, Molla Hüseyin'in kim olduğunu, kendisi ile bir istişare yapmak istediğini kendisinden sorar. Fakat o, Molla Hüseyin'in kendisi olduğunu o an için söylemez. Misafiri dergâhta oturtur. İşlerini ve hizmeti bitirdikten sonra onunla ilgilenir. Bunun nedenini kendisinden sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Eğer o an için onunla ilgilenseydim hizmeti eksik yapacak ve görevlerimi tam olarak yerine getiremeyecektim. Bundan dolayı misafiri biraz bekletir, görevlerim bittikten sonra onunla ilgilenirdim."[307]

Bu hizmetler yalnızca Şeyh Hüseyin ile kalmamış, eşi Dilşah Hanım da üzerine düşeni fırsat buldukça yapmıştır. Bu hizmetleri Şeyh Mâşuk'un kardeşi Şeyh Nureddin şöyle ifâde etmiştir: "Dilşah Hanım'ın gerçekten çok hizmet yapardı. Por Köyünden birkaç hanımla bazen on beş günde bazen de ayda bir gelir dergâhın işlerine koyulurdu. Kadın misafirlerin kaldığı yerin aylık temizliğini yapar oraya çeki düzen verirdi. O zamanlar Norşin'de su yoktu. Dergâha su taşırdı. Misafirlerin ve talebelerin yatak örtülerini ve yünlerini yıkardı. Bazen de halıları yıkardı. Aylık temizlenmesi gereken yerleri temizler, yıkanması gereken ne varsa yıkar ve tekrar evine dönerdi. O gerçekten çok çalışkandı."[308]

Şeyh Mâşuk ve babası Şeyh Mâsum yaz aylarında talebelerini Kılıngo denilen kendilerine ait olan yaylaya götürürler. Bundan dolayı dergâh da adeta oraya taşınır. Müridler ve misafirler de oraya giderler. Bundan dolayı hizmetler daha da çoğalır ve işler yoğunlaşır. Şeyh Hüseyin burada da hizmetlerde kusur etmemiş ve elinden geleni yapmıştır. Şeyh Hüseyin: "Kılngo'da her sabah kahvaltı için ekmeği yoğurda doğrar, misafirlere veriyorduk. Havanın serin olmasından ellerim çatlamış ve hizmet etmekte zorlanmıştım. Bir sabah yine kahvaltı için ekmek doğrarken

[306] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)
[307] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[308] Şeyh Nureddin Mutlu'nun Dilşah hanımın taziyesindeki konuşmalarından alıntı yapılmıştır. (09.12.2016)

zorlandığımı gören Şeyh Masum bana: "Molla Hüseyin sen ekmek doğrama. Biraz istirahat et" dedi. Keşke daha fazla hizmet yapsaydım."[309]

Şeyh Mâşuk, Şeyh Hüseyin'in çalışkan olduğundan ve evrad û ezkârına gösterdiği dikkat üzerine ona ayrı bir önem vermiştir. Şeyh Hüseyin, Norşin'de olmadığı zamanlarda Şeyh Mâşuk onu bir şekilde çağırtmış ve Norşin'e gelmesini sağlamıştır. Bunu gören bazı sofiler: "Şeyh'im! Varsa yoksa Molla Hüseyin! Bizde buradayız ya! Varsa bir hizmet veya başka bir şey biz de şeyhimizin emrindeyiz. Neden hep Molla Hüseyin" diye sormuşlardır. Şeyh Mâşuk onlara cevaben: "Ben ne yapayım? Bu elimde olmayan bir şeydir. Benim sabrım Molla Hüseyin ile geliyor. Onun için ben de onu çağırtıyorum" diye cevap vermiştir.[310] Bir gün kendisine, Neden Şeyh Mâşuk size çok iltifat etmektedir diye sorulduğunda "Azizim! Hizmet için" demiştir. "Hizmet eden kimse arpa ile beslenen at gibi eti sert ve kaslı olur. Manevi mertebelerde çok çabuk terakki eder. Hizmet etmeyen kimse ise baharda ıslak çimenlerle beslenen at gibi cılız ve güçsüz olur. Manevi mertebelerde yükselmekten geri kalır. En ufak bir sarsıntıyla düşer, yoluna devam edemez"[311] demiştir.

Seyr û sülûka devam ettiği esnada tasavvufi görevleri aksamaması için mümkün mertebe evde yatmamış camide veya medresede talebelerin odasında yatmıştır. Gece kendisi için serilmiş olan yatak bozulmamış sabah, yatak gece serildiği gibi kaldırılmıştır. Çünkü sabaha kadar ibadet ve zikirlerle meşgul olmuştur.[312]

Şeyh Hüseyin seyr û sülûka bütün azmi ile devam etmiş, Por ile Norşin arasında adeta mekik dokumuştur. Kısa sürede manevi mertebelerde çok yol kat etmiştir. Şeyh Mâşuk (k.s) ve sofilerle ile yaz aylarında Şeyh ailesine ait Kılıngo'ya gitmişler. Orada Şeyh Mâşuk, seyr û sülûkta manevi tekâmülün son evrelerinden olan nefy-û isbât, yani "Lailahe illallah" zikrini çekmesine izin vermiş, O da büyük bir şevk ve muhabbetle bu zikri çekmeye başlamıştır. Zikri çekmeye başladıktan bir iki gün sonra, taşlardan, dağlardan, ağaçlardan ve etrafında gördüğü her nesneden

[309] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[310] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)
[311] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[312] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)

“Lailahe illalah” zikrini işitmiş, bu durumu derhal şeyhine arz etmiştir. Şeyh Mâşuk kendisine bir şeyin vaktinden önce meydana geldiğini ifâde eden Arapça bir darb-ı mesel ile şöyle karşılık vermiştir: “Maşallah! سَرعانَ ذا إهالَةً (Ne çabuk da bu iş oldu). Bu Allah’ın fazileti ve keremidir. İstediğine çabucak verir.”[313]

Şeyh Hüseyin, yine bir Ramazan Ayında virdlerini çekerken ağzında, dişlerinin arasından müthiş bir tatlılık meydana gelmiş ve bu defalarca tekrarlanmıştır. Orucuma zarar verir mi diye tereddüd etmiş, bu durumu Şeyh Mâşuk’a (k.s) arz etmiştir. O da: “Hayır! Kesinlikle oruca zarar vermez. Bu, sana Allah’ın bir inayeti ve keremidir. O her şeye kadirdir, dilediğine verir” diyerek cevap vermiştir.[314]

Şeyh Hüseyin, manevi mertebelerde tekâmüle doğru seyr û sülûk ederken Şeyh Mâşuk’un (k.s) bütün emirlerini harfiyen yerine getirmiş ve onun izni olmadan hiçbir işe kalkışmamıştır. Şeyh Mâşuk ona nereyi gitmeyi emretse hiçbir bahane aramaksızın kabul etmiş ve gitmiştir. Nereye gittiğinin nerede olduğunun ailesinin haberi dahi olmamıştır. Bazen aylar geçer evine uğramamış, gurbette mürşidinin verdiği görevleri yerine getirmiştir. Bu seferlere bazen Şeyh Mâşuk’la beraber, bazen de Şeyh’in ailesinden bazı gençlerin askere alışma sürecinde kendileriyle bir, iki, üç ay hatta bazen dokuz ay kalmıştır.[315] Onun bu seferleri Hanımı şöyle ifâde etmiştir: “Bazen Norşin’den Şeyh Mâşuk’un kendisini çağırdığı haberi gelirdi. O hiçbir bahane aramadan, gece ya da gündüz fark etmez yola koyulur, giderdi. Bir iki günde döneceğini umut ederdik, ama aylar geçer gelmezdi. Çocuklarım hastalandığında kendi başımın çaresine bakardım. Dört çocuğum o evde olmadığı zamanlarda vefât etti. Çocuklarının vefât ettiğinden, vefattan uzun bir zaman sonra haberdar olurdu. Bazen Şeyh Mâşuk’la uzun bir sefere giderdi. Şeyh Mâşuk döner kendisi kalan işleri tamamlamak üzere orada kalırdı. Bazen de Şeyh Mâşuk’un ailesinden gençlerin sırf askere alışması için onlarla askerliklerini yaptıkları yerde bir otel ya da misafirhanede aylarca kalırdı. Mesela birisiyle bir ay, diğeriyle iki ay kaldı. Hatta bir seferinde gençlerden bir tanesiyle beş ay askerlik yapılan yerde kaldı. Bir defasında

[313] Kendisi ile yapılan mülâkât (22.05.2017)
[314] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.11.2018)
[315] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (20.07.2016)

ondan bir ay boyunca hiç haber alamadık. Öldü mü kaldı mı diye büyük bir üzüntüye kapıldık. Sonra biri onu İzmir'in bir ilçesinde gördüğünü bize bildirdi. Biz de bu haberden ötürü çok rahatladık. Bütün bunları mürşidinin emriyle yapardı. Yine bir defasında evimiz Zığak'ta iken gurbete gitmişti, uzun bir süre sonra eve geldi. Aradan bir gün geçmedi ki Şeyh Mâşuk, babası Şeyh Masum ile hacca gitmesi için kendisini çağırttı. Hemen kendisine lazım olan eşyaları alarak Şeyh Masum ile hacca gitti. O mürşidine çok bağlıydı. Onun bütün emirlerini harfiyen yerine getirir ve bir kere dahi şikâyet etmezdi."[316]

1.6. HİLÂFET ALMASI

Şeyh Hüseyin seyr û sülûka bütün gayretiyle devam etmiştir. O kendisine rahatlık ve ferahlık kapısını kapatıp cehd ve gayret kapısını açarak bütün zamanını ibadet ve tasavvufi görevleri yerine getirmekle geçirerek iki buçuk ya da üç sene gibi kısa bir zamanda hilafet almıştır. Dilşah Hanım bu durumu şöyle ifâde etmiştir: "O, iki-üç sene gibi kısa bir zamanda hilafet aldı. Lakin on senelik bir seyr û sülûk yapar gibi çalıştı." Mürşidi kendisine irşâd ve tebliğ görevini verdiğinde, o bunu kabul edemeyeceğini ve bu makama layık olmadığını, bütün bu hizmetleri ve seyr û sülûku bu amaç uğruna yapmadığını ve hiçbir beklentisi olmadığını, amacının sadece dini en iyi şekilde yaşamak ve öğrenmek olduğunu ısrarla söylemiştir. Bu ısrar iki üç ay devam etmiş ve sonuç vermemiştir. Neticede Şeyh Hüseyin, seydası Molla Muhammed'e bu görevi yüklememesi için şeyhinden şefâatçi olmasını ricâ etmiş, Seydası: "Vallahi ben seninle şeyhin arasına girmem" demiştir. Şeyh Hüseyin tekrar mürşidine bu görevi kaldıramayacağını ve kendisini muaf tutmasını istirham etmiş, son olarak Şeyh kendisine: "Molla Hüseyin! Sâdâtlar[317] bu tarikatta birisine herhangi bir şey bahşettiklerinde, o şeyi geri almaları söz konusu değil. Bundan sonra bu kutsal yolda irşad ve tebliğ görevini yerine getir" diyerek son noktayı koymuştur.[318]

1.7. TARÎKAT SİLSİLESİ

Şeyh Hüseyin el-Bûtî Hazretlerinin mensubu olduğu Nakşibendi-Hâlidî tarikatı silsilesi şu şekildedir:

---

[316] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (15.12.2015)
[317] Sâdât: Tarîkat büyükleri.
[318] Dilşah Hanım ile yapılan mülâkât (15.12.2015); Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.11.2018); Molla Tayyip ile yapılan mülâkât (21.03.2019)

Hz. Peygamber (s.a.v)

Hz. Ebûbekir (r.a.) (ö. 634)

Selman-ı Fârisî (ö. 655)

Kasım b. Abdillah (ö. 720)

Ca'fer-i Sâdık (ö. 765)

Bayezid-i Bistâmî (ö. 875)

Ebu Hasan Harakânî (ö. 1029)

Ebu Ali Faremedî (ö. 1084)

Yûsuf Hemedânî (ö. 1140)

Abdülhâlık Gücdüvânî (ö. 1220)

Arif Rîvegerî (ö. 1251)

Mahmud İncirfağnevî (ö. 1271)

Ali Rametînî (ö. 1305)

Emir Külâl (ö. 1375)

Muhammed Baba Semmâsî (ö. 1339)

Muhammed Bahâeddin Buhârî (ö. 1389)

Alaadin Attar (ö. 1399)

Yakub Çerhî (ö. 1443)

Ubeydullah Ahrar (ö. 1490)

Muhammed Zâhid (ö. 1516)

Derviş Muhammed (ö. 1562)

Muhammed Hâcegî Emkenegî (ö. 1599)

Muhammed Bakibillah (ö. 1605)

Ahmed Farûkî Sirhindî (ö. 1624)

Muhammed Ma'sum (ö. 1686)

Seyfeddin b. Muhammed Ma'sum (ö. 1689)

Nur Muhammed Bedevânî (ö. 1723)

Habîbullah Mazhar Can-ı Cânân (ö. 1780)

Şah Abdullah Dihlevî (ö. 1824)

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1827)

Seyyid Tâhâ Nehrî Hakkarî (ö.1853)[319]

[319] Abdulcebbar Kavak, **Seyyid Taha Hakkarî,** DİB Yayınları, Ankara 2017, s.27-28.

Seyyid Sibgatullah Arvâsî (ö. 1870)

Abdurrahman Tâğî (ö. 1886)

Fethullah Vekânisî (ö. 1889)

Hazret Diyauddîn Norşinî (ö.1924)

Ahmed Haznevî (ö. 1949)

Mâşuk Norşinî (ö. 1975)

Şeyh Hüseyin El-Bûtî (ö. 2018)

1.8. İRŞÂD YILLARI

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, dergâhında seyr û sülûk yaptığı vakit, Şeyh Mâşuk'tan halifelik iznini aldıktan sonra irşâd faaliyetine hemen başlamamış ve şeyhi hayata olduğu sürece bu görevi ciddi anlamda icrâ etmemiştir. Sırf Allah rızası için gittiği dergâha kendisine halifelik verilirken bu görevi kabul etmemiş ve almamak için ısrar etmiştir. İstemi dışında kendisine bu izin verildikten sonra daha çok şeyhinin hizmetinde bulunmuş ve şeyhi ile irşada gittikleri yerlerde sıradan bir mürîd gibi davranmıştır. Âlimlerin ön sıralarda olduğu yerlerde kendisi geri planda kalarak şeyhinden gelen her emri yerine getirmek için beklemiştir.[320]

Şeyh Mâşuk, kendisini 1971 yılında Diyarbakır'a bağlı Miraxürâ köyüne imamlığa ve müderrisliğe gönderirken, devamlı mürşidinin hizmetinde olduğu için, o tarihten şeyhin vefatına kadar köyde pek kalamamış, o bölgede şöhreti olmamıştır.

1975 yılında üçüncü sefer gittiği kutsal topraklarda mürşidi Mekke'de vefat etmiş ve o zamandan sonra ikâmet ettiği köyde devamlı olarak kalmış, artık tam manasıyla irşâd faaliyetlerine başlamıştır.

Bulunduğu köyde irşâd faaliyetlerine başlarken civarda ki âlimler ve halk ilk başlarda ona pek iltifat etmemiştir. Öyle ki bazı âlimler farklı nedenlerle kendisini millete, Şeyh Mâşuk'un bir sofisi diye anlatmıştır. Ama zamanla millet tarafından fark edilen gerek ilmi kişiliği ve gerekse üstün ahlakı ile beraber kerâmetleri, bütün

[320] Molla Abdulbâri Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)

dikkatleri üstüne çekmiş ve o çevrede hüsnü kabul görmüştür. Böylece kısa bir sürede şöhreti Diyarbakır ve çevre illerine yayılmıştır.[321]

Şeyh Hüseyin bir yandan medresede ders verirken diğer yandan Miraxürâ'nın çevresindeki köyleri dolaşmış ve insanları irşâd etmiştir. İrşâdı çok tesirli olduğu için insanlar ona hemen intisap etmiştir. Talebelerinden Molla Abdulbari şöyle anlatmaktadır: "1977-78 yılında Miraxürâ'da medresede yanında talebe olarak kalıyordum. Bir gün beni yanına çağırarak Hındısli[322] köyüne gitmemiz için hazırlanmamı istedi. Ben de ona binmek üzere atını hazırladım. Beraber yola koyularak Hındısli'ye gittik. O köyde, sanki biri bana evleri tek tek dolaşarak insanları üstadım Şeyh Hüseyin'e intisap etmeleri için çağırmayı telkin ediyordu. Ben de elimde olmadan bütün köyü dolaşarak köylüleri camiye çağırdım. Cami dolup taşmıştı. Üstadım bir yandan sohbet ediyor diğer yandan insanlar kendisine intisap ediyordu. O gün neredeyse köyde üstadıma intisap etmeyen kalmamıştı. İrşad görevi bitmiş Miraxürâ'ya dönerken bana: "Abdulbari oğlum! Ne iyi ettin köylüleri çağırdın. Bir insanın hidayetine vesile olan bütün insanlığın hidayetine vesile olmuş gibidir" dedi. O gün hissettiğim sevinci anlatmam mümkün değildir."[323]

Şeyh Hüseyin, taziye için veya muhtelif amaçlarla civardaki köylere giderken onu tanımayan ve kendisine intisap etmeyen insanlarla karşılaşmış ve onlar ondaki güzel ahlakı ve tevazuu gördüklerinde hemen intisap etmişlerdir. Öyle ki bazen sırf taziye için gitmiş olduğu bir köye, bütün köylüler kendisine intisap ederek mürid olabilmiştir. Bu ziyaretler esnasında bir taziye bazen bir irşad faaliyetine dönerek günlerce devam etmiş, onun nisbeti dört beş köyün irşadına dönüşmüştür.[324]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin zuhûru esnasında civar köylerin birinde bir kan davası olur ve barış için Şeyh Hüseyin'i de çağırırlar. Gerekli hazırlıklar yapılmış ve barış yemeği için sofralar kurulmuştur. Yemekte köylülerin hürmet ettiği ve saygı gösterdiği "Şeyh" lakabı ile anılan bir zât da varmış. Bu zât Şeyh Hüseyin'e pek hürmet etmemiş, sıradan bir insan gibi davranmıştır. O bir sedirin üstünde oturmuş sağa sola emirler vermekte, Şeyh Hüseyin de kendisinde var olan tevazudan ötürü,

[321] Molla Abdulbâri Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)
[322] Diyarbakır Sur ilçesine bağlı Hamuryazar köyü. Merkezden 35 km uzaklıktadır.
[323] Molla Abdulbari Kılıç ile yapılan mülakat (08.03.2019)
[324] Molla Abdulbari Kılıç ile yapılan mülakat (08.03.2019)

yerde minderin üstünde oturmuştur. Sofra kurulacağı esnada köylüler Şeyh Hüseyin'in etkisine kapılarak kendi şeyhlerine yemek vermeyi unutmuştur. Olanların farkında olan Şeyh Hüseyin, köylülere dönerek: "Neden şeyhinize yemek vermeyi unuttunuz. Onun için de yemek getirin" demiştir. Şeyh, Şeyh Hüseyin'in sıradan bir insan olmadığını anlamış, kendisine hürmet etmiş ve onu sedirin üstüne kendi yanına oturtmuştur.[325]

Şeyh Hüseyin'in yine zuhûru esnasında kendisine intisap etmek için çevreden insanlar geldiklerinde Şeyhi tanımayan bazı âlimler ve münkirler onları şeyhe intisap etmekten alıkoymak istemiştir. Hatta bazı münkirler onun için: "Bir sofiye mi intisap etmeye gidiyorsunuz" diyerek onu küçük düşürmek istemiştir. Lakin bütün bu engellemelerin ve küçümsemelerin bir faydası olmamış; aksine daha çok insan Şeyh Hüseyin'e intisap etmiştir.[326]

Şeyh Hüseyin bir yönden irşâd faaliyetlerine devam ederken diğer yönden insanlar, kendisine çevre köy ve ilçelerden gelmeye devam etmiştir. Öyle ki insanlar bazen atlar, traktörler ve buldukları araçlar ile bazen de yürüyerek kendisine intisap etmeye Miraxürâ'ya gelmişlerdir. Artık Şeyh Hüseyin'in şöhreti köylerden ilçelere, ilçelerden şehirlere yayılmıştır. Dergâhına; Diyarbakır, Bitlis, Şanlıurfa, Mardin ve diğer şehirlerden insanlar gelerek kendisine intisap etmiştir.[327]

Şeyh Hüseyin, ilim ve irfân hizmetine Miraxürâ'da 1994 yılına kadar devam etmiştir. Bazı hayırsever müridlerinin Diyarbakır Seyrantepe semtinde kendisi için cami, medrese ve lojman yapmaları üzerine daha iyi hizmet edeceği düşüncesi ile mezkûr yere yerleşmiştir. Orada da irşâd hizmetlerine devam eden Şeyh Hüseyin'in şöhreti günden güne her tarafa yayılmış ve kendisine Türkiye'nin farklı illerinden insanlar gelerek intisap etmeye devam etmişlerdir. İnsanların kendisine artan teveccühleri neticesinde Seyrantepe'de bulunan medrese ve dergâh talebeler ve müridler için dar gelmeye başlamıştır. Artan talebi karşılamak üzere son olarak 2013 yılında 450 kişilik Suffe medresesini inşâ etmiş ve iki medresede bu hizmeti beraber yürütmeye devam etmiştir. Vefât edeceği zamana kadar kendisi Seyrantepe'de

[325] Molla Abdulbari Kılıç ile yapılan mülakat (08.03.2019)
[326] Molla Abdulbari Kılıç ile yapılan mülâkât (08.03.2019)
[327] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (11.03.2019)

ikamet etmiş, misafirlerin yoğun olduğu günlerde Suffe'ye gitmiştir. Geride on binlerce mürîd ve beş medrese ile beraber yüzlerce talebe bırakarak 06.02.2018 yılında vefat etmiştir. Vefâtından sonra yerine oğlu ve ilk halifesi Seyda Molla Mahmud postnişin olarak oturmakta ve aynı hizmeti devam ettirmektedir.

1.9. MÜRŞİDİ ŞEYH MÂŞUK

Şeyh Abdurrahman-ı Tağı'nin torunlarından olan Şeyh Mâşuk b. Şeyh Mâsum 1906 yılında Norşin'de dünyaya gelmiştir. Daha küçük yaşlarda kendisinde üstün meziyetler fark edilmiştir. Diğer çocuklar çelik çomak oynarken o bir köşede onları seyretmiştir. Bir gün Hazret Diyâuddin onun oyun oynamadığını görünce: "Gel çelik-çomak oynayalım" diye çağırır. Çelik çomak oynarken Hazret, ağaç dalını attığında Seyda Şeyh Mâşuk dal ile tekrar oynamak yerine Hazret'e geri getirip ve önüne bırakır. Kendisine niye böyle yapıyorsun da oynamıyorsun diye sorulunca "Hazret neşelensin" diye cevap verir. Bunun üzerine Hazret halifelerini toplayıp: "Bu çocuğun tasavvufî kabiliyeti çok fazla, buna iyi bir insan olması için dua edin" der.[328] İnsanlar cenazeye hatim okumak için camide bir gün toplanır. Şeyh Mâşuk (k.s) caminin önündeki ayakkabıları bunlar cennetlikler ve bunlar cehennemlikler diye ikiye ayırır. Hazret dışarı çıkıp ayakkabıların üstüne atlayıp birbirine karıştırır. "Güro (Kurt) git başka yerlerde oyna" der.[329]

İlim tahsîline 7 yaşında Hazret'in yanında başlar. Daha sonra eğitimine Şeyh Ahmed-ı Haznevî'nin kayın pederi olan Şeyh Adülbaki'nin yanında devam eder ve onun yanında ilmî icâzetnâmesini alır. Bir ara Seyda Molla Cağfer-ı Balekî'nin yanında da okur. Çok çalışkan ve zeki olan Şeyh Mâşuk, ilim tahsîli esnasında çok çaba sarf eder. Öyle ki medresede metin okuduğu esnada onun ayak izleri toprakta çukur oluşturur.[330]

Tarîkata ilk intisabı küçük yaşlarda Hazret'in yanında olur. Onun vefatından sonra Hazret'in halifesi Melâyê Mezîn lakabı ile meşhur Şeyh Muhammed Emin'e (ö.1933) intisap ederek seyr û sülûküne başlar. Daha seyr û sülûkü bitmeden Melâyê Mezîn vefat eder. Bir süre kimseye intisap etmeyen Şeyh Mâşuk, Hazret'in: "Benim

[328] Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)
[329] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)
[330] Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)

kurtum Hazneye giden nisbeti Norşin'e geri getirecek" sözlerini de kendine rehber edinerek Suriye'ye Şeyh Ahmed-ı Haznevî'nin (ö. 1949) yanına giderek ona intisap eder. Çok çileli ve sıkıntılı geçen Suriye-Türkiye yolculuğu onun halifelik alması ile sonlanır. Norşin Hazret döneminde olan ilim ve irfan günlerine tekrar kavuşur.[331]

Takvâsı, hoşgörüsü, tevâzusu, cömertliği, müsamahakârlığı, helal ve harama olan titizliği ve sünnete bağlılığı ile tam bir Peygamber ahlakına sahipti. Bununla ilgili olarak oğlu Şeyh Veysi şöyle bir anıyı ifâde etmektedir: "Biz daha küçüktük. Norşin'de bir lokanta açılmıştı. Arkadaşlarımla orada yemek yemek istedik. Yalnız param yoktu. Babam Şeyh Mâşuk'tan 5 kuruş para istedim. Yanında kendi parası olmadığını söyledi. O esnada cebinden bir şey çıkarırken çakır para sesini işittim. Bu durumu babama ima ettim. Bana: 'Oğlum! Bu cebimdeki benim param değil. Dergâhın ve diğer kardeşlerimin ortak parasıdır. Bir kuruşu dahi bize helâl değil. Yarın satmış olduğum koyunların parası gelecek ondan sana veririm' dedi. Halbuki babam bana para vermek istemişti, lakin helal olmayan paradan bir kuruş bile vermemiştir."[332]

Ağırlıklı olarak Bitlis, Muş, Siirt, Van, Diyarbakır, Ağrı, genel olarak Türkiye'nin farklı kesimlerinden insanlar Norşin'e gelerek ona intisap eder. İlim kanadında binlerce talebe, irfan kanadında ise binlerce mürîd yetiştirir. Diyarbakır Kocaköy ilçesine gittiğinde civardaki köylüler ana yol üzerine gelerek onu karşılar, yol adeta bir insan seline dönüşür.[333]

Şeyh Mâşuk 16 tane halife bırakmıştır. Bunlar; Molla Muhyeddin Haveli, Şeyh Hüseyin el-Bûtî, Molla Salih-i Bûtî, Molla İbrahim-i Unsûsî, Molla Hasan-i Karçikan, Şeyh Fudayl-i Zokaydi, Seyyid Ömer-i Zînahfî, Molla Burhan Tillo, Molla Muhammed-i Taşkesen, Molla Muhammed Nayir Erzincanî, Molla Fethullah-i Peçârî, Molla Hasan-ı Karanazî, Molla Hâlid-î Mühacir, Molla Ali Zokaydî, Molla Muhammed Said-i Tahikî, Molla Muhammed Zahid Hasankale'dir.

[331] Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)
[332] Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)
[333] Diyarbakır Sur ilçesine bağlı Mermer köylülerinden Hacı Şükrü Sağır ile yapılan mülâkât (12.10.2018); Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)

Mekke'de vefât edeceğini çok önceden defaatle haber veren Şeyh Mâşuk en son 1975 yılında gittiği kutsal topraklarda Aralık ayında vefat eder ve Cennet'ul Muallâ kabristanında defnedilir.[334]

1.9.1. Şeyhine Olan Muhabbeti ve Ona Olan Saygısı

Şeyh Hüseyin, el-Bûtî şeyhine aşırı bir şekilde bağlıdır. Öyle ki, şeyhinin menkıbelerinden bahsederken büyük bir hasret çekmiş, ona olan sevgi ve muhabbetten yüzü nûr gibi parlamış ve gözlerinden yaşlar akmıştır. O şeyhini hatırında her zaman canlı tutmuştur. Şeyh Hüseyin, şeyhi için şöyle demiştir: "Ona muhabbetimiz hiç bir zaman bitmeyecek. Çünkü O, bize dinimizi yaşamayı öğretti." Sohbetlerinde çoğu defa şeyhinin sözlerini aktarmış, her defasında ona olan saygısını göstermiş, kendisine rahmet okumuş ve duâ etmiştir. Ona olan saygı ve sevgisinden ismini söylememiş, bunun mukabilinde ismini "Seydayê Şeyh" diye zikretmiştir.[335]

Şeyh Hüseyin'in şeyhine olan muhabbeti sözle ifâde edilmekten öte bir şey olmuştur. Şöyle ki; O, şeyhinin yanında seyr û sülûk yaparken ona olan muhabbetinden şeyhinin bütün emirlerini yerine getirmiştir. Şeyhi ona nereye gitmesini söylerse oraya gitmiş, ne yapmasını emrederse onu yapmıştır. Bazen günlerce hatta aylarca memleketinden ve ailesinden uzaklarda şeyhinin verdiği emirleri yerine getirmek için çaba sarf etmiştir. O evde olmadığı zamanlarda dört tane çocuğu vefât etmiş onların vefât haberlerini çok sonradan almıştır. Bir defasında Şeyh Mâşuk'un babası Şeyh Mâsum, Şeyh Hüseyin'in on yaşlarında Zennur adında ki çocuğunun vefât haberini duyunca çok üzülmüş ve bu haberi Şeyh Hüseyin'e verince O, büyük bir teslimiyetle sadece: "Efendim! Seydayê Şeyh ailesinin evlatları sağ olsun" demiştir.[336]

Şeyh Hüseyin'in muhabbeti ve saygısı sadece şeyhine değil, bilâkis onun bütün aile bireylerine karşı olmuştur. O, şeyh ailesinin gençleri ile askere gitmiş ve onlarla bazen dokuz aya kadar askerde kalmıştır. Kendisi gençlerin askerlik yaptıkları şehirde bir otel ve misafirhânede kalmış, onların ihtiyaçlarını gidermiştir. Hastaneye gitmeleri gerekirse onlarla hastaneye gitmiş veya başka bir şehre intikal ettiklerinde onlarla o şehre gitmiştir. Örneğin, şeyhinin oğlu Şeyh Veysi ile

[334] Şeyh Veysi Mutlu ile yapılan mülâkât (24.03.2019)
[335] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)
[336] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)

İstanbul'dan Balıkesir'e gitmiş onun durumunu ailesini bildirmiştir. Şeyhin ailesinde bir hasta Bitlis dışında başka bir şehre sevk edildiğinde onlarla yine o gitmiştir. Bir defasında bu yaptıklarının nedenini kendisine sorulduğunda tek bir kelime ile: "Muhabbetten" demiş ve şu beyti mırıldanmıştır:

"عِشْقْ آگِرَهْ ما صارْ دِبَهْ هِنْگِي دِچَهْ دِژْوارْ دِبَهْ" (Aşk ateştir, hiç soğur mu? Zaman geçtikçe daha çok alevlenir.)

Şeyh Hüseyin, mürşidinin ailesinden herhangi biri kendisini ziyarete geldiğinde veya bir yerde karşılaştıklarında onun yaşına ve durumuna bakmaksızın kendisine büyük bir saygı göstermiştir. O kişi için ayağa kalkmış, onu kendi yerinde oturtmuş, ikramda geri durmamıştır. Yine ailesinden biri yanındayken kendisini ziyaret etmek üzere bir misafir geldiğinde, o misafirden önce şeyhin ailesinden olan şahsı ziyaret etmesini istemiştir. Şeyh Hüseyin'in şeyhine ve ailesine olan muhabbeti ve saygısı sadece birebir karşılaştıklarında değil, kendisine herhangi bir şekilde şeyhinin veya ailesinin selamı geldiğinde ayağa kalkmış ve onların gıyâbında da olsa saygı ve sevgisini göstermiştir. Şeyh Hüseyin ile iki kere görüşmüş olan Diyarbakır Valisi Hasan Basri Güzeloğlu'nun şu sözleri bunu açıklar niteliktedir: "Hüseyin Hocaefendi ile tanışmış, konuşmuş ve buluşmuş herkes eminim buna şahitlik edecektir ki; kendisine hocalarından veya mürşidinden söz edilirken hasta yatağında yaşı doksan altıyı geçmiş olmasına rağmen ayağa kalkma ve onların ismi anıldığında hürmeten onları anma nezaketinde bulunmuştur."[337]

Şeyh Hüseyin vefat edeceği hastalığında çektiği acılar yüzünden misafir kabul edememiş, fakat misafir Şeyh Mâşuk'un aile efradından olduğu zaman bütün gücünü kullanarak onları kabul etmeye çalışmıştır. Hastalığı esnasında bir gün Şeyh Mâşuk'un oğlu Şeyh Veysi ziyaretine gelir. Bu karşılaşmayı Şeyh Veysi şöyle ifâde etmektedir: "Hastalığında onu ziyaret ettim. Beni içinde bulunduğu dairenin dış kapısında karşıladı. Zar zor ayakta duruyor ve konuşuyordu. Yoğun bakımda olması gereken bir halde, babama olan sevgisinden, bana hürmette ve saygıda geri durmadı.

[337] Diyarbakır Valisi Hasan Basri Güzeloğlu, Şeyh Hüseyin'in taziyesinde konuşmalarından alıntı yapılmıştır. Konuşmaları video ile kayıt altına alınmıştır. (09.02.2018. Saat: 14:00)

Ben ayaktaydım. Hürmeten benden önce oturmadı. Ben oturdum akabinde o oturdu."[338]

1.9.2. Tarîkat Âdâbına Önem Vermesi

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, tarîkat âdâbına çok dikkat etmiştir. Bu konuda âdâba uygun olmayan en küçük bir noksanlığı gördüğünde hiddetlenmiş ve o noksanlığı gidermek için gereken talimâtı vermiştir. Örneğin hatmede gözlerini açan veya âdâba uygun olmayan bir şekilde oturan bir kimseyi sezdiğinde hemen müdahale etmiş ve nasîhatta bulunmuştur. Tarîkata yeni girmiş bir müride âdâbı öğretmesi için bir âlimi görevlendirdiğinde, kendisini şöyle tembihlemiştir: "Dikkat edin! Âdâbları yeterince öğretin, çünkü Şeyh Abdurrahma et-Tağı der ki; Tarîkatta meydana gelen her bid'atın ve savsaklamanın sebebi âdâbların düzgün bir şekilde anlatılmamasından kaynaklanır. Bunun sebebi de siz olursunuz. Bundan dolayı âdâblara dikkat edin ki; tarikat sünnet çizgisinden kaymasın."[339]

1.9.3. Şeyhini ve Sâdâtı Örnek Alması

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, şeyhinin güzel ahlakını örnek almaya, onun yaşam biçimini kendisiyle bütünleştirmeye özen göstermiştir. Öyle ki, şeyhinin ziyaret ettiği mekânlara uğradığında veya onun herhangi bir dostunu ziyaret ettiğinde şeyhini örnek alarak onun gibi davranmıştır. Bunu yaparken de etrafındaki mürîdlere durumu anlatmış, onların da anlamalarını sağlamıştır. Örneğin Hac veya Umre için Mekke'ye gittiğinde şeyhi Kabe'de devamlı Mîzâb'ın (altın oluk) karşısında oturduğu için kendisi de orada oturmuş ve ibadetlerini orada edâ etmiştir. Medine'de ise şeyhi en ön safta Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) minberinin sağında oturduğu için kendisi de orada oturmuştur. Yine bir gün İstanbul Kapalı Çarşı'da mürşidi, kendisine herhangi bir kerâmetin hâsıl olup olmadığını sorduğunda mürşidine; "Efendim! Biz sadece mürşidimize ve sâdâta ittiba' eder, örnek alırız. Bize kerâmet lâzım değil" dediğinde Şeyhi: "Azizim! Sâdâtı örnek almanız yeterli değil midir" diyerek sözünü onaylamıştır. Yine Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk (k.s) ve beraberlerinde birkaç âlimle Şemdinli'ye Seyyid Tâhâ Nehrî'nin (k.s) mezârını ziyarete gitmek istemişlerdir. O zamanın şartlarında ve imkânların yokluğundan oraya atlarla gitmişlerdir. Atların yetersizliğinden, yolların yokuş ve sarp oluşunda atlara sırayla binmişlerdir.

[338] Şeyh Veysi Norşinî (Mutlu) ile yapılan mülâkât (24.04.2019)
[339] Kendisi ile yapılan mülâkât (11.12.2017)

Beraberindekiler saygıdan Şeyh Mâşuk'un (k.s) atına binmek istememişlerdir. Şeyh Mâşuk (k.s) ise kendi atına birisinin binmesini istemiştir. Şeyh Hüseyin şeyhinin isteğiyle ata bindiğinde oradakiler itiraz etmişlerdir. Ama bir iki dakika sonra hemen inmiştir. Bunun sebebini sorduklarında onlara şöyle cevap vermiştir: "Ben duydum ki; Şeyh Alâddin (k.s) bir ara Şeyh Diyâdîn (k.s) atına biner. Bende ona ittiba' ederek mürşidimin atına bindim." [340] Hâsılı Şeyh Hüseyin, bütün hâl, hareket ve davranışlarında şeyhini ve sâdâtı örnek almıştır.

1.9.4. Mürîdlerini Terbiye Etme Yöntemi

Şeyh Hüseyin sâliklerini terbiye etme ve eğitme hususunda yetkin bir mürşid olmuştur. Mürîdlerine görevlerini yapma hususunda devamlı telkinlerde bulunmuş ve onları cesaretlendirmiştir. "Görevinize (evrâdlar) dikkat edin" demek sureti ile onlarda farkındalık oluşturmuştur. Kendisinden bir şey isteyeceği müridinden emrine itâat etmeme gibi bir durum sezdiği zaman herhangi bir mensubuna: "Şu kişiye söyleyin şu işi yapsın; lâkin bunu benim söylediğimi söylemeyin" demiştir.

Şeyh Hüseyin'e bir mürîd intisap ettiğinde kendisine evrâd ve ezkâr dışında, hizmet konusunda, birebir herhangi bir görev vermemiştir. Nasîhatlarında hizmetin faziletinden ve mürîd için kazanımlarından bahsetmiş, işaret yolu ile onu hizmete sevk etmiştir. Bu konuda Şeyhini kastederek: "Seydayê Şeyh bize şu hizmeti yapın demezdi. Lakîn hâl ve hareketlerimize bakar ve böylece yaptığımız hizmetlerin kendisinde bir surûr meydana getirdiğini şahit olurduk. Onun bu hâli bizi daha çok hizmet etmeye sevk ederdi" demiştir. Şeyh Hüseyin'de, mürîdlerden birini hizmette devam ettiğini görse bu durum onu sevindirmiştir. Mürîdin bu hizmetini onun ismini vermeden sohbetlerinde dile getirmiş ve diğer mürîdleri hizmet etmeye sevk etmiştir.[341]

Şeyh Hüseyin, müridlerinde evrâdları hususunda bir gevşeklik ve tembellik sezdiğinde, bazen birebir bazen de onları imâ yolu ile uyarmıştır. Uyarılarına rağmen tembelliğe devam eden mürîdlerine, hallerine göre bazen öfkelenmiş bazen de nasihat etmiştir. Seyda Molla Mahmud bunun hakkında şunları söylemektedir: "Bir gün evrâd ve ezkârında tembellik yapan bir mürîdi onu ziyarete gelmişti. Mürîd

[340] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)
[341] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)

gitmek istediği zaman babamın huzuruna gelerek bir emri olup olmadığını sordu. Babam öfkelenerek: 'Sana verdiğim görevleri (virdler) yerine getirmeden bana bir emrimin olup olmadığını mı soruyorsun? Önce sana verdiğim görevleri yap sonra bana emrimi sor' dedi. Mürîd büyük bir şaşkınlık ve pişmanlıkla oradan ayrıldı. Babam şöyle söylerdi: 'Seydâyê Şeyh bize şöyle derdi: Bir mürîd evrâdını çekmediği gün bu, onun yüzün de belli olur.' Babamın Mirâxürâ'da iken Molla Abdullah adında sâlih, âlim ve tarikat âdâblarına dikkat eden bir müridi vardı. O, bir ara kendinde hâsıl olan bir vesveseden ötürü, evrâd ve ezkârlarında tembel davranmış ve âdâblarına dikkat edemez olmuştu. Babam bu durumu sezdiği zaman onu köyün dışına çıkardı ve kendisine vaaz ve nasihat etti. Molla Abdullah, Babamın bütün uyarılarına rağmen vesvesesinden vazgeçemedi ve eski huylarını terk etmedi. Daha sonra başına türlü belalar ve musibetler geldi. Hâsılı Babamın sözünü dinlemediğinden ve evradına ve ezkarına dikkat etmediği için musibetler ölümüne kadar peşini bırakmadı."[342]

Şeyh Hüseyin mürîdlerinden birinin edep dışı bir şey yaptığını görse, ya açıkça ya da imâ yolu ile yaptığı yanlışlığı bildirerek onu edepsizlik yapmaktan alıkoymuştur. Hatmede, dergâhta veya herhangi bir yerde müritlerinden hâsıl olan yanlışları hemen düzeltmiştir.

1.9.5. Nefsini Hakîr Görmesi

Şeyh Hüseyin, yüce bir hikmet ve tasarruf sahibi, kalpleri tedâvi etmekte usta bir tabip, görüldükleri zaman Allah'ı hatırlatan ender insanlardan olduğu, buna rağmen kendisini herkesten küçük ve hakir gördüğü, onu gören çoğu kimse buna şahit olmuştur. Kendisini ziyarete giden, hürmet ve saygı gösteren kimselere: "Siz buraya benim için gelmediniz. Bilâkis benim etim ile merkebin eti arasında bir fark yoktur. Çünkü ikisi de haramdır. Ama Allah, içimize bir nur koymuştur. O nur ibadetlerle parlar ve parladıkça insanın Allah'ın yanında değeri artar. İşte o nur ilimdir. Siz buraya ilim için geldiniz" diyerek nefsini hakir görmüş, kendisine gösterilen saygı ve hürmetten bir pay çıkarmamıştır.[343] Sohbetlerinde sık sık: "Nefsin istekleri ile meydana gelen her ne varsa insanı doğru yoldan saptırır. Öyle ise nefsin

[342] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)
[343] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (21.04.2019)

isteklerini yerine getirmekten kaçının"[344] sözünü ifâde etmiştir. Şeyh Hüseyin el-Bûtî nefsini böyle hor ve hakir görmesi sebebiyle her geçen gün manevi derecelerde ilerleme kaydetmiş, yükselmiş ve Allah'ın maddi ve manevî nimetleri kendisinde apaçık görülmüştür.

1.9.6. Nefis Muhasebesine Verdiği Önem

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin nefsini hesaba çekmediği bir an bile olmamıştır. O, Kur'ân-ı Kerîm'de Yusuf Suresinde "Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder"[345] ayetini sık sık okumuş, nefsin aşırı derecede kötülüğü emredişine dikkat çekmiştir. Bazı zamanlarda murâkabe halinde iken birden "La Havle" çekmiş ve "Yarabbi! Sen bize merhamet etmezsen nefsin hile ve düşmanlıklarından bizi kim kurtaracak" demiş ve dua etmiştir. Yemek esnasında sofrada var olan yiyeceklerde tefekkür etmiş; her birinin farklı bir yerden geldiğini, bunları Allah'ın bize takdir ettiği rızk dolayısı ile bizi bulduğu ve onları istifademize sunan Yüce Allah'ı bir an bile hatırımızdan çıkarmamamız gerektiğini söylemiş ve bu şekilde nefis muhasebesi yapmış, etrafındakileri de bu muhasebeye yönlendirmiştir.

Şeyh Hüseyin mürîdlerine, ziyaretçilerine ve talebelerine nefis muhasebesini yapmaları gerektiğini söylemiş ve bu konuda onlara sohbet yapmıştır. Bir sohbetinde şöyle demiştir: "Biz uzunca bir seferdeyiz. Öyle bir seferdir ki sonu olmayan, intihâ bulmayandır. Hz. Âdem'den (a.s) bu zamana kadar gidenler geri gelmemiştir. Dolayısı ile gidişi var dönüşü yoktur. Sefer esnasında türlü tehlikelerle karşılaşabiliriz. Bu tehlikeleri aşabilmek ve üstesinden gelebilmek için hazırlık ve masraf gereklidir. Bunun hazırlığı ilim, masrafı da ameldir. Bunları bir arada bulundurmak için de devamlı nefis muhâsebesi yapmak lazımdır. Nefis muhasebesi yapmak insanı kıyamet için hazırlıklı yapar.[346]

[344] Sohbetlerinden derlenmiştir. (05.02.2017)
[345] **Kur'ânı- Kerîm,** Yusuf, 12/53.
[346] Sohbetinden derlenmiştir (05.02.2017)

1.9.7. Himmeti ve Tasarrufu

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, himmet[347] ve müritleri terbiye ve irşad etmede tasarruf sahibi olmuştur. Ona intisap edenlerin bir kısmı, bazen gördükleri bir rüya ile intisap etmişler bazen de onu gördüklerinde duruşunda ve heybetinden etkilenmişlerdir. Diğer bir kısım ise; Şeyhin ismini duymuş ve onu sadece ziyaret etmek amacıyla gelmiş ve daha sonra ondan etkilenmiş olanlardan ibaretti. Bu şekilde kendisine intisap edenlerin sayısı az değildi. İnsanlar elinden tutup tövbe almışlar ve önceden var olan kötü ahlak ve huylarını terk etmişlerdir. İçkiden, kumardan ve bir sürü çirkin ahlaktan uzaklaşmışlardır. Dini meselelere azimle sarılmış ve islâm fıkhını öğrenmeye gayret etmişlerdir. Hülâsa Şeyh Hüseyin, her yönü ile himmet ve tasarruf sahibi birisi olmuştur.

Şeyh Hüseyin'in büyük tasarruf ve himmet sahibi olmasına rağmen kendine mürit edinmek istememiştir. Kendisine intisap etmek isteyenleri daha çok mürşidinin ailesinden bulunan halifelere ve şeyhlere yönlendirmiştir. Örneğin; damadı Molla Murad ve oğlu Molla Tayyip'in tarikata ilk intisapları Şeyh Mâşuk'un oğlu Şeyh Bedreddin'in yanında olmuş ve onları Şeyh Bedreddin'e kendisi göndermiştir. Yine Şeyh Mâşuk'un oğlu Şeyh Veysi'ye hilafet verdikten sonra onunla beraber birkaç köyde teveccüh yapmış, bu arada kendisine intisap etmek isteyenleri Şeyh Veysi'ye yönlendirmiştir. Mürşidleri vefat eden âlimler kendisine intisap etmek için yanına geldiklerinde onlara mürşidlerinin halifelerini işaret etmiştir. Şeyh Hüseyin böylelikle çok mürid sahibi olma derdine düşmemiş, onun yegâne niyeti Allah rızası olmuştur.

Allah Teâlâ onun azmi ve himmeti sayesinde Diyarbakır ve çevresindeki illerde birçok köye mescit ve medrese yapılmasını nasip etmiştir. Bitlis Hizan ilçesine bağlı Şeyh Abdurrahman-ı Tağî'nin köyünde yapılan camii, Norşin'de Şeyh Mâsum cami ve medresesinin büyük bir kısmı,[348] Diyarbakır köylerinde ve farklı illerde onlarca camii ve medrese onun himmeti ile yapılmıştır. Özellikle Türkiye'de

[347] Himmet: Sözlükte ''meyil, arzu, istek, azim" manasına gelir. Tasavvufta ise; genel olarak velilerde teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde yorumlanmıştır. Bk. Mehmet Demirci, "Himmet", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1998, c.18, s.56-57.

[348] Şeyh Abdülğani Mutlu ile yapılan mülâkât (06.04.2019)

benzeri çok az olan ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük Kur'ân Kursu ve külliyesi olan Suffe Yatılı Kur'ân Kursu onun himmeti ile çok kısa bir zamanda hizmete açılmıştır. Yine Suffe Kur'ân Kursu'na bağlı dört tane şube de onun himmetinin bir eseri olarak hizmete devam etmektedir. Bu gelişmeler çok güzel neticeler doğurmasına neden olmuştur. Kısa zamanda insanlar bu kurslara teveccüh edip çocuklarını oralara göndererek sahih islamî bilgi almalarına vesile olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYH HÜSEYİN El-BÛTÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

Gazzâlî'nin (ö. 505/1111), Ehl-i sünnet tasavvufunu geliştirip sistematize ettikten sonraki dönemlerde tasavvuf tarîkatlar şeklinde müesseseleşmiştir.[349] Bu zamandan sonra yüzlerce tarîkat tekevvün etmiştir.[350] Bazıları asıl mecrasından çıkıp farklı boyutlar kazanmış ve tarihin derinliklerinde yok olup gitmişlerdir. Bu zamana kadar varlığını korumuş ve bozulmamış tarîkatların temel özelliği, Kur'ân'ı ve Hz. Peygamberin sünnetini kendilerine rehber edinerek bid'at ve hurafelerden uzaklaşmış Ehl-i sünnet düşüncesini kendi tarîkatlarının asıl prensibi haline getirmeleridir. Nakşibendiyye olan Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin tasavvufî görüşleri de bu doğrultudadır. Kendisi bunu her zaman şu şekilde ifâde etmiştir: "İttiba'! İttiba'! İttiba'! Peygamber Efendimiz'e ittiba' etmekten hiçbir zaman geri durmayın."[351] Şimdi Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin tarîkat âdâbı ve tasavvuf anlayışını inceleyelim.

2.1. TARÎKAT ÂDÂBI

2.1.1. Seyr û Sülûk

Seyr; sözlükte gezmek, sülûk de yolda yürümek; bir şey başka bir şeyin içine nüfuz etmek, katılmak, intikâl etmek anlamlarına gelir.[352] Tasavvuf ıstılahında seyr, cehaletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ahlâka, kendi vücudundan Hakk'ın vücuduna doğru hareket demektir.[353] Sülûk de insanı Hakk'a ulaştıran tavır, amel,

---

[349] Hasan Kâmil Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, s.126.
[350] Reşat Öngören, "Tarîkat", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2011, c.40, s.95/105.
[351] Kendisi ile yapılan mülâkât (12.01.2017)
[352] Süleyman Uludağ, "Sülûk", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2010, c.38, s.127; Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s. 183.
[353] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s. 183.

ibadet, fiil, hareket ve davranış tarzları manasında kullanılmıştır.[354] Bu ise insanın içinin ve dışının ilgilendiği mücâhedeler ve karşılaştığı yorucu sıkıntılarda birleşmesiyle gerçekleşir; artık nefsinde mücâhede karşısında bir güçlük ve sıkıntı duymaz.[355] Sonuç itibariyle seyrü sülûk, bir mürşid-i kâmil'in gözetiminde, Allah'a ulaşmak için çıkılan manevî yolculuktur.

Nakşîbendiyye'de tasavvufî seyr û sülûk'un temel ilkeleri on bir Farsça terim ile özetlenmiş, bunlara kelimât-ı kudsiyye (değerli sözler) denilmiştir. Bunlardan ilk sekizini Abdulhâlik Gucdüvânî (ö. 575/1179), vukûf-i zamânî, vukuf-i adedî ve vukûf-i kalbî şeklinde üç kâidenin de Bahâeddin Nakşbend (ö. 791/1388) tarafından belirlendiği üzerinde durulmuştur.[356]

Şeyh Hüseyin, Nakşibendiyye'nin Tasavvufî seyr û sülûkün temel prensiplerini oluşturan bu on bir kelimât-ı kudsiyyeyi sohbetlerinde sık sık ifâde etmiştir. Şimdi bunları kısaca inceleyelim:

Hûş Der Dem: Her nefes alış verişte bilinçli olmak, yani her ân Allah ile olmak ve gaflete düşmemek anlamında bir terimdir. Her ânı şuurlu geçirmektir. Bir diğer anlamı da sâlikin içinde bulunduğu makâm ve hâle riâyet etmesidir.[357]

Nazar Ber Kadem: Zâhirî anlamı, sâlikin lüzumsuz şeyler görüp gönlünün dağılmaması için yürürken önüne (ayağına) bakması anlamında bir terimdir. Bu terimi sûfînin yürürken gaflette olmaması ve attığı adımları hayır yolunda atmak için bilinçli olması şeklinde yorumlayanlar da vardır. Nazar ber kademin bir diğer manası da şudur: Sâlik nefs engellerini aşmada ve tasavvuf yolunda öyle hızlı ilerlemeli ki, gözünün ulaştığı son noktaya bir anda adımını atıp ulaşmalıdır.[358]

Sefer Der Vatan: Vatanda yolculuk anlamına gelen bu terime yüklenen mânâlar şunlardır: 1. Sâlikin kötü huylardan iyi huylara, beşerî sıfatlardan melekî sıfatlara doğru sefer etmesi ve ahlakını değiştirmesi. 2. Mürîd olmak isteyen kişinin

---

[354] Uludağ, "Sülûk", DİA, c.38, s.127.
[355] Abddürrezzak Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü, (**Çev. Ekrem Demirli), İz Yayınları, İstanbul 2004, s.304.
[356] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s.334.
[357] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 335.
[358] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 335.

uygun bir şeyh bulmak gâyesiyle yolculuk etmesi ve farklı şehirlerde dolaşması. 3. Sûfînin kalben dünyevî düşüncelerden ve mâsivâdan Allah'a doğru sefer etmesi.[359]

Halvet Der Encümen: Toplum içinde yalnızlık anlamına gelen bu terim sûfînin bir köşeye çekilmeyip halk arasına karışmasını, ancak bedenen halk arasında iken kalben onlardan ayrı, yalnız ve Allah ile birlikte olmasını ifâde etmektedir. Görünüşte halk ile hakikatte Hak ile, el kârda gönül yârda (dest be kâr ve dil be yâr), beden pazarda kalp yârda (ten der bâzâr ve dil be yâr) gibi deyimler bu mânâda kullanılmıştır.[360]

Yâd Kerd: Zikretme ve hatırlama anlamına gelen bu terim, mürîdin şeyhinden vird olarak aldığı zikri kalbi ya da dili ile icrâ etmesi demektir. Zikirden maksat Allah'tan gâfil olmamak ve ona sevgi ile bağlanmaktır.[361]

Bâz Geşt: Geri dönüş veya başka bir makâma dönüş anlamına gelen bu terim, nefesi tutarak kalp ile birkaç kez yapılan kelime-i tevhîd zikrinden sonra nefesi salarak dil ile "İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî" (Allahım! Maksadım sensin ve isteğim senin rızândır) cümlesini söylemeyi ifâde eder. Yeni mürîdlerin bu cümleyi önceleri taklîdî olarak söyledikleri ve zamanla hakîkatına erdikleri ifâde edilir.[362]

Nigâh Daşt: Koruma, muhâfaza etme anlamındaki bu terim, kalbin dünyevî düşüncelerden korunmasını ifâde eder. Nefesi tutarak yapılan kelime-i tevhîd zikrinin gâyesi de aynıdır.[363]

Yâd Dâşt: Hatırında tutma, anma anlamına gelen bu terim, daha önce zikredilen üç terimin gâyesi olup Allah'ı hatırlatma hâlinin dâimî olmasını ifâde eder.[364]

Vukûf-i Zamânî: İçinde bulunan hâlin ve zamânın bilincinde olmak anlamındadır. Sâlik, içinde bulunduğu hâlin şükrü mü yoksa tevbeyi mi gerektirdiğini bilmeli, kabz yani mânevî sıkıntı hâlinde istiğfâr, bast yani rahatlık ve

[359] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 336.
[360] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 336.
[361] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 337.
[362] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 337.
[363] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 337.
[364] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 338.

neşe hâlinde şükretmelidir. Diğer bir ifâde ile vukuf-i zamânî gönül muhasebesidir, sâlikin zamanının nasıl geçtiğini düşünmesidir.[365]

Vukûf-i Adedî: Zikirde sayıya riâyet etmek anlamındadır. Sâlik düşüncelerinin dağılmasını engellemek gâyesiyle kalben yaptığı zikrin sayısını bilmelidir. Nefesini tutarak üç, beş, yedi ya da yirmi bir defa kelime-i tevhîd okumalı, zikrin tek sayıda olmasına özen göstermelidir.[366]

Vukûf-i Kalbî: Bu terimin iki mânâsı vardır. Birincisi sâlikin zikir esnâsında Allah'ın huzurunda olduğunun bilincinde olması, ikincisi ise zikir esnâsında kalbine teveccüh edip kalben zikrin mânâsının bilincinde olmasıdır.[367]

Abdulhalık Gücduvanî ve Bahâeddin Nakşibend tarafından tespit edilen bu hususlar, sadece Nakşbendîlik'e has değildir. Zira dikkat çekilen hususlar, bir bakıma tasavvufun gâyesiyle de örtüşmektedir. Uygulamada bazı prensiplerde farklılıklar olmakla birlikte genelde bütün tarikatlar tarafından kabul edilmiştir.[368]

2.1.2. İstihâre

İstihâre Allah'tan hayırlısını dilemektir. Hakkında tereddüt duyulan, kararsızlık bulunan bazı işlerin hayırlı olup olmadığını anlamak üzere rüyaya yatmak, istihâre şeklinde değerlendirilmiştir.[369]

Mürşid, kendisine intisap etmek ve tarikatta sülûk etmek üzere gelen talibe[370], her şeyden önce istihâre yapmasını emretmelidir. Bu büyük teklif ve yüce istek karşısında müridte bir tereddüt ve bocalama meydana gelmemesi hâlinde, Allah'ın yardımına sığınarak Allah'ın yolunu telkin etmelidir. Mürîdin kalbinin mutmain olduğunu ve bu işe tam yöneldiğini gören kâmil ve mükemmil bir şeyh, bu durumda mürîde istihâre ettirmez.[371]

---

[365] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 338.
[366] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 338.
[367] Tosun, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı…,** s. 338.
[368] Metin Taşkesen, **Seyyid Abdülhakim el-Hüseynî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı,** ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Ankara Üniversitesi SEB, Ankara 2007), s.75.
[369] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.248.
[370] Talip: Tarikata girmeye istekli Bk. Muhammed bin Abdullah Hânî, **Behcetü's Seniyye,** (Çev. Siraceddin Önlüer), Semerkand Yayınları, İstanbul 2015, s.387; Tasavvuf yoluna girmek yani sülûk yapmak isteyene de denir. Bk. Uludağ, "Sülûk", DİA, c. 38, s.127.
[371] Hânî, **Behcetü's seniyye,** s.170.

Şeyh Hüseyin, kendisine intisap edip seyr û sülûka girmek isteyen taliplere durumlarına göre davranmıştır. Talip bir başka bir mürşid-î kâmil'e bağlıysa gidip ondan izin almasını istemiştir. Herhangi bir mürşide intisap etmemişse talibin durumuna bağlı olarak ya istihâre etmesini istemiş, ya da ona tarîkata girmeyi telkin etmiştir.

2.1.3. Tevbe Etmek

Tevbe Arapça bir kelime olup sözlükte geri dönmek, rücu etmek, dönüş yapmak anlamına gelir.[372] Istılâh'ta ise, şeriatın yerdiği şeylerden övdüğü şeylere dönmektir.[373]

Mürşid, müride istihâreden sonra hemen tevbe yolunu öğretir ve ona tevbe ettirir.[374] Burada müridin icmâlî, yani bütün günahlarını hesaba katarak bir tevbe yapması emir olunur. Mürîd, sülûke başlarken bütün günahlardan tevbe eder.[375]

Şeyh Hüseyin, mürîdin tevbe almasını ve ondan sonra yapacakları hakkındaki görüşlerini şu sözleri ile ifâde etmiştir: "Tevbe kişinin bir çıkmaza girdikten sonra, o çıkmazdan dönüş yapması ve Allah'a dönmesine denir. Mürîd, tevbe haleti üzerine hayatını idame etmelidir. Bu halet üzerine devam ederse hiçbir günahı kalmaz, derece derece Allah'a yükselir. Tevbeden sonra o çıkmaza tekrar dönüş etmemesi gerekir. Dönüş yaparsa yapmış olduğu tevbenin bir anlamı kalmaz; tevbesi boşa gider."

Şeyh Hüseyin: "Seyr û sülûka başlama mürîdin bir mürşid-i kâmil'in elini tutarak tevbe almasıyla olur. El tutmanın aslı sahâbenin[376] Hudeybiye'de Peygamber Efendimiz (s.a.v) elini tutarak ona biat[377] etmelerinden gelmiştir. Her bir mürîd kendi

---

[372] Bekir Topaloğlu, "Tevbe", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul 2012, c. 41, s.279.

[373] Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risâlesi,** (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s.187.

[374] Hânî, **Behcetü's seniyye,** s.170.

[375] Muhammed bin Abdullah el-Hânî, **Âdâb,** (Çev. Ali Hüsrevoğlu), Erkam Yayınları, İstanbul 2016, s.181.

[376] Sahabe: Sahabî'nin çoğulu olup sözlükte dost, arkadaş anlamlarına gelir. Terim olarak, Hz. Peygamber devrine yetişmiş, Müslüman olarak Hz. Peygamber'i görmüş, O'nun sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak ölmüş olan kimselere denir. Bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Sahabe", DİB Yayınları, Ankara 2007.

[377] Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'de gördüğü bir rüya üzerine Mekke'ye Umre yapmaya gitti. Bunu duyan Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sahabe'lerin (r.a) Mekke'ye girişlerine izin vermedi. Hz. Peygamber (s.a.v) Müşriklere kendi niyetlerini bildirmek üzere elçi olarak Hz. Osman'ı (r.a)

şeyhinden tevbe (el tutmak biat etmek) almak suretiyle elinden tutar, böylece bu silsile Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e ulaşır."[378]

Şeyh Hüseyin müridlerine şu şekilde tevbe ettirmiştir: "Yarabbi! Her ne kadar günah benden sadır olmuşsa cümlesinden peşiman, nedimân oldum. Keşke işlemeseydim. Bir daha işlememeye azim, cezim, kast ettim. Seydayê Şeyh, Seyda Şeyh Ahmed, Hazreti kendime şeyhliğe kabul ettim." Şeyh Hüseyin: "Mürîd; 'ben bir daha işlemeyeceğim' dediğinde bunu gönülden söylemeli ve niyeti de sağlam olmalıdır. Eğer böyle olmazsa tevbesinin bir anlamı kalmaz. Dikkat ederseniz tövbe alınırken mürîd 'Ya Rabbî' diyor. 'Ya Şeyh' veya 'Ya Mürşid' demiyor. Tevbe alınırken hitap Allah'a dır. Mürşid sadece bir vesiledir. Mürîd tevbe almakla artık Nakşibendiyye Tarîkatına girmiş olur"[379] demiştir.

2.1.4. Âdâb ve Ta'limât

Şeyh Hüseyin'in âdâb ve ta'limât hakkında ki görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Tevbe almakla seyr û sülûka başlayan mürîde bazı ta'limat verilir ve âdâb öğretilir. Bunları yerine getirme hususunda mürîd tembihlenir. Bu âdâblara uyan kimse kısa zamanda seyr û sülûkta büyük mesafe kat eder."[380] Bunlara sekiz şart ta'limâtı da denir. Şeyh Hüseyin âdâb ve ta'limâtı şöyle açıklamıştır:

Abdest Almak: Mürîd abdest alırken şöyle düşünür: Allah'ım ben abdest almakla zahir azalarımı yıkıyorum. Batınımı şeriata uygun olmayan davranış ve düşüncelerden temizle ve yıka. Bu azalarımla işlemiş olduğum bütün günahlarımı affeyle.[381]

Gusül Boy Abdesti Almak: Tevbeden sonra abdest almak gusül yapmak Hz. Peygamber (sav)'in sünnetidir. Âdâbta Mürîdten bu istenir. Mürîd, zahiren bedenini yıkayıp tertemiz ettikten sonra şöyle dua eder: 'Allah'ım bedenimi temizlediğim gibi senden kalbimi senin dışında ki bütün düşüncelerden tertemiz etmeni istiyorum.

---

gönderdi. Hz. Osman (r.a) geri dönmekte gecikince onun öldürüldüğü haberi etrafa yayıldı. Bunu duyan Hz. Peygamber (s.a.v) ashabını müşriklere karşı savaşmak üzere biate davet etti. Ashabı Kirâm'da davete icâbet edip ölüm üzerine biât ettiler. Bk. Ali Muhammed Sallâbî, **Siyer-i Nebi, (**Çev. Komisyon), Ravza Yayınları, İstanbul 2015, s.403.

[378] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

[379] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

[380] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

[381] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

Allah'ım düşüncelerimde sadece zatını kâim eyle ve yapacaklarımı sünnete ve şeriata uygun kıl."[382]

İki Rek'at Sünnet Kılmak: Mürîd gusül ve abdest işlemini yaparken Allah dışında hiçbir düşünce kendisinde olmamalıdır. Sadece onu düşünür ve onun nazarında olduğuna kanaat getirir. Bu haldeyken namaz kılmaya başlar. Namaz kılarken şöyle düşünür: 'Namaz insanı günahlardan alıkoyar. Şeriata uygun olmayan davranış ve düşüncelerden tertemiz eder.' Mürîd kılacağı namazdan sonra: 'Allah'ım beni ettiğim tevbeye sadık eyle. Söylediklerimi ve yapacaklarımı birbirine uyumlu kıl. Beni yalancılardan eyleme' diye dua eder.[383]

Tevbe Etmek: Seyr û sülûkta tevbe sadece günahlardan değildir. Mürîd sünnete ve şeriata uygun olmayan bütün düşünce ve davranışlardan da tevbe eder. Tevbe kişiden kişiye değişiklik arz edebilir. İlim talebelerinin tevbesi; ilim tahsîl ederlerken tahsîl esnasında yapmış oldukları tembelliktendir. Mürîdlerin tevbesi; seyr û sülûkta kendilerine verilen evrâd[384] ve ezkârda[385] göstermiş oldukları tembelliktendir. Mürîd bunlarda bir daha tembellik etmeyeceğine dair tevbe eder.[386]

25 Sefer İstiğfâr[387] (Estağfirullah) Etmek: Mürîd tevbeden sonra yirmi beş sefer Estağfirullah getirir. Her ibadetten önce istiğfar etmenin sebebi günahlardan pişmanlık duymaktır. İbadetlerden sonra ki istiğfârlar ise, ibadette meydana gelen eksikliğin ve noksanlığın giderilmesini Allah'tan istemektir.[388]

Yedi Adet Fatiha Okumak: Bir şeyin meydana gelebilmesi için vesile olmalıdır. Mesela bir binayı yapmak için beton, tuğla, demir v.s. gerekir. Bunlar olmadan bina olmaz. Yüksek bir yere çıkmak için merdiven gerekir. (Yani vesile

---

[382] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

[383] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

[384] Evrâd: Virdin çoğulu olup, sözlükte gelmek, getirilen su, su hissesi gibi anlamlara gelir. Tasavvufta ise günlük dualar, düzenli bir şekilde belli zamanlarda okunmak üzere âyet, hadis ve ermişlerin sözlerinden derlenmiş dualar ve zikirlerdir. Her tarikatın kendine özgü bir evrâdı vardır. Bu duaların çoğu Kur'ân-ı Kerîm'e ve hadislere dayanır. Bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Evrâd", DİB Yayınları, Ankara 2007.

[385] Ezkâr: Zikrin çoğulu olup sözlükte, anmak, hatırlamak, yâd etmek anlamına gelir. Istılahta, Allah'ı anmak ve hatırlamak, O'nu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, Allah kelimesini ve tekbir, tehlil, teşbih, tahmid, cümlelerini tekrarlamak demektir. Zikir Allah'ın yüceliğini dile getirmek ve manevî yetkinliğe ulaşmak amacıyla yapılır. Bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Ezkâr" DİB Yayınları, Ankara 2007.

[386] Kendisi ile yapılan müâkât (01.02.2016)

[387] İstiğfâr: Sözlükte örtmek, örtbas etmek anlamına gelen istiğfâr, dinî bir kavram olarak, hata ve günahların Allah tarafından af ve mağfiret edilmesini istemek; kulun işlediği iyi ve güzel amelleri azımsayıp bunları artırmaya çalışması, günahlarını çok bulup bunları azaltmaya gayret sarf etmesidir. Bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, "İstiğfar", DİB Yayınları, Ankara 2007.

[388] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)

olmalıdır.) Merdivensiz bir yere tırmanamayız. İşte Allah'a doğru yapılan seyr û sülûkta da Allah'ın dostlarını yani sâdâtı kendimize vesile[389] olarak almalıyız. Onlar bu yolu bize tarif ederler. Bizlerde tarif ettikleri yolda gitmek suretiyle Allah'a doğru seyr û sülûka devam ederiz. Nakşbendiyye sâdâtı yedi tane Fatiha okumak suretiyle onları kendimize vesile tayin ederiz. Bu Fatihaları Peygamber Efendimiz'e, Ehl-i Beytine, Sahâbesine ve aşağıda ismi zikredilen sâdâta bağışlarız.

a. Şâh-ı Nakşibend (k.s.)
b. Abdulkadir Geylânî (k.s)
c. Abdulhâlık el- Gucdüvânî (k.s)
d. İmam Rabbanî (k.s)
e. Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (k.s)
f. Seyyid Abdullah eş-Şemdinî (k.s)
g. Seyyid Tâhâ Hakkârî (k.s)
h. Seyyid Sibğetullah el-Arvasî (k.s)
i. Abdurrahman et-Tağı (k.s)
j. Fethullah el-Verkânisî (k.s)
k. Diyaüddin Hazret Norşinî (k.s)
l. Ahmed el- Haznevî (k.s)
m. Muhammed Mâşuk Norşinî (k.s)[390]
n. Hüseyin el-Bûtî (k.s)

Şeyh Hüseyin: ''Mürîd şöyle düşünür: 'Okuduğu Fâtihaların sevabı çoktur ve bütün sâdâtın ruhuna ulaşmıştır. Bunu onlara hediye etmiştir. Kendisine hediye verilen kimse hediye verene karşılık vermesi güzeldir.' Mürîd kendi hediyesine karşılık sâdâttan kendisini Allah'a ulaştırması için vesile olmalarını ister. Fatiha okumanın hikmeti budur.''[391]

Ölüm Râbıtası Yapmak: Mürîd Fatihaları okumak suretiyle kendisine sâdâtı vesile yaptıktan sonra zâhiri işlerini bitirmiş olur. Bundan sonra ölüm vaktinin geldiğini ve ölmek üzere olduğunu düşünür. Şöyleki; ecelinin geldiğini, ölüm

[389] Vesile (Tevessül): Bir müslümanın işlediği sâlih amelleri, Hz. Peygamber'i yahut velîleri vesile yaparak Allah'a yakın olmaya çalışmasını ifâde eder. Bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2012, c.41, s.175.
[390] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)
[391] Kendisi ile yapılan mülakat (01.02.2016)

yatağında olduğunu, ölüm meleğinin ruhunu almak için hazır bulunduğunu, şeytanın da onu saptırmak için hazır beklediği, mal-mülk, eş, çocuk, akraba v.s. kendisine hiçbir yarar sağlamazken Allah'ın izni ile mürşidin onu şeytanın saptırmasından koruduğunu bu sayede imanla ruhunu teslim ettiğini, daha sonra elbisesinin soyulduğunu, yıkandığını, kefenlendiğini, namazının kılındığını, mezarlığa götürüldüğünü, kabre konulduğunu, üzerinin kapatıldığını, suâl meleklerinin kendisini sorguya çektiğini, Allah'ın lütfuyla ve mürşid'in himmetiyle cevaplarını verdiğini ve kabrinin kendisine cennet bahçelerinden bir bahçeye dönüştüğünü düşünür. Mürîd sekerâttan kabre konulana kadar Mürşid'in himmeti kendisi ile olduğunu ve kendisini yalnız bırakmadığını düşünür.[392]

Mürşid Râbıtası Yapmak: Mürşidin yüksek bir tahtın üzerine oturmuş olduğunu, kendisinden müride doğru gelen ilâhî nurların önce kalbini daha sonra bütün vücudunu sardığını düşünür. Bu ilâhî nurun kaynağı, her bir mürşîd kendi mürşidinden alarak silsile, Efendimiz'e (s.a.v) ulaşır. Mürşidin vesilesi ile mürîde ulaşır. Bu nurla meşgul olurken ruhunu teslim ettiğini düşünür. Seydayê Şeyh bize şöyle söylerdi: "Bu nurun kaynağı Resulüllah'tan (s.a.v) geliyor. Bir borudan gelen suyu düşünün. Su her yere gider ama musluğu açmak gerekir. Musluğu açmak mürşidin elindedir."[393]

2.1.5. Zikir Telkîni

Tevbe ve talimatdan sonra şeyh, müridin haline uygun ve kabiliyetine göre bir zikir talim ve telkin eder.[394] Mürîd seyr û sülûk ederken zikirde üç merhaleden geçmesi gerekir. Bunlar vird, letâif ve nefy û isbât merhaleleridir. Mürîd bu merhalelerde şeyhin tasarrufu doğrultusunda kendisine verilen evrâd ve ezkârını çeker, derece derece Allah'a doğru yol alır.[395]

2.1.5.1. Vird (Evrâd-ı Kalbî)

Lugatta "gelmek, suya ulaşmak, akan su, dere ve suya giden topluluk" gibi anlamlara gelen vird kelimesi (çoğulu evrâd), tasavvufî kaynaklarda sûfîlerin günlük

[392] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)
[393] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2016)
[394] Hânî, **Behcetü's seniyye,** s.171.
[395] Kendisi ile yapılan mülâkât (02.02.2016)

olarak yaptıkları zikre ve ibadet çeşitlerine denilmiştir.[396] Vird kelimesi sûfîler arasında daha çok zikr-i hâfî olarak bilinen günlük belirli bir sayıda çekilen "Allah" zikri için kullanılmıştır.

Nakşibendiyye tarîkatı mensupları, dil ile yapılan zikrin her zaman mümkün olamayacağını, kalp ile yapılan zikrin ise her zaman mümkün olabileceğini söylemiş ve böylelikle fayda bakımından gizli zikrin açık zikirden daha üstün olduğunu ifâde etmişlerdir.[397]

"Nakşibend" lakabı ile anılan Şeyh Bahâeddin'e kadar tek başına yapılan zikirler sessiz, toplu zikirler ise sesli yapılmıştır. Ancak Şâh-ı Nakşibend, Şeyh Abdülhâlik-i Gucdüvânî'nin ruhâniyetinden aldığı bir emirle, müridlerine gizli zikir yapmalarını emretmiştir. Bundan böyle gerek kendisi gerek müridleri yalnız iken de zikri gizli yapmaya başlamışlardır.[398] Böylelikle Şah-ı Nakşbend'den itibaren bu meşrep üzere bulunanlar gizli zikre yönelmiş ve bu zikir çeşidi günümüze kadar tarikatın esası haline gelmiştir.

Şeyh Hüseyin kendisine intisap eden müritlere, istekleri doğrultusunda ve kendisi de buna rıza gösterdikten sonra onlara günlük beş bin defa "Allah" demek suretiyle vird çekme izni vermiştir. Bu sayının altına düşülemez. Terk edilirse veya eksik çekilirse kaza edilemez.[399] Müridin talebi ve Şeyh'in uygun görmesi halinde belli aralıklarla bu sayı yedi bin, dokuz bin veya on bir bin olmak üzere tekli olarak müridin durumuna göre yirmi bir bin veya yirmi beş bine kadar çıkılabilir. Bu zikri çekme âdâbı şu şekildedir: Mürîd abdestli olur, kıbleye döner, sağ ayağını sol ayağının altında ve sol ayağı dik duracak şekilde oturur.[400] Eğer o şekilde oturamıyorsa, namazdaki ilk oturuş şeklinde oturmalı yoksa bağdaş kurarak oturmalıdır. Başına bir örtü örter. Örtü yoksa veya herhangi bir sebepten örtü kullanamıyorsa duvara yakın oturarak zikir çeker. Gözlerini kapatır. Yirmi beş kere estağfirullah diyerek zikre başlar. Daha sonra yedi tane Fatiha okur. Bu fatihaların her birini öncellikle Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e ehl-i beyt'ine, ashâbına ve

[396] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.63
[397] Muhammed Emin Erbilî, **Tenvir'ul Kulûb,** (Çev. M.Ali Arslan), Mütercim Yayınları, Ankara 2016, c.2, s.643.
[398] Hânî, **Behcetü's- Seniye,** s.72.
[399] Abdurrahim Şeyh Muhammed Masum el-Haznevi, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** Mektebet'ü s-Seyda, Lübnan 2015, s. 368.
[400] Denildiğine göre Sahabeler Resulüllah (s.a.v)'ın yanında böyle otururlardı. Bu oturuş tevâzuya daha yakındır ve duyguları daha fazla toplar. Bk. Erbilî, **Tenvir'ul Kulûb,** s.649.

ezvâclarının ruhlarına, daha sonra ikişer ikişer silsilede mevcut olan on dört mürşidin ruhuna bağışlar. Fatihaların ardından, kalbin zikre hazır hale getirilmesi için bir müddet istimdat râbıtası yapar. Mürşitten manevi destek bekler. Daha sonra dilini damağına yapıştırarak kalbi ile Allah zikrini çeker. Bu zikri yaparken dilini kesinlikle hareket ettirmez. Sağ elini sol memesinin dört parmak altına getirerek, sadece işaret parmağıyla tespih çeker. Kalbi ile yüz kere Allah zikrini çektikten sonra (yüzlük bir tespihten sonra) 'İlâhî ente maksûdî ve ridâke matlûbî" yani; Allah'ım! Benim maksadım sensin, aradığım senin rızandır" duasını dili ile söyler ve zikrine devam eder. Bu duayı her yüzde tekrar eder. Virdini bitirdikten sonra yirmi beş kere Estağfirullah ederek gözlerini açar. Zikir esnasında konuşmaz, yemek yemez malayani işlerle meşgul olmaz.[401]

Gün içerisinde istenilen herhangi bir vakitte vird çekilebilmektedir. Özellikle seher vaktinde yani sabah namazından sonra ve ikindiden sonra az da olsa virdin çekilmesi tavsiye edilmiştir. Ancak akşam namazı ile yatsı namazı arası râbıta vakti olduğu için bu vakitte virdin çekilmesinin uygun olmadığı kabul edilmiştir. Ramazan ayında ise öğleden sonra râbıta yapıldığı için öncelik râbıtayadır. Eğer mürid namazını kılmış, râbıtasını yapmış ve henüz daha vakit çıkmamışsa yine virdini çekebilir. Şeyh Ahmed-i Haznevî şunları söyler: "Büyüklerimiz iki tulu' (şafak ile güneşin doğması) arasında ki zamanı virdlerle, iki gurub (güneşin batışı ile kırmızı şafağın kaybolması) arasını da râbıta ile değerlendirmeyi tavsiye etmişlerdir. Fıkıh kitaplarından da anlaşılacağı üzere, her hangi bir vakit için belirlenen amel ve zikrin o vakitte yapılması, aynı vakit için varid olmayan amel ve zikirden hatta Kur'ân okumaktan daha üstündür."[402]

Virdi bir seferde bitirilmesi mümkün olmakla beraber istenildiği halde birkaç seferde de bitirilebilir. Gün içerisinde ilk çekimde bahsedilen Fatihalar okunur diğer çekimlerde ise okunmaz.[403]

Vird çekerken tesbihlerin sayısı karıştırılır ve ne kadar çekildiği unutulursa tahmin edilen en çok sayıdan devam edilir. Tesbih taneleri işaret parmağı ile tek tek

[401] Kendisi ile yapılan mülâkât (02.02.2016)
[402] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.64.
[403] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.02.2017)

çekilmeye gayret gösterilir. Fakat bu gayret kişiyi gaflete düşürüp sayılara takacak derecede olmamalıdır. Kasıtlı olarak taneler atlatılmamalıdır, ancak kasıtsız atlamalar için bir şey gerekmez. Virdte kast olunan kalbi zikirde toplamak olup sayı saymak değildir.[404]

Şeyh Hüseyin evrâd-ı kalbî ile ilgili görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "İnsan bedeninin reisi kalp olduğundan ve beden kalp tarafından yönetildiğinden evrâd-ı kalbî büyük bir öneme sahiptir. Mürîd zikirde kalbi huzur-u ilâhiyede temekkün etmesi için mürşidin râbıtasını yapmak suretiyle Allah'tan istimdâd ister. Zikir boyunca Allah'ın mürâkabesinde olduğunu düşünmeli ve kalbini mâsivâdan[405] arındırır. Mürîd bütün zikirlerine bu hal üzere devam eder. Bütün bu evrâd ve ezkâr iki şey için yapılır. Birincisi Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in bize öğrettiği sünneti seniyyeyi hakkı ile yaşamak, O'nun gösterdiği istikâmet[406] üzere hayatını idâme etmek ve onun o güzel ahlakı ile ahlaklanmak; ikincisi, kalp hastalıklarından[407] kurtulmak. Mürîd kalbini bütün manevî kalp hastalıklarından tertemiz etmelidir. Gece evine gittiğinde başını yastığa koyup düşündüğünde hiç kimseye kini, düşmanlığı ve kızgınlığı olmamalıdır. Eğer bu hastalıklar yoksa mürîd, hakiki bir imâna sahiptir demektir."[408]

Şeyh Hüseyin sözlerine şöyle devam etmiştir: "Mürîd belirli bir süre evrâd-ı kalbî çektikten sonra, mürşid müridin ahlâkında ve istikâmet üzere oluşunda bazı değişiklikler görürse ona letâif zikri talim eder. Mürîd bu zikirleri çekerken ahlakı değişmeli ve istikâmet üzere dikkati yoğunlaşmalıdır. Haramdan kaçmalı mekruhları yapmamak için gayret içinde olmalıdır. Sünnete pür dikkat etmelidir. Bilerek bir sünnet dahi terk etmemelidir. Evrâd ve ezkârı kendisinde bu tür bir değişiklik meydana getirmiyorsa mürîd, dönüp kendini yoklamalı, ezkârlarını daha dikkatli bir

---

[404] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.65.

[405] Mâsivâ: Allah dışında her şey.

[406] İstikâmet: Dinî ve ahlâkî hükümlere uygun bir hayat sürme, her türlü aşırılıktan sakınma, Allah'a itaat edip Hz. Muhammed'in (sav) sünnetine uyma. Bk. Mustafa Çağrıcı, Süleyman Uludağ, "İstikâmet", **DİA**, Tdv Yayınları, İstanbul 2001, c.23, s.348.

[407] Manevî kalp hastalıkları: Hırs (aşırı dünya sevgisi), kıskançlık, kibir, kendini beğenme, gösteriş, dünya malını toplama sevgisi, işlerde aceleci davranmak, kendini aşırı bir şekilde süslemek, sadece bir mezhebi benimsemek, kızmak, insanların elindekine göz dikmek, cimri olmak, çok yemek yemek, karşı cinse ilgi duymak, başkaları hakkında kötü düşünmek. (Molla Halil el-Ömerî es-Si'irdî, **Nehcu'l Enâm**, İhsan Yayınları, İstanbul ty., s.39-40.

[408] Kendisi ile yapılan mülâkât (05.02.2017)

şekilde çekmeli ve Allah'ın mürâkebesinde olduğunu bir ân olsun aklından çıkarmamalıdır."[409]

2.1.5.2. Letâifler (Ruhânî Merkezler)

Allah dostları, zikrin kalpte dâimî bir idrak hâlinde yaşanabilmesi ve insanın âdeta zikrin içinde kaybolup asıl mezkûr olan Cenâb-ı Hak'ta fânî olması için, tarih boyunca muhtelif usûl ve metotlar belirlemişlerdir. İşte bu metodlardan biri de insan vücudunun muhtelif bölgelerinde bazı letâifler (rûhânî merkezler) belirlemek sûretiyle devamlı zikre erişme yoludur.[410]

Maddî vücudumuzun varlığını devam ettirmesi için kalp, beyin, karaciğer, akciğer gibi birtakım cihazların sıhhatli çalışması ne kadar lüzumlu ise, mânevî dünyamızın uyanması ve hassasiyet kazanması bakımından da birtakım mânevî merkezlerin varlığı ve sıhhatli çalışması da son derece lüzumludur. İşte Allah dostları keşif ya da tecrübe yoluyla, vücutta bazı letâifler/rûhânî merkezler belirlemişlerdir. Bu ruhânî merkezlerin hakikatları şöyledir: İnsan hakikati hasebi ile on şeyden yaratılmıştır. Bu on şeyden beş şey emr âlemindendir.[411] Bunlar: Kalp,[412] Ruh,[413] Sır,[414] Hafî,[415] Ahfâdır.[416] Diğer beş şey ise halk âlemindendir.[417] Bunlar; nefsi emmâre, toprak, su, hava ve ateş'tir.[418]

---

[409] Kendisi ile yapılan mülâkât (05.02.2017)

[410] http://www.islamveihsan.com/letaif-nedir-letaiflerin-yerleri-nerelerdir.html (17.02.2017)

[411] Emr Âlemi: Sebebe bağlı olmaksızın hak tarafından vücut bulan âlem. Melekût âlemi bu âlemdendir. Halk âlemi ile arasındaki fark, emr âleminin bir anda var olmasıdır. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.42.

[412] Kalp: Tasavvufî olarak kalp; insanın mahiyeti, madde ile mananı birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecelli ettiği mahal, ilâhî latîfe gibi çok yönlü manaları ifâde eder. Molla Câmî, Fusûs Şerhi'nde, "kalp, mizâci kuvvetler ve cismânî gerçekler ile ruhânî gerçekler ve nefsani gerçekler arasını bir araya getiren (cem eden) hakikattir." der. Mutasavvıflara göre; manevî kalbin maddi kalbe bir nevi bağlantısı vardır ve bu kalp insanın hakikatidir. Bu latîfe idrâk edicilik ve bilicilik özelliklerine sahiptir. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.264.

[413] Ruh: Kâşânî bunu soyut insan latifesi olarak tanımlar. el-Bennâcî ise ruhu, ''Histen daha latîf bir cisim olup ona dokunulamaz; insanların büyük çoğunluğu onu anlamaz." diye tarif eder. İbn Atâ, Allah'ın, ruhu cesetlerden önce yarattığı kanaatindedir. Başka bir grupta ruhu yoğun bir alandan çıkmış bir latîfe olarak değerlendirir. el- Kahtâbî, ''Ruh, 'Kün!' zilleti altına girmemiştir; zirâ diridir." diyerek onu halk değil de emr âlemine ait olduğuna işaret etmek ister. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s. 403.

[414] Sır: Gizli şey, kök, kıymetli, vadinin orta yeri, asıl, nikâh, bir şeyin halisi, efdali. Sır kalpte bulunan rabbânî bir latîfedir. Ruh sevginin, kalp marifetin, sır da müşâhedenin mahallidir. Ruhânî bir nur olup nefsin hâletidir. Sır olmaksızın nefs iş yapmaktan aciz kalır. Nefsin beraberinde, sırrın himmeti olmazsa bir fayda elde edilmez. Sırra kalbin bir buududur diyenler olduğu gibi, ruhtur ve ruhtan daha yüce ve ruh buududur diyenler de vardır. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.436.

Emr âleminden kalbin yeri; insan bedeninde sol memenin dört parmak altındadır. Ruh'un yeri; sağ memenin dört parmak altında, sır'ın yeri; sol memenin iki parmak üstünde, hafi'nin yeri; sağ memenin iki parmak üstünde, ahfâ'nın yeri ise; insan boğazında ki çukurun iki parmak altındadır. İmam Rabbanî: ''Bunların yerlerini bizlere ta'yin eden mükaşefât ehlinin keşifleridir. Çünkü onlar bunların yerlerini o makamlara yükseldiklerinde görürler'' demiştir.[419]

Letâiflerin kemâlatları şöyledir: Kalp için yaratılan kemâl, huzuru ilâhî ve Allah'ın zâtının tecellisidir. Ruh için yaratılan kemâl, cezbe ve muhabbetî zâtîdir. Sır için; Allah'ın zatının birliğidir. Hafâ için; istiğraktır.[420] Şöyle ki; kişi var olan her şeyi Allah'ın varlığında istiğrak (kaplanmış) olduğunu bilmesidir. Yalnız bu, izmihlâl olmayacak bir şekilde olduğunu bilinmelidir. Suya giren bir kimse su her yerini kapladığı halde su ile şahıs farklı şeyler olması gibi. Aynen bu şekilde her şeyi Allah'ın varlığında istiğrak ettiğini görür. Yalnız işin aslında bu durum böyle değildir. Ahfâ için yaratılan kemâl ise izmihlâldir.[421] Şöyle ki; kişinin her şeyin Allah'ın varlığında dağıldığını, izmihlâl olduğunu ve yok olduğunu görmesidir. Suyun süt içerisinde dağılması, yok olması ve süt ile bir olması gibi. Yalnız işin aslında su ile süt farklı şeylerdir. İşte izmihlâlinde durumu böyledir. Bunu gerçek kabul etmek küfürdür. Bazen nefs bunlardan meydana gelen nurani kemâlâtları söndürür, yollarını karartır ve onlardan vârid olan feyz kapısını kapatır. Neticede o kemâlâtlar noksanlığa dönüşür.[422]

Her lâtife, bir Peygamberin ulaştığı manevî hakikati temsil eder. Kalp latîfesi, Hz. Âdem'in kademi altında; ruh Hz. İbrahim'in; sır, Hz. Musa'nın; hafî, Hz.İsâ'nın;

---

[415] Hafî: Gizli olan. Tehânevî, mahiyeti gizli olması nedeniyle ruha hafî denilir demektedir. İnsanın madde planında göğüs üzerinde beş noktaya taalluku bulunan ve zikir mahalleri olarak gösterilen letâifi hamseden biridir. Buna ruhun hafî tavrında bulunması da denir. Yeri sağ memeni dört parmak üstündedir. Nuru, siyahtır. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.186.

[416] Ahfa: En gizli. Nakşibendiyye ıstılahındandır. Beş letâifin sonuncusudur. Rengi yeşildir.

[417] Halk âlemi: Yaratılan âlem. Sebebe bağlı olarak vücuda gelen âlem. Şehâdet âlemi bu gruba girer. Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.42

[418] el-Haznevî, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** s. 370.

[419] el-Haznevî, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** s. 369

[420] Bir şeyi baştan başa kaplamak.

[421] Yavaş yavaş kaybolma, dağılma.

[422]el-Verkânısî, **Âdâbü't-Tarîkati'n-Nakşibendiyye,** s.35; El-Haznevi, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** s. 370.

ahfâ ise Hz. Muhammed'in kademi (ayağı) altındadır denir.[423] Gönül terbiyecileri olan hak dostları, bu letâiflerin asıllarının "halk âlemi"nden değil, mânevî kalp gibi emir âlemi'nden bir sır olduğunu beyan etmişlerdir. Ehl-i mükâşefe için belirgin olan bu hâlin söz kalıpları içinde ifâde edilmesi imkân derecesinde zordur.[424]

Şeyh Hüseyin, letâif zikrine çok önem vermiş, müride zikri talim ettikten sonra özellikle şu sözü ona tembih etmiştir: "Seyr letâiflerin seyridir."[425] Şeyh Hüseyin'in bu sözünden şunu anlaşılır: Letâifler, nurânî arazlardır. Allah emr âleminde her birisine kemâlâtlardan bir kemâlât yaratmıştır. İnsan bedenine konulduktan sonra nefis bunlara hükmederek onları kendi hükümranlığı altına koymuştur. Bunların kemâlâtlarını noksanlığa ve eksiliğe dönüştürmüştür.[426] Böylece letâif zikrini çeken mürîd, letâiflerini nefsin esaretinden kurtarıp onları asıl makamlarına götürür ve makâmatlarda seyr ettirir. Mürîd, kemâl sahibi olup ahlakı ve sünnete bağlılığı mükemmele erişir.[427]

2.1.5.3. Nefy û İsbât

Nefy û isbât, yok etme ve var etme anlamlarına iki arapça kelimedir. Nakşbendî tarikatının ıstılahıdır. Kalp ile yapılan hafî zikrin nefy û isbât ile yapılmasıdır. Mürîde telkin edilen "La ilahe illallah" kelime-i tevhidi nefy û isbât ile yapılır. Dil damağa yapıştırılır, nefes göbeğin altında hapsedilir, sonra tahayyül ederek dimağın sonuna kadar "la" çeker. Oradan "ilâhe" sağ omuzuna, "illallâh" da kalbe devredilir. Kalp, şeklini ve yerini bildiğimiz, sol taraftaki en kısa kaburga kemiğinin altındaki kalptir. "İllallah" lafzı bütün kuvvetiyle kalbin en derinliklerine işleyecek ve harareti de vücudu saracak derecede kalbe devredilir. "La ilahe" derken bütün masivâyı, yani Allah'tan başka ne varsa hepsini kalbinden, gönlünden temizler, her birinin fâni olduğunu tefekkür eder ve o gözle bakar. "İllallâh" derken de Cenab-ı Hakk'ın zât'ının bekâsını, Bâki'nin ancak O olduğunu kalbine nakşeder. Bunu bütün letâifiyle yapar. Lailaheillallah'ın aslî harfleriyle yazısının şeklini düşünür, mânâsını düşünür ki, Allah'ın zatından başka maksat yoktur. O'ndan başka maksadımız olmadığını söylemek, O'ndan başka ma'budumuz olmadığını

[423] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.307.
[424] http://www.islamveihsan.com/letaif-nedir-letaiflerin-yerleri-nerelerdir.html (17.02.2017)
[425] Kendisi ile yapılan mülâkât (05.02.2017)
[426] el- Verkânısî, **Âdâbü't-Tarîkati'n-Nakşibendiyye,** s.35.
[427] Kendisi ile yapılan mülâkât (05.02.2017)

söylemekten daha geniş kapsamlıdır. Çünkü her ma'bud aynı zamanda maksuttur. Aksi olamaz. Bunun sonunda kalbi ile "Muhammedü'n Resûlullah" der. Bunu söylerken Resûlullah'a ittiba' etmeye kendini şartlandırır. Bunu böyle tamamladıktan sonra nefsinin kuvvet derecesine göre bunu tekrar eder. Bırakırken tek sayıda bırakır. Buna vukûf-i kalbî denir. Biraz istirahat edince diğer bir nefesle tekrar başlar. Fakat iki nefes arasında gaflet etmemeğe bilhassa dikkat eder. Tahayyülünü aynı haliyle devam ettirir. Nefy û isbâta devam edebilmesi için bu zaruridir. Sayı yirmi bire ulaşınca neticesi görülür. Bu da kendisinin fâni olduğunu anlayıp Hakk'ın mutlak Bâkî olduğu hakikatine ermektir. Eğer nefy û isbâtın neticesi görülmediyse âdâbına riâyet edilmemiş demektir. Maksadın husûlü için sözü işine uygun olarak tekrar başlasın, inancıyla ve ameliyle zikrettiğine göre olmağa çalışsın. Kendini yoklasın! Mâsivâdan bir maksudu vardır. Eğer Allah'tan başka tek yaratıktan bir şey bekliyorsa yalancı durumundadır. Kabiliyeti, cezbe halinin başlangıcına tahammül derecesinde olan kimse, yukarıda anlattığımız ilk zincir şekliyle çalışsın. Sülûke isti'dâdı olan da bu iki şekilde zikre çalışsın. Her ikisi de kalp ile yapılır. Eğer buna hakkıyla çalışır, nefyedilecek olanı nefyeder, isbât edilecek olanı isbât ederse netice görülür. Murakabeye başlayacak hale gelir.[428]

Nefy û isbât zikrini çekerken dokuz şarta riayet etmek lâzımdır. Bu dokuz şart şunlardır: a) Habs-i nefes (Nefesini tutmak), b) Lailâhe illallâh zikri, c) Bu kelime-i tevhidin nakşının yazısının tefekkürü, d) Bunun mânâsını tefekkürü, e) Darb, vurmak bunu cana işleyecek şekilde kalbine ve diğer letâifine duyurmak. f) Buna kalbin tamamen iştirâk etmesi; vukûfu'l-kalb. g) Sayının tek olmasına riâyet etmek; vukûf-û adedî. h) Sonunda "Muhammed'ün Resûlullah" zikri. ı) İlâhî, ente maksûdî ve rıdâke matlûbî" diyerek Allah'a dönmek. Zikrin bu şeklini Hâce Abdülhâlik Gucduvânî (k.s) Hızır (a.s)'dan almıştır. Hızır (a.s), onun suya dalmasını emrederek zikrin bu şeklini öğretmiştir. Suya dalmasını emretmesinin sebebi habs-i nefesi kolay yapabilmek içindir. Çünkü başlangıçta en ihtiyatlı yol budur.[429]

Şeyh Hüseyin, müridin bu zikri yapmasını emrettikten sonra ona şöyle nasihatte bulunmuştur: "Nefy û isbât zikrini hiçbir zaman gönlünden çıkarma. Kalbin

[428] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.366.
[429] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.367.

devamlı uyanık olsun. Zâhirinle halk, bâtının Hakk ile beraber olsun. Elinde iş olsa ve dilin konuşsa da kalbin bu zikri çekmekten gâfil olmasın" der ve şu beyiti okurdu:

كُن ظاهِراً نحوَ المنى وبِباطِنٍ كالأجنبي لا سِيرةَ امثال ذا في مَشْرِقٍ أو مَغرِبٍ

"Zâhiren amacına yönelik ol. (İşlerinde çalış.) Batınen yabancı gibi ol. (İç âleminde Allah ile murakabeden dolayı herkese yabancı gibi ol). Buna benzer bir ahlâk hiçbir yerde yoktur."

2.1.6. Hatm-i Hâcegân

Sıkıntılı durumlarda ve zamanlarda, kolaylık sağlamak ve düşmanların belalarından kurtulmak üzere, bazı surelerin bir tertip üzere okunması, belli miktarda zikir çekilerek yapılan bu uygulamaya hatm-i hâcegân denmiştir. Hatme her yer ve zamanda vazgeçilmez bir unsur olarak varlığını devam etmiştir.[430]

Her tasavvuf ekolünde, gerek ferdî gerekse topluca gerçekleştirilen bir takım zikir çeşitleri bulunmaktadır. Hatme-i Hâcegân da Nakşibendiyye tarikatında topluca yapılıp, bu yola has olan bir zikir çeşididir. Cemaat halinde toplu olarak yapılan Hatme-i Hâcegân aynı zamanda münferit olarak da yapılabilmektedir.[431]

Buna hatme denmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan bir tanesi; Müridler şeyhin huzurunda toplanırlar, belli bir müddet sonra şeyh, müridlerin dağılmalarını istediğinde meclisini bazı zikirlerle sonlandırır. Bu münasebetten buna hatme (son) denilmiştir.[432] Bir diğer sebepte şöyle zikredilir: Hatme sözcüğü ile Kur'an-ı Kerîm'in hatmedilişi, yani baştan sona okunmuş olması kast edilmektedir. Tasavvuf ilminde kullanılmakta olup aslı farsça olan hâcegân kelimesi ise, Hace'nin çoğuludur. Hace: hoca, mürşid, vb. anlamlara gelmektedir. Hatme-i hâcegân hocaların ve mürşidlerin hatmesi demektir.[433] Bu zikir esnasında okunan Fatiha ve İhlas sureleri ile Kur'an hatmedilmiş gibi bir sevaba erişileceği mülahazasıyla bu zikre, böyle bir isim verilmiştir.[434] Abdu-l Hâlık Gücdüvâni (k.s) ve sonrası sâdâtdan

[430] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.199.
[431] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 58.
[432] el-Haznevi, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** s.375.
[433] Hânî, **Behcetü's- seniyye,** s.247.
[434] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 58.

ittifakla nakledilmiş ki; hatme yapan kimsenin istekleri hâsıl olur, kendisinden belalar defolur, dereceleri yükselir ve kendisine tecelliyâtlar zâhır olur.[435]

Hatme-i Hâcegân iki şekilde isimlendirilir; Hatme halkasında bulunanlar arasında İnşirâh suresini ezber olanların sayısı on kişiden fazla ise yapılan hatmeye; Büyük Hatme, eğer bunların sayısı on kişiden az ise Küçük Hatme denilir.

Büyük Hatme şu şekilde icra edilir: Her gün -genellikle ikindiden sonra- bir imam önderliğinde halka oluşturularak hatme başlar. Gözler kapatılır ve yirmi beş kere "estağfirullah" denilir. Daha önce belirlenen biri kalkar taş dağıtır. İnşirâh sûresini ezber bilenler ellerini açar ve taş alır. Bilmeyenler elleri kapalı bir şekilde bekler. Taş dağıtımı bittikten sonra imamın sağında olan altı kişiye büyük taş verilir. Bu taşlar kime verilirse Fatiha sûresini okur. İmam Salavatî Şerife der ve elinde taş olan herkes salavat çeker. İmam inşirâh sûresini okumaları yönünde 'elemneşrehleke şerife' der ve elinde taş olan herkes İnşirâh sûresini okur. Daha sonra taş dağıtıcı imamın elinde olan yirmi bir taştan bir kısmını alır ve elinde taş olmayanlara dağıtır. İmam 'ihlası şerife' dediğinde elinde taş olan herkes taş miktarı kadar ihlas okur. Bu on defa tekrarlanır. Daha sonra taş dağıtıcı imamın solunda olan yedi kişiye büyük taş verir. Kendisine büyük taş verilen herkes imam 'fatiha şerife' dediğinde bir kere Fatiha okur. Fatihadan sonra İmam 'salavatı şerife' der, salavatlar okunur ve taşlar toplanır. Salavattan sonra imam silsile denilen, içinde Peygamber Efendimiz (S.a.v) ve Nakşbendî sâdâtlarının ismi geçen hatme duasını okur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) ismi geçerse salavat getirilir. Sâdâtların ismi geçtiğinde 'Kuddise Sirruhu' denilir. Silsileden sonra İmam kısa bir sûre okur, herkes yirmi beş kere istiğfâr eder ve gözlerini açar.

Büyük Hatme de 1001 ihlâs, 79 adet inşirah, 200 adet salâvât ve 14 Fatiha okunur. Küçük Hatme de ise İhlas ve İnşirâh sureleri okunmaz, onların yerine 500 adet 'Ya Bâkî Entel Bâkî' okunur. Büyük Hatme ile Küçük Hatme arasında ki temel fark da budur.

Katılımcılar hatme boyunca gözleri kapalı olmalı ve âdâb üzerine oturulmalıdırlar. Oturma adabı şu şekildedir: Sağ ayak sol ayağın altından çıkarılır ve

[435] el-Haznevi, **et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** s.376.

sağ kalça yere yatırılarak üzerine oturulur. Katılımcılar hatme de konuşmamalı, her hangi bir duvar ve ya sütuna dayanmamalıdır.

Hatme erkekler ve kadınlar tarafından ayrı ayrı icra edilir. Erkeklerin yaptığı hatmeye kadınlar iştirak edememektedir. Ecir ve faydasından istifade etmek isteyenler Nakşibendiyye yoluna intisap etmeleri istenmektedir.[436]

Şeyh Ahmed Haznevî (k.s) hatme hakkında şunları söylemiştir: "Hatme her mürşid zamanında farklı bir şekilde ve zamanda icra edilmiştir. Kimi mürşidler haftanın belli günlerinde, kimisi ise sadece bela ve musibet gibi olumsuz hadiselerin gerçekleştiği vakitlerde mensuplarına uygulanmasını tavsiye etmişlerdir. Nakşibendi Tarikatına intisap etmeyen birinin Hatme'ye dâhil olması sahih değildir. Halidiye Hazneviyye kolunda ise adabın her gün yapılması ve mümkünse ikindiden sonra, değilse yatsı vaktinde icra edilmesi tavsiye edilmiştir."[437]

Şeyh Hüseyin, hatme hakkında ki düşüncelerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Hatme yapılırken mürîd, kendi şeyhinin huzurundaymış gibi edepli olur ve şeyhinin nazarında olduğunu unutmaz. Büyük hatme yapılırken sâdâtın başka bir mecliste önemli bir işleri yoksa, ruhaniyetleri hatmede hazır bulunur. Eğer işleri varsa hatme yapanların başlarını okşarlar ve giderler. Mürîd, hatme esnasında, her bir sâdât kendi ismi okunurken büyük bir hediye hatme yapanlara getirdiğini bilir. Bu hediyeler hatme bittikten sonra dağıtılacağı için mürîd, hatmeden sonra biraz bekler, kendi payına düşeni aldıktan sonra kalkar."[438]

Şeyh Hüseyin, bazı sohbetlerinde hatmeden şöyle bahsetmiştir: "Bir kimse çok uzak bir diyardan uçak kiralayarak her gün hatmeye gelirse, hatmesini yaptıktan sonra yine aynı uçakla memleketine dönerse bu geliş ve dönüş hatmenin sevabı karşısında hiçbir şeydir. Her gün hatme yapmaya çokça gayret edin."[439]

2.1.7. Râbıta

Sözlükte bağlamak manasındaki rabt kökünden türeyen ve iki şeyi birbirine bağlayan ip; alaka, bağ, münasebet anlamlarına gelen râbıta kelimesi tasavvufta

[436] Akyüz, **Ahmed el-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 59.
[437] Akyüz, **Ahmed el-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 59.
[438] Kendisi ile yapılan mülâkât (09.02.2017)
[439] Kendisi ile yapılan mülâkât (09.02.2017)

sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması onun suret ve sîretini (hem yüzünü hem ahlâk ve davranışlarını) düşünmesini ifâde eder.[440] Ayrıca râbıtayı şu şekilde de açıklamışlardır: "Feyizli bir ortamı ya da insanı hayalen canlı tutarak, hayalen hemhâl olarak o hal ve kişinin nurundan ya da o yerin feyzinden, nurundan istifâde etmektir"[441]

Tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbini ona bağlamak, bu sayede ondan feyiz almak ve davranışlarını taklit etmek gibi uygulamalar bulunurken zamanla bunlar şeyhin sûretini düşünme şeklini almıştır.[442]

Mektubât- ı Mevlâna Halid el- Bağdâdî'nin muhakkiki Esad Sahib Mektubât'ın mukaddimesinde râbıta hakkında şöyle söyler: "Nakşibendiyye tarîkatında yaygın uygulamalardan biri de râbıtadır. Râbıta, muhabbet ve sevgi yoluyla kâmil ve mükemmil şeyhe bağlanmaktan ibarettir. Hiç bir insan râbıtadan boş değildir. Kimisi malının, kimisi sanatının, kimisi kadınlarının, kimisi arkadaşlarının râbıtasını yapar. Sûfîlerin ıstılâhında ise râbıta, kalbi bu saydığımız dünyevi râbıtalarda kurtarıp, kâmil ve mükemmil olan mürşidi tasavvur ve hayale getirmektir. Şüphe yok ki sâlihlerin sohbeti kadar, muhabbeti de tesirlidir. Salihlerin sohbet ve muhabbetlerinin güzel olduğuna dair delil çoktur. Dolayısıyla râbıta hayâlî sohbetten başka bir şey değildir. Bazı haddini bilmezlerin, zor ve kolay işlerde aşırı gidenlerin râbıtayı şirk kabul etmeleri değersiz bir görüştür. Şayet mürşid-i kâmilin râbıtası küfür ise, dünya da hiçbir müvahhid (Allah'ı birleyen) yok demektir. Çünkü râbıtasız insan yoktur."[443]

İmâm-ı Rabbânî râbıtanın önemini ve zikirden daha üstün olduğunu bir mektûbunda şöyle ifâde etmiştir: "Şeyhin müride râbıtasının zorlama ve uğraşma olmaksızın meydana gelmesi, mürşit ile mürîd arasında faydalandırma ve faydalanma sebebi olan tam bir münâsebetin oluştuğunu göstergesidir. Aslında râbıta yolundan daha yakın bir yol yoktur. Hâce Ahrâr bu durumu şöyle ifâde eder: 'Fayda vermesi itibariyle mürşidin gölgesi Hak Teâlâyı zikretmekten daha evlâdır.' Yani

---

[440] Necdet Tosun, "Râbıta", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2007, c.34, s. 378.
[441] Orhan Çeker, **Tasavvufî Meselelere Fıkhî Bakış,** Ravza Yayınları, İstanbul 2012, s. 62.
[442] Tosun, "Râbıta", DİA, c.34, s.378.
[443] Abdurrahim El- Haznevî, **Al-Râbıtat'ün Nakşibendiyye,** Mektebet'üs Seyda, Lübnan 2015, s.34; Esad Sahib, **Mektûbâtı Mevlâna Hâlid, (**Çev. Dilaver Selvi, Kemal yıldız**),** Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008, s.18.

mürîd için mürşidin gölgesi onun Allah'ı zikretmesinden daha evlâdır. Çünkü mürîd, zikredilen Hak Sübhânehü ile henüz tam bir münâsebete kavuşmamış olduğundan zikir yoluyla henüz tam olarak faydalanamaz."[444]

Mevlâna Hâlid el- Bağdâdî, bazı kimselerin râbıtayı bid'at saydıkları ve râbıtanın aslının ve hakikatinin olmadığına i'tikâd ettiklerine dair haber kendisine ulaşınca, bununla ilgili bir mektubunda şöyle cevap vermiştir: "Hakikatte râbıta, yüce Nakşibendi tarikatının esaslarından büyük bir esastır. Hatta Kitab-ı Azîz ve Sünnet-i Resul'e yapıştıktan sonra Allah-u Teâlâ'ya vâsıl olmanın en büyük sebebi râbıtadır. Hatta Nakşibendiyye sadatının bir kısmı terbiye ve talimde yalnız onunla yetinirdi. Bazısı da râbıtadan başkasını da emrederdi. Bununla beraber fenâfillâhın başlangıcı olan fenâfişşeyhe giden yollarının en kısasının râbıta olduğunu kesin olarak söylerlerdi. Râbıta, tarikatta müridin, kâmil ve fenâfillâh makamında bulunan şeyhinin ruhaniyetinden medet istemesidir. Şeyhin sûretini düşünmek edep ve terbiyeyi muhafaza ettirir. Müridin şeyhinin yanında hazır olduğunu düşünmesi feyz alabilmesini sağlar. Huzuru ve nuru tamamlanır. Bu râbıta sebebiyle mürîd, kötü ve çirkin işlerden uzaklaşır."[445]

Râbıtayı bir terbiye usûlü olarak benimseyenler râbıta yapılan zatın, Allah'ın muhabbetini elde etmiş, fenâ-bekâ mertebelerini geçmiş, maksada ulaşmış kâmil ve salih bir zat olmasını gerekli görürmüşlerdir. Bu vasıfları taşımayan zevâtın, hali, ahlâkı ve ameli müstakîm olsa da râbıtaya ehil sayılamayacağı düşüncesindedirler.[446]

Mutasavvıflar arasında insanları Allah'a ulaştırma hususunda ortak bir yol kabul edilen râbıtaya riâyet eden mürîd, zamanla mürşidinde bulunan kemâlâtın kendisine aksetmesine sebep olur. Bundan sonra da bu durum, müridin zamanla mürşidinin yaşantısını benimsemesi, onda bulunan güzel ahlâk, edep ve faziletiyle bezenmesi, şahsiyetinin onun şahsiyetinde eriyip onunla aynîleşmesine götürür. Bu

[444] Ahmed Faruk Serhendî, **Mektûbât-ı Rabbânî, (**Çev. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmed Hamdi Yıldırım), Semerkand Yayınları, İstanbul 2010, s.601.
[445] Sahib, **Mektûbâtı Mevlâna Hâlid,** s. 115.
[446] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 60.

durum ilk başta "fenâ fi'ş-şeyh" daha sonra da "fenâ fi'r-resûl" ve fenâ fillâh" makamına ulaştırır.[447]

Tasavvufî terbiyede mühim bir usûl olan râbıta, bilhassa 19. asırdan itibaren bazıları tarafından, âdeta bir îman-küfür meselesi haline getirilerek şiddetle tenkit edilmiştir. Hâlbuki râbıta, gayet tabiî bir psikolojik vâkıadır ve îtikâdı zedeleyecek hiçbir tarafı yoktur. Bu hususta Ubeydullah Ahrâr şöyle buyurmuştur: "Kalbi mal-mülk gibi dünyevi şeylere bağlı olan ve bunları düşünen kişi kâfir olmuyor da, kalbi (kâmil) bir mü'mine bağlamak ve ona muhabbet duymak, niçin küfre sebep olsun?"[448]

Şeyh Abdurrahman et-Tağı (k.s), tarikata yeni intisap etmiş mürîd için üç türlü râbıta var olduğunu söyler:

İcmâli Râbıta: Mürîd, mürşidini hiç görmemişse dahi, şeyhini yanındaymış gibi devamlı hayal etmesidir.

Şeklî Râbıta: Mürîd, mürşidinin suretini belirli zamanlarda karşısında var sayıp iki kaşı arasında mevcûd olduğu kabul edilen bir gözle, bu surete bakmalıdır.

Aklî Râbıta: Râbıtanın bu şeklinde mürîd, şeyhini kendisi ile Allah arasında vâsıta düşünmelidir. Râbıtanın bu şekli en üstün râbıta çeşitlerinden biridir. Devamlıdır ve hürmet duygusunu geliştirir.[449]

Râbıta, çok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Râbıtanın temelinde muhabbet olduğu için, herkesin mürşide karşı olan muhabbeti ve sevgi meşrebi bir değildir. Fakat râbıtanın genel olarak birtakım usûl ve edepleri vardır. Râbıta bunlara göre yapılmalıdır. Râbıtayı yapılış zaman ve şekline göre Nakşibendiyyeler iki gruba ayırmış ve bunları şöyle tarif etmişlerdir:

Mürşidin huzurunda yapılan râbıta: Mürîd, mürşidinin huzurunda râbıta yaparken, onu yüksek ve görkemli bir taht üzerinde oturan azamet sahibi bir sultan gibi görür. Kendisi de onun huzurunda efendisinden kaçmış ve daha sonra yakalanmış boynu bükük vaziyette duran bir fakir gibi bulur. Kalbini bir dilenci

---

[447] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 60.

[448] Osman Nûri Topbaş, **Müslümanın Kendisiyle İmtihanında Tasavvuf,** Kampanya Kitapları, İstanbul 2016, s.57.

[449] Abdurrahmân-i Tâhî, Muhammed Diyâuddin, **İşâretler, (**Haz. Mehmet Ildırar), Seytac Yayınları, İstanbul 2006, s. 57.

torbası gibi mana sultanının huzuruna arz eder. Bu hal, hayal ile değildir. Çünkü orada mürşid hazırdır ve hayale gerek yoktur. Mürîd, ümit ve edeple mürşidinin vereceği manevi hediyeleri bekler, ondaki nur ve feyze talip olur. Bütün duygularını ve sevgisini onda toplar. Râbıtada hedef olunan sadece mücerret bir şekilde mürşidin yüzünü düşünmek değil, belki bundan ziyâde onun özünü ve sırrını düşünmektir. Râbıta yoluyla mürşitten alınacak ilâhî marifet, sevgi, feyiz ve nur gibi manevi hasletler mürşidin kalbindedir. Kalbe ise, kalple girilebilmektir; bunun için mürşidin huzurunda da olsa, mürîd râbıtada baş gözünü kapatır, gönül gözünü açar; gönül diliyle mürşide arz-ı hal edilir; himmet istenir. İnsanın yüzü zatını temsil eder; öz, gönlün penceresidir, bakış ve nazar iki kaşın arasında gerçekleşir; bunun için râbıtada önce kâmil insanın yüzü, sonra özü hedefe alınır.[450]

Mürşîdin gıyabında yapılan râbıta: Mürşidin gıyabında yapılan râbıta, iki kısma ayrılmaktadır. Biri günlük ders olarak yapılan râbıta, diğeri ise müridin sürekli yapması istenilen ve bütün zamana yayılan râbıta çeşididir. Usulüne uygun yapılan râbıtadan çok büyük faydaların elde edileceğine inanılmaktadır. Bu usûlleri kısaca belirtmekte fayda vardır:

Günlük ders olarak yapılan râbıta: Mürîd, günlük râbıtasını yapacağı zaman, normal zamanlarda akşam namazının akabinde, Ramazan ayının ve orucun bereketinden istifâde etmek için ise ramazan ayında râbıta gündüz yapılmakta olup mürîd, öğle namazından sonra abdestli bir şekilde kıbleye karşı edep üzere oturur, gözlerini yumup, yirmi beş defa estağfirullah der. Şeyhinin, ilâhî nura ayna olan ve dolunay misâli parlayan cemâlini hayalinde canlandırır. Onu gözünün önüne getirmeye ve ondaki nurlarda nasiplenmeye çalışır. Bunun için mürşidin iki kaşı arasından çıkan süt şeklindeki bembeyaz ilâhî nurun ve feyzin müridin ağzından girip kalbine aktığını veya doğrudan kalbine geldiğini, kalbinden damlacıklar halinde yayılarak bütün vücudunu sardığını düşünür. Râbıta esnasında mürîd, sadece gelen nur ile meşgul olur. Bununla birlikte gelen ilâhî nurun mürşidi üzerinde geldiğine itikat etmesi yeterlidir. Buna 10-15 dakika devam etmesi tavsiye edilmektedir. Râbıtanın en az süresi beş dakika kadar olduğu belirtilmiştir. Duruma göre bu süre

[450] Muhammed Saki Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** Semerkand Yayınları, İstanbul 2013, s.81; Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 61.

uzatılabilmektedir. Râbıtanın sonunda yirmi beş defa estağfirullah denilerek gözler açılır.[451]

Bütün zamanlara yayılan râbıta: Buna manevî ve hayalî râbıta da denir. Bu râbıtanın birçok şekli bulunmaktadır. Belli bir vakte bağlı değildir. Her iş ve ibadetten önce yapılan râbıta şekli vardır. Bu râbıtada mürîd bütün vakitlerini mürşidi ile geçirmeye çalışır, görülen şeylerden ibret alır, edebini güzelleştirir. Tasavvuf ehli tarafından, râbıtanın feyzi ve aydınlığı içinde yapılan amellerin güzel olacağı, insanın varsa riyasını göreceği, daha sonra ihlasa sarılıp kusurlarını fark edeceği belirtilir.[452]

Şeyh Ahmed el-Haznevî, müridin günlük işleriyle meşgul olurken yapacağı hayalî râbıtayı beşinci mektubunda şöyle tarif etmiştir: Mürîd sanki üstâdı devamlı kendisiyle berabermiş gibi, hatta helâya gittiği, cinsi münâsebette bulunduğu, bir şey yediği dostlarıyla konuştuğu, başkalarıyla karşılaştığı zamanda da onu hatırından çıkarmayıp anması ve ilk yatacağı ve uykudan kalktığı vakitte, başucunda bulunduğunu; talebeye ders verirken, ders bitirirken onu mülâhaza etmektir. Mümkün olduğu kadar bu mülâhazaya devam edip, nefsin iltifât edilmemesi gerekir.[453]

Şeyh Ahmed el-Haznevî, şu durumlarda râbıtanın bozulacağını söylemiştir: Mürşidi hakkında şüpheye düşmek, sürekli gıybete dalmak, boş haram şeyleri seyretmek ve gaflete düşmek, şeyhinden başkasının etkisinde kalmak veyahut gönlünü başka birisine kaptırmak, büyük günah işlemekten meydana gelen gaflet, tembellik ve ümitsizlik.[454]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, râbıta hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: ''الرابِطَةُ سَيفٌ قاطِعٌ'' (Râbıta keskin bir kılıçtır.) Râbıta yapmak müridin alakasını ve bağlantısını keskin bir kılıç gibi gafletten keser. Mürîde, zikir çekmede devamlı bir uyanıklık verir. Müridin kalbi çalışır; mürîd Allah'ı zikreder. Râbıta halinde olduğu için günahtan uzak durur. Çünkü o mürşidiyle hayalen de olsa beraber olduğunu bilir. Mürşîdi kendisiyle beraber olan nasıl günâh işler? Hakkıyla yapılan râbıta, aynı

[451] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s. 82.
[452] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s. 84-85.
[453] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s. 62.
[454] Dilaver Selvi, **Râbıta,** Hoşgörü Yayınları, İstanbul 2014, s.147.

zamanda müridin kalbinde dünya sevgisini çıkarır ve dünya ile alakasını keser. Ona zühdü öğretir. Kanaat verir. Mal sahibi olsa da kalbi dünyaya meyletmez."[455]

Şeyh Hüseyin el-Bûtî, yukarıda bahsi geçen günlük ders olarak yapılan râbıtanın adabını aynen ifâde etmekle beraber, ayrıca mezkûr râbıta için şunları ifâde etmiştir: "Mürîd, dolunay gibi parlayan şeyhinin alnından çıkan ilâhî feyiz ve nûrun, kalbini sardığını ve kalbinden de bütün bedenine yayıldığını hayal eder. Bu ilâhî feyiz ve nûrun onu türlü kötülüklerden ve günahlardan koruduğunu düşünür. Belirli bir süresi yoktur. Kendisini etkilediği sürece devam edebilir. Mürîd râbıtanın, ilâhî aşk, muhabbet ve ilâhî aşkın hararet ve yakıcılığın kendi kalbine damlatacağını bilmeli ve düşünmelidir."[456]

2.1.8. Teveccüh

Teveccüh kelimesi Arapça olup sözlükte, bir şeye yönelmek manasına gelmektedir.[457] Tasavvuf literâtüründe ise, şeyhin yaratılışta temiz ve pak olup sonradan günahlarla kirletilen müridin hasta kalbine tedavi etmesi amacıyla manen yönelmesi, müridin de ondan feyizlenip istifade edebilmesi için gönlünü ona bağlamasına denilmiştir.[458] Teveccüh, şeyhin bütün manevi gücünü müridin kalbine yöneltmesi ve bu suretle maneviyat aktarımında bulanmasıdır. Bu, müridin ruh dünyasında filizlenmelere yol açacak bir manevi aşılama olayıdır. Dolayısıyla bu sayede müridin ruhî kabiliyet kapasitesinin arttırılması ve mürşidinin manevi özelliklerini yüklenmesi kastedilmektedir.[459]

Nakşîbendiyye tarikatının önemli ritüellerinden biri olan teveccüh, diğer edeplerde olduğu gibi belli bir usul üzere yapılmaktadır. Söz konusu teveccühte dikkat edilmesi gereken hususlar başlıca şunlardır: Mürîd, teveccühün yapılacağı günün sabahından itibaren yeme ve içmeden kendisini uzak tutar. Bunun zahiri sebeplerden bir tanesinin teveccüh esnasında kişinin abdestinin daralmaması olma ihtimali vardır. Teveccühe abdestli girilir, edep üzere oturulur. Oturma şekli hatmeden farklıdır. Saf halinde sırt sırta vererek oturulur. Saflar arasında mürşidin geçebileceği kadar bir boşluk bırakılır. Gözler kapanır, mürşid tarafından daha

[455] Kendisi ile yapılan mülâkât (12.02.2017)
[456] Kendisi ile yapılan mülâkât (12.02.2017)
[457] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s. 493; Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü,** s.165.
[458] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.66.
[459] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.494; Hânî, **Behcetü's Seniyye,** s.3

önceden belirtilmiş kişinin komutu üzere yirmi beş estağfirullah çekilir ve şeyhin içeri girişi beklenir. Teveccüh bitene kadar gözler açılmaz. Bu halde bütün dikkat manen yaralı olan kalbe ve bu yarasını saracak tabibe, yani mürşide çevrilir.[460]

Teveccüh esnasında müritten, mürşidini Allah tarafından gönderilmiş ve manevi cihazlarla donatılmış bir doktor olarak görmesi, Allah'ın inayetiyle Hz. İsa'nın (a.s) nefesiyle ölüleri dirilttiği gibi, şeyhin de manen ölmüş kalpleri ilâhî nur ile ihya ettiğine inanması istenmektedir. Şeyh'in Resulallah Efendimiz'in (s.a.v) vârisi olduğu için, onun nazarla kalpleri tedavi etme haline de vâris olduğuna inanılır.[461]

Mürîd kalbinin doktoru olduğuna inandığı mürşidini aşk ve hasretle bekler. Sesini duyunca sevinir, içi ferahlar, gönlü hoş olur. Mürîd, mürşidinin silsile-i şerifeyi okurken üzerine Allah Teâlâ'nın nurları ve ilahi tecellileri indiğini düşünür. Ayrıca Resulallah Efendimiz'in (s.a.v) ruhaniyetinin o meclise teşrif ettiğini, sâdât-ı kirâmın himmetlerinin yetiştiğine, hepsinin getirdiği manevi hediye ve ilaçlarının mürşidin eline teslim edildiğini itikat eder. Mürşid bu emanetleri kalbi ve gönlü ile hazır ve ehil olanlara verir. Onlara layık olmak için zâhiren ve bâtinen edebe sarılıp mürşide yönelir. Boynunu büküp onlara çok muhtaç bulunduğunu, fakat layık olmadığını, kendisinden başka herkesin maksadına ulaştığını, kendisinin ise nefsinin elinde geri kaldığını, çok garip ve çok âciz olduğunu düşünür.[462]

Teveccühte kişi ümit ile korku arasında olmalıdır. Ümidi mürşidi, korkusu ise nefsidir. Mürid, mürşidinin kendisine yönelmesi, hasta düşmüş nefsi ve kalbiyle ilgilenmesi ona bir ilaç vermesi için kalbiyle çok yalvarmalıdır. Şeyhin himmetinin, müridin bu himmeti talep edişindeki bu iştiyaka, samimiyete ve edebe göre geldiğine inanılır. Mürîd şeyhinin yanına yaklaştığını hissedince büyük bir ikram ve devletle yüz yüze geldiğini düşünmeli, mürşidine olan muhabbet ve hürmeti artmalı, bütün varlığı ve duyguları ile ona yönelmelidir.[463]

Mürîd, şeyhi tam yanına gelip hizasına durunca normal bir şekilde ağzını açar ve şeyhin nur ve feyiz yüklü nefeslerini içine üfürmesini bekler. Kalbinin bütün yaraları için en güzel ilaç olan bu nur ve feyzi şeyhi ağzına üflediği zaman, nefesiyle

[460] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s.123; Şeyh Hüseyin ile yapılan mülakat.
[461] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s.124.
[462] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s.124.
[463] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s.124; Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.67.

içine çeker. Mürşidi kaç defa nefes verirse, hep aynı niyet ve edeple verilen nefesi içine çeker. Teveccüh bitimine kadar huzur halini ve mürşidinden himmet talebini devam ettirir.[464]

Şeyh Hüseyin (k.s) ile yapılan mülakatta kendisi, yukarıda teveccüh hakkında söylenen görüşleri ifade etmekle beraber, orada anlatılanlardan farklı olarak şunları söylemiştir: "Mürid teveccüh yapılacağı günün sabahında abdest alır, bu abdestle kendisini zahiri bütün kirlerden temizlediğini düşünür. Teveccüh yapılacağı mekânı kendisi için hastane, mürşidi de kendisi için doktor kabul eder. Mürid müzmin bir hastalığa yakalanmış gibi kendisini doktoru olan mürşidinin tasarrufu altına bırakır. Mürid çok edepli bir şekilde ve aşkla mürşidini bekler. Mürşid müridin yanına yaklaştığında mürid kendi doktorunun geldiğini bilir. Mürşidi yanına geldiğinde mürşidin elinin kendisini tedavi etmede Hz. İsa'nın (a.s) feyiz ve bereketi gibi olduğuna inanır. Kendisine üfürdüğünde mürîd onun nefesini sadat-i kirâmın himmeti, feyiz ve bereketini kabul eder ve içine çeker. Mürşid nefesini çektiğinde bu nefesle bütün manevi kalp hastalıklarını götürdüğüne inanır. Mürşid müridin omuzundan tutar ve onu biraz sallar. Mürid bu sallamayı ilahi nurun bütün bedenine yerleşmesi için olduğuna inanır ve bedeninde ilahi nurun yer edinmediği hiçbir yer kalmadığını kabul eder.[465]

Teveccüh bitiminde şeyhin işarette bulunduğu kişi tarafından bir sûre veya âyet okunduktan sonra yirmi beş defa istiğfâr getirilip ardından gözler açılır. Teveccüh her zaman yapılmamaktadır. Zamanı şeyh tarafından belirlenip duyurulur.

Şeyh Abdurrahman et-Tâhî (k.s) teveccühe gelemeyen bir müride manevi teveccühün mümkün olabileceğini bir mektubunda şöyle ifâde eder: "Herhangi bir sofi ne zaman manevi teveccühü murâd ederse evinde teveccüh niyetiyle otursun. Böyle yaptığında tasarrufu ve kendisine yapılan iltifâtı görecektir. Böyle bir iltifâtı zahiren yapılan teveccühte dahi göremez."[466]

---

[464] Haşimî, **Ârifler Yolunun Edepleri,** s.124.
[465] Kendisi ile yapılan mülâkât (15.02.2017)
[466] Şeyh Abdulkahhar, **Şeyh Abdurrahman Tâhî'nin Mektupları,** (Çev. Ahmed Salihoğlu, Enbiya Yıldırım), Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2007, s. 161.

2.1.9. Sohbet

Sözlükte, birlikte olmak anlamına gelen sohbet kelimesi "başkaları ile arkadaşlık edip ünsiyet kurmak, bedenle ya da gönülle uzun süre beraberlik hali, dinî veya dünyevî konuşulduğu toplantı" gibi manalarda kullanılmıştır. Kur'an'ı Kerîm'de Hz. Ebu Bekir'in Resulullah'ın (s.a.v) sahibi (arkadaş) olduğundan bahsedilmiştir.[467] Sohbet kelimesinin sözlük anlamı dikkate alınarak Peygamberimizin (s.a.) sohbetinde bulunan Müslümanlar için "ashap" ve "sahabe" terimleri kullanılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) risâletini tasdik eden müminleri sohbet aracılığıyla bilgilendirip yetiştirdiğinden bu sünneti takip eden âlim ve sûfîler de sohbet halkaları düzenleyerek ilimlerini halka anlatmış ve bu suret ile eğitmeye çalışmışlardır. Sohbet, yaygın olarak "şeyhin ya da âlimin sözlerini dinlemek üzere tertip edilen dinî-tasavvufî toplantı" anlamında kullanılmıştır. Bütün tarikatlarda sohbete önem verilmekle beraber özellikle Nakşibendiyye tarikatında sohbetin çok önemli bir yeri vardır. Bahaeddin Nakşibend'in tarikatının sohbetten ibaret olduğunu söylemesi buna yeterli bir delil teşkil etmiştir.[468]

Beşerî eğitimde en etkili yol, örnek olma suretiyle yapılan en direkt eğitimdir. "Mü'min mü'minin aynasıdır"[469] hadisinde ifâde edildiği şekilde, kişinin güzel huylarla donanması, o huylara sahip, takva sahibi kimselerin sohbetinde bulunmasına bağlıdır.[470] Buna karşılık takvadan uzak kimselerin yanında bulunmak, onların sohbetine iştirak etmek, kötü huyların kazanılmasına ve imanda eksilmenin meydana gelmesine yol açar.

Sohbetin belki de en önemli faydası, sohbet dışı zamanlarda insanda meydana gelen gaflet perdesiyle dünya ilgisini sıyırır, zikir ve vird gibi insan gönlünü arıtır, kişiyi ibadetlerden haz alacak seviyeye çıkarır.[471]

Şeyh Hüseyin, saliklerine fırsat buldukça sık sık sohbete katılmalarını söylemiştir. Çünkü sohbet kalbi genişlettiğini; saliki, ibadet, ezkâr ve evrâdlardan haz alabilecek bir seviyeye çıkardığını ifade etmiştir. Şah-ı Nakşibend'in "Mürîd vird

---

[467] **Kur'ân-ı Kerîm,** Tevbe, 9/40.
[468] Süleyman Uludağ, "Sohbet", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2009, c.37, s.350.
[469] Ebû Dâvûd, Edeb,49.
[470] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.189.
[471] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.191.

çektiği esnada sohbet edildiğini duyarsa vird çekmeyi bıraksın sohbete iştirak etsin." sözüyle sohbetin önemini saliklerine aktarmıştır.[472]

Şeyh Hüseyin, saliklerine, âlimlerin ve mürşidlerin sohbetlerine katılmalarını tembih etmiştir. Kendisini ziyarete gelen yüz yaşına merdiven dayamış âlim ve mürşid olan bir Allah dostunu ziyaret etmeyen bir salikine: "Allah dostlarının sohbetinde bulunmak kalbi ferahlatır. Hele hele bu Allah dostu eskilerden olsa! Böyleleri kalmadı ve bulunmazlar. Onun sohbetinde bulunman gerekiyordu" diyerek "Sâlihlerin dostu sâlih olur, kötülerin dostu kötü olur" anlamına gelen farsça bir şiir okumuştur.

Şeyh Hüseyin, saliklerine sürekli sohbet ile iştigal etmelerini tavsiye ettiği gibi kendi ailesine de aynı hususu sürekli tavsiye etmiştir. Torunlarına ve talebelerine dışarıdaki gençlerle sohbet ve muhabbet etmelerinin kendileri için uygun olmadığını, zira bu gibi şeylerin ilimle uğraşan talebelerin vaktini zayi edip hebâ ettiğini, ahlak ve edeplerine zarar verdiğini, mecbur kalmadıkça çarşı gibi ahlaksızlığın çok olduğu yerlere gitmemeleri gerektiğini söylemiştir.

Şeyh Hüseyin, sohbete katılmayı tavsiye ettiği gibi sohbet etmeyi, vaaz vermeyi de teşvik etmiştir. Yalnız sohbet edenin söyledikleriyle yaptıkları bir olması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Bazen bunun aksini ifade eden şöyle bir söz aktarmıştır: "Bunların söyledikleri kulaklarını aşmıyor. Ne söylediklerini bilmiyorlar. Nasıl uygulayacaklar?"

2.1.10. Murâkabe

Sözlükte "denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek" gibi manalara gelen murâkabe kelimesi tasavvuf ıstılahında ise; kulun, daimi surette Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğunun şuur ve idrakinde olması anlamı yanında, mânevî bir hali ifâde etmek üzere de kullanılmış ve farklı mutasavvıflar tarafından çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır.[473]

Tasavvuf âlimleri murâkabeyi açıklarken onun meşhur Cibril hadisinde zikrolunan ihsan olduğunu ifade etmişlerdir. Hadiste Cebrail'in (a.s) Efendimize

[472] Sohbetlerinden derlenmiştir. (12.01.2016)
[473] Süleyman Uludağ, "Murâkabe", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2006, c.31, s. 204.

(s.a.v) ihsanın ne olduğu sorusu üzerine Efendimizin (s.a.v) "Allah'a onu görüyormuşçasına, sen onu göremiyorsan onun seni gördüğüne inanaraktan ibadet etmendir"[474] şeklinde cevap verdiği beyan edilmiştir.[475]

Murâkabe sâlikin iç âlemine dönmesi, dikkatini nefsi ve kalbi üzerinde yoğunlaştırması, kalbinden ve zihninden geçen her türlü duygu ve düşünceyi kontrol altında tutması, daha sonra da kendini hakka vererek Allah'ın azameti hakkında derin düşüncelere dalması, ondan başka her şeyi unutmasıyla gerçekleşir. Cüneyd el-Bağdâdî, bu durumda ki sâlikin halini deliğinden çıkması muhtemel fareyi bekleyen kedinin haline benzetmiş ve kendisinin murakabenin ne olduğunu kediden öğrendiğini söylemiş, bununla sâlikin Hâk Teâlâ'dan gelmesi muhtemel feyzi tam bir murakabeyle beklemesi gerektiğine işaret etmiştir.[476]

Murakabe sayesinde kişi gafletten kurtulmaktadır. Birçok âlim ve mürşid gaflet hâlini, günaha, küfre ve sonunda da cehenneme götüren bir adım olarak görmüşler ve bu konuda mensuplarını ısrarla uyarmışlardır.[477]

Gönül ehli Allah dostlarına göre her türlü iyiliğin kaynağı murakabedir. Çünkü kul murakabe sayesinde kendisini her türlü kötülük ve günahtan uzak tutabilmekte ve işlediği günahlardan ve hatalardan dönebilmektedir.[478] Murakabe, kişinin meşrebi de göz önüne alınarak çeşitli şekil ve tarzda yapılabilmektedir.[479]

Geçmiş mürşitlerin, mensuplarını murakabe makamına ulaştırmak için türlü türlü metotlar ve yöntemler uyguladıkları görülmüştür. Şeyh Hüseyin'de kendi saliklerini gaflet halinden kurtarıp onları murakabe ehlinden kılmak için, her salikin durumuna göre farklı yöntemler uygulamıştır.

Şeyh Hüseyin'in sâliklerinden biri bu konuda şöyle bir anektodu paylaşmaktadır: "Şeyhimin talimatıyla ifâ ettiğim kalbi zikrimin sayısı belli bir sayıya ulaştıktan sonra günün birinde Şeyhim beni yanına çağırdı ve bana murakabe etmemi emretti. Ben de bana verilen emri uygulamak için elimden geleni yapmaya çaba sarf ettim. Yürürken, yemek yerken, namaza dururken, kısacası bütün hallerimde murakabe ehlinden olmaya gayret ettim. Ama günlerimin daha çok

[474] Buhârî, İmân/37.
[475] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.70.
[476] Süleyman Uludağ, "Murâkabe", DİA, c.31, s.204.
[477] İbrahim Baz, "Gaflet Yaradılış Gayesini Unutmaktır", **İlim ve İrfan Dergisi**, Yıl 3, S.35, 2015, s.8.
[478] Dinî Kavramalar Sözlüğü, "Murâkâbe", DİB Yayınları, Ankara 2007.
[479] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.160.

gafletle geçtiğine, ne kadar çabalarsam çabalıyayım gafletten bütünüyle kurtulamayacağımı anladım. Şeyhim kısa bir zaman geçtikten sonra benden durumumu sordu. Bende ne kadar çaba sarf etsem de murakabeyi tam yapamadığımı ve murakabenin gelip gittiğini kendisine söyledim. O da gülümseyerek bana 'her halinde murakabe varsa zaten bu iş tamamdır' diyerek bir beyit okudu. O beyti hatırlamıyorum. Ama şeyhim onun manasını şöyle açıkladı: 'Amaca ulaşmak için çok çalışmak gereklidir.' Ben de o günden sonra daha çok çalışmaya başladım. Bunun sayesinde elhamdülillah büyük oranda gafletten kurtuldum."[480]

Şeyh Hüseyin murakabe hakkındaki görüşlerini şu sözlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Murâkabe bütün hallerde Allah'ı düşünmek, onun herşeyi gözettiği idrâkı ve bilincinde olmak, bütün halleri bu bilinçle yaşamaktır. Allah'ı düşünmeden bir an bile geçirmemektir. Seydayê Şeyh (k.s) şöyle anlatırdı: 'Bir gün Şeyh Ahmed-i Haznevî (k.s) kendisine gaflet halinde ne kadar zaman geçirdiğini sorar. Kendisi de gün içerisinde en fazla on dakika kadar Allah'tan gafil olduğunu söyler. Şeyh Ahmed Haznevî (k.s) bu bile çok değil midir?' demek suretiyle her an ve her zamanda Allah'ı murakabe etmesi gerektiğini ifade eder. İşte murakabe böyle olmalıdır."[481]

2.2. TASAVVUFÎ BÂZI KAVRAMLARA BAKIŞI

2.2.1.Tasavvuf Nedir Sorusuna Cevabı

Sözlük anlamı itibarı ile "tasavvuf" kelimesinin nasıl türetildiği hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır: Ashâb-ı Suffa: Mekke'den Medine'ye hicret eden, sayıları dört yüz kadar olduğu rivâyet edilen, fakir ve kimsesiz Müslümanların Mescid-i Nebevî'nin sofasında kaldıkları için bu ismi almışlardır. Bu tevcihin sarf kaidelerine uygunluğu olmamakla berâber, şekil ve keyfiyet bakımından bir yakınlık arz ettiği şüphesizdir.[482] Saff-ı Evvel: Bu görüşü ileri sürenler, sûfîlerin Allah Teâlâ'nın rızasına uygun davranışlarından dolayı âhirette ön safta bulunanlardan olacaklarını düşünerek bu tevcihte bulunmuşlardır.[483] Benu's-Suffa: Mudar kabilesinde bir soyun adıdır. Kâbe'nin bütün hizmetleri bu topluluk tarafından görüldüğü rivayet edilir. Bu topluluk Hak için halka hizmet

[480] Mustafa Bayram ile yapılan mülâkât (23.01.2017)
[481] Kendisi ile yapılan mülâkât (12.02.2017)
[482] Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi,** s.367; Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s.51.
[483] Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi**, s.367; Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s.51

ettiklerinden, tasavvuf meslekiyle bir yakınlık düşünülerek böyle bir tevcihte bulunulmuştur.[484] Bu tartışmalar eşliğinde tasavvuf kelimesinin neden türetildiği hakkında kesin bir görüş yoktur.

Tasavvufun ıstılah manasına bakıldığında her bir sûfî kendi zevk, bilgi, meşrep ve kanaatine göre görüşleri ileri sürmüşlerdir.[485] Bu görüşlerin hepsini burada zikretme gereği duyulmadığı için bir iki görüşü zikretmekle maksat hâsıl edilecektir. Semnûn tasavvuf için şöyle demiştir: "Tasavvuf ne bir şeye mâlik olman, ne de bir şeyin sana mâlik olmasıdır."[486] Cüneyd-i Bağdadî'ye tasavvuf nedir diye sorulunca: "Halka uyma kirinden arınmak Hakka tabi olmak, tabiî ve süflî huylardan ayrılmak, beşerî ve aşağı sıfatları söndürmek, nefsânî davalardan uzaklaşmak, ruhânî vasıflar kazanmaya gayret etmek, hakikî ilimlere sarılmak, daima en uygun olana göre hareket etmek, herkese nasihatte bulunmak, Allah'a verilen ahid üzerinde samimiyetle durmak Resûlüllah (s.a.v)'a ve şeriatına uymak" demiştir.[487] Cüneyd'in Tasavvuf hakkında ki bu açıklaması aslında tasavvuf tarifleri arasında kapsayıcı bir tarif olarak ifade edilebilir.

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin tasavvuf hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Tasavvuf bütün mahlûkatdan yüz çevirip Hâlık'a (Allah) yönelmeye denir. Kişi Allah dışındaki bütün mahlukâtın sevgisi ve muhabbetini içinden çıkartarak yalnız O'nun sevgisi ve muhabbetini kazanmak ve kendisini her şeyden saflaştırarak[488] Allah'a ulaşır. Bu da çok zordur ve herkese nasip olmaz. Ama Allah bazı has kullarına bu yolu kolaylaştırmıştır. Onlara üstün dereceler vermiştir. Bazı kimseler de çok çalışmasına rağmen bir şey elde edememiştir."[489] Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin bu sözlerinden şöyle bir anlam çıkarılabilir: Tasavvuf 'Lâilâheillallah'ın (Kelime-i Tevhîd) özüdür. Yani, Allah dışında tapınacak, sevilecek hiçbir şey olmamalıdır. Allah'ın sevgisi, her şeyin sevgisi üstünde olmalıdır.

---

[484] Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s.52.
[485] Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi** s.367
[486] Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi,** s.368
[487] Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasaavvuf Ta'arruf, (**Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.58
[488] Safiyet: Arılık, katışıksızlık, temizlik, saflık anlamlarına gelir. Bk. Arkadaş Türkçe Sözlük, "Safiyet", Arkadaş Yayınları, Ankara 1994.
[489] Kendisi ile yapılan mülâkât (15.02.2017)

2.2.2. Şeyh-Mürid İlişkisi

Terbiye, olgunlaşmış şahsiyetlerin, insanların eksik ve ham tarafları üzerinde yaptığı temsili etkinin adıdır.[490] Mürşide gitmekten maksat, mürîd eksik taraflarını mürşidin verdiği talimatlarla nefsini tezkiye ederek tamamlayıp Allah'ın muhabbetine erişmektir.

Mürşid, hekime benzer. Hekim nasıl kendisine başvuran hastayı hastalığına ve bünyesinin mukavemet ve direncine göre tedavi ederse, mürşid de kendisine başvuran kimseleri, aynı şekilde teşhis ve tedavi eder. Düşmanla savaşan askerin stratejisi kumandan tarafından çizildiği gibi, nefs düşmanıyla uğraşan müridin mücadele yolu mürşid tarafından tayin edilir[491]. Bundan dolayı mürid, doktor ve komutan olarak kabul ettiği mürşidi ile arasında ki ilişkiye son derece dikkat etmelidir. Zira tasavvufta, mürid ile şeyh arasındaki ilişkinin edeplere uygunluğu nisbetinde müridin mürşidinden istifâde edildiğine inanılır.[492]

Her tarikatta mürid ile şeyh arasında bulunması gereken bir takım adap mevcuttur. Şeyh Hüseyin'in mensup olduğu tarikatta da aynı durum söz konusudur ve müridlerini bu minval üzerine talim etmiştir.

Şeyh Hüseyin'in şeyh-mürid ilişkisi hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Mürid, mürşidinden tam istifade edebilmesi için ona hakiki manada muhabbet duyması gerekir. Eğer mürid başka bir mürşide muhabbet duyuyorsa kendi mürşidinden istifâde etmesi mümkün değildir. Kendi mürşidinden başka, yeryüzünde kendisini irşad edecek ve hakiki manada muhabbetullahı zerk edecek hiçbir mürşid görmemelidir. Ona tam bir teslimiyetle bağlı olacak ki; seyr û sülûkta terakkisi daha çabuk olsun. Ona karşı teslimiyeti, gassâlın elindeki ölü gibi olmalıdır. Gassâl, ölüyü yıkadığında ölü gassala karşı nasıl bir varlık göstermiyorsa mürid de bütün nefsanî arzu ve isteklerini terk etmeli, mürşidi karşısında bir varlık göstermemelidir. Mürid bu şekilde devam ederse kendini manevi kalp hastalıklarından tam manada temizler ve maksadına ulaşır. Nakşibendiyye büyüklerinin; 'mürşidine bu neden böyledir diyen mürid işlerinde başarıya ulaşamaz' sözü açıkça teslimiyeti ifade etmektedir."[493]

---

[490] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s. 184.
[491] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.185.
[492] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.73.
[493] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.02.2017); Şeyh Ahmed el-Haznevî bu sözü şu şekilde açıklıyor: '' Bu sözün bazı Nakşbendî büyüklerine aittir ve bu söze bazı itirazlar yapılır. Hâlbuki bu itirazlar

Şeyh Hüseyin'in saliklerinden biri başka bir şeyhe duyduğu muhabbet ile ilgili Şeyh Hüseyin ile aralarında geçen bir olayı şöyle anlatmaktadır: "Benim başka bir mürşide bağlı sofi bir arkadaşım vardı. Onunla ara sıra bir araya gelir sohbet ederdik. Konuşma kabiliyeti iyiydi. Kendi mürşidinin silsilesinde olan bir şeyhin menâkıblarını çokça anlatırdı. Elimde olmadan o mürşide muhabbet duymuştum. Bu hal üzerine imkanlar el verdikçe her sene ziyaret ettiğim Gayda, Norşin ve Bitlis çevresinde bulunan Nakşbendî Sâdâtlarının kabirlerini o sene de ziyaret etmeye gittim. Ziyaret edeceğim yerlere o şeyhin kabrini de eklemiştim. Ziyaretleri tamamladıktan bir müddet sonra Şeyhim, Seyda Molla Hüseyin'in dergâhına vardım. Onu ziyaret edip dizinin dibinde oturdum. Gittiğim yerleri ve kabir ziyaretlerini tek tek sordu. Kimlerle karşılaştığımı, nerelerde namaz kıldığımı, misafir olarak kimin evinde kaldığımı, hatta nerelerde yemek yediğimi sordu. Hepsine cevap verdim ve ziyaretlerin kabûlü için Allah'a dua etti. En sonunda o muhabbet duyduğum şeyhin kabrini de ziyaret ettiğimi söylediğimde celallendi. Sesini yükselterek: "O senin mürşidin mi ki onun kabrini ziyaret ettin?" dedi. Bunu duyduğumda adeta buz kesildim. Kendimle yaptığım muhasebeden sonra anladım ki; Şeyhimin celallenmesinin sebebi başka bir şeyhe duyduğum muhabbeti zâil etmek içinmiş. Çünkü bir kalpte iki sevgili olamaz. O günden sonra o şeyhin muhabbeti içimde hiç kalmadı."[494]

2.2.3. Kerâmet

Kerâmet, tıpkı mucize gibi doğa kanunlarıyla açıklanması mümkün olmayan sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş biçimiyle ilgilidir. Mûcizenin peygamberlerden sudûrû söz konusu iken, kerâmet velîlerden zuhur eder.[495] Ancak Peygamber, Peygamber olduğunu iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi

---

yersizdir. Çünkü müridin hakkı, mürşidini taklit etmesi ve ona karşı edepli olmasıdır. İtiraz ise taklit ehlinden olup edepli olmaya engeldir. Bk. Akyüz, **Ahmed el-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.73.

[494] Hamit Elçi

[495] Süleyman Uludağ, "Kerâmet", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2002, c.25, s.265; Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** s.281.

kimseye meydan da okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerâmetin zuhuru söz konusudur. Mucize gibi kerâmetin de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah'tır.[496]

Sûfîler kerâmetin Allah Teâlâ'nın velî kullarına bir ikramı ve lütfu olduğunu kabul etmişler, Allah'ın kendisine itaat eden ve O'na yaklaşmaya çalışan; rızasına tahsîl etmeye çalışan velîlere bunun ihsan edeceğini söylemişlerdir. İlâhî bir lütuf olmakla beraber kerâmete mazhar olan bir velî kendisinden böyle bir hal zuhur ettiği için bu halin bir mekr/tuzak, istidrâc ve ibtilâ olmasından korkar. Bu ihtimali dikkate alan velî kerâmetle denenmek istendiğini düşünerek endişe eder. Bir yandan Allah'ın lütfuna nâil olduğu için O'na şükreder, daha çok bağlanır, öte yandan da bunun sorumluluğundan ve getireceği sonuçlardan kaygılanır. Bundan dolayı kendisinde zuhur eden hali ifşa etmez ve bu hal sebebiyle insanların gösterdiği teveccühün nefsinin şımartabileceğini hesaba katar.[497]

Allah dostları her ne kadar kerâmet göstermeyi kabul etmemişlerse de, inançsızlara karşı gerçeğin üstünlüğünü göstermek ve istidrac ehlinin gösterdikleri o sihir hükmündeki olağan üstü şeyleri hükümsüz olduğunu ispatlayıp, müminlerin inançlarını şüphelerden uzaklaştırmak için kerâmet göstermeyi uygun görmüşlerdir.[498]

Kerâmet, büyük kerâmet (kerâmet-i kübrâ) ve küçük kerâmet (kerâmet-i süğra) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Kişinin istikâmet üzere bulunması, hâl ve hareketlerinin Kur'an ve Sünnete uygun düşmesine büyük kerâmet; su üzerinde yürüme, ateşte yanmama, uzun mesafeleri kısa zamanda alma vb. durumları da küçük kerâmet denilmiştir. Sûfiler küçük kerâmete önem vermemişlerdir. Bir müminin velî olması için bu tür kerâmeti olması şart değildir.[499]

Şeyh Hüseyin'in kerâmet hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifâde etmiştir: "Bizim nezdimizde kerâmetin bir önemi yoktur. Evliyâullâh'ın menkıbelerinden anlıyoruz ki; bir istikâmet bin kerâmetten daha hayırlıdır. Önemli olan Efendimiz (s.a.v) şeriatına uymaktır. Ve bu tarikatımız şeriatın hizmetkârıdır. Hazret Şeyh

[496] Süleyman Uludağ, "Kerâmet", DİA, c.25, s.265.
[497] Süleyman Uludağ, "Kerâmet", DİA, c.25, s. 265.
[498] Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s.123.
[499] Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Kerâmet", s. 372.

Diyauddin (k.s) buyurduğu gibi: "Tarîkat şeriatın tâ kendisidir. Bunun aksini söyleyen zındıktır." En büyük kerâmet müridin Efendimiz'in (s.a.v.) sünnetlerini hayatına yerleştirmesidir. Müridin bu hâl üzerine yaşaması ve hayatını devam ettirmesi kendisi için bir kerâmet (Allah'ın kendisine lütfettiği iyilik) değil midir? Peygamber Efendimiz (s.av) bir sürü mucizesi vardı. Ama onu ihtiyarlatan istikâmetti. Çünkü Allah'ı insandan râzı eden istikâmettir, kerâmet değildir."[500]

Müridin istikâmet üzere olması kendisi için daha hayırlı olduğunu ve kerâmetin bir değer ve kıymetinin olmadığını ifade eden Şeyh Hüseyin el-Bûtî, kendisini ziyarete gelen bir devlet memuru ile arasında şöyle bir kıssa geçmiştir. Memur kendisine bir kerâmet göstermesini ister. Şeyh Hüseyin: "Azizim! Şu an kış mevsimi değil midir" diye sorar. Memur: "Evet! Kış mevsimidir" cevabını verir. Şeyh Hüseyin: "Kış mevsiminde üzüm yetişir mi?" Memur: "Hayır! Yetişmez" der. Şeyh Hüseyin: "Pekiyi şu duvara elimi koyup bir salkım üzüm çıkarırsam bu kerâmet midir?" Memur: "Evet. Kerâmettir" der. Şeyh Hüseyin: "Bir salkım üzümün kıymeti en fazla iki buçuk lira olsun. Pekiyi değer mi buna? Hâlbuki sadece bir istikâmetin değeri dünya ve içindekilerden çok daha fazladır" diye karşılık vermiştir. Memur oradan gidince Şeyh, talebesi Molla Murat'a: "Ona kerâmet gösterirdim, yalnız Nakşibendiyyeler kerâmeti sevmezler" demiştir.[501]

2.2.4. Mârifetullah

Sözlükte "Marifet" kelimesi tanıma ve bilme demektir. Mârifetullah ise, Allah'ı, Kur'an-ı Kerîm'in ve Hadîs-i Şerîflerin bildirdiği şekil üzere tanıma, Allah'ın yüce sıfatlarının, güzel isimlerinin, Rabbânî tecellilerinin, İlâhî isim ve sıfatlarının sonsuz kemâlde olduklarını bilme, yüksek İlâhi hakikatlere vâkıf olma şeklinde özetlenebilir.[502] Bu tür bilgilerin sahiplerine "Ârifbillâh" (Allah'la bilen) denilir. Bunun nedeni bilgilerinin haktan gelmesindendir. Nitekim Kuşeyrî bunu: "Sâlik önce Hakk'ı, O'nun sıfat, isim ve fiilleriyle tanır. Sonra ibâdet, kulluk ve çile ile nefsini arıtarak Hakk'a yaklaşır. O zaman Hakk da ona kendini tanıtır, böylece Hakk, kulun 'Maruf'u olur."[503]

---

[500] Kendisi ile yapılan mülâkât (01.03.2017)
[501] Talebesi Molla Murat ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[502] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.76.
[503] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.221.

Cenâb-ı Hakk'ın bilinmesi, tanınması yaratılışımızın hedefi ve gayesidir. Hakikatleri araştırma ve yaratılmışlar üzerinde tefekkür etme sonucu ilâhî lütuf ile meydana gelen kalbî inkişâf ve basiret de marifetullahı doğurabilir. Bununla birlikte marifetullahın, Allah'ı tam olarak bilme anlamına gelmediğini de belirtmeliyiz. Cenâb-ı Hakk'ı, hakkıyla bilmek ve tanımak imkânsızdır. Çünkü "… O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."[504] Ayrıca, "Gözler O'nu idrâk edemez, asıl O gözleri idrâk eder, öyle Latîf, öyle Habîr O..."[505] Marifetullah, ancak Allah'ın eserlerini anlamaya çalışmakla meydana gelebilecek bir iman ışığı ve ledünnî bir bilgidir.[506]

Ma'rifetsizliğin, kişiyi yaşayan ölü mesabesine getirdiği düşünülürse, ma'rifeti, kalbin hayat ilmi olarak ifade edebilir. Yani ma'rifet hakkında bilgi sahibi olmayan herkesin gönlü cehaletle ölüdür. Nitekim şeriat hakkında bilgi sahibi olmayan kimselerin kalbi de, bu yönüyle hastadır.[507]

Ma'rifet konusunda kulların yakînlerinin bazen artması ve bazen eksilmesi mümkündür. Fakat ma'rifetin aslı ve esası ne artar, ne de eksilir. Çünkü ma'rifetin esastan ziyâdeleşmesi noksanlık olup, eksilmesi zaten noksanlıktır.[508]

Ârif (Allah'ı bilen) bütün gayretini Allah için harcar. Sahip olduğu ma'rifetin Allah'ın bir lütfu olarak kendisinde gerçekleştiği bilir. Her şeyi terk ederek sıhhatli bir şekilde Allah'a döner. Allah Teâlâ: "Hakkı tanımalarının bir sonucu olarak gözlerinden yaşlar akıttıklarını görürsün."[509] buyurmuştur. Onların ağlamaları; Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanla yöneldiğini, akranları arasında inayetin kendilerine tahsis edildiğini görmelerindendir.[510]

Şeyh Hüseyin ile ma'rifetullah hakkında yapılan mülakatta görüş belirtmeden önce bir kıssa anlatmış ve akabinde ma'rifetullah hakkında görüşlerini bu kıssa ile ilintili olarak aktarmıştır: "Medine'de bir seyyidin misafiriydik. Onun evinde bir kitapta şöyle bir kıssaya rastladım; Süleyman (a.s) bir gün Allah'a kendisine garip ve acayip bir olay göstermesi için dua eder. Allah, sahile gitmesini ister. Süleyman (a.s) sahile gittiğinde deniz üzerinde kubbeye benzer bir şey olduğunu ve o kubbenin

---

[504] **Kur'ân-ı Kerîm,** Şûrâ, 42/11.
[505] **Kur'ân-ı Kerîm,** Enam, 6/103.
[506] Akyüz, **Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı,** s.76
[507] Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** s.316.
[508] Hücvirî, **Keşfu'l-Mahcub Hakikat Bilgisi, (**Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.337.
[509] **Kur'ân-ı Kerîm,** Mâide, 5/83
[510] Ali Kaya, "Tasavvuf Klasikleri", **Semerkand Dergisi,** Yıl 17, S.201, 2015, s.13.

içinde bir genç Allah'a ibadet ettiğini, ibadet ettiği mekânda da duvara asılı bir salkım üzüm olduğunu görür. Süleyman (a.s) o gençten kim olduğunu, bunu içine nasıl girdiğini ve ne zamandan beri bunun içinde olduğunu sorar. Genç, hikâyesini anlatmaya başlar: 'Ben İsrâil oğullarındanım. Ne zamandan beri burada olduğumu bilmiyorum. Bu kubbenin içinde huzur ve sükûnetle ibadet etmemin sebebi şöyledir: Annem yatalak babam da gözlerinden amaydı. Onlara hizmet ederdim. Kendilerine yemek vermeden yemez, onlar yatmadan yatmazdım. Beni çok severler ve hep şöyle dua ederlerdi: 'Allah sana öyle bir makam versin ki ne yerde ne de gökte olsun. Allah sana çok uzun bir ömür bahşetsin.' Neticede annem ve babam vefat etti. Bir gün çok daralmıştım. İçim açılır diye sahile indim. Bir de baktım ki bu kubbe bana doğru sürükleniyor. Yakınlaştığında içine girdim. Hiçbir sıkıntı ve derdim kalmadı. Burada ibadet etmeye başladım. Acıktığımda ve susadığımda bir salkım üzüm yerim. Acıkma ve susamadan hiçbir eser kalmaz.' Genç hikâyesini anlattıktan sonra kubbenin içine girer. Kubbe bir anda gözlerden kaybolur. Ma'rifetullah hakkında bu kıssa bir örnek olabilir. Allah'a itaat ve ibadet etmek, iyilik yapmak, yaratılmışlara şefkatli davranmak insanı Allah'a yakınlaştırır ve insan Allah'ı tanır. Çünkü Allah Teâla: "Allah iyilik edenleri sever"[511] buyurmaktadır. Allah da ona iyilik ve ihsanda bulunur. Allah'ın insana iyilik etmesi kendisini kuluna tanıtmasıdır. Ayrıca kişi aklını iyi şeylerde kullanarak hayra (iyiliğe) zıt olan şeylerden sakınırsa, nefsin istek ve arzularından kaçınırsa bu da onun Allah hakkında ma'rifet sahibi olmasına vesile olur."[512]

2.2.5. Dünya ve Zühd

Peygamberlerin gönderiliş gayelerden bir tanesi, insanların gönlünü dünya bağından kurtarıp Allah'a bağlamaktır. Bu da ancak zühd ehlinden olmak ile mümkün olabilmektedir. Kulun, Hakk'ın dışındaki her şeyi terk etmesi anlamında bir tasavvuf terimi olan zühd kelimesi sözlükte "bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek" anlamlara gelir.[513] Başka bir deyişle zühd,

[511] **Kur'ân-ı Kerîm,** Âli İmrân, 3/148.
[512] Kendisi ile yapılan mülâkât (03.03.2017)
[513] Semih Ceyhan, "Zühd", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2013, c.44, s.530.

Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak; değer vermemek; ne varlığa sevinmek, ne de yokluğa üzülmek anlamına gelir. Allah ile gani, Allah ile Aziz olmaktır.[514]

Aslında zühd, haz ve lezzet veren şeyleri büsbütün terk etmek değil, azaltmak ve içine dalmamak, sevgisini gönle koymamaktır, onları yapamayacak kadar esiri olmamaktır. Nimet peşinde koşmak zühd değildir. Peşinde koşup esiri olmadan gelen servet ve zenginliği Allah'ın rahmet ve nimeti olarak bilmeli ve Rezzâk-ı âleme gereği gibi şükretmelidir.[515]

Şeyh Hüseyin kendisine intisap eden sâliklerine ve bazen kendisini ziyarete gelen misafirlerine dünya ve zühd hakkında şöyle sohbet etmiştir: "Dünya zenginliği, insanı hak yoldan çıkarmıyorsa, islamı yaşamaya engel olmuyorsa, kişiyi Allah'tan, onun kitabından ve sünnetten gafil etmiyorsa ve daha çok sevap işlemesine vesile oluyorsa bu çok iyidir ve Allah'ın insana bir lütfudur. Ama dünya sevgisi Allah sevgisine galip geliyorsa ve kişiyi sevaplardan ve iyiliklerden mahrum ediyorsa bu çok tehlikeli ve kötüdür. Çünkü; sahibini cehennem çukurlarına yuvarlatır.[516]

Şeyh Hüseyin sâliklerine dünya ve dünya sevgisinden uzaklaşmaları, zühd ehlinden olmaları hususunda teşvikte bulunmuştur. Bununla amacının bütünüyle kendilerini işlerinden uzaklaştırmaları olmadığını, bilakis özellikle kendilerine bakmakla yükümlü olduğu kişilerin rızkını temin etmek için çalışmanın ve mal toplamanın esas olduğu, fakat kasıtlarının ve amaçlarının gönüllerini dünyaya kaptırmamaları olduğunu belirtmiştir.[517]

2.2.6. Tevessül

Sözlükte "bir aracı vasıtasıyla maddî veya manevî derecesi yüksek birine yaklaşmayı arzu etmek; iyi amellerle Allah'a yaklaşmayı ummak" anlamındaki 'vesl' kökünden türeyen tevessül bir müslümanın işlediği sâlih amelleri, Hz. Peygamber'i yahut velîleri vesile yaparak, Allah'a yakın olmaya çalışmasını ifâde eder. Çeşitli rivâyetlerde belirtildiğine göre kuraklık dönemlerinde ashâb Hz. Peygamber'le tevessülde bulunarak, Allah'a dua ediyor ve duaları kabul görüyordu. Onun vefatından sonra amcası Abbas (r.a) ile tevessülde bulunmuştur. Resûl-i Ekrem,

[514] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.179.
[515] Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** s.181.
[516] Sohbetlerinden derlenmiştir (21.03.2016)
[517] Sohbetlerinden derlenmiştir (21.03.2016)

gözleri görmeyen bir sahâbiye kendisiyle tevessülde bulunarak Allah'a dua etmesini söylemiş, sahâbî yaptığı duadan sonra görmeye başlamıştır.[518]

Şeyh Hüseyin'in tevessül hakkındaki görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir: "Allah Mâide sûresinde şöyle buyuruyor: "Ey İman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının. O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihâd edin ki kurtuluşa eresiniz."[519] Tarikatta yol kat etmek ve yükselmek ancak muhabbet ile olur. Muhabbet ise vesile ile fazlalaşır. En büyük vesile Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) ittiba' etmek ve çokça iyilik yapmaktır. Her bir iyilik insanı Allah'a ulaştırır. Kuyudan su çekmek, kovaya bir ip bağlamakla mümkündür. İp su çıkarmak için bir vesiledir. İpin aslı bir kıldandır. Her bir kıla bir kıl eklemek suretiyle ipi sağlamlaştırırız. Aynen bu şekilde iyiliklerimize iyilik eklemekle vesilemizi sağlamlaştırır, Allah'a ulaşırız."[520]

2.2.7. Akıl ve İlim İlişkisi

İlk dönem zâhid ve sûfîleri aklın mahiyetini tahlil ve tarifle fazla meşgul olmayıp sadece din ve ahlâk alanında sağlaması gereken faydalar üzerinde durmuşlardır. Dünyadan uzaklaşıp ahirete yönelmeyi, nefsin arzularını terk edip dinin emir ve yasaklarına uygun yaşamayı esas aldıkları için aklı tarif ederlerken özellikle bu noktalara dikkat etmişler, imandan sonra en büyük nimet olarak görülen akla ahireti kazanmaya vesile olması dolayısıyla büyük değer vermişlerdir.[521]

Şeyh Hüseyin ile yapılan mülakatta aklın mahiyetini kendisine sorulduğunda o aklın mahiyeti ile beraber aklın işlevselliği hakkında görüş aktarmıştır. Aslında onun aktardığı malumatlar yukarıdaki paragrafta bahsedilen sûfîlerin görüşlerinden farklı değildir. Daha sonra akıl ve ilim ilişkisi hakkında görüşlerini serdetmiştir: "Akıl, nefsin istek ve arzularını terkedip dinin emir ve yasaklarına uygun bir hayat yaşamak için Allah'ın insana bahşettiği bir nimettir. Bunun mahiyeti aynen ruh gibi ne olduğu konusunda kesin bir bilgi sahibi değiliz. Allah'ın insana verdiği sayısızca nimeti yerinde kullanmak ancak ilim ve akılla mümkün olur. İlim olmadan aklın bir faydası olamayacağı gibi, akıl olmadan da ilimden bahsetmek mümkün değildir. Akıl

[518] Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", DİA, s. 6.
[519] **Kur'ân-ı Kerîm,** Maide, 5/ 35.
[520] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.03.2017)
[521] Süleyman Uludağ, "Akıl"**, DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1989, c.2, s. 246.

ve ilim bir kimsede olması o kimseyi "Allah'a ve Resulüne itaat edin"[522] ve "Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."[523] âyetlerinde vasfı geçen mü'min kimselerin zümresinden yapar. Akıl ve ilmi bir arada bulunduran kimse iyilik yapar, kötülükten kaçar, ebediyen kurtulur. Ama böyle kimselerin varlığı yok denecek kadar azdır. Şöyle denilir; akıl altından bir taçtır, herkeste bulunmaz."[524]

2.3. HALİFELERİ

2.3.1. Seyda Molla Mahmud el-Bûtî (Elçi)

Şeyh Hüseyin'in ilk halifesi ve büyük oğlu olan Seyda Molla Mahmud, 1956 yılında Şeyh Hüseyin'in imamlık ve müderrislik yaptığı, ilk görev yeri olan Bitlis'e bağlı Por köyünde dünyaya gelir. Babası Şeyh Hüseyin, mürşidi Şeyh Mâşuk ile bazen aylarca irşâtta ve seferde olduğundan Seyda Molla Mahmud, Kur'ân-ı Kerîm'i annesi Dilşah Hanım'ın yanında okur. Babası iyi bir âlim ve medresesi olduğu için başka bir medreseye ve hocaya gitmez, ilmî tahsîlini babasının medresesinde tamamlar.[525] İlmî icâzetnâmesini de babasından alan Seyda Molla Mahmud, her geçen gün ilmini ziyadeleştirerek ilimde deryalaşır. Babası ile binlerce talebe yetiştiren Seyda, ilim ehli insanlar yetiştirmek için azamî gayret gösterir. Öyle ki o da babası gibi çocuklarını medreseden uzaklaştıracak resmî bir göreve girmelerine müsaade etmez, medresede kalmalarına imkân veren görevlere yönlendirir. Böylece medreselerinde hiçbir zaman talebe eksik olmaz, aile olarak tedrisat ve irşâd hizmetlerine devam ederler.

Seyda Molla Mahmud, klasik medreselerde okutulan sarf ve nahiv ilminin yanı sıra, meânî, bedî' ve beyân gibi belâgate dair ilimleri, mantık, vad', kelâm, fıkıh usûlü, Şafiî fıkhı, tefsir, hadis, ferâiz ve siyer ilimlerini de ders olarak okur. Seyda tefsir, hadis ve fıkıh ilmine hâkimdir. Özellikle fıkhî konulara yetkinliği sebebiyle bölge âlimleri tarafından çözüm mercii olur.

[522] **Kur'ân-ı Kerîm,** Enfal, 8/20.
[523] **Kur'ân-ı Kerîm,** Bakara, 2/201.
[524] Kendisi ile yapılan mülâkât (21.03.2017)
[525] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (17.04.2019)

Tasavvuf ve tarikata ilk intisabı, daha küçük yaşlarda Şeyh Mâşuk'un yanında olur. Tasavvufî seyr û sülûkün ilmî eğitimden sonra muteber olma kaidesi çerçevesinde, Şeyh Mâşuk'un yanında tasavvufî eğitimine devam etmez. İlmî eğitimini tamamlayıp icâzet aldıktan sonra Şeyh Mâşuk vefat ettiği için babası Şeyh Hüseyin'e intisap eder. 1992 yılına kadar seyr û sülûküne devam edip, Nakşibendiyye tarikatında muteber olan ilim ve irfanı bir arada bulundurmak sureti ile insanları irşad etme izni alır ve babasının ilk halifesi olur.[526]

Seyda Molla Mahmud, bir yandan medrese ve dergâhta ilim ve irfan görevini ifâ ederken, diğer yandan insanlar arasında çıkan tartışmalar ve kavgalar sonucunda barış ve sulhun gerçekleşmesi için çaba sarf eder ve daha büyük olayların meydana gelmesine engel olur. Aileler arasında çıkan uyuşmazlıkları, kan davalarını barışla sonuçlandırması ve bu tür olaylar gibi insanların huzursuzluk veren olumsuzlukları çözmede büyük gayretler sarf eder. Bundan dolayı gerek babasının bölgede olan saygınlığı gerekse onun azamî gayretleri sayesinde insanlar bu tür anlaşmazlıklarda onun hakemliğine başvurur. Bu da onun toplum içindeki saygınlığını günden güne artırır.

Seyda, 1985 yılında başladığı resmî imamlık görevine sırasıyla Silvan Aşağı Kaya, Diyarbakır Sur ilçesine bağlı Beybulak köyünde ve Diyarbakır Yenişehir ilçesine bağlı Mâşuk camisinde yapar. En son 2009 yılında Cizre'de olan oğlu Hamit Elçi ile becaiş yapar ve orada emekli olarak resmî görevine son verir. Yalnız bu görevi fahri olarak Seyrantepe Şeyh Mâşuk Medresesi ve Camisinde devam etmektedir.[527] Seyda'nın beş oğlu ve dört kızı bulunmaktadır.

Seyda Molla Mahmud hoşgörüsü, alçakgönüllüğü, misafirperverliği, tevazuu, cesareti, şefkati, cömertliği, gayreti ve çalışkanlığı, vefâkârlığı ve sünnete bağlılığı ile babası Şeyh Hüseyin'i tam manası ile örnek alır. Bunun yanında tarîkat âdâp ve ta'limâtına da hassasiyet gösterir. Onun gösterdiği yolda ona ittiba ederek Peygamber mirasına sahip çıkar ve bu yolda ilerleme sağlar.

[526] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (17.04.2019)
[527] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (17.04.2019)

Seyda, babası Şeyh Hüseyin'in mirâs olarak bıraktığı dergâh ve medreselerinin başında ilim ve irfân geleneğini devam ettirir. Babası vefat etmeden önce ona: "Allah seni ailemiz, dergâhımız ve medreselerimizin büyüğü yapmıştır. Sen de büyüklüğünü yaparak bu kurumlara dikkat et" demiştir. Seyda Molla Mahmud, babasının vefatından sonra postnişin olarak yerine bakmakta ve bu Peygamber görevini hakkı ile ifa etmektedir.

2.3.1. Şeyh Veysi Norşinî (Mutlu)

Şeyh Mâşuk'un ikinci oğlu olan Şeyh Veysi, 1944 yılında Norşin'de dünyaya geldi. İlmî tahsîlini babasının medresesinde almaya başlayan Şeyh Veysi, o zamanın baskıcı yönetiminden dolayı medreseleri kapanır. Medreseleri kapandıktan sonra bir ara Cezrî'ye Seyda Molla Muhammed'in medresesine giden Şeyh, orada bir miktar okuduktan sonra tekrar Norşin'e gelir, okumasına orada devam eder. Norşin'de babası Şeyh Mâşuk'un müderrisleri ve farklı halifelerinden dersler alarak ilmini daha iyi bir seviyeye ulaştırır.[528]

Tarikata ilk intisap edişi babası Şeyh Mâşuk'un elinden olur. Babasının vefatından sonra kimseye intisap etmez. Daha sonra babasının emânetini kendinden sonraki nesle aktarmak için babasının halifesi Şeyh Hüseyin el Bûtî'ye intisap eder. Şeyh Hüseyin'e intisap etmesini ve babasını halifelerinden onu tercih etmesini kendisinden dinleyelim: "Ben daha küçükken bazen aileme; Seyda Molla Hüseyin'in tarikatına gireceğim, diyordum. Onlar bana gülümseyerek: "Baban divanda duruyor, niye onun tarikatına ne olmuş?" diyorlardı. Demek istediğim Şeyh Hüseyin'e daha küçüklükten beri bir ilgim vardı. O benimle askere geldi. Ailemize karşı aşırı derecede muhabbeti ve sevgisi vardı. Bazen babam evde bizlere: "Benim bütün halifelerim iyidir. Yalnız Molla Hüseyin'in farklı bir meziyeti vardır. Yaptığı her şeyi riyadan uzak halis bir şekilde yapar ve O'nun kalbi devamlı çalışır haldedir. Böyle bir kimse Allah'ın yanında üstündür" derdi. Bu sebeplerden ötürü kalbim devamlı ona meyl ediyordu. Bir gün kendisine gelerek ona intisap etmek istediğimi

[528] Şeyh Veysi ile yapılan mülâkât (24.03.2019)

söyledim. Büyük bir tevâzu örneği sergiledi. Ona karşı mahcup oldum. Netice itibari ile onun yanında seyr û sülûka girdim."[529]

Şeyh Veysi kısa bir süre sonra Şeyh Hüseyin'den hilafet alır. Ona hilafet verdikten sonra onunla Diyarbakır Sur'a bağlı Karanaz, Alibardak, Dervişhasan ve Mermer köylerine giderek teveccüh yapar. Bu köyleri dolaşıp irşâd ederken bir sohbetinde: "Şeyh Veysi'ye bu emaneti vermem tamamen babası Seyda-ı Şeyh'in izniyledir" der. Böylece Şeyh Veysi babasının emanetini alarak irşâd faaliyetlerine başlar.

Şeyh Veysi'nin kendisine ait Diyarbakır Silvan'a bağlı Heydereka köyünde bir medresesi ve tekkesi mevcuttur. Medresesinde bir yönden ilim diğer yönden irşâd hizmetleri devam etmektedir.

2.3.2. Seyda Molla Sıddık Batmanî (Evrensel)

Seyda Molla Muhyeddin Havılî'nin yeğeni olan Seyda Molla Sıddık, 1935 yılında Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Beşkonak[530] köyünde dünyaya gelir. İlk ilmî tahsîlini Seyda Molla Abdülaziz Comânî'nin yanında başlayan Seyda, daha sonra ilim tahsîline Seyda Molla Abdüssamed Comânî ve Seyda Molla Hâvî'nin yanında devam eder. Son olarak amcası Seyda Molla Muhyeddin'in medresesinde okumaya devam eden Seyda, orada icazetini alarak ilmî tahsîlini sonlandırır.[531]

Medrese tahsîlinden sonra farklı köylerde, ilk başlarda fahri daha sonra resmi imamlık görevi ile beraber gittiği her köyde medrese açarak müderrislik yapar. İlme ve İslâma ettiği bu hizmet 1994 yılında emekli olana kadar devam eder. Emekli olduktan sonra maddi imkânlar el vermediği için artık talebe yetiştiremez, Batman'da kendisi için bir ev alır ve orada ikamet etmeye başlar.[532]

Tasavvufa intisabı daha talebelik yıllarında Şeyh Tâhâ Norşinî'nin yanında olur. Onun vefatından sonra Şeyh Mâşuk'un yanına giderek ona intisap eder ve onun yanında bir süre seyr û sülûka girer. Yalnız onun yanında seyr û sülûku devam

[529] Şeyh Veysi ile yapılan mülâkât (24.03.2019)
[530] Gola ismi ile meşhurdur.
[531] Seyda Molla Sıddık Evrensel ile yapılan mülâkât (06.04.2019)
[532] Halen orada ikamet etmektedir. Tarih: 06.04.2019; Seyda Molla Sıddık Evrensel ile yapılan mülâkât (06.04.2019)

ederken Şeyh Mâşuk vefat eder. Daha sonra amcası Seyda Şeyh Muhyeddin Hâvili'nin mürîdi olur. Onun yanında amel etmeye devam ederken Şeyh Muhyeddin de vefat eder. Onun vefatından sonra bir süre herhangi bir kimseye intisap etmeyen Seyda Molla Sıddık, son olarak 1994 yılında Şeyh Hüseyin el-Bûtî' nin dergâhına giderek kendisine intisap eder ve onun yanında seyr û sülûkünü hitama erdirerek halifelik alır.[533]

2.3.3. Seyyid Cezayir Arvâs

Arvâs Seyyidlerinden olan Seyyid Cezayir, 1938 yılında dünyaya gelir. Doğumundan bir süre sonra annesi vefat eder, babası da askere gider. Küçük yaşlarda yetim ve öksüz bir şekilde büyür. Kur'ân-ı Kerîm'i erken yaşlarda öğrendikten sonra ilmî tahsîline Molla Hacı Hazım denilen iyi bir âlimin yanında başlar. Bir müddet babasının imamlık yaptığı Van köylerinde okuduktan sonra daha iyi bir eğitim almak üzere Norşin'e Şeyh Mâsum'un medresesine gider. Şeyh Mâsum kıtlık nedeni ile talebeleri dağıttığı için onu Bulanık taraflarında olan bir medreseye gönderir. Bir müddet orada okuduktan sonra tekrar Van'a gelerek Şeyh Mâşuk'un halifesi Seyda Molla Hasan Pişivangi'nin yanında tedrisata devam eder. Seyda Molla Salih-ı Bûtî ve Seyda Molla Mustafa'nın da yanında bir müddet okuyan Seyyid, son olarak Seyda Molla Hasan Pişivangi'nin medresesinde ilmi icazetini alır. İcazet aldıktan sonra medrese geleneğinde olduğu gibi gittiği her yerde talebe yetiştirerek islama ve ilme ömrü boyunca hizmet eder.[534]

İlmi icazetini aldıktan sonra Seyda Molla Hasan Pişivangi yanına giderek ona intisap eder. Bir müddet onun yanında seyr û sülûka devam eden Seyyid, tekâmül yolunda iyi bir mesafe kat eder. Yalnız halifelik alamadan mürşidi Seyda Molla Hasan vefat eder. Mürşidinden aldığı işaret üzere Diyarbakır'a Şeyh Hüseyin'in dergâhına giderek ona intisap eder ve halifelik alıncaya kadar onun yanında seyr û sülûküne devam eder.[535]

Yumuşak huylu, tevazu sahibi, fıkhı iyi bilen, yaptığı her işte kitap ve sünnete tabi olmayı kendine düstur edinen, ömrünün sonlarına doğru Van Ulu Cami'de bir

[533] Seyda Molla Sıddık Evrensel ile yapılan mülâkât (06.04.2019)
[534] Oğlu Nimetullah Arvas ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[535] Nimetullah Arvas ile yapılan mülâkât (05.04.2019)

sütun etrafında ilim halkası oluşturup beş seneye yakın ders veren Seyyid Cezayir, 2015 yılında Van'da vefat eder. Makberi Van Hoşap'ta kendi dedelerinin bulunduğu kabristandadır.[536]

2.4. KERÂMET VE MENKIBELERİ

Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin ilmî ve tasavvufî hayatı içinde yaşadığı sayısız kerâmet ve güzel menkıbeleri mevcuttur. Maksat hâsıl olması hasebiyle burada sadece bir kısmını zikredilmiştir.

Daha talebelik yıllarında Ohin'de okurken bir ara daha önce okuduğu Qultik'e uğrar. Köy imamı olan seydası Molla Muhammed hacca gittiğinden Cuma namazını kıldırmak kendisine kalır. Cemaat 39[537] kişidir ve bir kişinin daha gelmesini beklerler. Eksik olan cemaati tamamlamak için köyde bir kişiyi ararlar. Sonunda birisini bulurlar. Adamı çağırırlar, ama o: "Vallahi sabah erkenden kalkmışım, cevizleri silkelemişim, çok yorgun ve uykusuzum, gelemem" der. Bütün ısrarlara rağmen adam Cuma namazına gitmez. Bu haberlerden rahatsız olan ve üzülen Şeyh o mübârek vakitte ellerini havaya kaldırarak: "Ya Rabbi! Bu cumamızın kılınmasına engel olan ve eksik kalmasına neden olanın evini yıkıp perişân eyle" diye beddua eder ve mecburi olarak kalkıp öğle namazını kılarlar.

Şeyhin bedduası hemen kabul olur. Aynı gece köylüler camide yatsı namazını edâ ederlerken şiddetli bir sağanak başlar. Kısa bir sürede dereler taşar. Dağdan kocaman bir kaya kopar yuvalanarak köyün aşağısında bulunan tarihi taş köprüyü âdeta bit tıpa gibi kapatır. Önü kapanan dere bir baraj gölüne döner. Bahsi geçen adamın evi yaklaşık 50 metre yukarıda olmasına rağmen su onun kapısına dayanır. Adam evde yatmakta eşlerinden biri evde diğeri hasta ziyareti için komşuya gitmiş bulunmaktadır. Evdeki eşi dış kapının çok sert bir şekilde açıldığını duyunca sağanaktan kumasının hızlıca kendisini içeri attığını zanneder. Çıkıp bakmaya fırsat bulamadan kendini suların üstünden bulur. İki çocuktan birini sırtına diğerini kucağına almış bir şekilde boğulmamak için tavanın direklerine tutunur. Sular pencerelerden çıktığı için boğulmaktan kurtulurlar. Adam ise yatağından fırlamış

[536] Nimetullah Arvas ile yapılan mülâkât (05.04.2019)
[537] Şafii Mezhebinde Cuma namazı kılınabilmesi için en az 40 kişi toplanması gereklidir.

elbisesini giymeye fırsat bulamadan kendini dışarı atmıştır. Feryâd ve figânlarını camiden çıkan cemaat duyar ve onlara yardım etmeye koşarlar. Suyun yönünü bir şekilde değiştiren köylüler onları kurtarırlar ama ev ve ahır kullanılamaz hale gelir. Evdeki kışlık zahireden bir dane dahi alamazlar. Adamın tek tesellisi kurtarılan iki öküzü olur. Aradan birkaç gün geçmeden esrarengiz bir şekilde o iki öküz de çalınır. Bütün köy seferber olur lakin izlerine dahi rastlamazlar. Şeyh'e son derece inanan köylüler bu olaydan sonra ona bir başka saygı gösterirler. Bu olayı köyün ihtiyarları halen heyecan ile anlatırlar.[538]

Şeyh Hüseyin'in hem talebesi hem de kayın biraderi Molla Ataullah anlatır: "Seydam Şeyh Hüseyin henüz seyr û sülûk yaparken kendisinde üstün haller gözlenmekteydi. Bir ara dayım hacı Abdülmenaf ile bir arkadaşı kamyonla Bitlis'ten merkeze bağlı Xümaç denilen köye gitmek için yola koyulurlar. Hava kararmış, çok şiddetli bir şekilde yağmur yağmaktadır. Silecekler yağmurun hızına yetişememektedir. Onlar bu şekilde seyir halindeyken uzakta bir karartı görürler. O karartıya yaklaştıkça bir insan olduğunu fark edeler. Bir de bakarlar ki Şeyh Hüseyin, ıssız bir tepede, sağanak yağmurun altında beklemektedir. Dayım onun bu halini bize şöyle ifâde etti: 'O'nu gördüğümüzde bu saatte burada ne yaptığını ve nereye gitmek istediğini sorduk. Bize; Seyyid Ava denilen ziyaretten gelip, seydası Molla Muhammed'in köyü Korcan'a gitme niyetinde olduğunu söyledi. Biz de ıslandığını ve üşüdüğünü düşünerek belki ısınır diye onu aramıza aldık. Arkadaşım bana döndü ve şöyle dedi: 'Vallahi, Molla Hüseyin'in elbisesi kupkurudur, yağmur onu hiç ıslatmamış.' Önce inanmadım sonra o'na dokunduğumda baktım gerçekten yağmur O'nu ıslatmamıştı. Yolculuğumuza devam ettik. Yağmur aynı hızla yağmaktaydı. Gideceği köyün yol ayırımına geldiğimizde kendisini indirmemizi ricâ etti. Önce hava şartlarını göz önünde bulundurarak kabul etmedik. Sonra ona; eğer o tepede ıslanmamışsan buradan her yere gidersin, diyerek onu indirdik."[539] Buna benzer bir olayı Dervişhasan köyünden müridi Hacı Mustafa şöyle anlatmaktadır: "Bir ara şeyhim ile Miraxürâ'dan Diyarbakır'a gitmek için ana caddeye yürüyerek

[538] Molla Tayyip Elçi ile yapılan mülâkât (21.03.2019)
[539] Talebesi Molla Ataullah ile yapılan mülakat (15.04.2019)

gidiyorduk. Bu arada yağmur yağmaya başladı. Caddeye yetiştiğimizde ıslanmama rağmen şeyhimin elbiseleri kupkuruydu. Bundan gerçekten çok etkilendim.”[540]

Molla Ataullah anlatır: “Seydam mürşidi Şeyh Mâşuk ile irşâda giderken, imamlık yaptığı Por köyünde pek kalmazdı. Onun yerine talebeleri olarak bu görevi biz icra ederdik. Hîvrîs’te Hacı Salih adında bir adam vardı. Bir gözü de kördü. Seydamın köyde kalmayıp irşâda gitmesini köyde dedikodu haline getirip milleti Seydama karşı kışkırtmaya çalışmaktaydı. Bir gün sabahın erken saatlerinde evimizin kapısını çaldı. Kan ter içinde kalmıştı. Babama: ‘Molla Hüseyin’e söyle beni affetsin’ dedi. Babam: ‘Hayırdır’ dedi. Hacı: ‘Bu gece rüyamda Hazret Şeyh Diyâuddin’i gördüm. Bana: Hacı Efendi! Vallahi sen bir daha Molla Hüseyin’in dedikodusunu yaparsan, sağlam olan gözünü de ben çıkarırım, dedi.’ Babam onu Seydama yönlendirdi. Seydam da ondan Norşin’e markada giderek tevbe etmesini istedi. Neticede Hacı tarikata girdi. İyi bir mürîd oldu.”[541]

Seyda Molla Mahmud anlatır: “Norşin’de kaldığı yıllarda mürşidi Şeyh Mâşuk bir ara Şeyh Takyeddin[542] ile satranç oynamak ister. Şeyh Mâşuk satranç oynamayı pek bilmezdi, sadece taşların ne şekilde dizileceğini bilirdi. Şeyh Takyeddin ise satranç oynamada ustalaşmıştı. Şeyh Mâşuk, Şeyh Takyeddin’e: ‘Benimle oynamak ister misin?’ der. Şeyh Takyeddin ona: ‘Evet! Yalnız ben seni yenerim’ der. Şeyh Mâşuk’ta ona: ‘İnşallah Molla Hüseyin’in himmeti[543] ile ben seni yenerim’ der. Şeyh Takyeddin bu sözü pek önemsemez, sadece gülümser. İkisi oynamaya başlarlar. Şeyh Mâşuk bu oyunu pek bilmemesine rağmen sonunda Şeyh Takyeddin’i tam üç sefer yener. Şeyh Mâşuk ona: ‘Ben sizi Şeyh Hüseyin’in himmeti ile yeneceğimi demedim mi? Sizi yenmem onun himmetiyle idi. Yoksa bilirsiniz bu oyunu oynamayı pek becermem’ der.”[544]

Torunu Molla Hâlid anlatır: “Ramazan ayındaydık. İftara 40 dakikaya yakın bir zaman kalmıştı. Babamla dedem iftara gideceklerdi. Dedem abdest almak içi

[540] Dervişhasan köyünden Hacı Mustafa Çiftçi ile yapılan mülâkât (01.07.2016)
[541] Molla Ataullah ile yaplan mülâkât (15.04.2019)
[542] Şeyh Takyeddin, Şeyh Fethullah’ın oğlu Hazret Diyâuddin’in torunudur.
[543] Himmet: Sözlükte ‘‘meyil, arzu, istek, azim” manasına gelir. Tasavvufta ise; genel olarak velilerde teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde yorumlanmıştır. Bk. Mehmet Demirci, “Himmet”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1998, c.18, s.56-57.
[544] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (01.03.2019)

lavaboya gitmiş, babam da arabayı garajdan çıkarmak için dışarıya çıkmıştı. Babam divânda beklememi, dedeme yardım ederek onunla dışarı çıkmam için beni tembihledi. Bu arada bir kişi iki kasa çok kaliteli üzüm getirdi ve dedemi ziyaret etmeden gitti. Kim olduğunu nereli olduğunu bilemedim. Ben de o iki kasa üzümü eve bırakıp tekrar divâna gelerek dedemi bekledim. Dedemin üzümden haberi yoktu. Lavabodan çıkar çıkmaz hemen beni çağırarak: 'Oğlum! Eve git. İki kasa üzümden en güzelini seçerek komşumuz Molla Ahmed'e götür' dedi. Molla Ahmed bizim komşumuzdu ve çocuğu yoktu. O ile eşi derme çatma bir evde yaşıyorlardı. Bakıma muhtaç ve kimsesizdiler. Dedem onlar için sabah akşam bir öğün yemek gönderir ve bizi onlara göz kulak olma hususunda devamlı tembihlerdi. Ben de dedemi yolcu ettikten sonra üzümü götürme düşüncesinde idim. Netice de dedeme arabaya kadar eşlik ettim, onu arabaya bindirdim. Tam gidecekken babam camı açarak dedemin beni çağırdığını söyledi. Bana verdiği görevi unutmamamı, görevi hemen yerine getirmemi tekrar söyledi. Onlar gittikten sonra hemen eve giderek o iki kasa üzümden en güzelini seçtim ve onların evine gittim. Kapıyı çaldım, eşi kapıyı açtı. Kendisine dedem kendilerine üzüm gönderdiğini söylediğimde, gözlerinden yaşlar aktı. Ben de bunun sebebini sordum. Bana: 'Molla Ahmed oruçlu ve hastadır. 15-20 dakika önce bana canı çok güzel üzüm çektiğini ve eğer şuan burada biri kendisine üzüm satmış olsa çok yüksek fiyatlarda da olsa alabileceğini söyledi. Şimdi siz üzüm getirdiniz' dedi. Üzümü bırakıp eve dönerken dedemin tembihlerini ve acelesini bir araya getirerek kerâmetine şahit oldum."[545]

Bir menkıbesini damadı ve talebesi Molla Murâd anlatır: "1996 yılında Silvan'a bağlı köyümüz Aşağıkaya'da meydana gelen çatışma neticesinde bir terör örgütü üyesi öldürülmüştü. O zamanın yönetimi yardım ve yataklıktan köyümüzü sorumlu tuttu ve bizi göçe zorladı. Askerler her akşam köyümüze gelip evlere girerek camlarımızı, televizyonlarımızı ve mutfaktaki tabaklarımızı kırarak bizi sindirmeye çalışıyordu. Hatta bazen köylülerimize küfür ediyordu. Bu durum canımızı çok sıkıyordu. Çünkü bu olayın bizimle bir alakası yoktu. Ben de bütün bu olanları Seydama anlatıyor, ondan dua isteyerek bir çıkış kapısı arıyordum. Seydam da her defasında bizlere sabırlı olmamızı öğütlüyordu. Askerlerin bu tavrı devam edince bir

[545] Molla Hâlid ile yapılan mülâkat (16.03.2019)

gün tekrar seydama geldim ve kendisi ile bu durum hakkında istişâre ettik. Netice de Seydamla Merkez Komutanlığında sözü geçerli olan hatırı sayılı birkaç kişinin yanına gidip bu durumu kendileri ile paylaşma kararı aldık. Seydamla Silvan'a gidip bu kişilerle danıştığımızda onlarda bizlere, sabırlı olmamızı ve askerlerin zamanla kendilerini unutabileceklerini, bir nevi işi zamana bırakmamızı söylediler. Kısacası onlardan somut bir çare elde edemedik ve Seydamı Diyarbakır'a bırakarak köye döndüm.

Ama köydeki durum hiç değişmedi. Askerler son olarak bizlere yazılı bir tebliğat vererek bir iki güne kadar köyü terk etmemizi ve köyü yakacaklarını söylediler. Ben tekrar Seydama geldim. Seydam bana: 'İnsan kendisi için elleri ile yaptığı bir şeyi anne babası kendisine yapmamıştır' manasına gelen Kürtçe bir atasözü ifade etti. Sonra: 'Silvan Merkez Komutanlığına gidelim, kendi işimizi kendimiz halledelim' dedi. O zamanın Merkez Komutanı bir yüzbaşı idi. Askerlerden dahi çekinildiği bir dönemde yüzbaşı ile görüşmek, hele hele bir terör meselesi yüzünden, yakılmak istenen bir köy için emân dilemek doğrusu bir cesaret işiydi. İşte Seydam ile bu meseleyi konuşmak için Silvan'a Merkez Komutanlığına gittik. Yüzbaşı ile görüşmek için içeride uzun bir zaman bekledik. Onunla görüşemeyeceğimizi anladığımızda Seydam kendisine verilmek üzere bir yazı gönderdi. Yazıyı aynen şöyle yazdırdı; 'Diyarbakır'dan Hoca Hüseyin sizinle görüşmek istiyor.' Bir müddet sonra kendisi ile görüşmemiz gerçekleşti. Komutan seydamı görür görmez kendisine çok değer verip hürmet gösterdi. Kendisini komutanlığa kadar getiren nedenin ne olduğunu nazik bir şekilde sordu. Seydam durumu anlatınca Komutan bana dönerek: 'Niye şeyhimi buraya kadar getirerek rahatsız ettin! Sizin köy zaten yakılmayı hak etmiş' dedi. Tam o esnada Seydam cebinden küçük bir Kur'an çıkararak Komutana: 'Komutan! Bu Kur'an'a yemin ederim ki; bunlar suçlu olsaydı ben buraya gelmezdim. Bunlar suçlu değil. Suçluların kim olduğunu sen gayet iyi biliyorsun' dedi. Komutan: 'Köyünüzün yakma emrini vermiştim. Bu sefer şeyhimin hatırı için sizi affediyorum ve emri geri alıyorum. Emin ol ki; şeyhim olmasaydı köyünüzü yakardım' dedi. Ben Seydama Kürtçe dedim ki: 'Komutan karakola söylesin askerler bizi rahatsız etmesin.' Seydam Komutana bunu ifâde edince Komutan: 'Ben söyledikten sonra artık kimse sizi rahatsız edemez. Gidin selametle köyünüzde oturun' dedi. Askerler o günden sonra

artık bize karışmadılar. Seydamın sayesinde köyümüz yakılmaktan, biz de göç etmekten kurtulduk.”[546]

Seyda Molla Mahmud anlatır: “Bir gün Mekke’de babam bana: ‘Ölmüş kimselerin selâmlarını yaşayanlara iletmek farz mıdır?’ dedi. Ben herhangi bir cevap vermedim. Bana: ‘Ben Cennet’ül Mualla kabristanında Şeyh Mâşuk’un mezarına giderek onu ziyaret ettim. Şeyh Mâşuk: ‘Aileme ve Norşin’dekilere selam söyle’ dedi. Ben bu selamı onlara iletmek zorundayım’ dedi. Babam Şeyh Mâşuk’un selamını kendilerine ilettiğinde onlar selamı alarak bundan büyük bir memnuniyet duydular. Çünkü babamın üstün meziyetlerine çok şahit olmuşlardı.”[547]

Seyda Molla Mahmud anlatır: “Bir gün babamla Norşin’e; Şeyh Abdurrahman Tağı, Hazret Diyâuddin ve Şeyh Mâsum’un da bulunduğu kabristana giderek kendilerine Yâsîn suresini okudum. Yasin bittikten sonra duâ ettik. Babam orada uzunca bir süre râbıta etti. Ziyaretten döndüğümüzde kabristanın kapısında Şeyh Mâşuk’un oğlu Şeyh Veysi ile karşılaştık. Şeyh Veysi şuan babamın halifesidir. O zaman babama intisap etmemişti. Kabristan kapısında babamdan dua istedi. Babam kendisine: ‘Şeyh Veysi! Şuan dedeniz Şeyh Abdurrahman ziyarette ellerini uzatarak bana dedi ki: Aileme söyle benim yolumu takip etsinler. Bu yolu bırakıp başka şeylerin arkasından gitmesinler, dedi.’ Şeyh Veysi: ‘Efendim siz rüya mı gördünüz?’ dedi. Babam: ‘Hayır! Hayır! Rüya görmedim, şimdi ziyarette kendisi benimle konuştu’ dedi. Şeyh Veysi dehşete kapıldı. Biraz geriye giderek sanki inanmak istemedi. Ondan ayrıldığımızda babama: ‘Şeyh Veysi sanki inanmadı’ dedim. Babam: ‘İster inansın ister inanmasın! Şeyh Abdurrahman’ın (k.s) kolunda ki kıllar dahi bembeyazdı’ dedi. Babamın o gün bu kerâmetine şahit oldum.”[548]

Seyda Molla Mahmud anlatır: “Bir ara dört beş arabadan oluşan bir konvoyla Gayda,[549] Nurs,[550] Tağ[551] ve o güzergâhta bulunan diğer ziyaretlere gitmek üzere Diyarbakır’dan yola çıktık. Babam, her hangi bir sıkıntı yoksa her sene bu ziyaretlere giderdi. İlk önce Gayda’ya gittik. Orada Seyyid Sibğatullah (k.s) mezarına giderek

[546] Molla Murat ile yapılan mülâkât (19.03.2019)
[547] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[548] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[549] Seyyid Sibgatullah Arvasi’nin mezarının bulunduğu Hizan’a bağlı bir köy.
[550] Bediuzzaman Sait Nursî’nin köyü.
[551] Hizan’a bağlı Şeyh Abdurrahman Tağı’nin doğduğu köy.

ziyaret ettik. Yâsin suresini okudum babam ve diğer arkadaşlarımız dinledi. Şafii mezhebinde mezarı ziyaret etme ve orada Kur'an okuma adabı normalde şu şekildedir; önce mezar ehlinin yüzüne karşı duracak şekilde durulur ve mezar ehli selamlanır. Daha sonra aynen bu hal üzere okunmak istenen sure okunur. Okunanı bağışlama ve dua etmek için de mezara sırt dönülerek kıbleye yönelmek gerekir. Ben Şafii fakihlerden Kaylûbî'nin, dua esnasında kıbleye yönelmeye gerek olmadığı yönünde bir fetvasını görmüştüm. Âdâba riâyet etmek için bu durumu babamla paylaşarak sırtımızı Seyyid Sibğatullah'a (k.s) vermeye gerek olmadığını söyledim. Babam da kabul etti ve o şekilde duâ ettik. Normalde aynı gün Gayda'dan Nurs'a gidecektik. Yalnız bâzı nedenlerden dolayı gidemedik. O gece Gayda'da bulunan Seyda Molla Şefik'in medresesinde kaldık. Ertesin gün tekrar ziyarete gittik. Kur'ân okuduktan sonra babam kıbleye döndü, biz de ona riayet ettik. Ziyaretten sonra babam bana: 'Gavs (Seyyid Sibğatullah) (k.s) bu duruma razı olmadı. Kıbleye dönmemizi istedi. Sen Yâsîn sûresini okurken buradaki dağlar dümdüz oldu. Gavs'ı ziyaret etmek üzere gri renkten sarık ve cübbe giymiş yüzlerce evliyâ ruhâniyeti buraya geldi ve burayı doldurdular' dedi. Daha sonra o fetvâya tekrar baktığımda İrân tarafı âlimlerinin tutmuş olduğu bir fetvâ olduğunu gördüm. İyi olan kıbleye dönmekti. Oradan yola koyularak Bahçesaray ile Hizan arasında bulunan bir dağın başında bir ağaç altında kahvaltı yaptık. Kahvaltıdan sonra babam dinlenmek üzere uzandı. Biraz sonra yolumuza devam etmek için onu kaldırdık. Bizlere: 'Az önce Şeyhimin ruhâniyeti buraya geldi. Bütün heybeti ile karşımda durdu. Bağırmamak için kendimi zor tuttum' dedi."[552]

Şeyh Hüseyin Miraxürâ'da ikâmet ettiği esnada herkes tarafından hatırı sayılırdı, bir anlaşmazlık olduğu zaman kendisine başvurulurdu. Yine bir gün köyün beyi Şeyh'e gelerek Gültepe[553] köylülerinin kendi topraklarına hayvanlarını salarak ürünlere zarar verdiklerini söyler. Şeyh'ten onlara gidip böyle bir şey yapmamaları hususunda ricâda bulunmasını ister. Şeyh bir talebesini yanına alarak o köye gider. Köylülere böyle bir şey yapmalarının günah olduğu belirtir ve bir daha yapmamaları

[552] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[553] Diyarbakır Sur'a bağlı Beybulak köyüne yakın bir köy.

için kendilerine vaaz ve nasihat eder. Köylüler Şeyh'e bir daha böyle bir şeyin kendilerinden meydana gelmeyeceğine dair söz verirler.[554]

Şeyh köyde olduğu esnada köyde olmayan Keyâ isimli bir köylüye Şeyh'in köye geldiğini ve köylülere mezkûr şekilde vaaz ve nasihat ettiğini, kendileri de O'na söz verdiklerini söylerler. Keyâ işi inada bindirip ve Şeyh'i de küçümseyerek: "Melle Hüseyin mi geldi? Şimdiye kadar küçükbaş hayvanları ziraata salıyordum bundan böyle büyük baş hayvanları salacağım" dedi. Keyâ o akşam evine gider. Sabah olunca içinde yaşadığı ve her gün dolaştığı köyde, kendisine saldırmayan ve evcil olan bir köpek O'na saldırır ve alt dudağını ısırarak orayı deler. Keyâ'yı zar zor hastaneye yetiştirirler. 40 gün hastanede yatırırlar. Yapılan kuduz aşıları ve tedavilerden sonra taburcu ederler. Keya ölünceye kadar köpeğin ısırık yeri dudaklarında herkes tarafından görülür.[555]

Şeyh Hüseyin'in Molla Ali adında bir talebesi Şeyhin bir kızına talip olur. Ahlakı güzel olan ve ilminde iyi olan Molla'ya bütün ısrarlara rağmen Şeyh kızını vermez. Bir sonuç alamayan Molla Ali, başkası ile evlenir. Yalnız işin ilginç tarafı Molla Ali evlendikten 3-4 sene sonra vefat eder. Vefatından sonra abisi Seyda Molla Mahmud'a şöyle söyler: "Babanız Şeyh Hüseyin, Molla Ali'ni vefat edeceğini bildiği için o zaman kız kardeşinizi ona vermemişti. Şöyle ki; kız kardeşinizi istediğimiz zaman bir gece babanız rüyama geldi ve bana: 'Adil Efendi! Ben Molla Ali'yi severim ve ona kızımı da vermek isterdim. Lâkin ömrü kısadır' dedi. O günden sonra gönlüm onun hakkında hep sıkıntıdaydı. Ne olacağını sezemedim. Şeyh'in söylediği gibi çıktı. Kardeşim vefat etti."[556]

Seyda Molla Mahmût anlatır: "Her sene adet haline getirdiğimiz evliyâ kabirlerini ziyaret etmek için Şemdinli'ye bağlı Nehrî[557] köyünde bulunan Seyyid Tâhâ ve Seyyid Abdullah mezarlarını ziyaret etmek üzere yola koyulduk. Şemdinli'ye yakın bir yerde oturup biraz dinlendik. Günlerden Perşembe idi. Babam bana: 'İnşallah bu gece Nehrî'ye gideceğiz. Yarın orada kalacağız. Cumartesi günü tekrar Şemdinli'ye döneceğiz' dedi. Şemdinli'de bulunan Hacı Tahir adında bir

[554] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[555] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[556] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[557] Nehri, Şemdinli'ye 17 km uzaklıktadır. Türkiye, Irak ve İran üçgeninde yer alır.

dostumuzu ziyaret edip onu da yanımıza alarak Nehrî'ye gittik. Yolda Hacı Tahir'e babam yarın ve ondan sonraki gün Nehrî'de kalmak istediğini söyledim. Hacı Tahîr buna şiddetle karşı çıkıp iki gece orada kalmayacağımızı söyledi. Hacı Tahir, babamı çok sevdiği için Şemdinli'de O'nu kendi evinde ağırlamak istemekteydi. Karşı çıkması bunun içindi. Nehrî'ye gittik. Oradaki ziyaretleri yapıp, o gece orada kaldık. Özetle, sabah bizlere; yol çalışması nedeni ile bugünden yarına kadar yolların kapalı olacağını, ilçe ile köylerin ulaşımı bir gün boyunca olmayacağı haberi geldi. Ben Hacı Tahir'e: 'Babam bunu bildiği için Cuma günü Nehrî'de kalacağımızı söyledi' dedim. Hacı Tahir de orada babamın kerâmetine şahit olmuş ve hayrette kalmıştı."[558] Seyda Molla Mahmud: "Babamla çok yer gezdim. Mekke, Medine ve Türkiye'nin farklı illerinde kendisine ziyaretlerde refâkat ettim. Bu ziyaretlere defalarca gitmemize rağmen, sadece iki sefer iki farklı yerde bizlere dualarımızın kabul olacağını söyledi. Birincisi yukarıda bahsi geçen Nehrî'de, ikincisi Bursa'da bulunan Emir Sultan ziyaretinde."[559]

Seyda Molla Mahmud anlatır: "Babam ve birkaç dostumuzla Mekke'de Cennetü'l Muallâ kabristanında mezarı bulunan Hazreti Hatice (r.a) annemizi ziyaret etmeye gittik. Babam onun kabrine yaklaşık 50 metre mesafe kaldığında durmamızı istedi. Biraz daha yaklaşma isteğimizi kendisine aktarınca bizlere: 'Bizlere buraya kadar izin verilmiş. Bundan öteye gitmemiz istenmiyor' dedi. Biz de olduğumuz yerde kalarak Yâsîn sûresini okuduk, dualarımızı yaptık ve hareme gitmek üzere döndük. Dönüş esnasında bana: 'Sen Yâsîn okurken Annemizin ruhâniyeti mezardan kalktı. Okunan Kur'ân'ı dinledi. Okuyuşun onun hoşuna gidiyordu. Kendi kendime acaba kendisine baksam bir şey olur mu dedim. Sonra bana şöyle bir ilhâm hâsıl oldu. O bütün müminlerin annesidir. Bakmakta bir sakınca yoktur' dedi."[560]

Bir gün dedem Şeyh Hüseyin'e, yazacağım tez için Şeyh Mâşuk ile ilgili bir menkıbe veya güzel bir anı anlatmasını ricâ ettim. Dedem onunla alakalı birkaç anısını anlattı. Şeyh Mâşuk'un menkıbeleri ve hayatı, etrafında o kadar güzide âlimler ve halifeler olmasına rağmen yazılmaması, kendisini çok üzdüğünü ifade etti.

[558] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[559] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)
[560] Seyda Molla Mahmud ile yapılan mülâkât (20.03.2019)

Üzüntüsünü; ''وَلا قدْرَ لِلْماءِ الذيِ كانَ جارِيا عَلى بابِ اِنْسانٍ ولَوْ كانَ كَوثَرا'' (Bir insanın kapısının yanında kevser de olsa devamlı olarak akan bir suyun kıymeti yoktur) manasına gelen bu beyitle dile getirdi.

Şeyh Hüseyin, Şeyh Mâşuk ve beraberindeki müstesna bir âlim zümresi ile Şemdinli'ye bağlı Nehrî'de bulunan Seyyid Tâhâ ve Seyyid Abdullah makberlerini ziyaret etme menkıbesini şöyle ifâde etmiştir: "Ben, Seyda-ı Şeyh, Seyda Molla Muhyeddin Hâvêlî[561], Seyda Molla Sâlih El-Bûtî[562], Molla Hasan Pişivangî[563], Van Müftüsü Seyyid Kasım, babası ve ismini hatırlamadığım birkaç molla ile Nehrî'ye gidecektik. Norşin'den yola çıkarak Van'a ulaştık. Orada birkaç gün Seyyid Kasım'ın evinde misafir olduk. Yola çıkacağımız gün Seydayê Şeyh, yol uzun olması hasebi ile benden azık olarak bir şeyler hazırlamamı istedi. Ben de civarda bulunan bir dükkândan yeteceği kadar üzüm, karpuz ve ekmek aldım. Van'dan Yüksekova'ya gitmek için yükleri tuz olan iki kamyona arkadaşlarla eşit şekilde bindik. Ben Seydayê Şeyh'e hizmet etmek ve yanında bulunmak için bindiği kamyonun kasasına bindim. Aldığım malzemeler de diğer kamyonun kasasına bıraktım. Yola koyulduk. Yatsı namazını Van'a bağlı Hoşap kasabasında kıldık. Orada Gavs'ın dedelerinden olan Şeyh Abdurrahman-ı Mezîn'ın mezarını ziyaret ederek yolumuza devam ettik. Sabah namazını keskin virajların ve yüksek uçurumların bulunduğu bir yerde durarak kıldık. Soğuktan yer buz tutmuştu. Isınmak için çalı çırpı toplayarak ateş yaktık. Seydayê Şeyh ve arkadaşlarımız ateşin etrafında oturdular. Seydayê Şeyh bana: 'Molla Hüseyin, bize azık olarak bir şey almış mıydın?' dedi. 'Evet! Kurban' dedim. Kahvaltı yapmak için benden getirmemi istedi. Diğer kamyonun kasasına koştum. Malzemeleri getirdim. Birkaç tane üzüm ve bir parça somun ekmek dışında hiçbir şey kalmamıştı. Yolda gelirken arkadaşlarımız acıkmış ve azığımızı yemişlerdi. Zaten kerâmet ile haberi olan Seydayê Şeyh bu duruma sadece gülümsedi. Ben ekmek getirmek için hemen yakında olan bir lokantaya gittim. Lokantacı yatıyordu. Zar zor onu kaldırdım. Bana dünden kalmış biraz kuru ekmek bulabildi. Onu Seydayê Şeyh'e verdim. Kuru olduğu için yiyemedi.

[561] Şeyh Mâşuk'un halifesi
[562] Şeyh Mâşuk'un halifesi
[563] Şeyh Mâşuk'un halifesi

Yarı aç bir halde öğleye doğru Yüksekova'ya ulaştık. Orada Siirt Tillo'ya bağlı Halenzê'li Muhammed Ali adında Seydayê Şeyh'in bir tanıdığının evine misafir olduk. Seydayê Şeyh ona: 'Bize yiyecek olarak sadece ekmek ve peynir getir. Semaverimiz var, çayı biz yaparız' dedi. Seyda kimseye rahatsızlık vermek ve külfet olmak istemezdi. Gittiği yerlerde mükellef sofralardan ve israftan her zaman kaçınırdı. Ev sahibi bizlere peynir ve sıcak ekmek getirdi. Yemeğimizi yedikten sonra öğle namazını kıldık. Arkadaşlarımız Yüksekova'da bulunan tanıdıklarının evlerine gittiler. Ben ve Seydayê Şeyh o gece Muhammed Ali'nin evinde kaldık. Sabahın erken saatlerinden kalkarak Şemdinli'ye gitmek için bir taşıt veya bir binek hayvanı aradım. Lakin orada hiçbir taşıt bulamadım. Binek hayvanları da ormana odun toplamaya götürdüklerini söylediler. Sonra karakola gittim. Karakoldan Yüksekova-Van karayolu güzergâhı üzerinde Yüksekova'ya gelen bir araç olup olmadığını telefonla yol üstünde bulunan karakoldan öğrenmesini istedim. Karakol komutanı sordurdu lakin cevap olumsuzdu. Gönlüm rahat değildi. Yüksekova içinde tekrar taşıt aramaya başladım. Önce Diyarbakırlı bir müteahhitin aracını istedim lakin o işçilerin servisi yaptığını söyledi. Son olarak bana Hacı İbrahim adında birinin bir cipi olduğunu söylediler. Hacı İbrahim'in kapısına vardım. Kapıyı çaldım. Kapıyı kendisi açtı. Bozuk bir moralle bana hiddetlenerek: 'Ne istiyorsun' dedi. Ona yavaş bir sesle: 'Hacı Efendi! Kızmanın bir anlamı yok. Senden bir şey rica etmeye geldim. Norşin'den güzide bir âlim cemaati buradan Şemdinli'ye gidecekler. Ancak oraya gitmek için taşıt yok. Sizden cipinizle bizi Şemdinli'ye götürmenizi istiyoruz. Ücreti ne ise veririz' dedim. Hacı: "Verecek bir cipim yok" diyerek kapıyı üzerime kapattı. Ben de çaresiz bir halde Seydayê Şeyh'in yanına gittim.

Seydayê Şeyh bana ne yaptığımı sordu. Öyle ki kerâmeti ile zaten benden haberdardı. Ben de: 'Kurban! Bütün ilçeyi aradım, soruşturdum Şemdinli'ye gitmek için bir binek hayvanı bile yok. Sadece Hacı İbrahim adında birinin bir cipi var. O da vermek istemiyor' dedim. Kahvaltı hazırlanmıştı. Biz kahvaltı yaparken Seyyid Kasım ve beraberindeki arkadaşları da geldi. Seydayê Şeyh kendisine bu sabah ne yaptıklarını, gitmek için her hangi bir taşıt bulmuşlar mı diye sordu. O da elinde sigarası ile gülümseyerek: 'Şeyhim bu sabah kahvaltı yaptım ve buraya geldim, başka hiçbir şey yapmadım' dedi. Seydayê Şeyh: 'O zaman biz sizden daha çalışkanız. Molla Hüseyin bu sabah bizler uykuda iken, bütün ilçeyi dolaşmış hiç

taşıt bulamamış. Sadece Hacı İbrahim adında birinin taşıtı olduğunu öğrenmiş ve gidip istemiş. Lakin o da vermek istemiyormuş' dedi. Seyyit Kasım: 'Şeyhim tanıdığım Hacı İbrahim ise bize cipi bedavadan verecek' dedi. Öyle tahmin ediyorum ki onun ve Hacı İbrahim'in eskiden beri bir tanışıklıkları vardı. Hülasa Hacı İbrahim'i çağırdık. Seyyit Kasım Hacı'ya hiddetle: 'İbo! Neden bizlere cipini vermiyorsun' dedi. Hacı İbrahim biraz lafı geveledi ve sonunda cipi ile iki sefer yaparak bizleri Şemdinli'ye yakın Şapatan köyüne götürdü. Oradan Nehrî daha yakındı.[564]

Şapatan'a birinci seferle giden Seydayê Şeyh ve beraberindekiler oradan tesadüfen ilçenin kaymakamı ile karşılaşırlar. Kaymakam onları atlarla Nehrî'ye gönderir. İkinci seferde gittiğimizde binecek at bulamadık. Yürüyerek dik dağları aşarak akşama doğru bitkin bir halde Nehrî'ye ulaştık. O gece Belediye Başkanın evinde kaldık. Evde yatacak yer olmadığından, tütün asmalarının bulunduğu depoda Seydayê Şeyh ile bana bir yatak tahsis edilmişti. Yatak çok kirliydi. Çarşaf yerine yatağın üzerine kuşak olarak kullandığım bir parça kumaşı sererek yatağı hazır hale getirdim. Seyda kendisi ile aynı yatağı paylaşmamı istedi. Ben de Şeyh Alâeddin ile Hazret'e (k.s) ittiba niyetine bir iki dakika uzandım ve tekrar kalktım. Şeyh Alâeddin ile Hazret (k.s) bir ara Gavs'ın markadını ziyarete giderler. Yolda bir köyde kalırlar. Gece yer olmadığı için Şeyh Alâeddin, Hazret'in yatağında yatar. Orada iki gün kaldık. Seydayê Şeyh yemek için bizlere iki küçükbaş hayvan satın aldı. Anlatılamayan çok güzel haller yaşadık. İki gün sonra atlarla tekrar yola koyulduk. Yolculuk esnasında ilk gece Seyyid Kasım'ın akrabalarının bulunduğu Seyyidan isimli bir köyde Şeyh İslam adında bir adamın evinde kaldık. Ev sahibi çok sâlih biriydi ve bizlere çok iyi ikramlarda bulundu. Sabah Şemdinli-Yüksekova karayoluna gelip oradan rastladığımız YSE (yol-su-elektrik) aracına binerek Yüksekova'ya gittik. Yüksekova'da tekrar Muhammed Ali'nin misafiri olduk. Oradan Van'a gelerek bir gece Şeyh Hasan'ın evinde kaldık. Sabah Gevaş'a gelip oradan Tatvan'a gitmek için gemiye bindik. Gemi de kırmızı sakallı bir âlimle karşılaştık. Arkadaşlarımız Seydayê Şeyh'ten bunun kim olduğunu sordu. Seyda beni kast ederek: 'Molla Hüseyin çok cesaretlidir ve kimseden çekinmez. Şimdi onun

[564] Kendisi ile yapılan mülakat (01.07.2017)

unvanını ortaya çıkarır' dedi. Hemen gittim onunla tanıştım. Ercişli olduğunu, Cizre'ye gideceğini, Şeyh Seyda'nın müridi olduğunu öğrenerek Seydayê Şeyh'e bildirdim. Tatvan'da bir gece kaldık, oradan Norşin'e vardık. Böylece Nehrî seferimiz son buldu."[565]

Mürîdlerinden Hacı Abdülvahhab Baran anlatır: "Bir gün Eğil'de bulunan Elyesa ve Zülküfl (a.s) Peygamberlerin kabirlerini ziyarete gittim. Ziyaretten dönerken yol üstünde, Diyarbakır'a gitmek için bekleyen bir adamı arabama bindirdim. O adam bana artık iyi insanların az kaldığını, şeyhleri ve tarikatları inkâr edenlerin çoğaldığını söyledi. Sohbetimiz devam ederken üç arkadaşı ile alakalı bir hikâyesini anlattı. Yalnız ben ona kendimi tanıtmamıştım: 'Benim üç arkadaşım vardır. Daha önce tarikat ve şeyhleri inkâr ediyorlardı. Ben de ısrarla şeyhleri savunuyordum. Bir gün onlara dedim ki; Seyrantepe'de bir şeyh var. Sizi oraya götüreyim. Bu şeyhi gördükten sonra fikriniz değişmezse ben bir daha sizinle bu konuyu tartışmayacağım. Kabul ettiler. Beş arkadaş beraberce Seyrantepe'de bulunan Şeyh Hüseyin'in ziyaretine gittik. Biz iki arkadaş tarikata girmiştik. Diğer üçü de inkâr ediyordu. Şeyh üç tarafı kitaplarla dolu bir divanda oturuyordu. Şeyh'i ziyaret edip elini öptük. Bir kenara çekildik. Şeyh ismimizi, nereli olduğumuzu, ne iş yaptığımızı sorarak bizlere samimi bir şekilde davrandı. İkindi vakti yaklaşmıştı. Bize çay ikram ettikten sonra abdest almak için müsaade bizden istedi. Kendi kendime; İnşallah Şeyh beni bunlara karşı mahcup etmez, diyordum. Şeyh abdest aldıktan sonra beş arkadaş Şeyh ile camiye gitmek için divandan çıktık. Cami ile divân arasında bulunan bir antreye geldiğimizde Şeyh, tarikatı inkâr edenleri bir tarafa, ben ile diğer arkadaşımı bir tarafa vererek sohbet etmeye başladı. İnkârcıları işâret ederek: "Siz tarikat ve şeyhleri inkâr ediyorsunuz, bunun size bir faydası yoktur. Bakınız, bu iki arkadaşınız tarikattadır. Onlardan ne zarar görmüşsünüz. Tarikatı inkâr etmek size zarardan başka bir şey kazandırmaz" diyerek camiye doğru yürüdü. Hepimiz şaşkına döndük. Bu kadar açık bir kerâmete hiç şahit olmamıştık. Halbuki şeyhle ilk karşılaşmamızdı. O günden sonra üç arkadaşımla bu konuyu menfi yönde hiç tartışmadık. Arkadaşlarım inkârdan vazgeçtiler' dedi. Daha sonra

[565] Kendisi ile yapılan mülakat (01.07.2017)

ben ona Şeyh Hüseyin'in müridi olduğumu söyledim. Adam Şeyhimi öve öve bitiremedi."[566]

Mürîdi Hafız Abdülbaki anlatır: "Bir gün Şeyhimin yanında oturuyordum. Tarîkat silsilesini, Şâhı Nakşibend'ten şeyhime kadar düşündüm. Her önceki şeyh bir sonraki şeyhten üstün olduğunu varsaydım. Bu minval üzere bir nevi kendi şeyhimin diğer şeyhlerden daha alt mertebede olduğuna karar verdim. Şeyhimin elinde bir kalem vardı. Tam o esnada Şeyhim elindeki kalemi bana dokundurarak: 'Molla Abdülbaki! Şeyhliğimizi nasıl buluyorsun. İyi miyiz yoksa iyi değil miyiz?' dedi. Ben buz kesildim. Neye uğradığıma şaşırdım."[567]

Şeyh Hüseyin'in, yüzlerce kerâmetinden bir kaçından bahsedildi. Birkaç talebe ve müridi ile yapılan mülâkatta yukarıda bahsi geçen kerâmetlerin benzerlerine kendileri de şahit olduklarını ifâde ettiler. Hiç görmediği birisine ismini söylemesi, evde çıkan tartışmadan haberi olması ve olayı olduğu gibi aktarması, bir iyiliği göz ardı eden birisine iyilik yapmasını istemesi, birisinin başına gelecek olayı bilmesi ve onu uyarması gibi yüzlerce kerâmeti mevcuttur.[568]

[566] Hacı Abdülvahhab Baran ile yapılan mülakat (11.03.2019)
[567] Hafız Abdülbaki Kızılkaya ile yapılan mülakat. (26.03.2019)
[568] Seyda Molla Mahmud, Abdülhamit Yıldız, İmran Çelik, Hasan Kasap, Dr. Nâci Köseoğlu, Ahmed Elçi, Habip Elçi, Abdülbari Kılıç, Murad Doğuruci, Mustafa Bayram ile yapılan mülâkât.

SONUÇ

Tasavvufun iki vazgeçilmez kaynağı olan Kur'ân ve Sünneti tarikatın ana eksenine yerleştirerek yaşantısını bu kaynaklar üzerine bina eden Şeyh Hüseyin el-Bûtî, son dönem Nakşî-Hâlidî şeyhlerindendir. Bütün hayatını Sünnetin ihyasına adayan Şeyh Hüseyin, bu tarikatın esası olan Sünnete ittiba'ın en saf haliyle yaşanmasına rehberlik etmiştir. Sünnetin terkedildiği bir dönemde Sünneti yaşayarak ve yaşatarak kendinden sonraki örnek olmuştur.

Tarikatın özünde olan Sünnete bağlılığın ehemmiyeti üzerinde duran Şeyh Hüseyin, müntesiplerinin tarikatın âdâb ve ta'limâtına sımsıkı sarılmaları hususunu son derece önemsemiştir. Böylece tarikatta muhtemel tahrifatın önüne geçmiş, tarikatı Sünnet ile kıyaslayarak; zaten şeriatın kendisi olan tarikatı bütün olumsuz akımlardan korumuştur.

Tek başına dergâhın yeterli olmayacağını bilen Şeyh Hüseyin, Nakşibendiyye tarikatının geleneği olan tekke ve medrese birlikteliğini korumuş; dergâhın yanında medreseyi de inşa ederek ilim ve irfânı bütünleştirmiştir. Bir yandan güzel ahlâkın kaynağı olan tasavvufu yaşarken diğer yandan ilmin menbaı olan medresede ders vererek İslâmın imân ve amel-i sâlih ilkesinin en sağlam temsilcilerinden olmuştur.

Tasavvuf ve tarikatların ekseninde kaymaların yaşandığı bir dönemde Şeyh Hüseyin, Kur'ân'a, Sünnet'e ve Nakşibendiyye tarikatının âdâblarına sımsıkı sarılarak Nakşibendiyye tarikatını en pak haliyle günümüze ulaşmasına rehberlik etmiştir. Böylece Şeyh Hüseyin el-Bûtî'nin hayatı ve tasavvuf anlayışı üzerinde yapılan bu çalışmada ele alınan konunun günümüzde ehemmiyeti devam eden pek önemli bir mesele olduğu kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

ADNAN, eş-Şeyh İbrahim Hakkı, Teracîmû ba'du ecdadî, Yayın Evi Yok. 2010.

AKYÜZ, Kutbeddin, "Hâlidîye Silsilesinin Bazı Mürşid-i Kâmilleri", **İlim ve İrfân Dergisi**, Yıl 5, S.54, 2017.

AKYÜZ, Kutbeddin, "Tassavvuf Sözlüğü", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 4, S.38, 2015.

AKYÜZ, Kutbeddin, "**Ahmed El-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı", (**"Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Yalova Üniversitesi SBE), Yalova 2015.

ALGAR, Hamid, "Abdülhâlik Gucdüvânî", **DİA**, c.14. TDV Yayınları, İstanbul 1996.

ALGAR, Hamid, "Bahâeddin Nakşibend", **DİA,** c.4, TDV Yayınları, İstanbul 1991.

ALGAR, Hamid, "Hâlid el-Bağdâdî", **DİA,** c.15, TDV Yayınları, İstanbul-1997.

ALGAR, Hamid, "Nakşibendiyye", **DİA,** c.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006.

ALGAR, Hamid, **Nakşibendîlik,** İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

BAZ, İbrahim, "Gaflet Yaradılış Gayesini Unutmaktır", **İlim ve İrfan Dergisi,** Yıl 3, S.35, 2015.

BAZ, İbrahim, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî", **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,** Yıl 2014, S.2.

BAZ, İbrahim, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı, **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,** Yıl 3, S.2, 2013.

BAZ, İbrahim, **Şeyh Âsım Ohinî ve Birketü'l-Kelimât Fî Menâkıbi Ba'di's-Sâdât İsimli Eseri,** Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2018.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü,** Otto Yayınları, Ankara 2014.

CEYHAN, Semih, "Zühd", **DİA,** c. 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013.

ÇAĞRICI, Mustafa, Süleyman ULUDAĞ, "İstikâmet", **DİA,** c.23, TDV Yayınları, İstanbul 2001.

ÇAKIR, Mehmet Saki, "Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin Anadoludaki Bazı Halifeleri", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 5, S.54, 2017.

ÇEKER, Orhan, **Tasavvufî Meselelere Fıkhî Bakış,** Ravza Yayınları, İstanbul 2012.

DEMİRCİ, Mehmet, "Himmet", **DİA,** c.18, TDV Yayınları, İstanbul 1998.

DERİN, Süleyman, "Mevlânâ Hâlid ve Şeriat-Tarîkat Dengesi", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 7, S.78, 2019.

DEYLEMÎ, **Firdevsül-Ahbâr,** Yayın Evi Yok, c.1, ty.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "İstiğfâr", DİB Yayınları, Ankara 2007.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Evrâd", DİB Yayınları, Ankara 2007.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Ezkâr", DİB Yayınları, Ankara 2007.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Kerâmet", DİB Yayınları, Ankara 2007.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Murakabe", DİB Yayınları, Ankara 2007.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Sahabe", DİB Yayınları, Ankara 2007.

DOĞAN, D. Mehmed, **Temel Büyük Türkçe Sözlük,** Bahar Yayınları, İstanbul 1994.

ELÇİ, Muhammed Tayyip, "Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Bazı Problemler ve Çözüm Önerileri", **Medreseler ve Din Eğitimi Sempozyumu,** 25-27 Ekim 2013, Siirt.

EL-HÂNÎ, Muhammed bin Abdullah, **Âdâb,** (Çev. Ali Hüsrevoğlu), Erkam Yayınları, İstanbul 2016.

EL-HAZNEVİ, Abdurrahim Şeyh Muhammed Masum, **Et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye,** Mektebet'üs- Seyda, Lübnan 2015.

El-HAZNEVÎ, Abdurrahim, **Al- Râbıtatü'n-Nakşibendiyye,** Mektebet'üs Seyda, Lübnan 2015.

EL-MÂLİKÎ, Hâce Ahmed b. İbrahim b. Allân es-Sıddıkî, **Şah-ı Nakşibend,** (Çev. Yasin Demirkıran) Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

EL-VERKÂNISÎ, Şeyh Fethullah, **Âdâbü't-Tarîkati'n-Nakşibendiyye (Âdâb-ı Fethullah),** el –Mektebet'ul-Haşemiyye, İstanbul 2013.

ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar,** İFAV Yayınları, İstanbul 2011.

ERBİLÎ, Muhammed Emin, **Tenvir'ul-kulûb,** (Çev. M.Ali Arslan), Mütercim Yayınları, Ankara 2016.

ES-SİİRDÎ, Molla Halil, **Nehcu'l-enâm,** İhsan Yayınları, İstanbul ty.

GÜMÜŞTEKİN, İslim, "Asrın Müceddidi Mevlânâ Hâlid Bağdâdî", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 7, S.78, 2019.

GÜNEŞ, Abdulbaki, "Molla Muhyedin-i Haveli", **İbrahim Hakkı ve Siirt Ulemâsı Sempozyumu,** 07-09 Eylül 2007, Siirt.

HÂNÎ, Muhammed bin Abdullah, **Behcetü's-seniyye,** (Çev. Siraceddin Önlüer), Semerkand Yayınları, İstanbul 2015.

HAŞİMÎ, Muhammed Saki, **Ârifler Yolunun Edepleri,** Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

http://www.islamveihsan.com/letaif-nedir-letaiflerin-yerleri-nerelerdir.html (Erişim Tarihi: 02/03/2017)

https://tr.m.wikioedia.org. wiki. Garzan. (Erişim Tarihi: 15/04/2019)

HÜCVİRÎ, **Keşfu'l-Mahcub Hakikat Bilgisi,** (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

KARA, Mustafa, **Tekkeler ve Zâviyeler,** Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

KÂŞÂNÎ, Abddürrezzak, **Tasavvuf Sözlüğü,** (Çev. Ekrem Demirli), İz Yayınları, İstanbul-2004.

KAVAK, Abdulcebbar, "Dinin Sönmeyen Işığı Mevlâna Hâlid Bağdâdî", **İlim ve İrfân Dergisi,** Yıl 5, S.54, Şubat 2017.

KAVAK, Abdulcebbar, **Hâlid El-Bağdâdî,** DİB Yayınları, Ankara 2017.

KAVAK, Abdulcebbar, **Seyyid Taha Hakkarî,** DİB Yayınları, Ankara 2017.

KAYA, Ali, "Tasavvuf Klasikleri", **Semerkand Dergisi,** Yıl 17, S.201, Eylül 2015.

KAZAN, Faruk, **Mollâ Halîl'in Bilgi ve Varlık Anlayışı,** ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Dicle Üniversitesi SBE), Diyarbakır 2013.

KELÂBÂZÎ, **Doğuş Devrinde Tasaavvuf, Ta'arruf,** (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

KORKUSUZ, M. Şefik, **Nehri'den Hazne'ye Meşâyihi Nakşibendi,** Kilim Matbaacılık, İstanbul 2010.

KUŞEYRİ, Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

KÜÇÜK, Osman Nuri, "Niyazi Mısrî'nin Seyr û Sülûk Sürecine İlişkin Vakıâları ve Sâliklere Tavsiyeleri", Sunum. ty.

MEMDUHOĞLU, Adnan, "Molla Halil Es-Siirdî ve Usûlü'l-Fıkıh Adlı Elyazma Eseri", **İbrahim Hakkı ve Siirt Ulemâsı Sempozyumu,** 07-09 Eylül 2007, Siirt.

MEMİŞ, Abdurrahman, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri, Nasihat Yayınları, Ankara 2015.

MUTLU, Abdulğani, "Norşin'li Şeyh Masum", **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu,** 5-7 Ekim 2012, Muş.

ÖNGÖREN, Reşat, "Tarîkat", **DİA,** c. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011.

ÖZAYDIN, Murat, **Şeyh Abdurrahman Aktepe Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Cihan Yayınları, İstanbul 2009.

PARSÂ, Muhammed, **Risâle-i Kudsiyye,** (Çev. Hasan Almaz), Semerkand Yayınları, İstanbul 2012.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Arkadaş Türkçe Sözlük,** Arkadaş Yayınları, Ankara 1994.

SABUNCU, Sabit, **Şeyh Abdurrahman eş-Şâvirî ve Nehcu'n- Necâh Fî Ahkâm'in-Nikâh Adlı Eserinin Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi,** ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Şırnak Üniversitesi SBE), Şırnak 2013.

SAHİB, Esâd, **Mektûbâtı Mevlâna Hâlid,** (Çev. Dilaver Selvi, Kemal yıldız), Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008.

SALLÂBÎ, Ali Muhammed, **Siyer-i Nebi,** (Çev. Komisyon), Ravza Yayınları, İstanbul 2015.

SELVİ, Dilaver, **Râbıta**, Hoşgörü Yayınları, İstanbul 2014.

SERHENDÎ, Ahmed Faruk, **Mektûbât-ı Rabbânî,** (Çev. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmed Hamdi Yıldırım), Semerkand Yayınları, İstanbul 2010.

ŞEYH ABDULKAHHAR, **Şeyh Abdurrahman Tâhî'nin Mektupları,** (Çev. Ahmed Salihoğlu, Enbiya Yıldırım), Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2007.

TÂHÎ, Abdurrahmân, Diyâuddin MUHAMMED, **İşâretler,** (Haz. Mehmet Ildırar), Sey-tac Yayınları, İstanbul 2006.

TAŞKESEN, Metin, **Seyyid Abdülhakim el-Hüseynî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı,** ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Ankara Üniversitesi SBE), Ankara 2007.

TOPALOĞLU, Bekir, "Tevbe", **DİA**, c.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012.

TOPBAŞ, Osman Nûri, **Müslümanın Kendisiyle İmtihanında Tasavvuf,** Kampanya Kitapları, İstanbul 2016.

TOSUN, Necdet, "İlim ve İrfân Kaynağı Bahâeddin Nakşibend", **İlim ve İrfan Dergisi,** Yıl 2 S.17, Ocak 2014.

TOSUN, Necdet, "Râbıta", **DİA,** c. 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007.

TOSUN, Necdet, "Üveysîlik", **DİA,** c.42, TDV Yayınları, İstanbul 2012.

TOSUN, Necdet, "Yûsuf el-Hemedânî", **DİA**, c. 44. TDV Yayınları, İstanbul 2013.

TOSUN, Necdet, **Bahâeddin Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı,** İnsan Yayınları, İstanbul 2012.

TRT Diyanet, "Hüseyin Elçi Hoca Efendi", **Köklerin Hikâyesi** (Yayınlama Tarihi: 24/11/2017)

TRT Diyanet, "Mahmut Elçi Hoca Efendi", **Köklerin Hikâyesi** (Yayınlama Tarihi: 08/10/2017)

TRT6, "Melle Hüseyin Elçi", **Wext Çava Derbas Bu,** (Yayınlama Tarihi: 09/10/2010)

ULUDAĞ, Süleyman, "Akıl", **DİA**, c.2, TDV Yayınları, İstanbul 1989.

ULUDAĞ, Süleyman, "Anadolu'da Hâlidîlik", **DİA,** c. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997.

ULUDAĞ, Süleyman, "Kerâmet", **DİA,** c.25, TDV Yayınları, İstanbul 2002.

ULUDAĞ, Süleyman, "Murakabe", **DİA**, c.31, TDV Yayınları, İstanbul 2006.

ULUDAĞ, Süleyman, "Sohbet", **DİA,** c. 37. TDV Yayınları, İstanbul 2009.

ULUDAĞ, Süleyman, "Sülûk", **DİA,** c.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010.

www.eruhder.com (Erişim Tarihi: 01/05/2016)

YAŞIN, Abdullah, Tarih Kültür ve Cizre, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara 2007.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Tevessül", **DİA,** c.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012.

YILMAZ, Hasan Kâmil, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,** Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.

MÜLÂKÂTLAR

Şeyh Hüseyin El-Bûtî (2016-2017 yıllarında kendisi ile sık sık mülâkât yapıldı.)

Dilşah Elçi (2014-2015 yıllarında kendisi ile sık sık mülâkât yapıldı.)

Seyda Molla Mahmud El- Bûtî (Elçi). (Tez çalışması aşamasında kendisi ile sık sık röportaj yapıldı.)

Şeyh Nureddin Norşinî (Mutlu) (Mülâkât Tarihi: 06.04.2019)

Seyda Molla Muhammed Tayyip Elçi (Mülâkât Tarihi: 21.03.2019)

Şeyh Veysi Norşinî (Mutlu) (Mülâkât Tarihi: 24.03.2019)

Seyyid Nimetullah Arvas Van Müftüsü (Mülâkât Tarihi: 05.04.2019)

Şeyh Mesud Türel (Mülâkât Tarihi: 06.04.2019)

Şeyh Abdülgani Mutlu (Mülâkât Tarihi: 06.04.2019)

Seyda Molla Yasin Yıldırım (Mülâkât Tarihi: 02.04.2019)

Seyda Molla Bedreddin Sancar (Mülâkât Tarihi: 02.04.2019)

Molla Ataullah Kızılkaya (Mülâkât Tarihi: 15.04.2019)

Molla Abdülbari Kılıç (Mülâkât Tarihi: 07.03.2019)

Molla Abdurrahman Uraslı (Mülâkât Tarihi: 05.04.2019)

Molla Asım Efe (Mülâkât Tarihi: 02.04.2019)

Abdülbaki İmamoğlu (Mülâkât Tarihi: 02.04.2019)

Mahmud Güneş (Mülâkât Tarihi: 03.04.2019)

Halit Elçi (Mülâkât Tarihi: 01.02.2019)

Mehmet Elçi (Mülâkât Tarihi: 03.02.2019)

Hamdullah Elçi (Mülâkât Tarihi: 21.01.2019)

Ahmed Elçi (Mülâkât Tarihi: 19.01.2019)

Hafız Abdülbaki Kızılkaya (Mülâkât Tarihi: 26.03.2019)

Dr. Naci Köseoğlu (Mülâkât Tarihi: 26.01.2019)

Molla Murat Doğuruci (Mülâkât Tarihi: 19.03.2019)

Abdülvahhab Baran (Mülâkât Tarihi: 26.03.2019)

İmran Hüseyin Çelik (Mülâkât Tarihi: 01.03.2019)

Habip Elçi (Mülâkât Tarihi: 21.02.2019)

Mustafa Çiftçi (Mülâkât Tarihi: 05.01.2019)

Eşref Pirinçi (Mülâkât Tarihi: 18.04.2019)

Abdülhamit Yıldız (Mülâkât Tarihi: 18.03.2019)

Hasan Kasap (Mülâkât Tarihi: 25.12.2018)

İrfan Baran (Mülâkât Tarihi: 10.12.2018)

Molla Mehdi Peker (Mülâkât Tarihi: 26.01.2019)

Nurullah Kızılkaya (Mülâkât Tarihi: 01.02.2019)

Molla İsmail Uludağ (Mülâkât Tarihi: 03.02.2019)

Molla Mahmud Okur (Mülâkât Tarihi: 09.11.2018)

Nimetullah Yıldız (Mülâkât Tarihi: 05.04.2019)

Ali Yıldız (Mülâkât Tarihi: 05.04.2019)

Rakie Kızılkaya (Mülâkât Tarihi: 01.12.2018)

Züleyha Melikoğlu (Mülâkât Tarihi: 01.12.2018)

Muhammed Uraslı (Mülâkât Tarihi: 05.04.2019)

Hayreddin Hatipoğlu (Mülâkât Tarihi: 11.03.2019)

Mustafa Bayram (Mülâkât Tarihi: 02.01.2019)